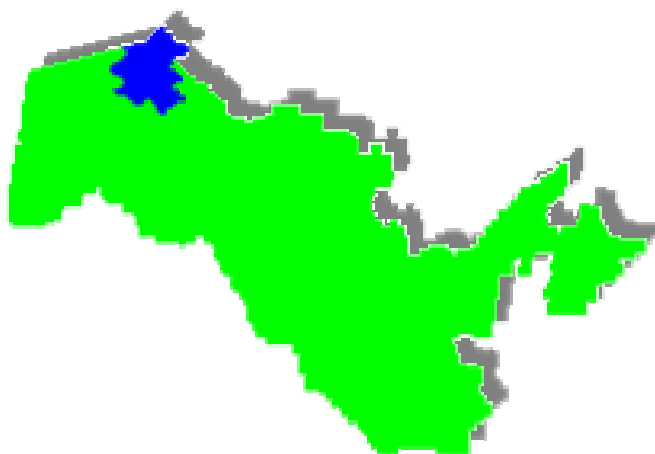


ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИ

Таҳлилий шарҳ 2004 йил



№ 8

Март 2005 йил



2005 йил мартда нашр этилди
Муаллифлик ҳуқуқи Самарали иқтисодий сиёсат марказига (СИСМ) тегишли
Барча ҳуқуқлар ҳимоя қилинган
Нашр СИСМнинг ёзма рухсати билан берилади ёқи тарқатилади.
Турли ҳил масалалар бўйча СИСМ ахборот бўлимига мурожат қилинг.
Ўзбекистон, Тошкент, 700000, Яхё Фуломов кучаси, 1 уй
Телефон: 136-17-26

Ушбу нашр USAID ва EuropeAID кўмагида СИСМда тайёрланди.
Ушбу нашр келтирилган натижалар, хулосалар, сўз юритишлар муаллифнинг ўзига тегишлидир ва Ўзбекистон Ҳуқумати,
USAID ёқи EuropeAID фикрларини англамайди.

Таҳририят

Фурқат Баратов

Шухрат Шукуров

Тамара Рогозникова

Лойиҳа координатори

Турсун Ахмедов

Бўлимларнинг маъсул муаллифлари

Жахонгир Муинов (1-бўлим)

Ринат Яушев (2-бўлим)

Валентина Батурина (3-бўлим)

Эльвира Бикеева (3-бўлим)

Фарход Жўрахонов (4-бўлим)

Дилдора Каримова (5-бўлим)

Турсун Ахмедов (6-бўлим)

Маслаҳатчилар

Абдул-Ҳамид Одилов (Лойиҳа SIPCA / EuropeAid)

Комил Ахметов (Иқтисодий ислоҳотлар лойиҳаси / USAID)

Хусан Ғаниев (Иқтисодий ислоҳотлар лойиҳаси / USAID)

«Ўзбекистон Иқтисодиёти»нинг ўзбек, рус ва инглиз тилларда электрон нусхаси қуйидаги веб саҳифаларида берилган:
www.ceep.uz, www.bearingpoint.uz, www.pca.uz

<p>Иқтисодий ислоҳотлар Лойиҳаси USAID</p> <p>Ўзбекистон Республикаси, Тошкент шаҳри, 700031, блок II-4, Афросиёб кўчаси, 12</p>	<p><i>Маълумотлар олиш бўйича қуйидаги манзилгоҳга мурожат қилинг:</i></p> <p>Самарали иқтисодий сиёсат маркази, Ўзбекистон Республикаси Тошкент 700000, Я. Фуломов кўчаси, 1 уй тел: (+998-71) 1331747, 1361726 факс: (+998-71) 1362797</p>	<p>SIPCA Лойиҳаси EuropeAid</p> <p>Ўзбекистон Республикаси, Тошкент шаҳри, 700029, Тарас Шевченко кўчаси,</p>
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Мундарижа

КИРИШ	4
АСОСИЙ ИҚТИСОДИЙ ВОҚЕАЛАР	5
АХБОРОТ-ТАҲЛИЛИЙ ҚИСМ	15
1. МАКРОИҚТИСОДИЙ СИЁСАТ	15
1.1. Иқтисодий ўсиш	15
1.2. Солиқ – бюджет сиёсати.....	18
1.3. Пул-кредит сиёсати	20
1.4. Валюта сиёсати.	23
1.5. Баҳолар ва инфляция	24
2. ИНСТИТУЦИОНАЛ ВА БОЗОР ИСЛОҲОТЛАРИ	27
2.1. Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш, мулкчилик шакллари.....	27
2.2. Бозор инфратузилмаси	29
2.3. Кичик тадбиркорлик	33
3. ТАРКИБИЙ – ИНВЕСТИЦИОН СИЁСАТ	42
3.1. Саноат	42
3.2. Истеъмол товарлари бозори	46
3.3. Аграр сектор.....	49
3.4. Инвестициялар	53
4. ТАШҚИ САВДО	64
4.1. Савдо баланси, экспорт ва импорт.....	64
4.2. Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар	68
5. АҲОЛИ ДАРОМАДЛАРИ ВА МЕҲНАТ БОЗОРИ	77
5.1. Аҳоли даромадлари ва ҳаражатлари.....	77
5.2. Ички савдо ва хизматлар	79
5.3. Бандлик ва меҳнат бозори	82
6. ҲУДУДЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ – ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШИ	88
ТАҲЛИЛИЙ ҚИСМ	97
1. ЎЗБЕКИСТОН САНОАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ: ТАРКИБИЙ ЎЗГАРИШЛАР ВА УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАР	97
2. ЎЗБЕКИСТОН САНОАТИНИНГ МОЛЯВИЙ ҲОЛАТИ ТАҲЛИЛИ	105
3. ИҚТИСОДИЁТНИ ЭРКИНЛАШТИРИШНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ТАРМОҚЛАРНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ШАКЛЛАРИ ВА УСУЛЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МУАММОЛАРИ	111
4. РЕАЛ СЕКТОР ТАРМОҚЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ҲОЛАТИ – УЛАРНИНГ ИНВЕСТИЦИОН ЖОЗИБАДОРЛИК ОМИЛИ СИФАТИДА	117
5. ИҚТИСОДИЁТДА ТАРКИБИЙ ЎЗГАРИШЛАР ШАРОИТИДА ЁҚИЛҒИ-ЭНЕРГИЯ РЕСУРСЛАРИ ИСТЕЪМОЛИДАГИ ТЕНДЕНЦИЯЛАР	122
ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ 2005 ЙИЛДА РИВОЖЛАНИШИ	126

Иловалар рўйхати

2.1.1 - илова. Давлат корхоналарини хусусийлаштиришнинг асосий кўрсаткичлари (дона.).....	40
2.2.1 - илова. Қимматбаҳо қоғозлар бозорида акцияларнинг сотилиш ҳажми динамикаси(млрд. сўм)	40
2.2.2 - илова. Республика кўчмас мулк биржаси орқали сотилган мулкларнинг сони ва қиймати (дона/млн. сўм).....	40
2.3.1. илова. Кичик тадбиркорлик ривожланишининг асосий кўрсаткичлари	41
2.3.2. илова. Иқтисодийёт тармоқлари бўйича махсулот ишлаб чиқаришда кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши, (%).....	41
2.3.3. илова. Республика ташқи савдо айланмасида иштирок этувчи кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши	41
3.1.1. илова. Саноат махсулотларини ишлаб чиқариш таркиби (жами ҳажмга нисбатан %да).....	57
3.1.2. илова. Саноат махсулотларини ишлаб чиқариш индекси (олдинги йилларга нисбатан %да).....	57
3.2.1. илова. Истеъмол товарларини ишлаб чиқариш динамикаси (ўтган даврга нисбатан %да).....	57
3.2.2. илова. Истеъмол товарларини ишлаб чиқариш таркиби (%).....	58
3.2.3. илова. Саноат корхоналари томонидан истеъмол товарларининг асосий турларини ишлаб чиқариш динамикаси* ўтган даврга нисбатан %да).....	58
3.2.4. илова. Ўзбекистон ҳудудларида истеъмол товарларини ишлаб чиқариш динамикаси (ўтган даврга нисбатан %да)	59
3.2.5. илова. Истеъмол товарларини экспорт ва импорти динамикаси (ўтган даврга нисбатан %да).....	59
3.2.6. илова. Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида 2004 йилда истеъмол товарларини ишлаб чиқариш.....	60
3.3.1. – илова. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг асосий кўрсаткичлари	60
3.3.2. – илова. 2000-2004 йилларда қишлоқ хўжалиги экин майдонлари таркибининг ўзгариши (минг. га.).....	61
3.3.3. – илова. Барча мулк шакллари бўйича қорамол ва парандалар, минг бош	61
3.3.4. – илова. Хўжалик шакллари бўйича махсулотлар ишлаб чиқариш ва экин майдонлари таркибининг ўзгариши (%).....	61
3.4.1 - илова. Асосий капиталга инвестициялар динамикаси жорий баҳоларда	62
3.4.2 - илова. Асосий капиталга инвестицияларни мулк шакллари бўйича тақсимланиши таркиби (%).....	62
3.4.3 - илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг молиялаштириш манбалари бўйича таркиби (%).....	62
3.4.4 – илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг иқтисодийёт тармоқлари бўйича таркиби (%).....	62
3.4.5 - илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг саноат тармоқлари бўйича таркиби (%)	63
3.4.6 – илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг технологик таркиби (%)	63
4.1.1-илова. Савдо баланси (млн. долл.).....	73
4.1.2-илова. Экспортнинг савдо таркиби, (%).....	73
4.1.3-илова. Импортнинг товар таркиби, (%)	73
4.1.4-илова. Экспортнинг жўғрофий таркиби (%)	74
4.1.5-илова. Импортнинг жўғрофий таркиби (%)	74
4.2.1 - илова. ХИК экспортнинг товар таркиби, (%) ¹	75
4.2.2 - илова. ХИК импортнинг товар таркиби, (%).....	75
4.2.3. илова. ХИК экспортнинг ҳудудий таркиби, (%)	76
4.2.4. илова. ХИК импортнинг ҳудудий таркиби, (%).....	76
5.2.1 - илова. Аҳолига товар сотиш ва хизматлар кўрсатиш ҳажми	86
5.2.2 – илова. Чакана товар айирбошлаш ва пуллик хизматлар	86
5.2.3 - илова. Аҳолининг ижтимоий инфратузилма объектлари билан таъминланганлик даражаси	86
5.2.4. илова. Таълим тизими ривожланишининг асосий кўрсаткичлари динамикаси	87
5.3.1 – илова. Ўзбекистон Республикаси аҳолиси сони динамикаси (йил бошига)	87
5.3.2 - илова. Банд бўлган аҳолининг иқтисодийёт тармоқларида тақсимланиши (ўртача давр мобайнида, минг киши)	87
6.1. илова. Ҳудудлар иқтисодий ижтимоий ривожланишининг асосий кўрсаткичлари (ўсиш суръатлари ўтган даврга нисбатан таққослама нарҳдарда %)	92
6.2. илова. Ҳудудларнинг иқтисодий ижтимоий ривожланиши ўртасидаги табақалашув даражаси (аҳолии жон бошига индекс кўрсаткичи)	94

Қисқартмалар

БТСЭТ	Биржадан ташқари савдоларнинг электрон тизими
ДҚМО	Давлат қисқа муддатли облигациялари
ЖБ	Жаҳон банки
ЖСТ	Жаҳон савдо ташкилоти
ЕСТ	Енгиллаштирилган солиқ тизими
ЕТТБ	Европа тикланиш ва тараққиёт банки
ИНИ	Истеъмол нархлар индекси
КЎБ	Кичик ва ўрта бизнес
МДХ	Мустакил Давлатлар Ҳамдустлиги
Млн	Миллион
Млрд	Миллиард
МТП	Машина-трактор парки
УНИ	Улгуржи нархлар индекси
СТАК	Савдо ва тарифлар бўйича асосий келишув
СИСМ	Самарали иқтисодий сиёсат маркази
т.	Тонна
ТХИ	Тўғри хорижий инвестициялар
ХМК	Халқаро Молия Корпорацияси
ХБТ	Халқаро божхона ташкилоти
ХВФ	Халқаро валюта фонди
ХИК	Хорижий инвестиция иштирокидаги корхоналар
ЎзБИИТИ	Ўзбекистон Бозор ислохотлари илмий-тадқиқот институти
ЎзР	Ўзбекистон Республикаси
ЎзРМБ	Ўзбекистон Республикаси Марказий банки
ЎзРВБ	Ўзбекистон Республикаси Валюта биржаси
ЎзРФБ	Ўзбекистон Республикаси Фонд биржаси
ЎзРКМБ	Ўзбекистон Республикаси Кўчмас мулк биржаси
ЎзРТХБ	Ўзбекистон Республикаси Товар хом-ашё биржаси
ҚМС	Қурилиш материаллари саноати
ЯИМ	Ялпи ички маҳсулот
ЯҲМ	Ялпи ҳудудий маҳсулот
ҚҚС	Қўшилган қиймат солиғи
I, II, III, IV	1, 2, 3, 4 – чораклар
YaIM	Ялпи ички маҳсулот
ҲЕМ	Ёқилғи-энергетика мажмуаси
QM	Қурилиш материаллари
QQS	Қўшилган қиймат солиғи

Кириш

“Ўзбекистон Иқтисодиёти” ахборот таҳлилий нашри USAID ва EuropeAidларнинг кўмагида Самарали иқтисодий сиёсат марказида тайёрланди. Шарҳда Ўзбекистон иқтисодиётининг 2004 йилдаги ривожланиш тенденциялари таҳлили берилган.

Макроиқтисодий сиёсат. 2004 йилда биринчи маротаба ислохотлар даврида реал ЯИМнинг ўсиши 7,7%га етди. Юқори иқтисодий ўсиш иқтисодиётнинг ўзак тармоқларини барқарор ривожланиши, инвестицион фаолликни ошириши ва экспортни кўпайиши ҳисобидан таъминланди. Қатъий пул кредит сиёсатини амалга ошириш натижасида макроиқтисодий ва молиявий барқарорликка эришилди. Истеъмол баҳолари индексининг йиллик ўсиши кейинги йиллар ичида энг паст бўлиб, 3,7%ни ташкил этди. Бюджет каммади ЯИМнинг 0,4%дан ошмади.

Институционал ва бозор ўзгаришлари. 2004 йил давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнларини амалга ошириш бўйича самарали йил бўлди. 1228 та корхоналар ва объектлар мулкчиликнинг нодавлат шаклларига айлантирилди. Хусусийлаштириш натижасида давлатнинг активлари 78,4 млрд.сўмга сотилди (39,9% ўсиш). Хорижий инвесторларга сотилган мол мулк ҳисобидан 24,3 млн. АҚШ доллари миқдорида маблағ келиб тушди (49,8% ўсиш). Кичик тадбиркорликнинг иқтисодий ўсишдаги салмоғи кўпайди ва уларнинг ЯИМдаги улуши 35,6%га етди.

Таркибий-инвестицион сиёсат. Иқтисодиётнинг реал секторларида юқори ўсиш суръатлари таъминланди. Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 9,4%га, қишлоқ хўжалиги 10,1%га, асосий капиталга инвестициялар 5,2%га ва истеъмол товарлари 13,4%га ўсди. Юқори ўсиш суръатларининг шаклланиши институционал, таркибий ва маъмурий ислохотларни янада чуқурлаштириш ҳисобига амалга оширилди.

Аҳоли турмуш фаровонлиги ва меҳнат бозори. Иқтисодий ўсишнинг юқори суръатлари, инфляциянинг паст даражаси ва мақсадли ижтимоий ҳимоя қилишнинг кучайтирилиши аҳолининг номинал даромадларини 17,6%га кўпайишига имконият яратди. Ижтимоий соҳа объектларини ишга тушириш аҳолини уй-жой, марказлаштирилган сув таъминоти ва табиий газ билан таъминланишини яхшилашга шароит яратди. Туғилишнинг ўсиши ва ўлимнинг камайиши ҳисобига демографик ҳолат сезиларли даражада яхшиланди. Аҳоли бандлиги 3,4%га ошди. 2004 йилда 480 минга яқин янги иш ўринлари яратилди.

Ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши. 2004 йилда муҳим макроиқтисодий кўрсаткичлар бўйича барча ҳудудларда ижобий натижаларга эришилди. ЯҲМ бўйича ҳудудлараро табақаланиш даражаси 4,2дан 4,0 мартагача, саноат ишлаб чиқариши бўйича 23дан 21,4 мартагача, пуллик хизматлар бўйича 11,1дан 10,6 мартагача ва товар айирбошлаш бўйича эса, 5,0дан 5,6 мартагача пасайди.

Шарҳга таркибий ўзгаришлар, саноат ривожланиши, энергетика ресурсларини истеъмол қилиш, корхоналарнинг молиявий ҳолати, инвестицион жозибadorлик ва иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солишни шакл ва усулларининг устивор жиҳатларига бағишланган мақолалар киритилган.

Шарҳнинг маълумотлар манбаи бўлиб Ўзбекистон Республикаси Статистика Давлат Қўмитаси, Иқтисодиёт вазирлиги, Молия вазирлиги, Марказий Банки, Давлат Мулк Қўмитаси, мамлакат ва хориж ахборотлари, шунингдек, муаллифлар ҳисоб-китоблари ва чизма кўргазмалар ҳисобланади.

Асосий иқтисодий воқеалар

Январ

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 25 декабр 2003 йилдаги «Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетининг 2004 йилдаги параметрлари тўғрисида» қабул қилган қароридан 2004 йилда республикада солиқ сиёсатида киритилган асосий ўзгартиришлар кўрсатилган. Иқтисодиётга солиқ юкини янада камайтирилиши, солиқ тизимини такомиллаштириш, солиқ тўловчиларнинг солиқ мажбуриятларини тўлиқ ўз вақтида бажаришларини иқтисодий рағбатлантиришни ошириш назарда тутилган. Қабул қилинган чораларга кўра даромад(фойда)га солинадиган солиқлар ставкаси ҳуқуқий шахслардан 20%дан 18%гача ва жисмоний шахсларнинг даромадларига энг юқори солиқ ставкалари 32%дан 30%га камайтирилиши, амалда мавжуд бўлган ижтимоий суғуртага мажбурий тўловлар тизими ўрнига ялпи ставкаси 37,2% иш ҳақи фондининг 33% миқдоридан ягона ижтимоий солиқ жорий қилиниши ва қўшилган қиймат солиғи (ҚҚС) бўйича бўнак тўловлари бекор қилинишини назарда тутилган.

2004 йил 7 январда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Божхона тарифини тартибга солишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» қабул қилган қарорига биноан 2004 йил 1 январидан бошлаб амалда бўлган аввалги алоҳида озиқ-овқат товарлари турлари (балиқ, соя ўсимлиги, ўсимлик ва чорвачилик мойи ва ёғлари, гўшт ва гўшт маҳсулотлари)га нол ставкали импорт тўловлари жорий қилинди. Бундан ташқари ҳуқуқий шахслар ва ташқи савдо компаниялари (бирлашмалари) томонидан ўз шахсий эҳтиёжлари учун олиб келинадиган машиналар, станоклар, технологик қурилмалар, қурилиш материаллари ва ускуналарга импорт бож тўловининг нол ставкаси ўрнатилган.

2004 йил 14 январда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «2004-2005 йиллар даврида маҳаллий хом ашё негизда тайёр маҳсулотлар, бутловчи буюмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш дастурини амалга оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» қарор қабул қилди. Ушбу қарор мамлакат таркибий сиёсатининг устивор йўналишларини амалга ошириш, замонавий технологик базани яратиш, ишлаб чиқаришни замонавийлаштириш ва янги технологияларни ўзлаштиришга йўналтирилган. Қарорда Дастур иштирокчиларига уларнинг инвестиция фаолиятини жадаллаштиришни таъминлашга қаратилган қатор имтиёзлар берилиши назарда тутилган.

2004 йил 22 январда ЎЗР ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги ва Товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатаси ва Ҳиндистон экспорт ташкилотлари федерацияси (ХЭТФ) томонларидан уюштирилган учрашувда 17 та етакчи ҳинд компаниялари вакиллари ва Ўзбекистоннинг бизнес вакиллари билан учрашуви бўлди. Ҳиндистон томонидан тўқимачилик, фармацевтика, медицина маҳсулотлари ва автомобилларни бутловчи қисмларни ишлаб чиқарувчи компаниялар иштирок этди. Амалга оширилган учрашув икки томонлама ўзаро муносабатлар ва Ҳиндистон ҳамда Ўзбекистон тадбиркорлари ўртасида ўзаро барқарор алоқаларни ривожлантиришда янги туртки бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Қувайт давлатига расмий ташриф буюрди. Ташрифдан кўзланган асосий мақсад ўзаро манфаатли ҳамкорликнинг транспорт ва коммуникация, қишлоқ хўжалиги, энергетика, сув таъминоти соҳаларида устувор йўналишларни аниқлаш эди. Имзоланган Меморандиумга биноан Араб иқтисодий ривожланиши Қувайт фонди билан қурилиш ва ирригация, сув таъминоти ва энергетика таъминоти бўйича инвестиция лойиҳаларида биргаликда қатнашиш тўғрисида ўзаро аҳдлашувга эришилди.

Мамлакатимизда 2004 йилни «Меҳр ва мурувват йили деб эълон қилиниши муносабати билан, жамиятимизда аҳиллик, бағрикенглик, кам таъминланган тоифа ва оилаларни қўллаб қувватлаш ҳамда давлат ва жамоат ташкилотларининг бу борадаги фаолиятини мувофиқлаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси 2004 йил 27 январда «Меҳр ва мурувват йили» дастури тўғрисида қарор қабул қилди. Ушбу қарор қуйидаги вазифаларни ҳал қилишга қаратилган. Жумладан; а) кам таъминланган оилалар, ногиронларни, боқувчисидан жудо бўлган фуқаролар ва ёлғиз кексаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлаш учун маблағлар жалб қилиш; б) оила тизимини мустаҳкамлаш чора-тадбирларини амалга ошириш; в) ёшларни миллий анъана ва қадриятларимиз руҳида замон талабларига жавоб берадиган даражада тарбиялаш; г) миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатлик муҳитини мустаҳкамлаш.

Феврал

2004 йил 5 февралда ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг “Маҳсулотлар, хом-ашё ва материалларнинг юқори талабли турларини сотишнинг бозор механизмларини жорий этишни давом эттириш тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Маҳсулотларни сотишнинг бозор механизмларини кенг жорий этилиши барча хўжалик юритувчи субъектларнинг моддий-техника ресурслари сотиб олиш учун, аввал мавжуд бўлган маъмурий тақсимот ўрнига тенг шарт-шароитлар яратади.

2004 йил 7 февралда Вазирлар Маҳкамасининг “2003 йилда республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2004 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришга бағишланган мажлисида Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов маъруза қилди. Маърузада мамлакатнинг 2003 йилда ривожланиши чуқур таҳлил этилган ва 2004 йилда иқтисодий-ижтимоий соҳадаги асосий вазифалар аниқлаб берилган.

2004 йил 25 февралда вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси нақд миллий валютасини четга олиб чиқиш ва олиб киришни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Қарорга биноан, 2004 йил 1 мартдан бошлаб жисмоний шахслар (резидент ва норезидентлар) томонидан Республика ичкарисига ва республикадан ташқарига олиб чиқиладиган нақд миллий валюта суммаси Ўзбекистонда ўрнатилган 50 минимал иш ҳақи миқдоридан ошмаслиги белгилаб қўйилди. Ушбу кўрсатилган миқдордан ортиқ валюта олиб чиқиш Ўзбекистон марказий банки рухсатномаси билан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикаси Мулк қўмитаси ҳамкорлигида оммавий-ахборот воситалари вакиллари учун матбуот-анжумани ўтказди. Унда мамлакатда амалга оширилаётган маъмурий ислохотларнинг янги босқичи мазмуни, шунингдек, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнлари стратегияси, фонд бозорини фаоллаштириш ва хорижий инвесторларни хусусийлаштирилаётган объектларни сотиб олишга жалб қилишни кенгайтириш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар тўғрисида кенг маълумот берилди.

Республика Бош вазири ўринбосари Э. Ғаниев бошчилигида Ўзбекистон делегациясининг Буюк Британияга ташрифи амалга оширилди. Савдо ва саноат бўйича Ўзбек-Британия иттифоқи йиғилишида Ўзбекистон билан савдо-иқтисодий ҳамкорлик қилишга инглиз молия ва саноат доираларининг қизиқиши ортаётганлиги таъкидланди. “Ўзбекистонда бизнес қилинг” анжуманини мунтазам ўтказиб бориш ва Ўзбек-Британ савдо-саноат Палатасини тузиш масалаларини кўриб чиқишга қарор қилинди. “Ўзенгилсаноат” ДАК билан “ глобал Инфраструкча Холдинг ЛТД» британ компанияси ўртасида пахта толасига чуқур ишлов бериш бўйича Қўшма корхона тузиш режалари борасида ҳужжат имзоланди.

Март

Хўжалик юритувчи субъектлар манфаатини ҳимоя қилиш, иқтисодий муносабатлар ва аграр ислохотларни чуқурлаштириш ҳамда фермерлик ҳаракати устивор ривожланишини таъминлаш мақсадида 2004 йил 11 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қишлоқ хўжалигида ислохотларни амалга оширишга қаратилган қонунлар ижросини таъминлашга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» фармони қабул қилинди. Ушбу ҳужжатда қишлоқ хўжалигида хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишни таъминлашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ташкилотларнинг асосий вазифалари аниқлаб берилган.

2004 йил 26 мартда бозор иқтисодиёти замонавий талабларига жавоб берадиган юқори малакали мутахассислар тайёрлашни такомиллаштириш, шунингдек, менжмент, маркетинг, туризм ва сервис хизмати кўрсатиш соҳасида кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институтини ташкил этиш тўғрисида» қарори қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий алоқалар Агентлигида “ЖСТ келишувлар шарҳи ва Ўзбекистоннинг жаҳон Савдо ташкилотига аъзо бўлиши жараёни” мавзусида семинар уюштирилди. Семинарда ЖСТ қоидаларининг минтақавий савдо келишувлари, яқинда ЖСТга аъзо бўлган, аъзо бўлиш арафасида турган давлатлар тажрибалари ва бошқа масалалар кўриб чиқилди. Семинар ушбу ташкилотга аъзо бўлиш билан боғлиқ бўлган муаммоларни ҳал қилишда мутахассислар фаолиятининг самарадорлигини оширишга имконият яратиб берди.

Апрел

15-16 апрел кунлари Тошкент шаҳрида озиқ-овқат саноати маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи соҳада фаолият юритувчи корхоналар раҳбарлари учун “Стандарт ISO 9000: замонавий ҳалқаро бозорда

самарали рақобат воситаси” номли семинар бўлиб ўтди. Семинар Ўзбекистон Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги билан Италия саноат вазирлиги ҳамда Ташқи савдо институти ҳамкорлигида ўтказилди.

2004 йилнинг 30 апрелида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон радиоэлектроника, электротехника корхоналари уюшмаси («Ўзэлтехсаноат») фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Мазкур қарор биринчи навбатда мамлакат машинасозлик мажмуидаги корхоналарда бошқарув тизимини такомиллаштиришга йўналтирилган.

Осиё Тараққиёт Банки (АБР) томонидан Ўзбекистонда иқтисодий ислохотларни жадаллаштиришни молиялаштириш учун 1,4 млн. АҚШ доллари миқдоридagi учта грант лойиҳаларга маблағлар ажратилди. Биринчи лойиҳа миқдори 400 минг АҚШ доллари миқдоридa бўлиб ғаллачилик соҳасидaги ислохотларни қўллаб қувватлаш учун; иккинчи лойиҳа 500 минг АҚШ доллари миқдоридa бўлиб ер ресурсларини бошқаришда кадастр тизимини ривожлантириш учун; учинчи лойиҳа эса сув хўжалиги соҳасидa амалга ошириладиган институционал ислохотларни қўллаб қувватлаш учун ажратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2004-2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш Дастурини тайёрлаш чора-тадбирлари тўғрисида” умумтаълим тизимини ривожланишини кадрлар тайёрлаш дастурини амалиётга тадбиқ этиш чора-тадбирлари ва ўрта мактаб таълимини такомиллаштириш билан ўзарo боғлиқликда олиб қарайдиган фармойиши қабул қилинди.

Қашқадарё вилоятида “Европа-Эйр” лойиҳаси доирасидa 105 минг евро миқдоридa тиббиёт асбоб-ускуналари келтирилди. Мазкур лойиҳа вилоятнинг санитар-эпидемиология марказларида клиник диагностика ишларини ривожлантиришга йўналтирилган бўлиб, зарур асбоб ускуналар билан таъминлашга қўмаклашади.

2004 йилнинг 23 апрелида оилада тиббий маданиятни ошириш, аёллар саломатлигини мустаҳкамлаш, соғлом авлод тарбиясини яхшилаш дастурининг устивор вазифаларини бажариш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Она ва бола скрининг давлат тизимини келажакда ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди.

Май

Ар-риёд шаҳрида Ўзбекистон Республикаси ва Араб Амирликлари Қироллиги ўртасидaги ҳукуматларарo комиссиясининг иккинчи мажлиси бўлиб ўтди. Мазкур йиғилишда икки томонлама савдо-иқтисодий ҳамкорлик, инвестицияларни жалб қилиш, таълим соҳасидaги ҳамкорлик, маданият, таълим, спорт, ахборотлар алмашинуви, туризм ва бошқа масалалар бўйича музокаралар олиб борилди. Ўзбекистон Товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар Палатаси ва қироллик савдо-саноат палатаси Кенгаши ўртасидa меморандум имзоланди.

Самарқандда маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг давлат ҳокимияти идоралари вакиллари билан учрашуви бўлиб ўтди. Мазкур учрашувдан кўзланган мақсад маҳсулотларни сертификатлаш муаммоларини ҳал этишдан иборат бўлди. Бундай учрашувлар Қарши ва Урганчда ҳам ўтказилди. Бу учрашувларнинг ҳаммаси Ўзбекистон тадбиркор аёллар Ассоциацияси билан USAID ҳамкорлигида ташкил этилди.

Остона шаҳрида “Марказий Осиё ҳамкорлиги” ташкилотига аъзо давлатларнинг ҳукумат бошлиқлари Кенгашининг йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислom Каримов қатнашди ва нутқ сўзлади. Ислom Каримов минтақада ягона бозорни босқичма-босқич барпо этиш таклифини илгари сурди.

Тошкентда Шанхай ҳамкорлик ташкилотига (ШОС) аъзо давлатларнинг иқтисодий ва савдо вазирларининг йиғилиши бўлиб ўтди. Унда Ўзбекистон, ХХР, Россия Федерацияси, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон делегациялари иштирок этдилар ва ШХТга аъзо давлатлар ўртасидaги минтақавий ҳамкорликни янада ривожлантириш таъкидлаб ўтилди. Йиғилиш қатнашчилари ШХТга аъзо давлатларининг Минтақавий ҳамкорликни ривожлантириш фондини, веб-сайтини, аъзо давлатлар ишбилармон доиралари форумини ташкил этиш масалаларини келишиб олдилар.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «Давлат мулки бўлган алоҳида иншоотларни бирламчи қийматида сотишни тезлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» қарор қабул қилди. Қарорда инвестицион мажбурият асосидa танловга мувофиқ бирламчи қийматида сотиш учун давлат мулки бўлган 302 та объектларнинг рўйхати тасдиқланди.

“Ўзуйжойжамгармабанк”да кичик бизнес лойиҳаларини молиялаштириш учун ЕХҲТнинг 5 млн АҚШ доллари миқдоридagi кредит шартномасини расмий имзолаш маросими бўлиб ўтди.

“BUSINESS LEASING” лизинг компаниясининг очилиш маросими бўлиб ўтди. Мазкур компаниянинг асосий мақсади кичик бизнес ва тадбиркорликни доимий равишда замонавий технологиялар ва янги банк хизматлари билан таъминлашдан иборат. Лизинг компаниясининг таъсисчилари Хусусий, Очiq турдаги акциядорлик тижорат Бизнес банки ва CASEF – Кичик тадбиркорлик бўйича Марказий Осиё фонди ҳисобланадилар.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 04.05.04 йилда «Пудратчи қурилиш ташкилотлари томонидан иншоотларни қуриб битказишларини марказлаштирилган молиявий маблағлар ҳисобига тижорат банклари томонидан кредитлаш тартиби тўғрисида»ги қарор қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 21 майдаги «2004-2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий Давлат дастури тўғрисида»ги фармони билан мактаб таълимининг бюджетдан ташқари Фонди ташкил этилди. Мазкур фонднинг асосий вазифаси мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий Давлат дастурида кўзда тутилган янги мактаблар қуриш, капитал таъмирлаш, мактабларни жорий таъмирлаш, ўқув-лаборатория асбоб-ускуналари, компьютерлар, мактаб парта ва мебеллари, спорт анжомлари билан таъминлаш учун бюджет ва хомийлар маблағларидан самарали фойдаланиш ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати ва Европа ҳавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЕХҲТ) ҳамкорлигида «Таълим-кељаакка инвестиция» мавзусидаги минтақавий конференцияни ташкил этди ва ўтказди. Тадбирда таълим тизимига жаҳон стандартларига жавоб берадиган замонавий тизимларни жорий этилиши мамлакатнинг иқтисодий ва ижтимоий тараққиётига катта ҳисса қўшиши таъкидлаб ўтилди.

Июн

25 июн куни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси “Акционерлик жамиятлари ва компанияларида давлат акциялари улушидан самарали фойдаланиш учун мониторинг фаолиятини ташкил этиш тўғрисида»ги қарори қабул қилинди. Мазкур қарорда давлат акциялари улушидан самарали фойдаланиш учун мониторинг фаолиятини ташкил этиш бўйича комиссия таркиби тасдиқланган ҳамда унинг асосий вазифалари, ҳуқуқлари ва мажбуриятлари белгилаб берилган.

Тошкент шаҳрида Ўзбекистон-Украина қўшма комиссиясининг олтинчи йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилиш натижасида қатор муҳим масалалар бўйича қарорлар қабул қилинди ҳамда Ўзбекистон Давлат мулк қўмитаси ва Украина давлат мулки фонди ўртасида ахборотлар алмашинуви бўйича битим имзоланди.

Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 30 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида»ги қонунга мувофиқ қатор қонунларга ўзгартиришлар киритилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 25 майдаги “Тадбиркорлик фаолияти эркинликларини муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонунга ҳам ўзгартиришлар киритилди.

17 июн куни “Интерконтинентал” меҳмонхонасида Шанхай ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатлар раҳбарларининг олий даражадаги учрашувлари бўлиб ўтди. Унда Ўзбекистон, ХХР, Россия Федерацияси, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон делегациялари иштирок этдилар. Афғонистон ва Белорусия давлат раҳбарлари мазкур учрашувда кузатувчи сифатида қатнашдилар. Йиғилишда ШХТни ривожлантириш, кўп томонлама ҳамкорлик, минтақавий ва халқаро муаммолар ва бошқа долзарб масалалар муҳокама этилди.

Июл

Умумтаълим мактабларида энг аввало бошланғич синф ўқитувчиларининг меҳнатини рағбатлантириш мақсадида 2004 йилнинг 2 июлида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Умумтаълим мактабларида ўқитувчиларнинг меҳнатини рағбатлантиришнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори эълон қилинди. Унга кўра 2004 йилнинг 1 сентябридан бошлаб: а) бошланғич синф ўқитувчилари иш ҳақига ягона тариф сеткаси бўйича тариф сеткасига 5 фоиздан 20 фоизгача қўшимча ҳақ тўланади; б) умумтаълим мактабларида синфга раҳбарлик учун энг кам иш ҳақига 50

фоиздан 100 фоизгача ҳақ тўланади; в) умумтаълим мактабларида дафтарларни текширганлиги учун ўқитувчиларнинг иш ҳақига энг кам иш ҳақининг 30 фоизидан 50 фоизгача қўшимча ҳақ тўланади.

6 июл куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов Оқсарой қароргоҳида Ҳамдўстлик мамлакатлари бўйича сафар қилаётган МДХ Ижроия Қўмитаси раиси Владимир Рушайлони қабул қилди. Меҳмон МДХни ривожлантириш бўйича Ўзбекистон ташаббусларининг амалга ошириш муҳимлигини таъкидлаб ўтди. Учрашувда эркин савдо ҳудудларини барпо этиш, МДХ тузилмалари фаолиятининг самарадорлиги ҳақида сўз юритилди. Учрашув иштирокчилари сентябр ойида Остона шаҳрида бўлиб ўтадиган МДХ саммитига тайёргарлик ҳақида ҳам ўзаро фикр алмашиб олдилар.

7 июл 2004 йилда хусусий тадбиркорликка келажақда янада яхши шароитлар яратиш, бизнес муҳитини такомиллаштириш, республика тадбиркорларининг хорижий тадбиркорлар билан алоқаларини ўрнатиш, маҳаллий товар ишлаб чиқарувчиларнинг ташқи бозордаги фаолликларини ошириш, мамлакатимизга хорижий сармояларни кўпроқ жалб қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан Ўзбекистон Савдо-Саноат Палатаси ташкил қилинди.

Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи субъектлар учун қулай шароит яратиш, олиб кирилаётган маҳсулотларни сертификациялаш жараёнидаги бюрократик тўсиқларни олиб ташлаш ва соддалаштириш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси маҳсулотларни сертификациядан ўтказиш тартиби тўғрисида Қарор қабул қилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йилнинг биринчи ярим йиллигидаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиш натижаларига ва Президент Ислом Каримов томонидан жорий йилнинг 7 февралда Вазирлар Маҳкамасининг йиғилишида сўзлаган нутқида кўрсатиб ўтилган устивор йўналишларнинг бажарилишига бағишланган йиғилиш бўлиб ўтди.

«EAN Uzbekistan» маҳсулотларларни автоматик идентификациялаш маркази «Gepi» халқаро реестри тизимининг аъзоси бўлди. Бунинг натижасида ўзбек товар ишлаб чиқарувчилари ЕАН-ИССга аъзо давлатларнинг 600000 корхоналари ҳақидаги маълумотларни олиш ҳамда уларга ўзлари ишлаб чиқарган маҳсулотлар ҳақида маълумотлар бериш имкониятига эга бўлдилар. Масалан, «GEPiR» ёрдамида маҳсулотнинг сохта эканлигини осонлик билан аниқлаш ва истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоялаш мумкин.

Халқаро бизнес марказида Ўзбекистон корхоналарининг Афғонистон иқтисодиётини тиклашда қатнашишига доир семинар бўлиб ўтди. Семинар иштирокчилари бўлган 30дан ортиқ фирма ва компаниялар Афғонистон иқтисодиётини қайта тиклаш бўйича Жаҳон банки ва Осиё банки томонидан тақдим этилаётган дастур ва лойиҳалар билан танишдилар. Шу билан бирга тендер шартлари, танловларда иштирок этиш тартиби ҳамда мазкур мамлакатда тадбиркорлик билан шуғулланиш имкониятлари ҳақида ҳам маълумот олдилар.

Қишлоқ хўжалиги техника ва технологияларини сертификациялаш ва синовдан ўтказиш давлат марказида (Тошкент вилоятининг Гулбаҳор поселкасида) Россиянинг «Агромашхолдинг» ОАЖ маҳсулотларининг кўриги бўлиб ўтди. Мазкур кўриқда 130 ва 150 от кучига эга бўлган «ВТ» серияли Волгоград тракторлари, «Енисей-1200 НМ» русумидаги дон ўриш комбайнлари ҳамда Алтай мотор заводида ишлаб чиқарилган дизель двигателлари намойиш этилди. Кўрик «Агромашхолдинг» ОАЖ ва Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан ташкил этилди.

«Тошқўрғон – Бойсун – Қумқўрғон» темир йўлининг биринчи қисми фойдаланишга топширилди. Бу эса ўз навбатида минтақанинг табиий – иқтисодий салоҳиятидан самарали фойдаланишга ижобий таъсир кўрсатади. Тошгузар ва Дехқонобод бекатлари қуриб битказилди.

«Тошкент» Республика Фонд Биржаси ва Лондон Фонд Биржаси ўртасида стратегик ҳамкорлик тўғрисида келишув имзоланди.

Август

Аҳоли турмуш даражасини яхшилаш ва республика аҳолисини ижтимоий ҳимоясини кучайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2004 йилнинг 1 августидан иш ҳақи, пенсия, стипендия ва ижтимоий тўловлар миқдорини ошириш тўғрисида»ги Фармони эълон қилинди. Унга кўра бюджет ташкилотлари ишчиларининг ойлик маошлари, барча турдаги пенсия ва ижтимоий тўловлар, олий, ўрта махсус ўқув юртлари талабалари стипендияларининг миқдори 1,3 маротаба оширилди.

2004 йил 1 августида ягона тариф сеткасига асосан меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича нолинчи разрядга энг кам иш ҳақи миқдорида тариф ставкаси қабул қилинди ва у 6530 сўм қилиб белгиланди. Бундан ташқари янги тариф коэффицентлари тасдиқланди (22 разряд бўйича 9,019 гача).

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «Юридик ва жисмоний шахслар томонидан савдо фаолияти билан шуғулланишларини рўйхатга олишни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори эълон қилинди. Унга кўра 2004 йилнинг 1 августидан бошлаб улгуржи савдо билан шуғулланувчи жисмоний шахсларнинг устав жамғармаси 4600 энг кам иш ҳақи миқдорида бўлиши белгилаб қўйилди. Шундан пул кўринишидаги қисми 1530 энг кам иш ҳақи миқдорида бўлиши лозим.

Бозорлар фаолиятини тартибга солиш, замонавий савдо усулларини жорий қилиш, тадбиркорлар ва имтёмоличилар учун қулай шароитларни яратиш мақсадида 2004 йилнинг 12 августида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «Тадбиркорлик фаолияти учун товарлар олиб кирувчи жисмоний шахсларни рўйхатга олиш чора тадбирларини тартибга солиш тўғрисида»ги қарорни қабул қилди. Мазкур қарорга кўра юридик шахс бўлмай туриб яқка тартибда фаолият олиб борувчи тадбиркорлар импорт операцияларини амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлиб, нафақат хокимиятларда, балки давлат солиқ идораларида ҳам рўйхатга олинадилар. Шунингдек, улар ТИАА ва божхона идораларида ташқи иқтисодий алоқалар иштирокчиси сифатида рўйхатга олинадилар.

2004 йилнинг 23 августида Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги ҳамда Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш Давлат Қўмиталарининг «Ўзбекистон Республикасининг монополист бирлашмалар (корхоналар) давлат реестрига киритилган хўжалик юритувчи субъектлар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар (ишлар, хизматлар)га чекланган шартномавий нархлар ёки рентабелликнинг чекланган даражаларини ҳамда тарифларни шакллантириш ва қўллаш тартиби тўғрисида Низомни тасдиқлаш ҳақида»ги қарорлари қабул қилинди. (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2004 йилнинг 29 сентябрида №1415 билан рўйхатга олинган).

24 август куни Ўзэкспомарказда «Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган» номли кўргазма ярмарка ташкил этилди. Кўргазмада 200 дан ортиқ саноат корхоналари ўз маҳсулотларини намойиш этдилар. Кўргазманинг энг эътиборли жиҳати шундаки, унда маҳаллийлаштириш дастурига асосан ишлаб чиқилган маҳсулотларнинг намойиши бўлди. Кўргазмада киме, электроэнергетика, автомобил, қишлоқ хўжалиги машиналари, енгил саноат маҳсулотлари намойиш этилди.

Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманида «Яккабоғ тўқимачилик» корхонаси ва Германиянинг «Текспроект» компаниялари томонидан ташкил қилинган «Яккабоғ - текс» Ўзбекистон – Германия қўшма корхонаси фойдаланишга топширилди. «Яккабоғ – текс» корхонасининг экспорт салоҳияти 5 млн. долларни ташкил этади. Корхона 350 ортиқ ўсмир ва қизларни иш билан таъминлаган.

Қимматли қоғозлар бозори фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш Маркази «COSCOM» ўзбек – америка қўшма корхонасининг корпоратив облигацияларини давлат рўйхатидан ўтказди. Бунда муомалага умумий қиймати 600 млн. сўм бўлган 60 минг та фойизли облигациялар чиқариш мўлжалланган.

Сентябр

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўқитувчилар меҳнатини қўшимча рағбатлантиришга доир эксперимент ўтказиш ва халқ таълими ходимлари меҳнатида ҳақ тўлашнинг тармоқ сеткасига ўтиш тўғрисида»ги қарорига кўра 2004 йилнинг 1 сентябридан бошлаб: а) умумтаълим муассасалари ўқитувчиларига касб маҳорати ва ўқув жараёнига қўшган аниқ улуши учун 25 фоизгача; б) умумтаълим муассасалари ўқитувчиларига улар томонидан тарбиявий ишлар ва синфдан ташқари ишлар олиб борилганлиги учун 15 фоизгача; в) методика кабинетлари методистларига ўқув жараёнида фойдаланиладиган ўқув-методик материаллар ишлаб чиқишга, янги педагогика технологиялари жорий этишга, ўқитувчиларнинг илғор тажрибаси кенг ёйилишига қўшган шахсий улуши учун 25 фоизгача миқдорда тариф сеткасига ойлик маҳсус устамалар белгилаш бўйича эксперимент ўтказиш бошланади.

Жисмоний шахслар фаолиятини тартибга солиш мақсадида 2004 йилнинг 2 сентябрида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Тижорат фаолияти учун мўлжалланган товарларни олиб келувчи юридик шахс бўлмаган яқка тартибдаги тадбиркорларни давлат рўйхатидан ўтказиш, ҳисобга қўйиш ва импорт операциялари субъектларини ҳисобга олиш карталарини бериш тартиби тўғрисидаги низом тасдиқлаш ҳақида» қарори қабул қилинди.

Қишлоқ ва сув хўжалиги соҳаларида юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш ва кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш мақсадида 2004 йилнинг 3 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар

Маҳкамаси «Республика қишлоқ ва сув хўжалиги учун юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш тўғрисида» қарорни қабул қилди. Унда қишлоқ ва сув хўжалиги тармоқлари бўйича бакалавр ва магистратура йўналишларига ўзгартиришлар киритиш, қишлоқ хўжалиги йўналишидаги олий ўқув юртларида ўқитувчи профессорларни ва раҳбар кадрларни аттестациядан ўтказиш, қишлоқ мактабларини тамомлаган ўқувчилар ҳисобида қишлоқ хўжалиги йўналишидаги олий ўқув юртларида қишлоқ ёшларини кўпайтириш кўзда тутилган.

12 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг таклифига биноан Чехия Республикаси Президенти Вацлав Клаус Ўзбекистонга ташриф буюрди. Ташриф чоғида икки давлат алоқаларининг бугунги ҳолати ва келгусидаги истиқболлари муҳокама қилинди. Ўзбекистон ва Чехия Республикалари ўртасида турли соҳаларда ҳамкорлик юзасидан икки томонлама битимлар имзоланди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 24 сентябрдаги «2004-2005 йилларда маҳаллий хом ашё негизда тайёр маҳсулотлар, бутловчи қисмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш Дастурига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида»ги қарори эълон қилинди.

Тошкентда Товар ишлаб чиқаувчилар ва тадбиркорлар Палатасининг V съезди ва Ўзбекистон Савдо саноат палатасининг таъсис конференцияси бўлиб ўтди. Президентнинг «Ўзбекистон Савдо саноат палатасини ташкил қилиш тўғрисида»ги фармони эълон қилинди. Таъсис конференциясининг эртаси куни республика, вилоят, туман ва шаҳар Товар ишлаб чиқарувчилар палатаси негизда Савдо саноат палатасини ташкил этиш ҳақида қарор қабул қилинди. Фармонда белгиланган вазифаларни бажариш учун Палата Қорақолпоғистон Республикасида, вилоятларда ва Тошкент шаҳрида минтақавий бошқармаларини ташкил этади. Шунингдек, конференцияда палата низоми қабул қилинди, раҳбар органлари сайланди, вилоят бўлинмаларининг раҳбарлари тасдиқланди.

Октябрь

10-12 октябр куни "Ўзэкспомарказ" биносида "Teraz Polska Uzbekistan-2004" миллий кўргазмаси бўлиб ўтди. Унда Польшанинг 60 дан ортиқ компания ва фирмаларининг вакиллари иштирок этдилар. Кўргазмада турли хил саноат маҳсулотлари намойиш этилди.

11 октябр куни Москва шаҳрида Россия ва Ўзбекистон ҳукуматлари ўртасидаги иқтисодий масалалар бўйича ҳукуматлараро комиссиянинг еттинчи йиғилиши бўлиб ўтди. Унда ёқилги энергетика, авиасаноат ва бошқа соҳаларга оид масалалар муҳокама этилди. Ўзбекистон Миллий банки томонидан инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш ва Ўзбекистондан Россияга экспорт қилишни рағбатлантириш учун 60 млн. АҚШ доллари миқдорида кредит ажратиш тўғрисида, Қондим фойдали қазилма бойликларини ўзлаштиришда маҳсулотларни тақсимлаш ҳақида икки томонлама баённома ва битим имзоланди.

12-15 октябр кунлари "Интерконтиненталь" меҳмонхонасида "ЕхроConstruction-2004" халқаро қурилиш материаллари кўргазмаси бўлиб ўтди. Унда республика қурилиш бозорига замонавий техника ва қурилмалар, қурилиш ва пардозлаш материаллари, архитектура ва дизайнерларнинг ишланмаларини етказиб берувчи хорижий мамлакатларнинг 30 дан ортиқ илғор компаниялари иштирок этди. Маҳаллий қурилиш индустрияси "Ўзқурилишматериаллари" акционерлик компанияси корхоналари томонидан тақдимот этилди.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигида Япониянинг «Томен корпорейшн» компанияси билан Финляндиянинг «Сампо Розенлев» фирмасида ишлаб чиқарилган 19 та «Массей Фергюсон» комбайнларини етказиб бериш учун 2.3 млн. АҚШ доллар миқдоридаги шартнома имзоланди. «Массей Фергюсон» комбайнлари Қорақолпоғистон Республикаси ва Хоразм вилоятларида ишлатилади.

Ноябрь

Олий Мажлиснинг бюджет, банк ва молия масалалари бўйича қўмитасининг кенгайтирилган йиғилиши бўлиб ўтди. Унда "Қимматли қоғозлар бозорида депозитарийлар фаолияти тўғрисида"ги Қонуннинг Тошкент шаҳридаги ижроси кўриб чиқилди. Бугунги кунда мамлакатда қимматбаҳо қоғозларнинг марказий депозитарийси ва ўттиздан ортиқ депозитарийлар фаолият юритмоқда. Улардан 13 таси Тошкент шаҳрида жойлашган. Уларда 518 мингта депонентларнинг депо ҳисоблари сақланади. 16 мингдан ортиқ депо-ҳисоблар юридик шахсларга, 510 мингтаси жисмоний шахсларга тегишли. Йиғилишда депозит ҳисобларини амалга оширишни технологиясига тўлиқ риоя қилмаслик, Марказий депозитарий билан электрон алоқаларни йўлга қўйишдаги камчиликлар ва ички назоратнинг сустиги каби масалаларга эътибор қаратилди.

2 ноябр куни Президент Ислон Каримов Оқсарой қароргоҳида Осиё тараққиёт банки Президенти Тадао Чинони қабул қилди. Ўзбекистон ва ОТБ ўртасидаги ҳамкорлик кўп-томонлама алоқалар асосида ривожланиб бормоқда. Банк раҳбарияти Марказий Осиёда минтақавий иқтисодий ҳамкорликни мустаҳкамлаш мақсадида кўплаб халқаро молия институтларининг фаолиятини мувофиқлаштириш вазифасини ўз зиммасига олди. Ўзбекистоннинг ОТБ билан алоқаларини мустаҳкамлашга, иқтисодий ислохотларни амалга оширишда ва минтақавий ҳамкорликни мустаҳкамлашда қўшган улкан хизматлари учун ОТБ Президенти Тадао Чинно Президент Фармонида кўра "Буюк хизматлари учун" ордени билан тақдирланди. Учрашувда Ислон Каримов мазкур мукофотни топширди. Т.Чинно миннатдорчилик билдириб, ўзаро ҳамкорликни янада ривожлантиришда ўз куч ва имкониятларини аямаслигини таъкидлади. Учрашувда Ўзбекистон ва ОТБ ўртасида ўзаро алоқаларни янада кенгайтиришга оид масалар муҳокама қилинди.

«Экспо - Италия – 2004» замонавий технологиялар ва тайёр маҳсулотлар кўргазмаси бўлиб ўтди. Унинг мақсади маҳаллий тадбиркорларни таништириш ва самарали ҳамкорлик учун замин яратиш ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш, зарар билан ишловчи, самарадорлиги паст бўлган ширкатларни фермер хўжаликларига айлантириш Дастурини амалга ошириш, шунингдек, қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш ва фермер хўжаликларини 2005-2007 йилларда тезкор ривожлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "2005-2007 йилларда фермер хўжаликларини ривожлантириш бўйича тақлифларни ишлаб чиқиш учун маҳсус комиссия ташкил этиш тўғрисида"ги қарори эълон қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасида Жаҳон банки, Швейцария ҳукумати ва ЮНИСЕФ фонди томонидан ажратилаётган 2.8 млн.долларлик грант шартномаси имзоланди. Мазкур грант оилада тиббиёт маданиятини ошириш, аёллар соғлиғини мустаҳкамлаш, соғлом авлодни тарбиялаш мақсадида амалга ошириладиган мақсадли дастурни қўллаб-қувватлаш учун ажратилди. Ажратилган маблағга республиканинг 34 та йирик унни қайта ишлаш корхоналарида унни темир компонентлари билан бойитишга ёрдам берадиган лабораториялар ва техник қурилмалар сотиб олинади. Грант лойиҳаси доирасида, шунингдек, уч йил мобайнида республикага премиксларни етказиб бериш ҳам қиради. (Худди шундай грант Осиё тараққиёт банки билан ҳамкорликда 1,2 млн. доллар миқдорида 2002 йилдан буён "Ўздонмахсулот" ДАКнинг 14та унни қайта ишлаш корхоналарида амалга оширилиб келинмоқда). Лойиҳанинг амалга оширилиши аёллар ва болалар ўртасида камқонликни камайтиришга ёрдам беради ва аҳоли саломатлигининг яхшиланишига хизмат қилади.

Перм вилояти тадбиркорларидан иборат делегация Тошкент ва Самарқанд тадбиркорлари, республика божхона қўмитаси ва банкларининг вакиллари билан учрашдилар ҳамда қатор вазирликларда ва Россия Федерациясининг Ўзбекистондаги элчихонасида бўлдилар. Мехмонлар барча уюштирилган тадбирлар юқори даражада ташкил этилганлигини қайд этдилар. Ташриф чоғида ҳамкорлик тўғрисида 4 та шартнома ва 4 та протокол имзоланди ҳамда Ўзбекистонда баъзи Пермлик тадбиркорларнинг ваколатхоналарини очиш ҳақида келишувга эришилди.

2004 йил 11 ноябрда "Савдо фаолияти билан шуғулланувчи яқка тадбиркорларнинг товар операциялари ва даромадларини ҳисобга олиш тартиби тўғрисидаги йўриқномага ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида"ги Қарори (Молия вазирлиги, Давлат Солиқ Қўмитаси, Давлат Статистика Қўмитаси)да юридик шахс мақомига эга бўлмаган яқка тартибдаги тадбиркорларнинг экспорт ва импорт операцияларини қонунийлигини таъминлаш ва даромадларини ҳисоблашга оид қатор янгиликлар киритилди. Жумладан, тадбиркорлар ягона бож тўловлари ва қайд этилган солиқларни тўлаганлигини тасдиқловчи ҳужжатга эга бўлишлари, Давлат солиқ идораларига ўзлари рўйхатдан ўтган жойда ҳар ойда тижорат фаолиятига бағишланган товарларни олиш келиш бўйича ҳисобот топширишлари шарт.

ТИАА, Молия вазирлиги ва ДБҚларнинг 2004 йилнинг 11 ноябрдаги қарорларига кўра савдо иқтисодий ҳамкорлик борасида қулай шароит яратишга оид битимлар имзолаган мамлакатларнинг рўйхатига қўшимчалар киритилди (Мальта, Кипр, Словения каби мамлакатлар Ушбу руйхатга қўшилди).

15 ноябр куни Ливерпул пахта ассоциацияси томонидан йиллик халқаро анжуман ўтқизилди. Унда Европа Иттифоқи, АҚШ, Япония, Хитой, Туркия, Хиндистон, Бразилия ва бошқа мамлакатлардан йирик пахтани қайта ишлаш ва тўқимачилик саноати корхоналаридан вакиллар иштирок этдилар. Буюк Британиядаги Ўзбекистон элчихонаси мамлакат тўқимачилик саноати имкониятлари тўғрисида тақдимот қилди. Ливерпул пахта ассоциацияси Президенти Э.Макдональд Ўзбекистоннинг пахта етиштириш ва экспорт қилиш борасида ҳамон етакчи ўринда турганлигини, охириги йилларда экспорт қилинаётган пахта маҳсулотларининг сифати яхшиланганлигини қайд этди. Яқин кунлар ичида 2005

йилнинг май ойида Ўзбекистонда ўтказилиши режалаштирилган халқаро пахта конференциясининг ташкилий масалалари муҳокама этилади.

25-30 ноябр кунлари Халқаро бизнес марказида Савдо саноат палатаси ва ТИАА томонидан бизнес семинар ташкил этилди. Унда Марказий Осиё ва Кавказorti мамлакатларида иқтисодий масалаларда ҳамкорлик Қўмитаси Президенти Кристиан Монс бошчилигидаги делегация ва Франциянинг "МЕДЕФ Интернациональ" корхонаси вакиллари қатнашдилар. (Ушбу ташкилотнинг асосий вазифаси Франция тадбиркорларига хориж тадбиркорлари билан ўзаро ҳамкорлик қилишлари учун қулай шарт-шароит яратиш). Тошкентга Франциянинг 20дан ортиқ компания ва фирмалари ташриф буюрди. Улар республикада иқтисодиёт, молия тизими, информацион технологиялар, хусусий тадиркорликни ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган ишлар билан танишишди, Ўзбекистоннинг қатор вазирликлари ва ташкилотлари ишбилармонлари билан учрашдилар. Ташриф ниҳоясида Франциянинг Ўзбекистондаги элчихонаси биносида матбуот анжумани ўтказилди.

24 ноябр куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов Россиянинг "Лукойл нефт компанияси" очиқ акционерлик компанияси Президенти Вагит Алекперовни қабул қилди. Шу куннинг ўзида 16 июнда Ўзбекистон ҳукумати ва "Лукойл нефт компанияси" очиқ акционерлик компанияси, "Ўзбекнефтегаз" холдинг компанияси инвесторлар консорциуми томонидан имзоланган Ўзбекистон нефть саноатига бир миллиард АҚШ доллари миқдорига инвестиция киритиш борасидаги битими кучга кирди ва амалга ошириш бошланди.

29 ноябр куни Тошкентда Халқаро сифат кунига бағишлаб "Сифат – корхоналарнинг рақобатбардошлиги асоси" мавзусида семинар ташкил этилди. Анжуманда республика ҳукумати томонидан ИСО 9001 стандартига мос келадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришга алоҳида эътибор қаратилаётганлиги таъкидланди. Бугунги кунда 35 та корхона ИСО 9001 сертификатига эга бўлиб, улар орасида "ЎзДЭУавто", "ЎзКейсМаш", "СамКочАвто", "ЎзБАТ", "Дойче Кабель АГ Ташкент", "Green World", "Оқсарой тўқимачи LTD", "Хобас Тапо" каби корхоналар ўрин олган. Семинарда корхона раҳбарлари ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар ва кўрсатилаётган хизматлар сифатини ошириш, уларни халқаро стандарт талабларига етказиш борасида маслаҳатлар олдилар.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 30 ноябрда "Ўзбекистон Республикасининг 2005 йилга қадар инвестицион дастури тўғрисида"ги қарори қабул қилинди, унда капитал қўйилмаларнинг асосий параметрлари ва инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш тадбирлари аниқланган.

Енгил саноатда – «Сурхонтекс» ҚК, «Ядем текстил» ҚК, «Эмтекс» ҚК, «Балиқчи» ҚК, «Исковуттекс» ҚК ишга туширилди. Автомобил ойналарини ишлаб чиқарувчи «Автоойна» АК, ампула ишлаб чиқарувчи «Фарм Гласс» корхонаси, жун гилам ишлаб чиқарувчи «Хива Карпет» ҚК ишга туширилди. Амударё устидан ўтувчи кўприк қурилиши тугалланди, Қизил-Қалъа туманида узунлиги 18.5 км. бўлган газ қувири, Келес шаҳридан Самарқанд шаҳригача узунлиги 105 км. бўлган темир йўл фойдаланишга топширилди.

Маҳаллийлаштириш дастурини амалга оширилиши натижасида «Ўзқишлоқмашхолдинг» ХКда тракторлар ва қишлоқ хўжалиги машиналари учун гидроцилиндрлар, "Олмалиқ ТМК" ОАЖда қора кўрғошин, "Мотор заводи" ОАЖда тирсақли вал, «ЎзДЭУавто» корхоналарида, «Электромаш» АЖ, «Меридиан» ХКларида автомобиллар учун бутловчи қисмларни ишлаб чиқариш ўзлаштирилди.

Декабрь

1-2 декабр кунлари Германиядаги "Баден Вютенбергда Ўзбекистон иқтисодиёти кунлари" форуми ўтказилди. Унда Ўзбекистон делегацияси иштирок этди. Форум иштирокчилари диққатига Ўзбекистоннинг иқтисодий салоҳияти, қўшма корхоналарни ривожлантириш, хорижий инвесторлар учун яратилган шарт - шароитлар ҳақида маълумот берилди.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2004 йил 3 декабрдаги Қарорига кўра «Савдо-саноат палатаси тўғрисида»ги ЎЗР қонуни кучга кирди. Ушбу қонун тадбиркорликни ривожлантиришга қулай шарт-шароит яратиш, республикада ишчанлик муҳитини такомиллаштириш, тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг хорижлик ҳамкорлари билан алоқалар ўрнатишга кўмаклашиш мақсадида Палатанинг самарали фаолият юритишига қаратилган.

2004 йил декабр ойида электрэнергия сарфини ҳисобловчи ускуналарни ишлаб чиқаришга иқтисослашган "Elektron xisoblagich" Ўзбек-Хитой қўшма корхонаси очилди. Унинг таъсисчилари "Ўзбекэнерго"ДАКнинг - "Uzenergositish" шўъба корхонаси, "Toshkent shahar elektr tarmoglari korxonasi"

ОАЖ ва "Hangzhou zhongya technology Co.LTD" Хитой компанияси бўлди. Ўзбекистонлик ва Хитойлик мутахассислар томонидан электр энергиясини назорат ҳисобини автоматлаштирилган тизими ва АСКУЭ/АСДУ диспетчерлик бошқарувини автоматлаштирилган бошқариш бўйича ишлаб чиқилган лойиҳа амалга оширилмоқда.

2004 йилнинг декабр ойида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2005-2007 йилларда хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг Минтақавий Дастури қабул қилинди. Унда давлат корхоналарини ва акциялар пакетини корхоналарни реконструкция қилиш ва янги ишчи ўринларини яратиш шарти билан хорижий инвесторларга сотишни кўпайтириш кўзда тутилган.

24 декабрда Адлия вазирлигида Давлат Солиқ Қўмитаси, Молия вазирлиги ва Давлат Мулк Қўмитаси ҳамкорлигидаги "Инвесторларга арзонлаштирилган қиймати бўйича сотилган паст рентабелли, зарар билан ишлаётган ва иқтисодий ночор давлат корхоналари бўйича бюджет ва бюджетдан ташқари фондларга тўловлари бўйича ўтган йиллар қарзлари, ҳисобланган пеня ва штрафларини ҳам қўшган суммасидан воз кечиш ва аниқлаш тартиби ҳақида йўриқномани тасдиқлаш ҳақида"ги Қарори рўйхатга олинди. Ушбу йўриқнома паст рентабелли ва иқтисодий ночор корхоналарни самарали мулкдорлар кўлига топширишга қаратилган.

Пахта уруғлари сифатини ошириш, пахта етиштирувчи хўжаликларни сифатли пахта уруғлари билан таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Пахта уруғчилигини ташкил этишни такомиллаштириш тўрисида"ги қарори эълон қилинди.

2 декабрда республика аҳолисини жамғариладиган пенсия билан таъминлашдаги муносабатларни тартибга солиш мақсадида Олий Мажлис томонидан "Фуқароларни жамғариладиган пенсия таъминоти тўғрисида"ги қонун қабул қилинди. Унда жамғариладиган пенсияни таъминлашда давлат кафолати ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари аниқланган. Ушбу қонунга мувофиқ фуқароларни жамғариладиган пенсия тизимида рўйхатга олинишида Халқ банки томонидан, умрбод доимий шахсий рақами билан алоҳида пенсия жамғармаси ҳисоби очилади. Иш берувчи жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқни ҳисоблашга оид қонунчилигига мувофиқ ҳар ойда жамғариладиган пенсия бадалларини тўлаб боради.

Халқаро бизнес марказида АҚШнинг халқаро ривожланиш агентлиги (USAID) томонидан ташкиллаштирилган Фуқаролар ташаббусини қўллаб-қувватлаш Дастурининг (CASP) иккинчи босқичининг бошланишига бағишланган анжуман бўлиб ўтди. Анжуманда республика минтақаларининг вакиллари, халқаро ташкилотлар, кичик ва хусусий бизнес вакиллари иштирок этдилар. Анжумандан кўзланган мақсад фуқаролар ва ишчи гуруҳларининг манфаатларини химоя қилиш бўйича тажрибалар алмашиш ҳисобланади

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов ташаббуси билан жамиятда соғлом турмуш тарзини шакллантириш, аҳолини соғлиғини мустаҳкамлаш, жисмоний тарбия ва спортни оммалаштириш, жисмонан соғлом ва маънавий баркамол авлодни тарбиялаш борасида чора тadbирларни ишлаб чиқиш ва ҳаётга тadbир этиш мақсадида "Сиҳат саломатлик йили" Давлат Дастурини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бўйича республика комиссияси ташкил этилди.

АХБОРОТ-ТАҲЛИЛИЙ ҚИСМ

1. Макроиқтисодий сиёсат

1.1. Иқтисодий ўсиш

Макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш, иқтисодиётда хусусий секторнинг роли ва аҳамиятини ошириш, капитал қурилиш, қишлоқ хўжалиги ва иқтисодиётнинг бошқа тармоқларида таркибий ислохотларни чуқурлаштиришга қаратилган чора-тадбирлар, шунингдек, ишлаб чиқарувчиларга моддий-техника маблағларидан фойдаланишлари учун қулай шароитлар яратилиши ва фискал ўзгаришларни мувофиқлаштирилиши ЯИМнинг ўсиш тенденциясини сақлашни таъминлади. Иқтисодиётни янада ўсишида экспорт учун қулай бозор конъюнктураси, экспортга йўналтирилган ишлаб чиқаришнинг рағбатлантирилиши, амалга оширилаётган ислохотларнинг қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариши кўпайишига таъсири, шунингдек, иқтисодиётнинг бошқа секторларини барқарор ишлаши каби омиллар таъсир кўрсатди.

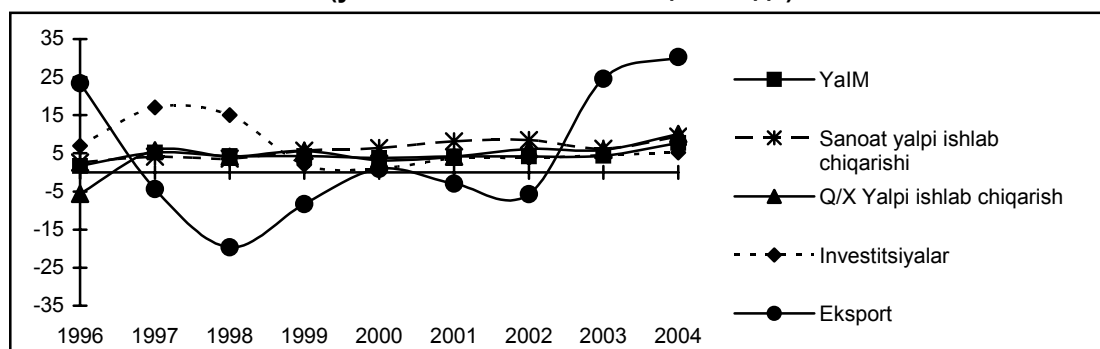
2004 йилда ЯИМ номинал кўринишда 12189,5 млрд.сўмни ташкил этди. ЯИМнинг реал ўсиши (4,4%дан 7,7%гача, 2003 йилга нисбатан 1,8 марта кўп) иқтисодиётнинг устувор тармоқларини бир меъёردа ривожланиши (4,4%дан 7,2%гача), асосий капиталга инвестицияларнинг кўпайиши (4,5%дан 5,2%гача), экспортнинг ўсиши (24,6%дан 30,3%гача) ва маълум даражада ички ижтимоий барқарорликнинг сақланиши ҳамда ташқи иқтисодий конъюнктуранинг яхшиланиши ҳисобига таъминланди (1.1.1 – жадвал, 1.1.1 – чизма).

1.1.1 - жадвал. Иқтисодиёт ривожланишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари (%да)

	2000	2001	2002	2003	2004
ЯИМ (ишлаб чиқарилган)	103,8	104,2	104,0	104,4	107,7
Иқтисодиётнинг ўзак тармоқлари (саноат, қишлоқ хўжалиги, қурилиш, транспорт ва алоқа)	102,9	103,3	104,7	104,0	107,2
Саноат ишлаб чиқариши	105,9	107,6	108,3	106,2	109,4
Асосий капиталга инвестиция	100,9	104,0	103,8	104,5	105,2
Инфляция (декабрда ўтган йилнинг декбр ойига нисбатан)	128,2	126,6	121,6	103,8	103,7
Ишсизлик даражаси (давр охирида %)	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

1.1.1 - чизма. Иқтисодий ўсишнинг асосий индикаторлари динамикаси (ўтган йилга нисбатан % ҳисобида)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

ЯИМ ўсиш суръатларининг ошишига макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш ҳисобига эришилди: инфляцияни паст даражаси (3,7%), бюджет каммади (-0,4%) ва миллий валютани девальвацияси пастлиги (8%дан кўп эмас).

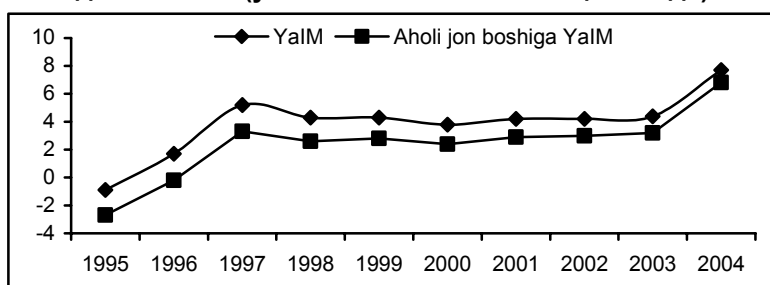
Ўзбекистон МДХ мамлакатлари ичида 1991 йилга нисбатан ЯИМ ўсиши бўйича етакчиликни сақлаб келмоқда (1.1.2 – жадвал).

1.1.2 - жадвал. МДХ мамлакатларида ЯИМ ўсиши (1991 йилга нисбатан % ҳисобида)

	2000	2001	2002	2003	2004
Ўзбекистон	98,8	103,2	107,5	112,3	120,9
Озарбайжон	59,3	65,1	72,0	80,1	88,3
Арманистон	76,8	84,2	95,3	108,2	119,1
Беларусия	89,7	94,0	98,7	105,4	117,0
Грузия	47,5	49,8	52,5	58,4	63,3
Қозоғистон	78,0	88,5	97,2	106,2	116,2
Кирғизистон	72,2	76,1	76,1	81,2	87,0
Молдова	42,0	45,0	48,0	51,0	54,7
Россия	70,8	74,4	77,9	83,6	89,5
Тожикистон	41,0	45,0	49,0	54,0	59,7
Украина	47,4	51,7	54,4	59,5	66,6
МДХ бўйича ўртача	68,0	73,0	77,0	82,0	88,6

Манба: МДХ статистика қўмитаси ва муаллиф ҳисоб-китоблари

1.1.2 - чизма. ЯИМ ва аҳоли жон бошига ЯИМнинг ўсиш динамикаси (ўтган йилга нисбатан % ҳисобида)

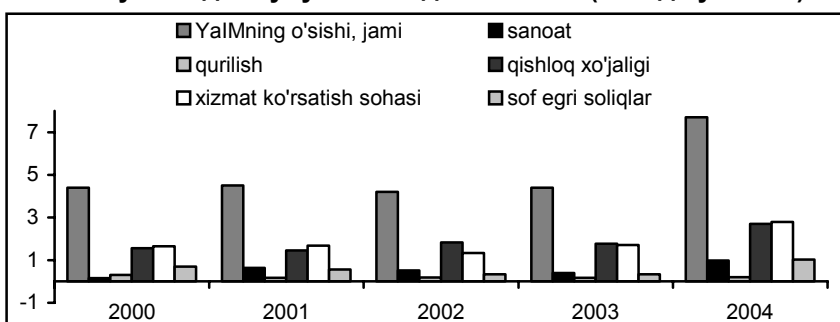


Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Ўзбекистонда реал ЯИМ 2004 йилда 1995 йилга нисбатан 42,2%га ўсди. Аҳоли жон бошига ЯИМ 3,2%дан 6,7%га кўпайди ёки 2003 йилга нисбатан 2,0 марта кўпдир (1.1.2 – чизма). Ушбу кўрсаткичнинг юқори бўлиши аҳоли ўсиши сонига нисбатан (1,1%) реал ЯИМни (7,7%) юқори суръатларда ўсиши ҳисобига таъминланди. 1995 – 2003 йилларда ушбу кўрсаткичлар мос равишда 3,4%, 1,9% ва 1,4%ни ташкил этди.

2004 йилда аҳоли жон бошига ЯИМнинг ўсишини тезлашишига бўйича қўрилган чора-тадбирлар ва қулай демографик ҳолат натижасида эришилди.

1.1.3 - чизма. Иқтисодийнинг алоҳида тармоқ ва секторларини ЯИМ ўсишидаги улушининг динамикаси (ЯИМда ўсиш %)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

ЯИМнинг 7,7%га ўсишида (2003 йилдаги 4,4%), - саноатнинг улуши 0,9% (0,4%), қишлоқ хўжалиги – 2,9% (1,8%), қурилиш 0,2% (0,2%), хизматлар соҳаси – 2,7% (1,7%), (шу жумладан, транспорт ва алоқа – 0,9% (0,3%), савдо ва умумий овқатланиш – 1,2% (0,7%), бошқа тармоқлар ва хизматлар – 0,8% (0,7%), соф солиқлар – 1,0% (0,3%)) ташкил этди (1.1.3.- чизма).

ЯИМ ўсишида саноатни 2,3 мартага, қишлоқ хўжалигини 1,4 марта ва хизматлар соҳасини 2,3 мартага улушларини ошганлиги маълум даражада амалга оширилган таркибий ислохотлар натижасида иқтисодийнинг ушбу тармоқлари самарадорлигининг ошганлигига боғлиқ. Қишлоқ хўжалигида етакчи ўринни фермерлик эгалламоқди. Саноатда ўз шахсий ва жалб қилинган маблағлар ҳисобидан 130га яқин йирик саноат, коммуникация ва инфратузилма объектлари қўрилди ва фойдаланишга топширилди.

ЯИМнинг ишлаб чиқариш таркибида Ўзбекистоннинг асосий савдо ҳамкорлари – МДХ мамлакатлари ва хориж давлатларида иқтисодий ҳолатнинг яхшиланиши, саноатда ишлаб чиқаришни техникавий ва технологик базасини такомиллаштириш натижасида меҳнат унумдорлигини 15,8%дан 17,1%гача ошиши кузатилди. Бунга маълум даражада машинасозлик маҳсулотларини – 9,4%, қурилиш материаллари – 8,2%, енгил саноат – 5,2% ва ёқилғи саноати 5,8%га ўсиши эвазига саноат ишлаб чиқаришининг 9,4% ошиши ҳисобига эришилди (1.1.3 – жадвал).

1.1.3 - жадвал. ЯИМнинг ўсиши ва ишлаб чиқариш таркиби

Давр	ЯИМ		ЯИМнинг ишлаб чиқариш таркиби, %				
	Мос даврларда жорий баҳоларда, млрд.сўм	Ўтган йилнинг мос даврига нисбатан % (таққослама баҳоларда)	Саноат	Қишлоқ хўжалиги	Қурилиш	Хизмат кўрсатиш соҳаси	Соф солиқ-лар
2000	3255,6	103,8	14,2	30,1	6,0	37,2	12,5
2001	4925,3	104,2	14,2	30,2	5,8	28,2	11,9
2002	7450,2	104,2	14,5	30,1	4,9	37,9	12,6
2003	9837,8	104,4	15,8	28,6	4,5	37,4	13,7
2004	12189,5	107,7	17,1	26,8	4,5	37,6	14,0
03/1	1620,0	102,2	20,4	11,1	4,5	46,3	17,7
03/1-II	3718,6	103,8	18,1	16,0	5,2	44,3	16,4
03/1-III	6649,2	104,0	15,0	25,7	4,7	39,8	14,8
04/1	2080,7	104,8	21,4	9,4	4,2	45,2	19,8
04/1-II	4695,0	106,2	19,5	14,5	5,0	44,1	16,9
2000	3255,6	103,8	14,2	30,1	6,0	37,2	12,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Саноатнинг ушбу тармоқларида ишлаб чиқаришнинг ўсишига ички ва ташқи бозорда автомобил ва бошқа машинасозлик қурилиши маҳсулотларига бўлган талабнинг ўсиши сабаб бўлди. Шунингдек, тўқимачилик ва тикувчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича ишлаб чиқариш қувватларининг таъмирланиши ва ишга туширилиши, дизел ёқилғиси, газ ва кўмир ишлаб чиқаришнинг кўпайиши ҳам ўзининг ижобий таъсирини кўрсатди.

ЯИМдан фойдаланиш таркибида асосий капитални – 21,0%дан 22,1%гача ва моддий айланма маблағлар заҳирасини (0,3%дан 1,8%гача) ўсганлиги натижасида ялпи жамғариш (20,7%дан 23,9%гача) ошганлиги кузатилди (1.1.4 жадвал). Ушбу ҳолат маълум даражада асосий капиталга инвестицияларнинг жадал ўсиши орқали юз берди. Инвестицияларни 2000-2004 йиллардаги ўртача йиллик ўсиши 3,7%ни ташкил этди.

1.1.4 – жадвал. ЯИМнинг фойдаланиш таркиби (%)

Давр	Якуний истеъмолда ҳаражатлар жами, %		Ялпи жамғариш, %		Соф экспорт, %
	Хусусий	Давлат	Асосий капиталга ялпи ички инвестиция*	заҳираларнинг ўзгариши ва бошқалар	
2000	61,9	18,7	24,0	-4,4	-0,2
2001	61,5	18,5	27,9	-6,8	-1,1
2002	60,2	18,0	22,1	-0,9	0,6
2003	55,6	17,5	21,0	-0,3	6,2
2004	51,7	17,1	22,1	1,8	7,3
03/1	55,7	13,2	23,1	-6,2	14,2
03/1-II	56,5	16,4	22,9	-7,4	11,6
03/1-III	54,7	17,8	24,1	-2,3	5,7
04/1	50,0	13,6	21,7	0,0	14,7
04/1-II	50,8	16,1	22,2	-2,0	12,9
04/1- III	49,6	17,7	24,2	0,1	8,4

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* соф яратилган қийматлар билан.

Асосий капиталга инвестицияларнинг ошиши ва моддий заҳираларнинг кўпайиши бизнес ва давлатнинг экспортга йўналтирилган корхоналар маҳсулотларига қулай конъюнктурани шакллантириш орқали саноат ишлаб чиқаришини ривожлантириш ва саноат маҳсулотларига ички талабни ошиши ҳамда аҳоли реал даромадларини ўсишини кутишга мойиллиги борлигидан далолат беради.

Ялпи жамғармани кўпайиши ва соф экспортни ўсиши ҳаражатлар улушида пировард истеъмолни 73,1%дан 68,8%гача камайишига таъсир кўрсатди. Бу асосан уй хўжалиқларини ҳаражатлар улушида пировард истеъмолини қисқариши (55,6%дан 51,7%гача) ва 20га яқин давлат бошқарув ташкилотларини тугатиш ва қайта ташкил этиш, 40 минг бошқарув ҳодимларининг қисқаруви натижасида давлат бошқаруви ҳаражатларнинг пасайиши (17,5%дан 17,1%гача) натижасида содир бўлди.

2004 йилда экспорт товарларига талаб юқори бўлди. Бу асосан ҳалқаро бозорларда қулай конъюнктура, Ўзбекистонда ишлаб чиқилган товарларнинг жаҳон бозорларида рақобатбардошлигининг ошиши, жаҳон иқтисодиёти ва ривожланган мамлакатлар аҳолиси истеъмолчини ўсиши натижасида ташқи талабга йўналтирилган саноат тармоқларида ўсиш суръатларининг юқори бўлганлиги билан изоҳланади. Реал секторнинг экспортга йўналтирилган тармоқларининг бир меъёрда ишлаши ва ташқи савдони эркинлаштиришга қаратилган чора-тадбирлар натижасида экспорт 30,3%гача ўсди (асосан кимё маҳсулотларини – 2 марта, энергия ва ёқилғи – 1,6 марта, машинасозлик ва қурилиши маҳсулотларини – 1,6 марта, озиқ-овқат товарларини – 1,8 марта, рангли ва қора металлларни – 1,7 марта кўп экспорт қилиниши эвазига). Бу эса, ЯИМда соф экспорт улушини ошишини (6,2%дан 7,3% гача) таъминлади.

Ҳисоб – китоблар кўрсатишича, қулай макроиқтисодий муҳитни ва экспортга ташқи талабнинг сақланиб туриши, инвестициялар оқимининг фаоллашиши ва бизнесни ишчанлик фаолиятининг ошиши шароитида 2005 йилда ЯИМ ўсиши 7,0% - 8,0%ни ташкил этиши мумкин.

Мауроиқтисодий сиёсатнинг устивор йўналишлари:

- инфляция даражасини пасайтиришга қаратилган қатъий пул-кредит сиёсатини давом эттириш;
- хўжалик субъектларидан солиқ ундиришни такомиллаштириш;
- иқтисодиётни ва бизнесни ривожлантиришни устивор йўналишларини молиявий маблағлар билан таъминлашда мамлакат банк-молия тизими фаолияти самарадорлигини ошириш;
- валюта курси даражасини ўсиши ва иқтисодиётни такомиллаштириш, технологиялар ва бошқа инвестицион товарларни четдан олиб келишни қулай бўлишига эришиш.

1.2. Солиқ – бюджет сиёсати

Солиқлар бўйича давлат бюджетига тушумларни башоратини бажарилиши хўжалик субъектларини солиқлар ва бошқа мажбурий йиғимларни ўз вақтида тўлашларини таъминлашга ва молиявий интизомини мустаҳкамлашга қаратилган чора-тадбирларни амалга оширилиши натижасида 103,3%га таъминланди.

ЯИМга солиқ ставкаларини пасайиши натижасида солиқ тушумлари қисқариши тенденцияси сақланиб қолди. Давлат бюджети даромадлари ЯИМга нисбатан 22,5%ни ташкил этди, бу эса 2003 йилга нисбатан 1,7 даража камдир (1.2.1 – жадвал). Юридик шахслар даромадларига солинадиган солиқлар ставкасини (20% 2003 йилдагидан 18% 2004 йилда) ва жисмоний шахслар даромад солиқ ставкаларини (32% 2003 йилдагидан 30% 2004 йилда) пасайтирилиши ЯИМда тўғри солиқлар улушини камайишига олиб келди (6,4%дан 6,0%гача). Корхоналарда солиқ тўлашнинг ихчамлаштирилган тизимга ўтиши оқибатида ЯИМда эгри солиқлар улуши пасая борди (14%дан 13,8%гача). Мулкдан тушадиган солиқлар ставкасини оширилиши натижасида (2003 йилда 3,0%дан 2004 йилда 3,5%гача) маблағлар бўйича тўловлар ва мулкка тўланадиган солиқлар тушуми кўпайган (2,3%дан 2,6%гача).

Йўл фондини бошқариш тизимини такомиллаштириш ва солиққа тортиш базасини кенгайтириш башорат қилингандан 111,2%, пенсия фондига эса – 101,3% тушум тушишини таъминлади.

1.2.1 - жадвал. Давлат бюджети даромадлари таркиби (ЯИМга нисбатан %да)

Кўрсаткичлар	2000	2001	2002	2003	2004*	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Даромадлар	28,5	26,0	25,2	24,2	22,5	28,3	31,0	26,4	30,2	28,2	24,9
Тўғри солиқлар	7,5	7,4	6,8	6,4	6,0	8,2	7,9	7,0	7,4	7,0	6,3
Эгри солиқлар	16,0	13,5	13,8	14,0	13,8	15,9	18,2	15,1	18,3	16,6	14,5
Мулк солиғи ва ресурс тўловлари	2,8	2,4	1,9	2,3	2,6	2,3	2,6	2,5	2,9	3,0	2,7
Ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш учун солиқ	0,3	0,3	0,5	0,4	0,4	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4
Бошқа даромадлар	1,9	2,4	2,2	1,1	0,9	1,3	1,8	1,3	1,1	1,1	1,0

Манба: ЎзР Молия вазирлиги

*- олдиндан тайёрланган маълумотлар

Тўғри солиқлар таркибида жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи энг катта салмоқни ташкил этмоқда. Ушбу солиқнинг улуши жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқ ставкасини пасайиши ҳисобига 2004 йилда 0,5%га камайиб 46,2%ни ташкил қилди. Шу билан бир

вақтда микрофирмалар ва кичик корхоналардан олинадиган ягона солиқ улуши камайиши ҳам кузатилди (14,1%дан 10,2%гача), бу эса савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини ялпи даромад бўйича солиқ тўлашга ўтганлиги билан изоҳланади (1.2.2 – жадвал).

1.2.2 жадвал. Тўғри солиқлар таркиби (жамига нисбатан %да)

Кўрсаткичлар	2000	2001	2002	2003	2004*	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Тўғри солиқлар	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Корхоналар фойдасидан олинадиган солиқ	49,4	39,7	34,4	34,1	29,9	32,9	32,0	33,4	28,0	28,4	29,5
Савдо ва умумовқатланиш корхоналарининг ялпи даромадидан солиқ	-	-	-	-	8,5	-	-	-	8,6	8,7	8,7
Солиқ тўлашнинг соддалаштирилган тизими (СТСТ) асосида микрофирма ва кичик корхоналардан олинадиган ягона солиқ	-	7,8	13,1	14,1	10,2	17,1	17,1	15,8	10,6	10,2	10,3
Жисмоний шахслар даромадидан олинадиган солиқ	44,5	44,9	45,6	46,7	46,2	45,2	45,8	45,6	47,8	47,5	46,3
Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчиларни даромадидан олинадиган солиқ	6,1	7,6	6,9	5,1	5,2	4,8	5,1	5,2	5,0	5,2	5,2

Манба: ЎзР Молия вазирлиги

*- олдиндан тайёрланган маълумотлар

Эгри солиқлар таркиби таҳлили шундан далолат берадики, таҳлил қилинаётган даврда озиқ-овқат спиртига акциз ставкаларини пасайиши натижасида акцизлар улуши (51,3%дан 48,2%гача), табиий газ ва бензинга акциз йиғимлари бўйича тушумларнинг ўсиши (2,8%дан 3,2%гача) оқибатида кўшилган қийматда солиқ улуши кўпайди (39,6%дан 42,5%гача) (1.2.3 – жадвал).

1.2.3 – эгри солиқлар таркиби. Эгри солиқлар таркиби (жамига нисбатан %да).

Кўрсаткичлар	2000	2001	2002	2003	2004*	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I- III
Эгри солиқлар	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100
Кўшилган қийматга солиқ	47,3	48,8	43,9	39,6	42,5	45,1	37,6	37,4	37,4	39,4	39,6
Акциз солиқлари	48,4	46,3	48,3	51,3	48,2	43,8	53,1	53,7	53,7	51,5	51,6
Божхона бождари	2,0	2,7	2,9	3,0	3,6	3,5	3,1	3,5	3,5	3,4	3,4
Жисмоний шахслардан ягона бождар тўлови	2,3	2,2	2,4	3,3	2,5	4,3	3,4	2,8	2,8	3,0	2,5
Жисмоний шахслардан бензин, дизел ёқилғиси ва транспорт учун газ истеъмоли учун олинадиган солиқ	-	-	2,5	2,8	3,2	3,3	2,8	2,6	2,6	2,7	2,9

Манба: ЎзР Молия вазирлиги

*- олдиндан тайёрланган маълумотлар

Давлат бюджети ҳаражатлари ЯИМга нисбатан 24,6%дан 22,9%гача ёки 1,7 даражага пасайган (1.2.4. жадвал). Бу асосан ҳаражатларнинг марказлаштирилган инвестицияларни молиялаштириш тенденцияларининг сақланиши (3,3%дан 2,7%гача) ва бошқа ҳаражатларнинг (6,4%дан 5,6%гача) пасайиши ҳисобига содир бўлди. Иқтисодийётга сарф қилинган ҳаражатлар улуши (3,0%дан 3,1%гача) ортиши маълум даражада элэктрэнергияга тарифларнинг ошиши натижасида содир бўлди.

2004 йилда давлат бюджети ЯИМга нисбатан кам миқдорда – 0,4% камомад билан бажарилди (1.2.5 – жадвал).

1.2.4 - жадвал. Давлат бюджетининг ҳаражатлар таркиби (ЯИМга нисбатан %).

Кўрсаткичлар	2000	2001	2002	2003	2004*	03/1	03/1-II	03/1-III	04/1	04/1-II	04/1- III
Ҳаражатлар	29,5	27,0	25,8	24,6	22,9	27,4	28,6	25,5	26,2	26,6	23,3
Ижтимоий соҳага	10,4	10,2	9,8	9,3	9,1	10,3	10,3	9,4	9,2	10,5	9,3
Ижтимоий ҳимояга	2,3	2,1	2,0	2,1	1,8	2,5	2,5	2,1	2,2	2,1	1,8
Иқтисодиёт учун ҳаражатлар	3,0	2,3	2,3	3,0	3,1	2,7	3,0	2,9	3,4	3,4	3,2
Марказлаштирилган инвестицияларни молиялаштириш ҳаражатлари	6,0	5,0	4,7	3,3	2,7	3,2	4,0	3,7	4,0	3,6	2,8
Давлат ҳокимияти, бошқарув ва суд органларига ҳаражатлар	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6
Бошқа ҳаражатлар	7,2	6,8	6,5	6,4	5,6	8,0	8,1	6,9	6,9	6,4	5,6

Манба: ЎзР Молия вазирлиги

*- олдиндан тайёрланган маълумотлар

1.2.5 - жадвал. Давлат бюджетининг бажарилиш даражаси (ЯИМга нисбатан %да).

Кўрсаткичлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/1	03/1-II	03/1-III	04/1	04/1-II	04/1-III
Дефицит (-).	-1,0	-1,0	-0,8	-0,4	-0,4	0,9	2,4	0,9	4,0	1,6	1,5
Профицит (+).											

Манба: ЎзР Молия вазирлиги

Олий Мажлиснинг иккинчи чақириқ ўн олтинчи сессиясида Ўзбекистон Республикаси Давлат Бюджетини 2005 йил лойиҳаси қабул қилинди. Унда солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари белгиланган. Ушбу йўналишлар иқтисодиётга солиқ юкини янада пасайтириш, солиқ тўлаш тартибини ихчамлаштириш, солиқ маъмурияти тизимини такомиллаштириш, иқтисодий асосланмаган ва самарасиз солиқ имтиёзларини бекор қилиш ва шунингдек, солиқ тўловчиларнинг солиқ мажбуриятларини ўз вақтида ва тўлиқ бажаришларини таъминлашда иқтисодий манфаатдорлигини оширишдан иборат.

2005 йил 1 январидан:

- юридик шахслар даромадлари (фойдасидан) солиқ ставкаларини (18%дан 15%гача) камайтириш;
- жисмоний шахслар даромадларидан солиқ ставкаларини биринчи гуруҳда (5 минимал иш ҳақиғача) 13%дан 12%гача, иккинчи гуруҳда (5дан 10 минимал иш ҳақиғача) 21%дан 20%гача, учинчи гуруҳда (10 минимал иш ҳақидан юқори) 30%дан 29%гача қисқартириш. Бунда бўшаб қолаётган маблағларни маҳсус очилаётган ишловчиларнинг алоҳида жамғарма ҳисобларига мақсадли йўналтириш йўли кузда тутилган;
- иш ҳақи фондидан ягона ижтимоий тўловлар ставкасини 33%дан 31%гача камайтириш;
- ихчамлаштирилган солиқ тўлаш тизимини қўллаётган микрофирмалар ва кичик корхоналар учун ягона солиқ ставкасини 13%дан 12%гача камайтириш кўзда тутилган.

1.3. Пул-кредит сиёсати

Пул-кредит сиёсати. 2004 йилда пул кредит сиёсатининг асосий мақсади инфляцияни паст даражада ушлаб туриш ва сўмнинг барқарор айирбошлаш курсини таъминлаш бўлди. Мазкур вазифалар макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш ва иқтисодий ўсишни рағбатлантиришга йўналтирилган умумиқтисодий сиёсат билан узвий боғланган эди. ЎЗМБ ўзининг асосий вазифаларини бажариш билан бир қаторда, банк хизматларини эркинлаштиришга қаратилган сиёсатини ҳам давом эттирди. Банк томонидан пул кредит сиёсатининг воситалари сифатида очиқ бозорда қимматли қоғозлар операцияси, ички валюта бозоридаги операциялар, қайта молиялаштириш ставкаси ва тижорат банкларига мажбурий заҳира талаблари воситалари ҳам ишга солинди.

Очиқ бозордаги операциялар. ЎЗМБ пул бозорларида қисқа муддатли ликвидликни тартибга солиш мақсадида очиқ бозорда операцияларни амалга оширди. 2004 йил мобайнида тижорат банкларининг бўш пул маблағларини депозитларга жалб қилиш ва муомалага қимматли қоғозларни чиқариш ҳажми 100 млрд. сўмни ташкил этди.

Валюта интервенцияси. 2004 йилда хорижий валютани сотиш ва сотиб олиш операциялари биржадан ташқари бозорда амалга оширилди. Валютани эркинлаштириш натижасида миллий валюта конвертациясининг жорий қилиниши эвазига ички валюта бозоридаги операциялар салмоғи сезиларли даражада ортди. Шу билан бир қаторда, ташқи савдо жумладан, экспорт

операцияларининг кенгайиши ташқи савдо балансининг ижобий қолдиғи (1,037 млрд. АҚШ доллари) бўлишига ва ЎзМБнинг олтин валюта заҳирасининг ортишига (30%дан ортиқ) олиб келди.

Қайта молиялаш ставкаси. ЎзМБ 2004 йилда қулай ставка фоизи сиёсатини олиб борди. Йил мобайнида қайта молиялаш ставкаси икки маротаба қисқарди: биринчи марта июл ойида 20% дан 18%га ва иккинчи марта 2004 йилнинг декабр ойида – 18% дан 16%. ЎзМБнинг ставкалари пасайиши аввало, банк тизимининг қўшимча ресурсларга бўлган талаби ва инфляциянинг паст даражаси билан мослаштирилди. Марказий банкнинг қайта молиялаштириш ставкасининг пасайиши жараёнида тижорат банкларининг фоиз ставкаларини пасайиши ҳам кузатилди (1.3.1. жадвал).

Мажбурий заҳира талаблари. Мажбурий заҳира талаблари тижорат банкларини ЎзРМда мажбурий заҳира талаблари ҳисобидан ойма-ой депонентлаш ҳисобидан вужудга келди. 2004 йил мобайнида заҳиралаш нормаси ўзгармасдан 20%¹ миқдорида сақланиб қолди.

Пул-кредит сиёсатининг натижалари. Пул кредит соҳасида чора-тадбирлар мажмуининг жорий этилиши ЎзМБга миллий валютанинг барқарорлигини таъминлаш имконини берди. 2004 йил натижаларига кўра истеъмол товарларининг нархлар индекси 3,7%ни, миллий валюта сўмнинг АҚШ долларига нисбатан айирбошлаш курсининг камайиши 8%ни ташкил этди.

1.3.1. жадвал. Фоиз ставкаларининг ўзгариши (%)

Давр	Қайта молиялаш ставкасининг йиллик кўрсаткичи	Қисқа муддатли кредитлар бўйича олинган ўртача ставка, сўмда	Юридик шахсларнинг тезкор депозитлари бўйича олинган ўртача ставка, сўмда	Жисмони шахсларнинг тезкор депозитлари бўйича олинган ўртача ставка, сўмда
2000	32,3	25,7	12,9	32,2
2001	26,8	28,0	16,0	38,1
2002	34,5	32,2	19,2	40,2
2003	27,1	28,1	17,1	36,2
2004	18,8	21,2	11,3	34,5
03/I	34,5	30,9	19,2	38,5
03/II	34,5	31,4	19,5	38,3
03/III	20,0	30,9	11,6	36,9
03/IV	20,0	28,1	9,1	35
04/I	20,0	19,8	13,0	33,9
04/II	20,0	20,6	11,9	32,2
04/III	18,0	19,6	10,5	33,9
04/IV	16,0	21,2	11,6	31,8

Манба: ЎзР Марказий банки

Инфляция даражасининг пастлиги, МБ қайта молиялаш ставкаларининг қисқариши ва тижорат банклари фоиз ставкаларининг камайиши иқтисодиётнинг реал секторини кредитлаш суръатларини ошишини таъминлади. Йил мобайнида банкларнинг қисқа муддатли кредитлари (1 йилдан кам бўлган муддатга) бўйича ўртача фоиз ставкаси 6,9 фоиз даража пасайиб, 21,2%ни ташкил этди. Юридик шахсларнинг тезкор депозитлари бўйича ўртача фоиз ставкаси 2,5 фоиз даража ортиб, 11,6%ни ташкил этди (1.3.1 – жадвал). Бундай тенденция депозитлар бозорида рақобатнинг кучайганлигидан ва банкларнинг фоиз маржаларининг камайганлигидан дарак беради.

Банк тизимининг ривожланиши. 2005 йил январ ҳолатига кўра Ўзбекистоннинг банк тизимини ЎзМБ ва республика бўйича 805 та бўлимларига эга бўлган 32 тижорат банклари ташкил этди. Тижорат банклари таркибига 11 та хусусий банклар, 5 та хорижий капитал иштирокидаги банклар, 13 та турли мулк шалллари бирлашган банклар киради. 2005 йил 1 январ ҳолатига кўра мини банклар сони 1122 тага етиб, бу кўрсаткич 2003 йилдагидан 327 тага кўп демакдир.

Ҳукумат ва ЎзМБ томонидан давлат эҳтиёжлари учун фермер хўжаликлардан пахта ва бугдой етиштириш ҳаражатларини мақсадли кредитлашга босқичма босқич ўтказиш бўйича бир қанча чора-тадбирлар амалга оширилди.

2004 йилда тижорат банклари томонидан республиканинг саккизта ҳудудида тижорат кредитлар берилиши амалга оширилди. 2005 йилдан бошлаб эса ушбу тизимга қолган ҳудудлар ҳам жалб этилади. Бунга қўшимча равишда тижорат банклари томонидан фермер хўжаликларини келаси йил ҳосили ва ер участкасини ижара ҳуқуқини гаровга қўйиш бўйича кредитлаш механизми ишлаб чиқилган. Шуни

1 Юридик шахслар учун депонентлаш тизимининг миқдори миллий валютада 20%ни ташкил этади. Мажбурий заҳираларнинг қолдиқларига фоизлар ҳисобланмайди. Тижорат банкларининг хорижий валютадаги мажбуриятларига, жисмоний шахслар депозитлари ва маблағларига мажбурий заҳира талаблари жорий этилмайди.

таъкидлаш керакки кредитларни таъминлашнинг янги гаров механизми фермер хўжаликларини қарз маблағларидан кенг фойдаланишга имконият яратади.

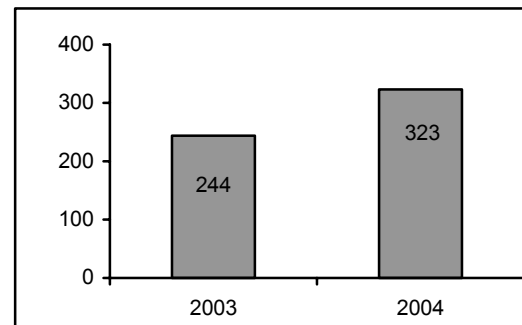
Қарздорларнинг кредитлари ҳақидаги маълумотларни ҳисобга олиш масадида ЎЗМБ томонидан Кредит маълумотлари миллий институтини (КММИ) ташкил этиш бўйича низом қабул қилиниб, кредит маълумотлари Банклараро кредит бюросига (БКБ) ва тижорат банкларига тақдим этилди. Кредит маълумотларининг ягона реестри тижорат банкларининг кредит, лизинг ва факторингли шартномалари, гаровга қўйилган мол мулк ва кафолатлар (кафолат бериш, суғурта полислари), ҳамда давлат статистика идоралари, нодавлат ташкилотлар ва хужалик субъектларидан олинган маълумотлар асосида шакллантирилади. Қарз олувчиларнинг кредити ҳақидаги маълумотлардан самарали фойдаланиш банк назорати сифатини оширишга ва кредит ҳатарларининг камайишига олиб келади.

Тижорат банкларининг кредит операциялари. Банк фаолиятининг асосий кўрсаткичлари бўйича ижобий натижаларга эришилди. 2005 йил 1 январда тижорат банкларининг жами активлари суммаси 5,4 трлн.сўмни ташкил этди, бу банкларни кредит қўйилмаларининг сезиларли даражада ортганлиги билан боғлиқ. 2004 йил активлар 22,2% ўсган, бу эса аксарият жиҳатдан банкларнинг кредитлар беришга қўйилмаларини ошганлиги билан изоҳланади. 2004 йил кредит қўйилмаларининг умумий қолдиғи 751 млрд.сўмга ёки 13,4%га (2003 йил натижалари бўйича 12%), шу жумладан миллий валютада 320,4 млрд.сўм ёки 22,3%га ўсди (2003 йил натижаларига кўра 25,0%).

2004 йилда кичик бизнес субъектларига 353,9 млрд.сўм миқдорида кредитлар ажратилди, шулардан 81%ини кичик бизнес, хусусий тадбиркорлик субъектларига ажратилган узоқ муддатли кредитлар ташкил этади. Кичик бизнес субъектлари томонидан кредитларни ўзлаштирилиши натижасида 81,2 мингта янги ишчи ўринлари яратилди.

Тижорат банкларининг пассив операциялари. 2004 йил мобайнида миллий валютада жисмоний шахслар маблағларини депозит ҳисобларга жалб этиш 32%га ортиб, 323 млрд.сўмни ташкил этди (1.3.1 чизма). Миллий валютада омонатларнинг ортиши инфляция суръатларининг пасайиши, банкларда нисбатан қулай ва фойдали омонат турларининг пайдо бўлганлиги билан изоҳланади.

1.3.1. чизма. Банклардаги аҳоли пул жамғармалари (млрд. сўм.)



Манба: ЎзР Марказий банки

Пластик карточкалар асосида нақд пулсиз ҳисоб-китоблар тизимини ривожлантиришни рағбатлантириш, нақд пулларни банкдан ташқарида айланишини қисқартириш ва улардан чакана савдода фойдаланиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 24 сентябрида “Пластик карточкалар асосида ҳисоб-китоблар тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори қабул қилинди. 2007 йилда муомалага 3 млн. пластик карточкалар киритиш ва пластик карточкалар билан операцияларни амалга ошириш бўйича 10 минг терминаллар ўрнатиш башорат қилинмоқда.

Тижорат банкларининг капиталлари. 2004 йил натижаларига кўра банкларнинг ялпи капитали 4,17%га ортди ва 1 январ 2005 йилда 824 млрд.сўмни ташкил қилди. Бунга банкларни капитализация қилиш даражасининг ортганлиги, янги акционерларнинг жалб қилиниши жумладан, жисмоний шахсларни банклар устав фондларида қатнашиши сабаб бўлди. Жумладан, 2004 йилнинг 26 феввалида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан банкларнинг устав жамғармасида ягона акционернинг ёки акционерлар гуруҳларнинг улушини максимал даражасини 7%дан 25%гача ошириш борасида қарори қабул қилинган эди.

2005 йилда инфляцияни паст даражада ушлаб туришга йўналтирилган қаттиқ пул кредит сиёсатини амалга ошириш, қайта молиялаштириш ставкаларини келажакда ҳам камайтириш, пул кредит сиёсати воситаларини такомиллаштириш давом эттирилади. Жумладан: мажбурий заҳираларни бошқаришни кенгайтириш; тижорат банкларини капиталлаштиришни ошиши; банкдан ташқари айланмаларни қисқариши; банкларга корхоналар ва аҳоли томонидан ишончининг ошишини таъминлади.

1.4. Валюта сиёсати.

ЎЗМБ мавсумий тебранишларни камайтириш ва олтин валюта захираларини кўпайтиришни ҳисобга олган ҳолда ўзгарувчан валюта курси режимини қўллаб келмоқда. 2004 йил мобайнида валюта сиёсатининг асосий эътибори айирбошлаш курсининг барқарорлигини таъминлашга ва конвертация қилинган сўмнинг жорий тўловларни амалга ошириш бўйича мажбуриятларини бажаришга қаратилди.

2004 йил давомида ЎЗМБ пул кредит сиёсати миллий валютанинг айирбош курсининг барқарорлашувини таъминлади. Сўмнинг АҚШ долларига нисбатан номинал айирбошлаш курси 2004 йилнинг 4 кварталда ўтган йилнинг 4 кварталига нисбатан 1,73%га пасайди, 2003 йилга нисбатан эса 8,0%га пасайди. Нақд хорижий валютанинг айирбошлаш курси 2004 йилда 6,8%га пасайди. (1.4.1. жадвал).

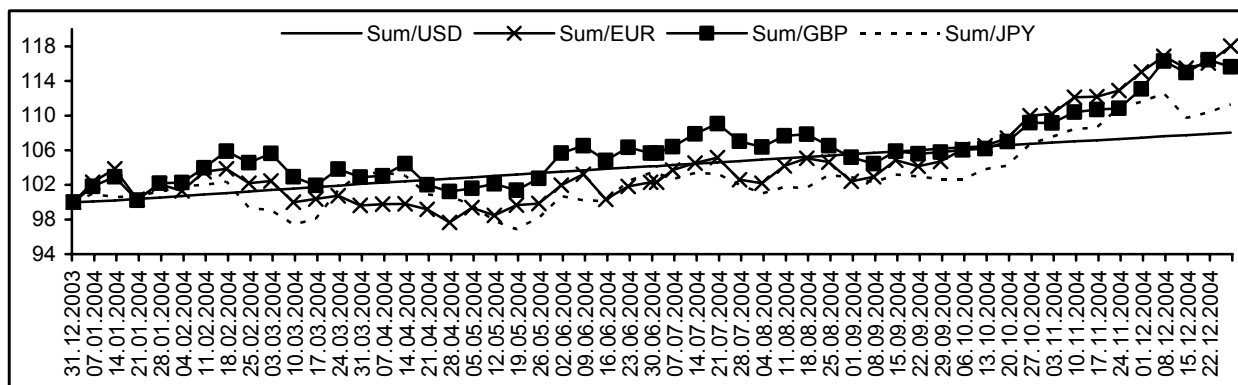
1.4.1. жадвал. Сўмнинг АҚШ долларига нисбатан айирбошлаш курси (2000-2004 йй. давридаги ўртача кўрсаткичлар)

Давр	МБ айирбошлаш курси (сўм/\$)	Ўтган даврга нисбатан ўзгариши (%)	Нақд хорижий валюта курси (сўм/\$)	Аввалги даврга нисбатан ўзгариши (%)
2000	236,6	89,9	450,1	183,5
2001	422,9	78,8	829,0	84,2
2002	770,8	82,3	1093,8	31,9
2003	979,39	26,0	995,1	-9,0
2004	1058,0	8,0	1062,5	6,8
03/I	965,3	7,7	1014,7	-3,1
03/II	970,0	0,5	1005,0	-1,0
03/III	974,1	0,4	979,7	-2,5
03/IV	979,39	0,54	995,1	1,6
04/I	989,1	1,0	993,8	1,0
04/II	1010,1	2,1	1012,8	2,0
04/III	1040,0	2,96	1042,5	6,4
04/IV	1058,0	1,73	1062,5	1,9

Манба: ЎЗР Марказий банки

2004 йилда миллий валютанинг АҚШ долларига нисбатан айирбошлаш курси кучли тебранишларсиз пасайтирилиб борилди. (1.4.1 чизма). Бу сўмнинг АҚШ долларига боғлиқлиги ва МБ айирбошлаш курсини мавсумий тебранишларни ва олтин валюта захираларини ҳисобга олган ҳолда тартибга солади. Евро, фунт стерлинг ва иенага нисбатан тебранишларнинг юқорилиги жaxon бозоридаги конъюнктуравий вазият билан боғлиқ. Миллий валютанинг хорижий валюталарга нисбатан айирбошлаш курсини пасайтиришга инфляциянинг кутилган натижалари ва монетар агрегатларнинг ўзгариши каби омиллар орқали эришиш мумкин.

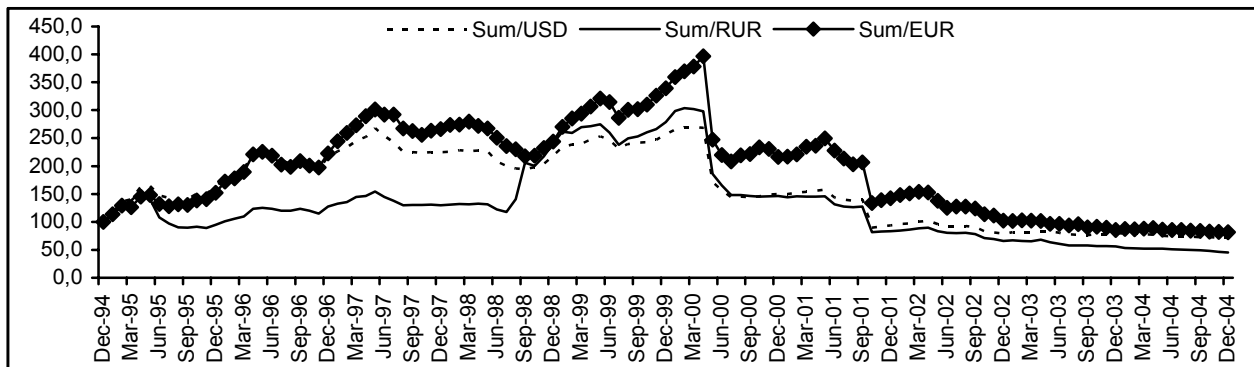
График 1.4.1. Сўмнинг АҚШ доллари (Sum/USD), Евро (Sum/EUR), фунт стерлинг (Sum/GBP) ва япон иенаси (Sum/JPY)га нисбатан номинал айирбошлаш индекси



Манба: ЎЗР Марказий банки, муаллиф ҳисолари

Реал айирбошлаш курси. 2004 йил натижаларига кўра миллий валютанинг реал айирбошлаш курсининг пасайиши кузатилди. АҚШ долларига нисбатан 9,6%, Еврога нисбатан – 4,8%га, Россия рублига нисбатан – 19,6%га пасайди. (1.4.2. чизма). Бу миллий валюта сўмнинг девальвацияси ва истеъмол товарлари нархининг пасайиши билан боғлиқ. Миллий валюта курсининг мамлакатнинг асосий ташқи иқтисодий ҳамкорлари валютасига нисбатан пасайиши маҳаллий товарларнинг жaxon бозоридаги нарх рақобатбардошлигини таъминлайди.

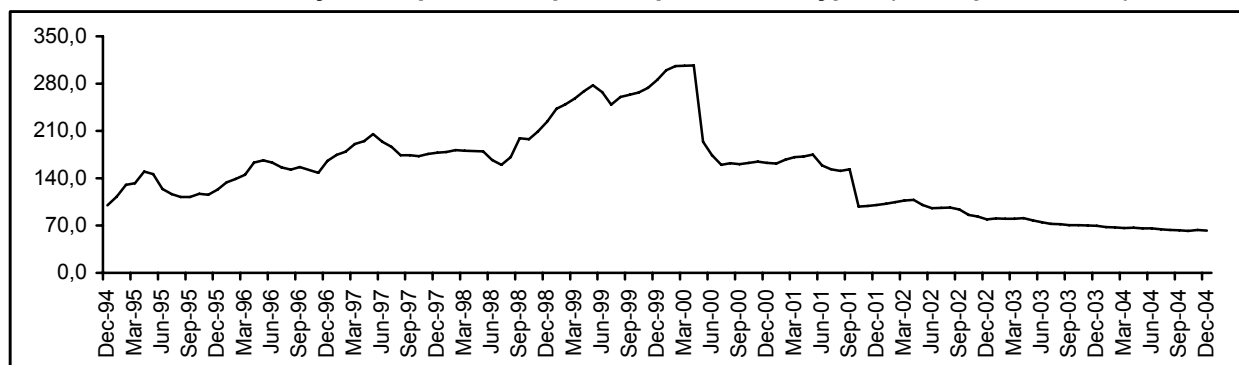
1.4.2. чизма. Сўмнинг АҚШ доллари (Sum/USD), Евро (Sum/EUR) ва Россия рубли (Sum/RUR)га нисбатан реал айирбошлаш курси (декабр 1994=100)



Манба: International Financial Statistics (IFS), IMF; ЎзР Марказий банки, муаллиф ҳисолари

Реал самарали айирбошлаш курси. Охирги вақтларда сўмнинг реал самарали айирбошлаш курси аста секин камайиш тенденциясига эга бўлмоқда (1.4.3 чизма). 2000-2002 йиллар мобайнида сўмнинг реал самарали айирбошлаш курси динамикасида пасайиш кузатилмоқда. 2003 йилдан бошлаб мазкур курс барқарорлаша бошлади. Сўмнинг реал самарали айирбошлаш курси 2004 йилда – 9,9%ни ташкил этди. Миллий валютанинг реал айирбошлаш курсининг барқарорлашувига ЎзМБнинг қатъий пул кредит сиёсати ва истеъмол товарларига нархларнинг пасайиши сабаб бўлди.

1.4.3. чизма. Сўмнинг реал самарали айирбошлаш курси (декабр 1994 =100)



Манба: International Financial Statistics (IFS), IMF; ЎзР Марказий банки, муаллиф ҳисолари

2005 йилда ЎзМБнинг валюта сиёсати миллий валютанинг АҚШ долларига нисбатан барқарор курсини таъминлашга қаратилади. 2004 йил айирбошлаш курси динамикасига ва миллий ва жaxon иқтисодиётининг макроиқтисодий кўрсаткичларининг ривожланишига асосланиб, сўмнинг АҚШ долларига нисбатан айирбошлаш курсининг камайишини 8-10% атрофида бўлишини кутиш мумкин.

1.5. Баҳолар ва инфляция

ЎзРМБ томонидан республикада олиб борилаётган қатъий пул-кредит сиёсати натижасида 2004 йилда истеъмол секторида баҳоларнинг умумий ўсиши 3,7%ни ташкил этди, бу эса 2003 йилга нисбатан 0,1%га пастдир. Инфляциянинг умумий даражасига пуллик хизматлар баҳолари (26,7%дан 22,1%гача) ва ноозиқ-овқат товарлари (8,5%дан 5,3%гача) баҳолари ўсишини секинлашуви маълум даражада таъсир кўрсатди. Озиқ-овқат баҳоларининг пасайиши тенденцияси сақланиб қолди (-1,2%) (1.5.1, 1.5.2 – жадваллар, 1.5.1 – чизма).

Йил давомида баҳоларнинг ўзгаришига мавсумий тебранишлар, хусусан, мева-сабзавот маҳсулотлари баҳоларининг мавсумий ўзгаришлари кучли таъсир кўрсатди. Одатда мева – сабзавот маҳсулотларига баҳолар куз-қиш фасли даврида юқори ва аксинча, ёз-баҳор фасллари даврида паст бўлади. Масалан, 2004 йил 1 январиди 1 кг картошка нархи 182 сўм бўлган, июл ойида эса 101 сўмга пасайган. Пиёзнинг нархи эса май ойида 155 сўм даражада бўлган бўлса, июлда 78 сўм баҳоси қайд этилган. Истеъмол баҳолари индексини (ИБИ) ҳисоблаш учун фойдаланиладиган Ўзбекистон Республикаси истеъмол таркибининг 10%га яқинини мева-сабзавот маҳсулотлари ташкил этади. Ёз-баҳор мавсумида уларнинг баҳосини пасайишини ҳисобга олган ҳолда, аҳоли йил давомида истеъмол қилиш учун, куз ойида сақлаш мақсадида кўп миқдорда сотиб олади. Ушбу омил шу даврда баҳолар даражасининг пасайишига сезиларли тарзда таъсир кўрсатади.

1.5.1 - жадвал. Ўзбекистон Республикасида 2000-2004 йилларда инфляциянинг асосий кўрсаткичлари (ўтган йилнинг мос даврига нисбатан баҳоларнинг ўсиши, %да)

Йиллар	Истеъмол баҳолари индекси (ИБИ) йиғма	Озиқ-овқат товарлари	Нооziқ-овқат товарлари	Хизматлар
2000	24,9	18,9	36,6	47,1
2001	27,4	27,9	21,1	36,9
2002	27,6	28,0	19,3	41,3
2003	10,3	5,4	13,9	30,9
2004	1,6	-4,7	6,3	23,6
03/I	19,7	17,3	17,5	38,2
03/II	12,4	8,5	15,6	30,1
03/III	6,1	-1,0	14,1	30,2
03/IV	3,9	-2,2	8,9	26,8
04/I	0,7	-6,4	7,2	26,6
04/II	-1,3	-9,1	6,6	25,6
04/III	2,6	-2,6	5,8	20,4
04/IV	4,6	0,1	5,6	22,3

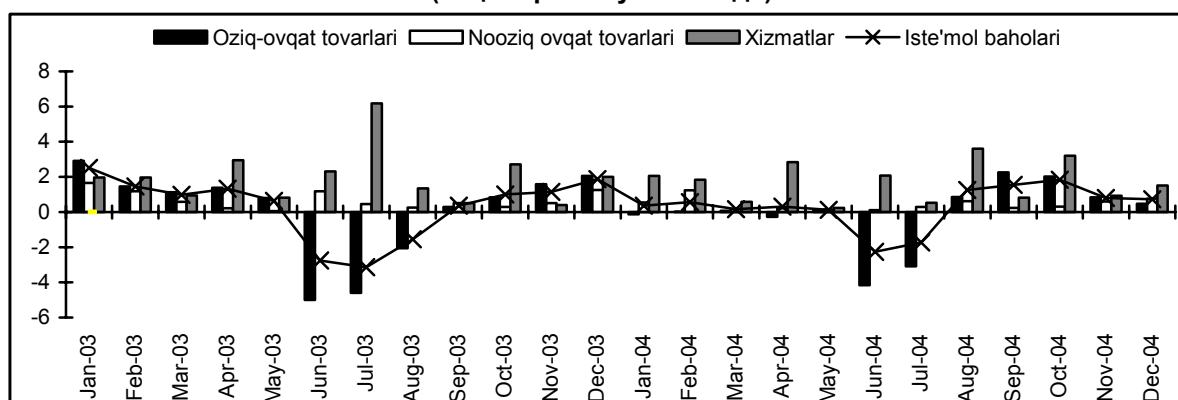
Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

1.5.2 - жадвал. 2003 – 2004 йилларда инфляция даражаси (баҳоларнинг ўсиши %да)

	Ўртача ойлик даражаси		Ўтган йилнинг декабрида	
	2003	2004	2003	2004
ИБИ	0,3	0,3	3,8	3,7
Озиқ-овқат товарлари	-0,2	-0,1	-2,2	-1,2
Нооziқ-овқат товарлари	0,7	0,4	8,5	5,3
Хизматлар	2,0	1,7	26,7	22,1

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

1.5.1 - чизма. 2003 – 2004 йилларда инфляция даражасининг ойлик динамикаси (баҳоларнинг ўсиши %да)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Худудлар миқёсида истеъмол баҳолари жамланма индекси Самарқанд (5,22%), Хоразм (5,13%), Қашқадарё (4,47%), Сурхондарё (4,80%), Фарғона (4,57%), Андижон (4,07%) вилоятларида ўсди ва бошқа вилоятларда эса истеъмол баҳоларини ўсиши 4%дан юқори бўлмади (1.5.3 – жадвал).

Умуман республика вилоятларида истеъмол баҳоларини ўсиши 2,18%дан 5,22% гача атрофида тебраниб турди.

Баҳолар ва тарифлар ўсиши таркиби ва мева-сабзавот маҳсулотларини ҳисобга олмаганда ушбу омилларнинг инфляцияни умумий даражасига таъсири таҳлиliga кўра, 2004 йилда 2003 йилга нисбатан баҳолар 10,3%га ўсган. Ушбу ўсиш монетар

1.5.3 - жадвал. 2004 йилда Ўзбекистон Республикаси худудларида инфляция даражаси (%)

Худудлар	Баҳонинг ўсиши	Ўртача ойлик
Ўзбекистон Р.	3,65	0,30
Жиззах	2,18	0,18
Сирдарё	2,37	0,20
Навоий	2,37	0,20
Наманган	2,68	0,22
Тошкент	2,85	0,24
Қорақалпоғистон Р.	3,17	0,26
Тошкент шаҳри	3,17	0,26
Бухоро	3,96	0,32
Андижон	4,07	0,33
Қашқадарё	4,47	0,37
Фарғона	4,57	0,37
Сурхондарё	4,80	0,39
Хоразм	5,13	0,42
Самарқанд	5,22	0,42

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

омил (40,9%), инфляция ҳаражатлари (35,1%) ва бошқа

номонетар омиллар ҳисобига содир бўлди.

2004 йилда тақлиф инфляциясини талаб инфляциясидан юқори бўлганлиги қайд этилди: саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларнинг ўртача ойлар бўйича улгуржи баҳолари 2,0%га, истеъмол буюмлари эса 0,3%га ўсган.

Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилари баҳоларининг ўсиш манбаларини омилли таҳлили шундан далолат берадики, инфляция даражасига иқтисодиётнинг реал секторида 2004 йилда баҳоларнинг энергияга (43,3%) ва иш ҳақининг (25,2%)га ошганлиги кучли таъсир кўрсатди (1.5.4 – жадвал).

Иқтисодий ислохотлар дастурига мувофиқ уй-жой-коммунал хўжалигига дотациялар босқичма-босқич қисқартирилиб борилди, бу эса, иситиш тарифларининг 51,3%га, электрэнергиянинг 61,3%га, газнинг 51,2%га ва ичимлик суви таъминотини 33,2%га ошишига олиб келди.

2004 йилда биржадан ташқари айирбошлаш курси девальвацияси 8,0%ни ташкил этди, бу эса, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилари баҳосини 1,5%га ўсишига олиб келди.

Умуман инфляциянинг паст даражада бўлишига банк-молия соҳасида амалга оширилган чоратadbирлар ва Давлат бюджетини кичик миқдорда (0,4% ЯИМга нисбатан) камомад билан бажарилиши натижасида эришилди.

1.5.4 - жадвал. 2004 йилда реал секторда инфляция даражасининг омилли таҳлили

	ИБИга таъсири (%)	Жамига нисбатан %да
Жами омиллар	26,5	100,0
Энергия ташувчиларга тарифнинг ошиши	11,47	43,3
Биржадан ташқари алмашинув курси	1,52	5,8
Иш ҳақи	6,68	25,2
Транспорт ҳаражатлари	0,81	3,1
Бошқа омиллар	6,02	22,7

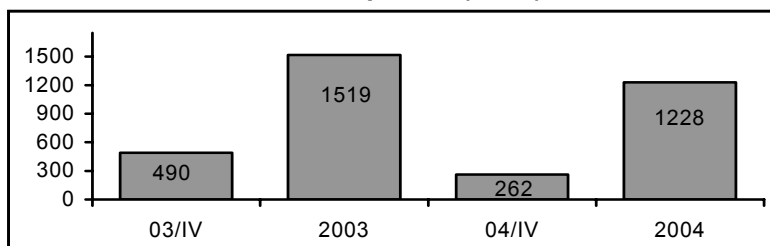
Манба: ЎзР Иқтисодиёт вазирлиги.

2. Институционал ва бозор ислоҳотлари

2.1. Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш, мулкчилик шакллари

Институционал ўзгаришлар давлат тасарруфидан чиқариш ва корхонларни хусусийлаштиришни 2003 – 2004 йилларга мўлжалланган Дастури асосида амалга оширилди. 1228 та корхоналар, ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилма объектлари (объектлар деб аталади), жумладан, 4 чорақда 262 та корхона ва объектлар нодавлат мулк шаклига айлантирилди (2.1.1 – чизма ва 2.1.1 – илова), бу эса, ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 80,8% ва 53,5%ни ташкил этади.

2.1.1 - чизма. Нодавлат мулк шаклига айлантирилган объектлар сони (дона)



Манба: ЎзР Давлат мулк қўмитаси

Кейинги икки йилда давлат корхоналари ва объектларининг бошқа мулк шаклига айлантирилишини пасайиши қонуний жараёндир (2.1.1 – илова). 2003 йил бошида оммавий давлат тасарруфидан чиқаришнинг ниҳоясига етиши натижасида бошқа мулк шакллари айлантирилаётган давлат объектларининг сони камайган.

2004 йилда нодавлат мулк шаклига айлантирилган объектлар тармоқлар миқёсида нефт ва газ саноати корхоналари (119), Халқ таълими вазирлиги (100), Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги (94), Соғлиқни сақлаш вазирлиги (66), “Ўзпахтасаноат” уюшмаси (51), ҳудудий миқёсда эса, Тошкент шаҳрида (211), Фарғона (128), Сурхондарё (118), ва Тошкент вилоятларида (103) жойлашган объектлар кўпчиликни ташкил этади.

2.1.1 - жадвал. Хусусийлаштириш жараёнида ташкил қилинган нодавлат корхонлар сони (дона)

Давр	Жами ташкил қилинган	Жумладан		
		Акционерлик жамиятлари	Маъсулияти чекланган жамият	Хусусий корхона
03/IV	477	32	265	180
2003	1452	75	269	1108
04/IV	262	8	26	228
2004	1228	28	162	1038

Манба: ЎзР Давлат мулк қўмитаси

2004 йилда давлат корхоналари мулки ва объектлари негизда 28 та акциядорлик жамиятлари, 162 та маъсулияти чекланган жамиятлар ва 1038 та хусусий корхоналар ташкил этилди (2.1.1 – жадвал). Ўтган йилга нисбатан акциядорлик жамиятлари (2,7 марта) ва маъсулияти чекланган жамиятлар (1,7 марта) ташкил

этишнинг кескин қисқариши асосан кичик корхоналар ва объектларнинг хусусий шахсларга сотилиши ҳисобига нодавлат мулк шаклига айлантирилиши билан боғлиқ.

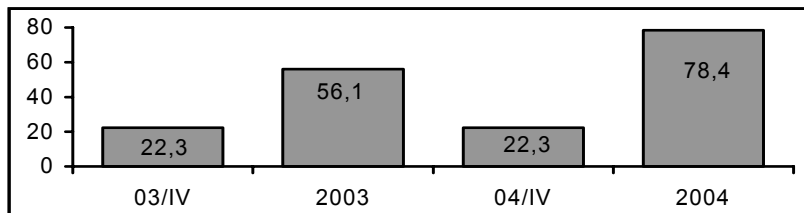
2003 йилда бошланган давлат ва акционерлик жамиятларининг аввал жойлаштирилмаган ва устав фондида давлат улуши бўлган маъсулияти чекланган жамиятлар акциялар пакети, шунингдек, корхоналар ва объектлар мажмуалари мулклари тўлиқ, жумладан, аввал 100 фоизли давлат активлари билан хўжалик жамиятларига айлантирилган корхоналарни хусусий мулкка айлантиришни кенг доирада амалга ошириш давом эттирилди. 2 йилда: 1418 та акционерлик жамиятлари акциялари пакети, шу жумладан, 2004 йилда 446 та акционерлик жамиятлариники; 494 та маъсулияти чекланган жамиятларнинг устав фондидаги улуши, шу жумладан 2004 йилда 365 та; 1657 та корхоналар ва объектлар тўлиқ мулк мажмуалари, шу жумладан, 2004 йилда 1003 таси сотилди. Натижада, собиқ тармоқ вазирликлари негизда тузилган республика хўжалик бирлашмалари (“Ўзгўштсаноат”, “Озиқ-овқат саноат”, “Ўзэлтехсаноат” уюшмалари ва бошқалар) устав фондида давлат улуши бўлган корхоналар деярли қолмади, бошқаларида эса, (“Ўзбекенгилсаноат” ДАК, “Ўздонмаҳсулот” АК ва бошқалар) бундай корхоналар сони кескин қисқарди.

2004 йилда тегишли ҳукумат қарорларини бажариш ва давлат активларини сотишни янги механизмларини амалиётга қўллаш кенгайтирилди. Хусусан, бошланғич баҳосини босқичма-босқич камайтириб бориш механизмини қўллаш йўли билан 290 та акционерлик жамиятларининг 9,9 млрд.сўмлик акциялари пакети сотилган, бу эса, ушбу акциялар бошланғич қийматидан 2,3 млрд.сўм юқоридир, шунингдек, 486 та кўчмас мулк объектлари 3,6 млрд.сўмга сотилган.

Паст рентабелли, зарар билан ишлаётган ва иқтисодий ночор корхоналарни танлов асосида сотиб олиш қиймати нолга тенг бўлган ва янги мулк эгалари томонидан ушбу корхоналарни молиявий соғломлаштириш инвестицион мажбуриятларини қабул қилиш шарти билан хусусий мулкка берилди. Улар томонидан 2004-2008 йилларда бажариш шарти билан 99,8 млрд.сўмлик инвестиция мажбуриятлари қабул қилинди.

2004 йилда турли давлат активларини сотишдан Давлат Мулк қўмитаси махсус ҳисоб рақамига (сўм ҳисобида) 78,4 млрд.сўм, шу жумладан, 4 чорақда 22,3 млрд.сўм келиб тушган (2.1.2 – чизма). Ўсиш суръатлари ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 39,9% ва 0%ни ташкил этган.

2.1.2 - чизма. Хусусийлаштиришдан тушган маблағлар (млрд. сўм)



Манба: ЎзР Давлат мулк қўмитаси

Хусусийлаштирилган корхоналарнинг акцияларини фонд бозорида сотиш ҳисобидан 47,9 млрд.сўмлик маблағ ёки 2004 йилда хусусийлаштиришдан тушган умумий маблағнинг 61,1% улар ҳиссасига тўғри келади. Ушбу маблағларнинг бошқа қисми хусусий инвесторларга корхоналар ва бошқа давлат кўчмас мулк объектларини тўлиқ сотишдан (31,3%), шунингдек, меҳнат жамоалари аъзоларига хусусийлаштирилаётган корхоналар акциялари ва ушбу корхоналар устав фондидаги улушини уларнинг номинал қиймати бўйича сотишдан келиб тушган (7,6%).

2004 йилда хориж инвесторларига эркин айирбошланадиган валютада сотилган мулкдан 24,3 млн. АҚШ доллари келиб тушди. Бу мўлжалланган миқдордан 103%ни ташкил этиб, 2003 йил тушумлари билан таққослаганда 49,8%га кўпдир. Хориж инвесторларига 17 та корхона давлат активларини сотишда улар томонидан харид тўловларини тўлаш билан бирга ушбу корхоналарни ривожлантириш учун умумий ҳисобда 24,7 млн. АҚШ доллари ва 4,1 млрд.сўм миқдоридан инвестиция жалб қилиш мажбуриятлари қабул қилинди.

Хусусийлаштиришдан тушган маблағлар, уларни ишлатилиши бўйича ўрнатилган тартибга мувофиқ ойма-ой республика ва маҳаллий бюджетларга, устав фондида давлат улуши бўлган хусусийлаштирилган корхоналарга техник қуролланиш ва ишлаб чиқаришни замонавийлаштиришга ўтказиб борилган. Бундан ташқари, ушбу маблағларнинг бир қисми алоҳида ҳукумат қарорлари асосида мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг турли-туман лойиҳаларига йўналтирилган.

2004 йилда жами 77,0 млрд.сўм тақсимланган, бу эса, ўтган йилга нисбатан 44,2%га кўпдир. Ушбу маблағлардан 39,7% республика бюджетига ва 19,9% маҳаллий бюджетларга йўналтирилган бўлиб, 2003 йилдаги ушбу кўрсаткичлардан мос равишда 7,7 ва 11,8 даражага юқоридир (2.1.2 – жадвал).

2.1.2 - жадвал. Хусусийлаштиришдан тушган маблағлар тақсимотининг таркиби (%)

Маблағларнинг тақсимланиш йўналишлари	03/IV	2003	04/IV	2004
Республика бюджети	30,0	32,0	17,8	39,7
Маҳаллий бюджет	6,2	8,1	12,6	19,9
Бизнес-фонд	4,1	4,9	-	-
Хусусийлаштирилаётган корхоналар	7,6	8,1	2,4	3,3
Алоҳида ҳукумат қарорлари асосида тақсимланган	52,1	46,9	67,2	37,1
Жами	100	100	100	100

Манба: ЎзР Давлат мулк қўмитаси

Бизнес-фонд 1 январь 2004 йилда тугатилган ва улар ҳисобига ўтказилаётган 15% маблағ маҳаллий бюджетларга берилмоқда.

Хусусийлаштирилган корхоналар умумий тақсимланган маблағнинг 3,3% олдилар, бу эса, ўтган йилга нисбатан 4,8 даражага ёки 1,8 млрд.сўмга камдир. Ушбу корхоналарнинг хусусийлаштиришдан тушган маблағлардаги улушининг камайиши 2004 йил охирида устав фондида давлат улуши бўлган корхоналар сонининг кескин қисқариши билан боғлиқ. Тўлиқ хусусий мулкка ўтган хўжалик юритиш субъектларига хусусийлаштиришдан олинган маблағни ўтказиш қонуний нуқтаи назардан кўзда тутилмаган

Алоҳида ҳукумат қарорларини бажариш учун турли лойиҳаларни молиялаштиришга 28,6 млрд.сўм сарфланган бўлиб, бу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан 18,2%га кўпдир. Ушбу маблағни умумий тақсимланган маблағдаги улуши 37,1%ни ташкил этди, ёки ўтган йилга нисбатан 9,8 даражага камайган (2.1.1 – жадвал). Бу асосан 2004 йилда хусусийлаштиришдан тушган маблағларга нисбатан ушбу

маблағларнинг тақсимланадиган ҳажмини алоҳида ҳукумат қарорлари асосида тақсимланишида юқори бўлиши натижасида содир бўлди. 2004 йил 4 чораги бундан мустасно. Алоҳида ҳукумат қарорлари асосида 16,6 млрд.сўм ёки ўтган уч чорака нисбатан 38,3% кўп бўлиб, ушбу чорақда жами тақсимланган маблағларнинг 67,2%ини ташкил этди.

Юқорида баён қилинганлар корхоналар устав фондида давлат улушининг кенг доирада қисқариши, уларнинг инвестицион жозибдорлигини ошириш ва хорижий инвесторларни хусусийлаштириш жараёнига жалб этишни кенгайтиришга қаратилган давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришни амалга ошириш мақсадларига асосан эришилди деган хулоса қилиш имконини беради.

Ҳукумат томонидан ишлаб чиқилган хусусийлаштириш жараёнларини янада жадаллаштириш ва хусусий секторни ролини кескин ошириш чора-тадбирлари акс эттирилган 2005-2006 йилларда давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш дастури лойиҳаси Вазирлар Маҳкамасига кўриб чиқиш учун топширилган.

2.2. Бозор инфратузилмаси

Қимматбаҳо қоғозлар Давлат реестрида 2005 йил 1 январ ҳолатига қуйидагилар қайд этилган:

- 3111,5,5 млрд.сўмлик умумий эмиссия ҳажми билан 13558 та акциялар чиқариш, шу жумладан, 2004 йилда 729,1 млрд.сўмлик 545 та акциялар чиқарилди;
- 51,2 млрд.сўмлик 88 та корпоратив облигациялар чиқариш, шу жумладан, 2004 йилда 28,0 млрд.сўмлик 40 та акциялар чиқарилди;

2004 йилда қимматбаҳо қоғозлар бозорида умумий қиймати 146,3 млрд. сўмга, шу жумладан, 4 чорақда 37,7 млрд.сўмга тенг бўлган акциялар ва корпоратив облигациялар сотилди. Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан мос равишда 56,8% ва 30,3%га ўсди.

Қимматбаҳо қоғозлар бозори умумий айланмасининг 80%га яқинини акциялар сотишдан тушган тушум ташкил этди. 2004 йилда жами 115,0 млрд. сўмга, шу жумладан, 4 чорақда 27,4 млрд. сўмга акциялар сотилган. Ўтган йилнинг мос даврига нисбатан ўсиш суръатлари 54,0% ва 10,1%ни ташкил этди.

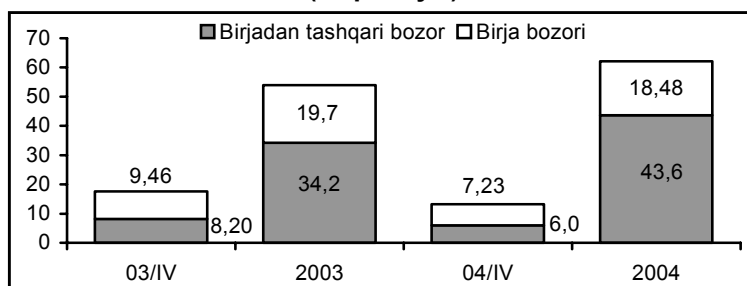
2.2.1 - жадвал. Қимматбаҳо қоғозлар бозорида акцияларни сотиш ҳажми (млрд. сўм)

Даврлар	Бирламчи бозор		Иккиламчи бозор		Жами	
	Сумма	Жамига нисбатан %да	Сумма	Жамига нисбатан %да	Сумма	Жамига нисбатан %да
03/IV	17,66	70,8	7,27	29,2	24,93	100
2003	53,9	72,2	20,8	27,8	74,7	100
04/IV	13,23	48,2	14,21	51,8	27,44	100
2004	62,08	54,0	52,95	46,0	115,03	100

Манба: ЎзР Давлат мулк қўмитаси қошидаги қимматбаҳо қоғозлар бозори фоалиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш маркази.

Сотиш ҳажмининг ўсиши қимматбаҳо қоғозларни бирламчи ва иккиламчи бозорларида ҳам содир бўлди (2.2.1 – жадвал ва 2.2.2 – илова). Бирламчи бозор айланмаси ўтган йилга нисбатан 15,2%га ўсди ва 62,1 млрд.сўмни, шу жумладан, 4 чорақда 13,2 млрд. сўмни ташкил қилди. Шу билан бирга йил давомида хусусийлаштирилган корхоналар акцияларининг биржадан ташқари бозорда инвесторлар билан тўғридан-тўғри музокаралар олиб бориш ва танлов савдоларини ўтказиш устиворлиги тенденцияси сақланиб қолди (2.2.1 – чизма). Бундай савдо шаклларида устиворлик сотилаётган акциялар қийматини тўлаш билан бир қаторда ишлаб чиқаришни ривожлантиришга қўшимча маблағлар жалб қилиш мажбуриятини олган инвесторларга берилади.

2.2.1 - чизма. Бирламчи фонд бозорида акциялар савдоси (млрд. сўм)



Манба: ЎзР Давлат мулк қўмитаси қошидаги қимматбаҳо қоғозлар бозори фоалиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш маркази.

2004 йилда бирламчи биржа бозорида 18,5 млрд.сўмлик (29,8%), биржадан ташқари бозорда 43,6 млрд.сўмлик (70,2%), шу жумладан, 4 чорақда мос равишда 7,2 млрд. сўмлик (54,6%) ва 6,0 млрд.сўмлик (45,4%) акциялар сотилган.

Бирламчи бозорда амалга оширилган савдонинг умумий ҳажмида юқори улушни “Ўзэлтехсаноат” ассоциацияси (31,1%), “Ўзқурилишматериаллари” (13,6%), “Ўзбекэнерго” давлат акционерлик компанияси (6,7%), “Ўзбексавдо” акционерлик компанияси (5,7%), “Ўзбекенгилсаноат” (5,6%) ва “Ўздонмахсулот” (3,4%) хусусийлаштирилган корхоналари акциялари ташкил этади.

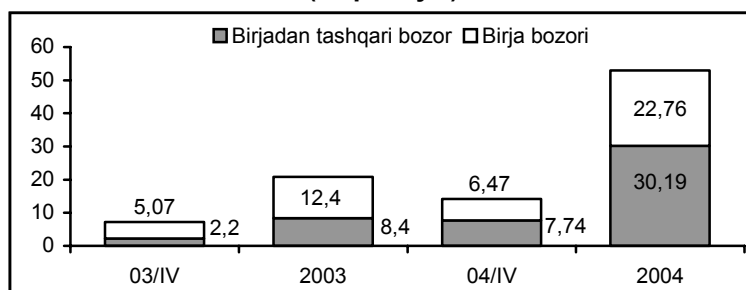
Жорий йилда Ўзбекистон қимматбаҳо қоғозларининг бирламчи бозорида хорижий инвесторларнинг фаол қатнашуви сақланиб қолди. Улар томонидан чет эл молия маслаҳатчиларини жалб қилиш билан алоҳида лойиҳа асосида амалга оширилган хусусийлаштирилган “Ўзкабел” акционерлик жамиятининг 64% ва “Оҳангаронцемент” акционерлик жамиятининг 25% акциялари сотиб олинган, шунингдек, қатор корхоналарнинг умумий қиймати 25,0 млн. АҚШ долларига тенг назорат пакети акциялари сотиб олинди («Асака текстил», “Олтинкул” ва бошқалар). Ўтган йилда ҳам худди шундай миқдордаги акциялар хорижий инвесторларга сотилган эди. Бироқ, қимматбаҳо қоғозларнинг бирламчи бозорида амалга оширилган савдолари 2004 йилда 21,5 даражага пасайиб 48,7%ни ташкил этди.

Савдога кўплаб инвестицион жозибадор корхоналарнинг давлат акция пакетларини қўйилиши, уларни амалга оширишда янги механизмлардан фойдаланиш ва мулкдорларни ҳуқуқий ҳимоя қилишни кучайтирилганлиги натижасида алоҳида тоифадаги маҳаллий инвесторларнинг хусусийлаштирилаётган корхоналар акцияларини сотиб олишга қизиқишлари бир мунча ўсди. Хусусийлаштирилаётган корхоналарнинг акцияларини бирламчи жойлаштириш бўйича амалга оширилган савдоларнинг умумий ҳажмида жисмоний шахсларнинг улуши 2004 йилда ўтган йилга нисбатан 2,6%дан 22,8%гача, аралаш корхоналар ва хўжалик бирлашмаларида 6,0%дан 13,7%гача ошди. Шунингдек, акцияларни бирламчи сотиш умумий ҳажмида кичик бизнес корхоналари улуши (7,9% тижорат банклари (0,6%), инвестиция фондлари (0,9%) ва инвестиция воситачилари (5,5%) улуши ўтган йил даражасида сақланди ёки камайди.

Хусусий мулкка ўтиш, кейинги икки йилда давлат ва кўпгина акционерлик жамиятларининг аввал жойлаштирилмаган акциялар пакети қимматбаҳо қоғозлар иккиламчи бозорида битимлар ҳажмини ўсишини таъминлади. 2004 йилда 53,0 млрд. сўмга, шу жумладан, 4 чорақда 14,2 млрд. сўмга акциялар сотилган (2.2.1 – жадвал). Сотиш ҳажми ўсиш суръатлари ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 2,5 ва 2,0 марта ташкил қилади.

Қимматбаҳо қоғозларнинг иккиламчи бозорида акцияларни сотиш бўйича 1589 битим қайд этилган, шу жумладан, биржаларда 665 битим ёки ўтган йилга нисбатан 1,3 марта кам, биржадан ташқарида эса, 926 битим ёки ўтган йилга нисбатан 1,5 марта кўп. Шунингдек, қимматбаҳо қоғозларнинг иккиламчи бозорида унинг биржа ва биржадан ташқарисида акцияларни сотишни умумий ҳажми кўпайди (2.2.2 – чизма). Бироқ ўсиш суръатлари фарқ қилади: биржа бозорида – 1,8 марта, биржадан ташқари бозорда 3,6 марта.

2.2.2 - чизма. Иккиламчи фонд бозорида акциялар савдоси (млрд. сўм)



Манба: ЎЗР Давлат мулк қўмитаси қошидаги қимматбаҳо қоғозлар бозори фоалиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш маркази.

Акцияларни биржадан ташқарида сотиш ҳажмини устивор ўсиши натижасида, унинг қимматбаҳо қоғозларнинг иккиламчи бозори умумий айланмасидаги улуши 2003 йилдаги 40%дан 2004 йилда 57,0%гача ошган. Бу эса, хусусийлаштирилган корхоналар меҳнат жамоалари аъзолари ва ташқи акционерларнинг ўзларидаги акцияларини сотишнинг ошганлиги натижаси ҳисобланади. Ваҳоланки, биржа савдоларига кичкина миқдордаги акция пакетларини қўйиш қулай эмас ва машаққатли иш.

Қимматбаҳо қоғозлар иккиламчи бозорининг умумий битимлари ҳажмида юқори улушни тижорат банклари акциялари (25,2%), “Ўздонмахсулот” акционерлик компаниясини корхоналари (15,6%) ва “Ўзбекенгилсаноат” ДАК (10,4%) акциялари эгаллайди. Худудлар даражасида эса Тошкент шаҳрида (58,7%), Андижон (11,7%) ва Тошкент (8,0%) вилоятларида жойлашган акционерлик жамиятларининг акцияларини иккиламчи савдоси битимлари ҳажми юқори бўлган.

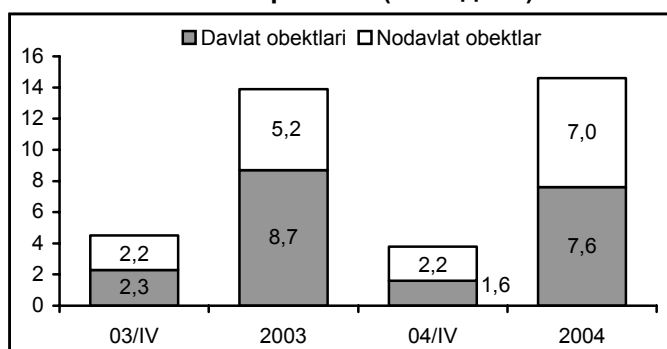
Қимматбаҳо қоғозлар бозорида инвестицион жозибадор акционерлик жамиятлари атрофида чиқарилган корпоратив облигациялар муомаласи кенгаймоқда (Олмалик кон металлургия комбинати 3

млрд.сўмга, «Амантайтау Голдфидс» 5 млрд сўмга ва бошқалар). Уларнинг чиқарилиши, акцияларни иккиламчи эмиссиясида фарқли ўлароқ, корхоналар акционерлик капиталида мулкдорлар иштирокини қисқартирмаган ҳолда кўшимча инвестициялар жалб қилишга имконият беради.

2004 йилда корпоратив облигацияларни 31,3 млрд. сўмга, шу жумладан, бирламчи биржа бозорида – 153,5 млн. сўмга, биржадан ташқари бозорда – 31,1 млрд. сўмга сотиш битимлари тузилган. Умумий битим ҳажми ўсиш суръатлари 2003 йилга нисбатан 68,3%ни ташкил этди.

Республика Кўчмас мулк биржаси (РКМБ) ва унинг филиалларида мунтазам ўтказиладиган электрон биржа савдолари (ҳафтада уч марта) билан бирга 2004 йилда 608 та ким ошди ва 11 та танлов савдолари ўтказилди. Сотилган объектлар суммаси миқдорида биржа ва биржадан ташқари савдолар улуши мос равишда 48,3% ва 51,7%ни ташкил этди.

2.2.3 - чизма. РКМБ орқали сотилган кўчмас мулк объектлари сони (минг дона)



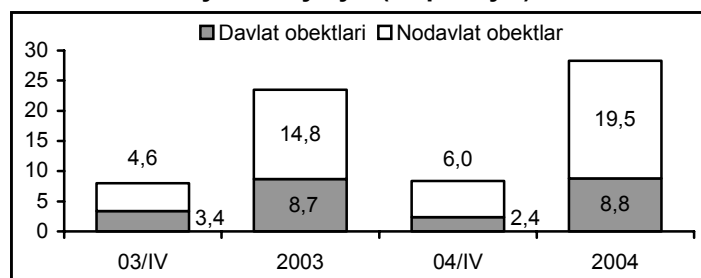
Манба: Республика кўчмас мулк биржаси

жумладан, 4 чорақда 2,2 млн сўни ташкил этди ва ўтган йилги кўрсаткичларга нисбатан мос равишда 11,8% ва 22,2%га юқори бўлди.

РКМБ орқали сотилган кўчмас мулкнинг миқдорий ҳажмида давлат ва нодавлат объектлари улуши мос равишда сонлари нисбатида 52,1% ва 47,9%, қиймат нисбатида 31,1% ва 68,9%ни ташкил қилди. Бунда хусусий, юридик ва жисмоний шахслар мулкларини сотишни кўпайиши тенденцияси кузатилди. 2004 йилда хусусий шахслар томонидан савдоларга қўйилган 7,0 минг объект сотилган бўлиб, ўтган йилга нисбатан 34,6% га кўпдир. Ундан тушган тушум 19,5 млрд. сўмни ташкил этади ва 31,8%га ўсди. Ушбу маълумотлар РКМБсини хусусий тадбиркорликни ривожлантиришдаги ролини ошаётганлигидан далолат беради.

РКМБ орқали сотилган мулкдаги энг катта улушни яқка тартибдаги уй-жой қурилиши учун мўлжалланган участкалари ташкил этади, аниқроғи ушбу участкаларга умрбод эгалик қилиш мерос қилиб қолдириш ҳуқуқи тенденцияси сақланиб қолди (2.2.2 – илова). Жами 6296 дона ер участкалари умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи бўйича сотилган, улардан 6101 донаси шахсий уй-жой қуриш учун ва 195 донаси деҳқон хўжаликлари ташкил этишга мўлжалланган (2.2.2 – илова).

2.2.4 - чизма. Кўчмас мулк объектларини сотишдан тушган тушум (млрд. сўм)



Манба: Республика кўчмас мулк биржаси

Хусусий шахслар томонидан ерга эгалик қилиш ҳуқуқи бўйича сотилган ер участкалари умумий сони маҳаллий ҳокимият ташкилотлари томонидан ушбу ерларни ажратишнинг қисқарганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 1095 дона (14,8%)га камайган. Бироқ, ундан тушган тушум 128 млн. сўм (26,1%)га кўпайган. Бу эса ерга эгалик қилиш ҳуқуқи бўйича бир участканинг ўртача сотиш баҳоси 2003 йилда 66,3 минг сўмдан 2004 йилда 98,2 минг сўмга ўсганлиги билан изоҳланади. Натижада РКМБ томонидан сотилган кўчмас мулкни миқдорий тузилишида ер участкаларининг улуши 2004 йилда ўтган йилга нисбатан 10,0 фоиз даражага пасайган бўлсада, сотишдан тушган тушум эса 0,1 фоиз даражага ошган.

2.2.2 - жадвал. РКМБ орқали сотилган мулклар таркиби (жамига нисбатан %да)

Мулк турлари	03/IV	2003	04/IV	2004
Тугалланмаган қурилишлар:				
Сони	4,9	4,2	5,9	6,1
Суммаси	4,6	5,0	6,7	5,1
Савдо ва маиший хизмат объектлари				
Сони	7,9	6,8	12,3	9,7
Суммаси	16,5	13,7	20,7	25,6
Банкрот корхоналар мулклари:				
Сони	4,3	2,7	-	0,2
Суммаси	10,2	6,6	-	1,8
Бюджетга қорзлари учун ундирилган мулклар:				
Сони	0,2	1,5	-	0,1
Суммаси	1,0	1,6	-	0,1
Хўжалик судлари қарори асосида ундирилган мулклар:				
Сони	1,6	1,1	-	0,2
Суммаси	1,6	1,7	-	0,5
Қишлоқ ва сув хўжалик объектлари:				
Сони	3,7	6,5	22,8	17,2
Суммаси	1,6	2,8	12,8	15,5
Ер участкалари:				
Сони	44,0	53,1	33,0	43,1
Суммаси	1,4	2,1	1,3	2,2
Турар жой ва нотурар жой иморатлари, бошқа мулклар:				
Сони	37,1	24,1	26,0	23,4
Суммаси	64,7	66,5	58,5	49,2
Жами:				
Сони	100	100	100	100
Суммаси	100	100	100	100

Манба: Республика кўчмас мулк биржаси

РКМБ қиймат айланмасининг ярмига яқинини турар-жой бинолари, яшашга мўлжалланмаган ва бошқа мулкларни сотишдан тушган тушум ташкил этади. Жами 3416 объект 13928 млн.сўмга, шу жумладан, 560 ишлаб чиқариш ва маъмурий бинолар 5752 млн. сўмга, 345 ижтимоий инфратузилма объектлари 2441 млн. сўмга сотилган. РКМБ орқали сотилган объектларнинг умумий сонидан ушбу объектлар улуши мулкда 23,4%ни, сотишдан тушган тушумда 49,2%ни ташкил қилди (2.2.2 – жадвал) ва ўтган йилга нисбатан ушбу кўрсаткичлар мос равишда 0,7 ва 17,3 фоиз даража паст бўлди.

Қишлоқда бозор муносабатларини ривожланишида хусусий шахслар томонидан қишлоқ ва сув хўжалиги объектларини сотишда РКМБсининг роли ошиб бормоқда (чорвачилик бинолари, паррандачилик фермалари ва бошқалар). Жами 2516 объект, шу жумладан 14 та давлат объектлари 4376 млн. сўмга сотилган. Ўсиш суръатлари 2004 йилда ўтган йилга нисбатан мос равишда 2,8 ва 4,8 мартани ташкил этди (2.2.2 – илова). Натижада РКМБ орқали сотилган мулкнинг умумий сонидан қишлоқ ва сув хўжалиги объектлари улуши 10,7 фоиз даражага, сотишнинг қиймати ҳажмида эса 12,7 фоиз даражага ошган.

Шунингдек, савдо ва маиший хизмат кўрсатиш объектларини сотиш кескин ошди: миқдор жиҳатдан 469 донага (1,5 марта) ва қиймат ҳажмида 4029 млн сўмга (2.3 марта). РКМБ орқали сотилган мулк таркибида ушбу объектларнинг улуши кўриб чиқилаётган йилда – сони бўйича 2,9 фоиз даража ва қиймат бўйича эса 11,9 фоиз даража ўсган (2.2.2 – жадвал).

896 дона қурилиши тугалланмаган объектлар 1449 млн. сўмга сотилган бўлиб, ўтган йилга нисбатан мос равишда 52,9% ва 23,2%га кўпайган. Ушбу объектларнинг қийматига нисбатан сони бўйича 2 мартага яқин ўсиши асосан йирик ва қиммат қурилиши тугалланмаган объектларнинг ўтган йилларда сотилганлиги билан изоҳланади. Кўриб чиқилаётган йилда асосан савдога нодавлат корхоналарининг кичик объектлари қўйилди. Натижада эса, қурилиши тугалланмаган объектларнинг РКМБ томонидан сотилган мулк таркиби сонидан улуши 1,9 фоиз даражага қиймат тузилишида эса 0,1 фоиз даражага ошган (2.2.2 – жадвал).

2.2.2 – жадвалда келтирилган мулк шакллари билан бир қаторда 2003 йил иккинчи ярмидан бошлаб РКМБ давлат ва хусусий шахслар томонидан маъсулияти чекланган жамиятлар устав фондидаги улушини сотишга хизмат кўрсатишни бошлади. 2004 йилда 435 маъсулияти чекланган жамиятнинг

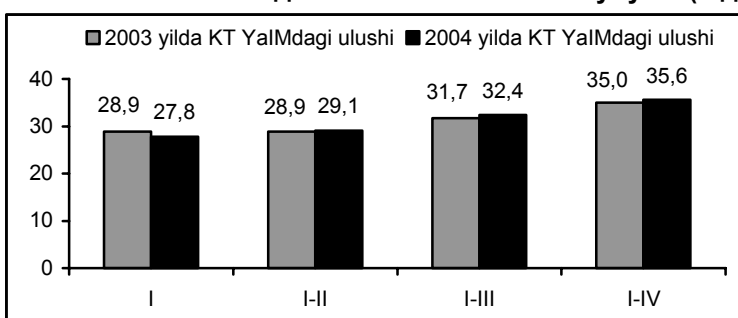
устав фондидаги улуши 3848 млн.сўмга сотилган. Сотиш ҳажми ўтган йилга нисбатан сон бўйича 5,4 мартага ва қиймати бўйича эса 3,5 мартага ўсган. Бунда давлат улушини сотиш мос равишда 4,6 ва 3,3 мартага, хусусий шахслар улуши 70 ва 45 мартага ўсган бўлиб, фуқаролар ва хусусий юридик шахсларнинг РКМБ фондидаги улушларини сотишга қизиқишлари кучайганлигидан далолат беради.

2.3. Кичик тадбиркорлик

Ўзбекистонда иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштиришнинг устувор йўналишлари қаторига хусусий тармоқ ва кичик тадбиркорликни (КТ) ривожлантириш киради. Шу нуқтаи назардан ҳам уларни ривожлантиришни жадаллаштириш ва ЯИМдаги улушини кўпайтириш, бозор иқтисодиётига мос товар ва хизматлар бозорини шакллантириш ҳамда маҳсулот экспортини оширишда асосий вазифалар қуйидагилар ҳисобланади: давлат ташкилотларини хусусий тадбиркорлик фаолиятига аралашувини чеклаш, хусусий тадбиркорларни ресурслар ва сотиш бозорларида иштирокини кенгайтириш, молиявий қўллаб-қувватлаш ва қўшимча солиқ имтиёзларини жорий этиш.

2004 йилда кичик тадбиркорлик фаолияти¹ унинг мамлакат иқтисодий ўсишида, янги иш ўринлари яратиш ва аҳоли даромадлари ошишида хиссасининг ўсганлиги билан таснифланади.

2.3.1. чизма. ЎзР ЯИМда КТнинг 2003-2004 йй. улуши (%да)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2003 йилга нисбатан 71,4 млрд.сўмга кўп миқдорда кредитлар берилди), қулай макроиқтисодий муҳитнинг шаклланиши (инфляциянинг паст даражаси – 3,7%), миллий валюта курси барқарорлиги, КТнинг ЯИМдаги улушини 35,6%гача ўсишини ёки 2003 йилга нисбатан 0,6% даража юқори бўлишини таъминлади (2.3.1.жадвал).

Кичик тадбиркорликни рағбатлантириш бўйича амалга оширилган кенг қамровли чора-тадбирлар, хусусан, тадбиркорликни эркин фаолият юритиши учун кафолатларнинг таъминланганлиги, уларни давлат томонидан рўйхатга олишнинг ихчам механизмининг жорий этилиши, кредит маблағларидан фойдаланиш доирасининг кенгайтилиши (2004 йилда тижорат банклари томонидан КТ субъектларига 353,6 млрд.сўм ёки

2.3.1. жадвал. Кичик тадбиркорлик ривожланиш даражасининг асосий кўрсаткичлари

кўрсаткичлар	Ўл. бирлиги	2003	2004
Кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши	%	35,0	35,6
Кичик тадбиркорликда иш билан бандлар	минг киши	5436,7	6038,3
Кичик тадбиркорликда бандларнинг умумий иқтисодиётдаги бандликдаги улуши	%	56,7	60,9
Банд бўлганлар сони			
Кичик корхоналар	минг киши	346,6	359,2
Микрофирмалар	минг киши	715,6	989,8
Якка тартибдаги тадбиркорлар	минг киши	4374,5	4689,3
КТда янги ташкил этилган иш ўринлари	дона	375410	427571
1000 кишига тўғри келадиган КТ	дона	8,3	9,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда ЯИМда кичик корхоналар улуши 0,5 фоиз даражага ошиб, 5,3%ни, микрофирмалар улуши эса 1,6 даража кўпайиб 13,35ни ташкил этди. Шунингдек, ЯИМда якка тартибда фаолият юритувчи тадбиркорларнинг улуши 2003 йилга нисбатан қишлоқ хўжалиги умумий ишлаб чиқаришида деҳқон

¹ 2004 йил 1 январдаги ЎзР Президентининг Фармонида мувофиқ кичик тадбиркорлик субъектлари тоифасига қуйидагилар киради:

- якка тартибда фаолият юритувчи тадбиркорлар;
- микрофирмалар, ишлаб чиқариш тадбиркорлари – ўртача йиллик банд бўлган ишловчилари сони – 20 кишидан кам бўлмаган, хизматлар ва бошқа ноишлаб чиқариш соҳаларида – 10 ишидан кам бўлмаган, улгуржи, чакана ва умумий овқатланишда – 5 кишидан кам бўлмаган;
- кичик корхоналар, тармоқларда банд бўлган ўртача йиллик ишловчилар сони:
 - енгил, озиқ овқат, метални қайта ишлаш, мебел ва қурилиш материаллари тармоғида 100 кишидан кам бўлмаган;
 - машинасозлик, металлургия, ёқилғи энергетика ва кимё саноати, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш, қурилиш ва бошқа саноат ишлаб чиқариш соҳаларида – 50 киши; фан, транспорт, алоқа, хизматлар соҳаси (суғурта компанияларидан ташқари) савдо ва умумий овқатланиш корхоналари ва бошқа ноишлаб чиқариш соҳаларида – 25 киши.

хўжаликлари улушининг 6,0 фоиз даражага камайиши ҳисобига 1,5 даража пасайиб, 17,0%ни ташкил қилди (2.3.2 жадвал, 2.3.1. илова).

КТнинг ЯИМдаги улушини барқарор ўсиши аксарият жиҳатдан кичик корхоналар томонидан қўшилган қиймат ишлаб чиқаришнинг ошиши билан боғлиқ (0,5 фоиз даража ўсган), хусусан, микрофирмалар томонидан 6 фоиз даражага ўсган. Бундан ташқари КТ улушини ортиши барча вилоятлар ялпи ҳудудий маҳсулоти кўпайиши ва унинг ўсишига таъсир кўрсатди. КТнинг ЯҲМдаги юқори улуши фермер хўжаликлари сонини кўпайиши эвазига Сирдарё (61.3%) ва Жиззах (57.2%) вилоятларида қайд этилди. Шунингдек, уларнинг улуши қишлоқ хўжалигида кичик корхоналар ва микрофирмалар фаолияти кўрсаткичлари ўсиши эвазига Самарқанд (52.6%), Наманган (47.7%), Сурхондарё (46.9%) ва Хоразм (45.2%) вилоятларида ҳам кўпайган. Ўртача республика даражасидан юқори бўлган кўрсаткич Қорақалпоғистон Республикаси, Фарғона, Қашқадарё ва Бухоро вилоятларига тўғри келади. Республика ўртача даражасидан паст кўрсаткич эса, фаолият юритаётган КТ субъектларининг сонини қисқариши ҳисобига Навоий вилоятида сақланиб қолди. (2.3.2., 2.3.4. жадваллар).

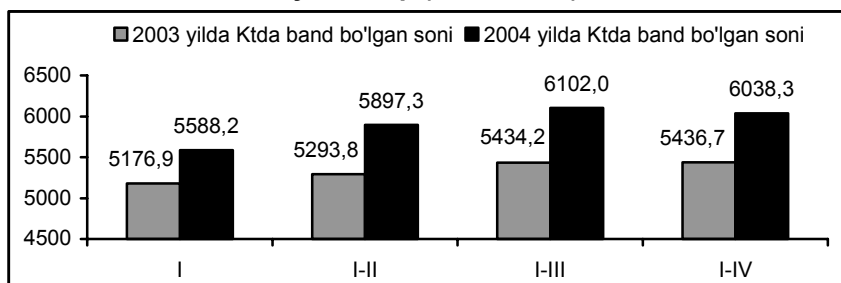
2.3.2. жадвал. ЯИМ ва ЯҲМда кичик тадбиркорликнинг улуши (%да)

худудлар	Жами		жумладан:					
			Кичик корхоналар		Микрофирмалар		Якка тартибдаги тадбиркорлар	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Ўзбекистон Р.	35,0	35,6	4,8	5,3	11,7	13,3	18,5	17,0
Қорақалпоғистон Р.	41,9	42,9	4,3	3,6	19,6	23,1	18,0	16,2
Андижон	38,5	38,6	3,3	3,5	7,7	9,2	27,5	25,9
Бухоро	37,1	39,7	4,7	7,9	13,7	13,6	18,7	18,2
Жиззах	54,9	57,2	0,9	1,2	28,1	32,0	25,9	24,0
Қашқадарё	37,6	40,6	2,7	2,7	15,8	20,8	19,1	17,1
Навоий	20,0	21,2	2,3	2,3	6,5	8,5	11,2	10,4
Наманган	44,7	47,7	5,6	6,7	12,3	17,3	26,8	23,7
Самарқанд	51,6	52,6	5,9	8,6	13,5	12,9	32,2	31,1
Сурхондарё	43,1	46,9	4,3	4,0	13,6	19,5	25,2	23,4
Сирдарё	55,8	61,3	4,8	2,8	27,2	36,3	23,8	22,2
Тошкент	36,0	36,1	7,1	8,7	9,4	8,8	19,5	18,6
Фарғона	40,6	41,5	6,8	4,9	11,9	16,4	21,9	20,2
Хоразм	40,7	45,2	2,7	2,8	12,9	18,7	25,1	23,7
Тошкент ш.	43,2	43,5	14,2	15,4	12,9	12,5	16,1	15,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда кичик тадбиркорлик соҳасида банд бўлганлар салмоғи 2003 йилга нисбатан 11,1%га ортди (2.3.3 жадвал). Истеъмол мажмуи, асосий тармоқлар ҳисобланган машинасозлик, металлургия, ёқилғи энергетика ва кимё саноатида фаолият юритаётган корхоналар ҳамда янги барпо этилган кичик корхоналарда ишловчилар сони кўпайиши натижасида кичик корхоналарда иш билан банд бўлганлар умумқисодиётда банд бўлганлар салмоғида 2003 йилда 56,7%дан 2004 йилда 60,9%га ортди.

2.3.2. чизма. Кичик тадбиркорликда 2003- 2004 йй. банд бўлганлар (минг киши)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

қайта ташкил этилди. Уларнинг асосий қисми Қашқадарё (16 мингтадан кўп), Бухоро, Фарғона, Тошкент, Хоразм вилоятлари ва Тошкент шаҳри ҳиссасига тўғри келди.

Шу билан бирга кичик корхоналарда банд бўлганлар сонининг ортишига кичик тадбиркорлик корхоналари сонининг (13,9%) ортиши ва ташкил этилган янги иш ўринларининг юқори даражада ўсиши (2004 йил мобайнида 427,5 минг янги иш ўринлари яратилди) ва янги корхоналарнинг ташкил этиш ҳисобига юз берди. 2004 йилда 51,7 мингта корхона

Хўжалик юритиш субъектларида банд бўлганлар суръатларининг ўсиши 127,0%ни яъни 1349,0 минг кишини ташкил этди (2.3.1 жадвал, 2.3.1 илова).

Худудларда кичик корхоналарда банд бўлганлар салмоғи умумиктисодиётда банд бўлганларга нисбатан энг юқориси қуйидаги вилоятларга тўғри келди: Жиззах вилоятида 6,6 фоиз даража ўсиб 76,4%ни, Самарқанд вилоятида 6,3 фоиз даража ўсиб 66,7%ни, Сирдарё вилоятида 6,1 фоиз даража ўсиб 72,7%ни, Фарғона вилоятида 3,4 фоиз даража ўсиб 63,2%ни, Бухоро вилоятида 4,7 фоиз даража ўсиб 61,4%ни, Қашқадарё вилоятида 5,6 фоиз даража ўсиб 61,3%ни ва Қорақалпоғистон Республикасида 4,8 фоиз даража ўсиб 61,1%ни ташкил этди. Кичик корхоналарда банд бўлганлар сонининг ортиши қолган худудларда ҳам кузатилган.

2004 йилнинг охирига келиб фаолият юритаётган кичик корхоналарнинг сони 237,5 мингтани ташкил этиб, мазкур кўрсаткич 2003 йилдагига нисбатан 11,5%га кўп (2.3.4 жадвал). Республика миқёсида рўйхатдан ўтказилган кичик корхоналар миқдориди фаолият кўрсатаётган кичик корхоналарнинг улуши 85,6%ни ташкил этди, мазкур кўрсаткич 2003 йилда 86,3%ни ташкил этган эди. Ушбу кўрсаткичнинг камайганлигига сабаб бир йилдан ортиқ вақт мобайнида тугатилиш жараёнида бўлган корхоналарнинг 2004 йилда кўпайганлигидир.

2004 йилда рўйхатдан ўтказиш тартибининг соддалаштирилганлиги ва тадбиркорлик субъектларини давлат томонидан ҳисобга олиш тизимининг ва руҳсат берувчи хужжатларга эга бўлиш жараёнининг такомиллашганлиги сабабли худудларда фаолият юритаётган корхоналарнинг салмоғи ортиб бормоқда. Фаолият юритаётган кичик корхоналарнинг энг юқори (49,5%) кўрсаткичи Қашқадарё вилоятида кузатилди. Бу кўрсаткичнинг ўсиши янги корхоналарни ташкил этишнинг юқори даражаси (56,5 коэффиценти) (фермер хўжаликлари, қурилиш ва пуллик хизматлар кўрсатиш корхоналарининг кўпайиши) ва тугатилган корхоналарнинг паст (1,3) даражаси билан боғлиқ.

2004 йилда 1000 киши ҳисобига фаолият юритаётган кичик тадбиркорлик субъектларининг сони 9,2 бирликни ташкил этди, 2003 йилда бу кўрсаткич 8,3 бирликни ташкил этган эди (таққослаш учун кўрадиган бўлсак ривожланган мамлакатларда мазкур кўрсаткич 35 бирликни ташкил этади). Мазкур кўрсаткичнинг қуйидаги вилоятларда нисбатан ортганлигини кўрамиз Қашқадарё вилоятида 2003 йилда 11,6 дан 2004 йилда 17,8 бирликка, Сирдарё вилоятида 14,0 дан 15,7 бирликка, Бухоро вилоятида 11,0 дан 12,7 бирликка. Умумреспублика даражасидан паст бўлган кўрсаткичлар эса Наманган, Сурхандарё, Тошкент, Фарғона, Самарқанд вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикасида қайд этилди.

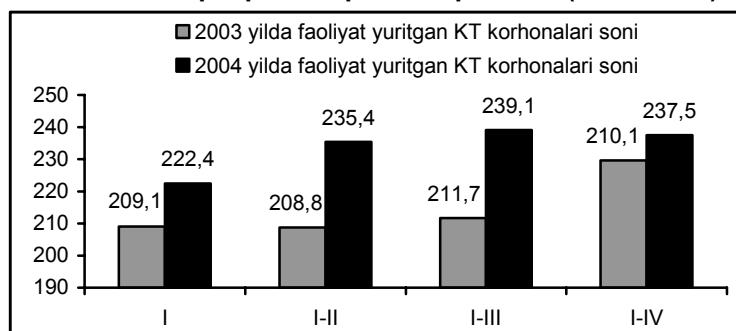
Иқтисодиёт тармоқларида фаолият юритаётган кичик корхоналарнинг ўсиш суръатлари қуйидагича: кишлоқ хўжалигида – 122,2%, транспорт ва алоқада – 111,3%, қурилиш, савдо ва умумий овқатланиш соҳасида – 100,2%. Саноатда эса, фаолият юритаётган субъектларнинг улуши уларни янги тасниф бўйича ҳисоблаш муносабати билан кичик корхоналарнинг ярмига яқинини қисқариши ҳисобига 4.5%га камайди.

2.3.3. жадвал. Худудлар бўйича кичик тадбиркорликда банд бўлганлар сони (минг киши)

худудлар	2003	2004	2004 й.да 2003 й-га нисбатан ўсиш суръатлари, %да.
Ўзбекистон Республикаси	5436,7	6038,3	111,1
Қорақалпоғистон Республикаси	287,0	319,0	111,1
Андижон	518,3	555,1	107,1
Бухоро	355,8	398,6	112,0
Жиззах	218,2	246,8	113,1
Қашқадарё	429,1	488,3	113,8
Навоий	159,4	186,5	117,0
Наманган	362,5	400,1	110,4
Самарқанд	593,0	677,5	114,3
Сурхондарё	330,2	358,9	108,7
Сирдарё	176,5	198,7	112,6
Тошкент	538,3	600,2	111,5
Фарғона	654,7	716,7	109,5
Хоразм	272,6	293,4	107,6
Тошкент ш.	541,1	598,5	110,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2.3.3. чизма. 2003-2004 йилларда фаолият юритаётган кичик тадбиркорлик корхоналари сони (минг дон)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2.3.4. жадвал. Худудлар бўйича кичик тадбиркорлик субъектлари (минг дона) *

худудлар	2003 й.		2004 й **)	
	Фаолият юритаётган КТ корхоналари	Фаолият юритаётган КТ корхоналарининг рўйхатдан ўтган КТ корхоналари умумий сонидagi улуши, %	Фаолият юритаётган КТ корхоналари	Фаолият юритаётган КТ корхоналарининг рўйхатдан ўтган КТ корхоналари умумий сонидagi улуши, %
Ўзбекистон Республикаси	210,1	86,3	237,5	85,6
Қорақалпоғистон Республикаси	11,3	88,4	12,3	90,0
Андижон	18,5	88,7	18,6	85,2
Бухоро	16,2	91,4	18,9	91,2
Жиззах	15,6	91,9	15,4	84,1
Қашқадарё	26,7	93,5	41,7	94,1
Навоий	8,6	92,7	8,6	84,0
Наманган	12,8	82,9	12,0	74,8
Самарқанд	19,3	88,6	20,8	88,3
Сурхондарё	10,3	81,9	12,3	83,9
Сирдарё	8,3	94,1	10,5	93,4
Тошкент	15,5	85,0	17,3	87,5
Фарғона	10,9	80,2	18,2	81,3
Хоразм	11,9	85,2	12,9	81,0
Тошкент ш.	17,2	70,9	17,9	73,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

) юридик шахслар, охириги чорак ҳолатига кўра

**) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 11.10.2003 й. №439 сонли қарорига асосан КТ корхоналари

Умуман олганда 2004 йилда саноат соҳасида фаолият юритаётган кичик корхоналарнинг саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришдаги улуши қисқарди (0,2 даража) (2.3.6 жадвал ва 2.3.2 илова).

2.3.5 - жадвал. Иқтисодий тармоқларида фаолият юритаётган кичик корхоналар (минг дона)

Кўрсаткичлар	2003	2004
Ўзбекистон Р. жами	229,6	237,5
Саноат кичик корхоналар микрофирмалар	21,0 4,0 16,4	20,1 2,1 18,0
Қишлоқ хўжалиги кичик корхоналар микрофирмалар	119,6 8,3 110,0	146,2 2,9 143,4
Транспорт ва алоқа кичик корхоналар микрофирмалар	2,0 0,3 1,6	2,3 0,4 1,9
Қурилиш кичик корхоналар микрофирмалар	10,9 1,9 8,3	10,9 0,8 10,1
Савдо ва умумий овқатланиш кичик корхоналар микрофирмалар	41,8 5,9 34,0	41,9 7,4 34,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

ҳисобига маҳсулотларни ўзлаштириш натижасида микрофирмалар ҳамда яқка тартибда фаолият юритаётган ишлаб чиқариш корхоналарида 122%га етди. Бу кичик корхоналарнинг халқ истеъмоли товарлари умумий ишлаб чиқариш ҳажмида улушини ошишида ўз аксини топган (23,7%). Кичик тадбиркорликнинг озиқ овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариши умумий ҳажмидаги улуши 36,5%га ошди.

Кичик тадбиркорлик субъектлари томонидан истеъмол товарлари ишлаб чиқаришнинг юқори суръатлари Жиззах 83,3%, Сирдарё 42,6%, Қашқадарё 38,7% ва Тошкент вилоятларида 36,4%га ўсди. Бундай ўсишга яқка тартибда маҳсулот ишлаб чиқарувчи тадбиркорлик субъектларида ишлаб чиқариш суръатларининг ошиши ҳисобига эришилди. Енгил саноатнинг йирик корхоналари жойлашган, лекин бугунги кунда таъмирлаш жараёнида бўлган Андижон, Бухоро, Сурхондарё, Фарғона ва Хоразм вилоятларида ўртача республика даражасидан (23,7%) паст бўлган кўрсаткичлар қайд этилди. Мазкур вилоятларда жойлашган истеъмол товарларини ишлаб чиқаришга ихтисослашган кичик корхоналар унча катта бўлмаган ишлаб чиқариш ва технологик салоҳиятга эга.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришда кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши ўтган йилга нисбатан 2,8 фоиз даража кўтарилиб, 80,9%ни ташкил этди. (2.3.6 жадвал). Бунга кичик

корхоналардаги (181,5%), микрофирмалардаги (140,8%) ва дехқон хўжалиқларидаги (109,4%) ўсиш туфайли эришилди. Ялпи қишлоқ хўжалиғи маҳсулотларида дехқон хўжалиқлари улуши 59,7%ни ташкил қилди.

2.3.6 - жадвал. Иқтисодий тармоқлари бўйича маҳсулот ишлаб чиқаришда кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши, (%)

Кўрсаткичлар	2003	2004
Саноат		
Кичик тадбиркорликнинг саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришдаги улуши	10,9	10,7
кичик корхоналар	4,6	4,4
микрофирмалар	2,1	2,3
якка тартибдаги тадбиркорлар	4,2	4,0
Кичик тадбиркорликнинг истеъмол товарлари ишлаб чиқаришдаги улуши	23,3	23,7
кичик корхоналар	8,9	8,3
микрофирмалар	2,3	2,5
якка тартибдаги тадбиркорлар	12,1	13,0
Кичик тадбиркорликнинг озиқ овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришдаги улуши	34,5	36,5
кичик корхоналар	8,3	8,0
микрофирмалар	2,6	2,5
якка тартибдаги тадбиркорлар	23,5	26,0
Қишлоқ хўжалиғи		
Кичик тадбиркорликнинг ялпи ишлаб чиқаришдаги улуши	78,1	80,9
кичик корхоналар	1,2	2,0
микрофирмалар	14,0	19,1
якка тартибдаги тадбиркорлар	63,0	59,8
Чакана товар айланмаси		
Кичик тадбиркорликнинг товар айланмасидаги улуши	42,4	41,8
кичик корхоналар	6,5	7,5
микрофирмалар	6,2	6,5
якка тартибдаги тадбиркорлар	29,7	27,8
Пуллик хизматлар		
Кичик тадбиркорликнинг пуллик хизматлар кўрсатишдаги улуши	45,4	47,4
кичик корхоналар	2,8	2,8
микрофирмалар	3,6	2,9
якка тартибдаги тадбиркорлар	39,0	41,7

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда чакана савдода КТ субъектларининг улуши 0,6 фоиз даража қисқариб, умумий савдодаги улуши 2003 йилдаги 42,4%дан 41,8%ни ташкил этди. Бундай тенденция тижорат фаолияти учун товарлар олиб келувчи жисмоний шахсларни рўйхатга олишни тартибга солиш бўйича янги чора-тадбирларнинг тўлиқ амалга оширилмаганлиги натижасида якка тадбиркорлик товар айирбошлашининг паст суръатлари билан изоҳланади (98,0%). (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 13.08.04даги қарори).

Кичик тадбиркорлик субъектларининг чакана савдо айланмасидаги улуши юқори бўлган ҳудудлар Самарқанд (56,0%), Сирдарё (52,8%), Фарғона (42,3%) вилоятлари ва Тошкент шаҳри (54,4%) кўрсаткичлари сақланиб қолди. Нисбатан паст даражадаги кўрсаткичлар Сурхондарё, Бухоро ва Қашқадарё вилоятларида кузатилди.

2004 йилда кичик тадбиркорлик субъектлари томонидан аҳолига пуллик хизматлар кўрсатиш сезиларли даражада ўсди. Уларнинг ялпи кўрсатилган пуллик хизматлардаги улуши якка тадбиркорлар томонидан хизматлар кўрсатишнинг (41,6%) ортиши ҳисобига ўтган йилга нисбатан 2,0 фоиз даража ўсиб 47,4%ни ташкил этди.

Кўрсатилган пуллик хизматлар умумий ҳажмида КТнинг улуши Андижон (75,4%), Бухоро (67,4%), Сурхондарё (66,7%), Қашқадарё (67,4%) ва бошқа қатор қилоятларда юқори бўлди. Аҳолига пуллик хизматлар кўрсатишнинг паст даражалари Сирдарё вилояти ва Қорақалпоғистон Республикасида кузатилди.

2004 йил давомидаги кичик тадбиркорлик субъектларининг ташқи савдо кўрсаткичлари ўсиши билан таснифланади. Кичик тадбиркорлик субъектларини экспортнинг умумий ҳажмидаги улуши 0,4 фоиз

даража ўсиб, 2003 йилдаги 6,9% ўрнига 7,3%га ортди (2.3.7 жадвал). Экспортнинг ўсиш суръатлари 2003 йилга нисбатан 38,4%ни ташкил этди, бу асосан кичик тадбиркорлик субъектларининг экспортдаги улушининг 4,6%га тўғри келиши ҳисобига юз берди. Кичик тадбиркорлик субъектлари экспортнинг товар таркибида пахта толаси, машина ва қурилмалар, рангли ва қора металллар улуши сезиларли даражада ортди, бу ўз навбатида экспорт таркибининг сифат жиҳатидан яхшиланганлигини кўрсатмоқда. Озиқ-овқат, кимё, электроэнергетика маҳсулотларининг экспорти қисқарди (2.3.8 жадвал).

Кичик тадбиркорлик субъектларини импортнинг умумий ҳажмидаги улуши 0,3 фоиз даража камайиб, 32,7%ни ташкил этди. Бунда кичик корхоналар улушига 13,5% ва микрофирмалар улушига 14,7% тўғри келмоқда (2.3.7 жадвал). Импорт қилинган маҳсулотларнинг катта улуши машина ва қурилмалар 44,5% (3,8 фоиз даража ўсиш), кимё маҳсулотлари 16,9% (2,5 даража ўсиш), рангли ва қора металллар 80,4% (0,2 фоиз даража ўсиш) хиссасига тўғри келмоқда. Ушбу таркибий ўзгаришларга айирбошлаш курсини унификациялаш ва миллий валютани конвертация қилиш муаммосини ҳал қилиш ҳисобига эришилди. Озиқ-овқат товарларини импорт қилиш 9,4%ни ташкил этиб, 2003 йилга нисбатан 8,4 фоиз даража пасайиши озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришда маҳаллий кичик тадбиркорлик корхоналарининг улуши ортаётганлигини кўрсатади. Энергия ва ёқилғи импорт қилиш даражасининг қисқариши қайд этилди. (2.3.8 жадвал).

2004 йилда экспорт-импорт операцияларида иштирок этган кичик тадбиркорлик субъектлари сони 2003 йилга нисбатан 529 тага кўпайди (2.3.7 жадвал ва 2.3.3 илова), бу уларнинг хорижий бозорлардаги ташқи иқтисодий фаолиятининг кенгайганлигидан дарак беради.

2004 йилда ҳудудлар бўйича экспорт таркибида кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши асосан енгил саноат, машинасозлик, рангли ва қора металлургия маҳсулотларини экспорт қилувчи Наманган 64,0% (27,4 фоиз даража ўсиш), Самарқанд 31,7%, Тошкент 19,4% (15,2 фоиз даража ўсиш) ва Фарғона 19,0% (6,6 фоиз даража ўсиш) вилоятларида ўсганлиги кузатилди. Маҳсулот экспортида 2003 йилга нисбатан Андижон, Бухоро, Хоразм вилоятлари ва Тошкент шаҳрининг улуши камайди. Кичик тадбиркорлик субъектлари томонидан экспортга маҳсулот чиқариш бўйича қуйидаги ҳудудларнинг улуши паст бўлди: Қашқадарё вилояти (2,5%), Сирдарё вилояти (1,9%) ва Наманган вилояти (0,2%). Республика миқёсида товарларни экспорт қилишда ҳудудларда фаолият кўрсатаётган кичик корхоналарнинг улуши Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Навоий, Наманган, Хоразм вилоятларида ошди. Бу кўрсаткич Андижон, Бухоро, Қашқадарё, Самарқанд вилоятларида кичик корхоналар томонидан янги маҳаллий маҳсулотларни ишлаб чиқаришни ўзлаштириш натижасида сезиларли даражада камайди (2.3.9 жадвал).

2.3.7 - жадвал. Ташқи иқтисодий фаолиятда кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши, (%)

Кўрсаткичлар	2003	2004
Экспорт		
Кичик тадбиркорликнинг экспортдаги улуши	6,9	7,3
кичик корхоналар	3,6	4,6
микрофирмалар	1,6	1,2
якка тартибдаги тадбиркорлар	1,7	1,5
Импорт		
Кичик тадбиркорликнинг импортдаги улуши	33,0	32,7
кичик корхоналар	14,9	13,5
микрофирмалар	13,3	14,7
якка тартибдаги тадбиркорлар	4,8	4,5
Ташқи иқтисодий фаолиятда иштирок этадиган кичик тадбиркорлик субъектлари	3249	3778

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2.3.8 - жадвал. Кичик тадбиркорлик субъектларининг экспорт-импорт фаолиятидаги товар таркиби, (%)

Кўрсаткичлар	2003	2004
Экспорт	100,0	100,0
Пахта толаси	16,2	35,0
Озиқ овқат	25,6	21,2
Кимё материаллари, пластмассалар ва улардан ишланган буюмлар	4,1	2,6
Энергия ва ёқилғи	14,9	7,4
Рангли ва қора металллар	0,2	0,7
Машина ва қурилмалар	4,4	6,2
Хизматлар	11,0	10,0
Бошқалар	23,6	16,9
Импорт	100,0	100,0
Озиқ овқатлар	17,8	9,4
Кимё маҳсулотлари	14,4	16,9
Энергетика маҳсулотлари	0,3	0,2
Рангли ва қора металллар	8,2	8,4
Машина ва қурилмалар	41,7	44,5
Хизматлар	2,0	3,8
Бошқалар	15,6	16,8

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2.3.9 – жадвал. Минтақалардаги кичик корхоналарнинг ташқи иқтисодий фаолиятдаги улуши, (%)

худудлар	КК экспортнинг ялли экспортдаги улуши		КК импортнинг ялли импортдаги улуши	
	2003	2004	2003	2004
Ўзбекистон Республикаси	6,9	7,3	33,0	32,7
Қорақалпоғистон Республикаси	10,8	6,6	29,6	36,2
Андижон	6,0	4,2	24,7	5,6
Бухоро	7,4	4,1	70,1	61,1
Жиззах	4,8	4,2	81,0	91,5
Қашқадарё	2,8	2,5	27,7	20,2
Навоий	0,4	0,2	1,5	2,1
Наманган	36,6	64,0	62,3	64,9
Самарқанд	32,9	31,7	58,2	41,7
Сурхондарё	6,0	6,5	82,4	82,2
Сирдарё	3,6	1,9	79,0	70,1
Тошкент	4,2	19,4	37,9	42,0
Фарғона	12,4	19,0	41,4	42,1
Хоразм	13,6	7,7	58,8	72,5
Тошкент ш.	11,7	6,5	34,0	34,8

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Умуман олганда макроиқтисодий ва ишбилармонлик муҳитини яхшилаш борасида чоратadbирларнинг амалга оширилиши натижасида 2004 йилда кичик тадбиркорликнинг ривожланишида ижобий силжишлар рўй берди. Унинг келгусида ҳам жадал суръатлар билан ривожланиши иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишнинг устивор вазифаларидан бўлиб қолади. Кичик ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришнинг тез суръатлар билан ривожланишини таъминламасдан барқарор иқтисодий ўсиш ва ижтимоий соҳа муаммоларини хал этиш мумкин эмас. Мамлакат Президенти Ҳукумат олдида 2007 йилда кичик бизнес улушини 45%га етказиш вазифасини қўйди. Бунга эришиш учун қуйидагиларни амалга ошириш лозим: макроиқтисодий ва ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш, кредит ресурсларини эркин олиш имкониятини яратиш мақсадида банк соҳасидаги ислоҳотлар билан ҳамоҳанг равишда самарали солиққа тортиш тизими замирида кичик тадбиркорликни рағбатлантириш, шунингдек, хусусий мулкни самарали суд ҳуқуқ химоялаш тизимини шакллантириш.

2.1.1 - илова. Давлат корхоналарини хусусийлаштиришнинг асосий кўрстаклари (дона)

Кўрастакларнинг номи	2000	2001	2002	2003	2004	03/IV	04/IV
Хусусийлаштирилган корхоналарнинг сони	374	1449	1912	1519	1228	490	262
Хусусийлаштирилган мулклар базасида ташкил қилинган нодавлат мулк шаклидаги корхоналар сони	372	1238	1800	1452	1228	477	262
Акционерлик жамиятлари	152	227	223	75	28	32	8
Маъсулияти чекланган жамият	117	184	325	396	162	180	26
Хусусий корхона	103	827	1252	981	1038	265	228
Хусусийлаштиришдан тушган маблағлар (млрд. сўм)	14,3	23,2	43,6	56,1	78,4	22,3	22,3

Манба: УзР давлат мулк кўмитаси

Изоҳ: акционерлик жамиятлари бир қанча давлат корхоналари мулкларини бирлаштириш ёки бирорта корхона мулкларини бўлиш йўли билан ташкил этилган.

2.2.1 - илова. Қимматбаҳо қоғозлар бозорида акцияларнинг сотилиш ҳажми динамикаси(млрд. сўм)

Кўрастакларнинг номи	2000	2001	2002	2003	2004	03/IV	04/IV
Қимматбаҳо қоғозлар бозорида сотилган акцияларнинг жами	17,11	26,13	41,74	74,7	115,03	24,93	27,44
Бирламчи бозорда	6,23	12,26	16,33	53,9	62,08	17,66	13,23
Биржада	4,60	6,84	10,53	19,7	18,48	9,46	7,23
Биржадан ташқарида	1,63	5,42	5,80	34,2	43,6	8,20	6,0
Иккиламчи бозорда	10,88	13,87	25,41	20,8	52,95	7,27	14,21
Биржада	0,63	1,10	4,60	12,4	22,76	5,07	6,47
Биржадан ташқарида	10,25	12,77	20,81	8,4	30,19	2,2	7,74

Манба: Қимматбаҳо қоғозлар бозорини мувофиқлаштириш ва назорат маркази.

2.2.2 - илова. Республика кўчмас мулк биржаси орқали сотилган мулкларнинг сони ва қиймати (дона/млн. сўм)

Мулк турлари	2000		2001		2002		2003		2004		03/IV		04/IV	
	Сони	суммаси	Сони	суммаси	Сони	суммаси	Сони	суммаси	Сони	суммаси	Сони	суммаси	Сони	суммаси
Тугалланмаган қурилишлар	296	630	265	559	180	832	586	1176	896	1449	184	350	222	568
Савдо ва маиший хизмат объектлари	419	450	548	1221	436	1039	954	3203	1423	7232	291	1262	464	1745
Банкрот корхоналар мулки	435	1028	565	1264	289	719	372	1559	23	524	161	780	-	-
Бюджетга қарзлари учун ундирилган мулклар	-	-	2211	1345	2230	1409	209	388	3	1	108	79	-	-
Суд қарори билан ундирилган мулклар	-	-	496	415	343	312	147	391	26	149	77	133	-	-
Қишлоқ ва сув хўжалиги объектлари	602	450	510	367	413	396	904	653	2516	4376	511	368	861	1082
Ер участкалари	5700	254	8662	504	8335	551	7391	490	6296	618	1526	79	1248	107
Тураржой ва нотураржой бинолар, бошқа мулклар	1491	3368	1959	6675	2058	10913	3350	15600	3416	13928	1633	4930	984	4927
Жами	8943	6180	15216	12350	14284	16171	13913	23460	14599	28277	4491	7981	3779	8429

Манба: Республика фонд биржаси.

2.3.1. илова. Кичик тадбиркорлик ривожланишининг асосий кўрсаткичлари

Кўрсаткичлар	Ўл.бир	2000	2001	2002	2003	2004	03/1	03/1-II	03/1-III	04/1	04/1-II	04/1-III
Кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши	%	31,0	33,8	34,6	35,5	35,6	28,9	28,9	31,7	27,8	29,1	32,4
Кичик корхоналар ва микрофирмалар	%	13,1	14,8	15,7	16,4	18,6	13,8	13,3	13,5	13,4	13,9	15,4
Фаолият юритаётган юридик шахслар	минг та	168,9	177,7	215,7	229,6	237,5	209,1	208,8	211,7	222,4	235,4	239,1
Хўжалик субъектларида банд бўлганлар сони	минг киши	745,3	801,8	900,3	1062,2	1349,0	903,2	936,0	1202,0	1007,0	1203,6	1236,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2.3.2. илова. Иқтисодиёт тармоқлари бўйича махсулот ишлаб чиқаришда кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши, (%)

Фаолият турлари	2000	2001	2002	2003	2004	03/1	03/1-II	03/1-III	04/1	04/1-II	04/1-III
Саноат	11,3	14,1	14,1	16,6	10,7	9,6	10,6	11,1	9,8	10,6	10,8
Қишлоқ хўжалиги	72,4	75,6	76,4	76,8	80,9	92,8	86,1	81,7	93,2	86,8	82,3
Чакана товар айланмаси	45,9	45,8	43,8	45,5	41,8	39,9	41,2	42,7	41,1	41,8	42,3
Пуллик хизматлар	37,9	39,9	41,3	45,7	47,4	41,0	44,1	45,2	42,9	45,3	46,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2.3.3. илова. Республика ташқи савдо айланмасида иштирок этувчи кичик тадбиркорлик субъектларининг улуши

Кўрсаткичлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/1	03/1-II	03/1-III	04/1	04/1-II	04/1-III
Экспорт, %	10,2	9,3	7,5	7,3	7,2	6,2	5,9	6,6	8,7	5,1	7,1
Импорт, %	27,4	26,7	24,9	33,7	32,3	32,3	31,6	32,6	29,4	30,9	31,6
Ташқи савдо айланмасида иштирок этувчи кичик тадбиркорлик субъектларининг, минг	2,8	2,5	2,7	3,2	3,8	1,4	2,1	2,7	1,8	2,6	3,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3. Таркибий – инвестицион сиёсат

3.1. Саноат

Ташқи ва ички талабнинг ортиши ва хўжалик юритиш шароитларининг яхшиланиши саноатнинг барқарор ривожланишига ижобий таъсир кўрсатди. Саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш 2004 йилда ўтган йилга нисбатан 9,4%га ортди ва 8074,8 млрд.сўмни ташкил этди. Саноатнинг юқори суръатлар билан ривожланишига корхоналарни қайтадан таркибий ўзгартириш, тармоқлар бошқарув тизимини ислоҳ қилиш, иқтисодиёт реал секторидида иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш чора-тадбирларининг амалга оширилиши сабаб бўлди.

Саноатнинг ЯИМ таркибидаги улуши 15,8% дан 17,1%га ошди. Қўшилган қиймат ўсишининг ярмидан кўпроғи таянч тармоқларда ишлаб чиқаришнинг кенгайиши ҳисобига юз берди.

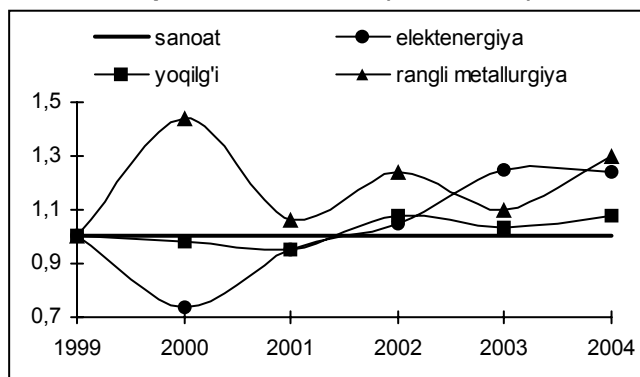
3.1.1 – жадвал. Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш индекси

	(ўтган йилга нисбатан % ҳисобида)	
	2003	2004
Саноат	106,2	109,4
Электрэнергетика	101,8	100,3
Ёқилғи	100,6	105,8
Қора металлургия	109,1	128,5
Рангли металлургия	99,0	105,0
Кимё	105,2	104,5
Машинасозлик	130,8	134,5
Урмон ва ёғочни қайта ишлаш	100,0	117,1
Қурилиш материаллари саноати	104,3	108,2
Енгил саноат	106,2	105,2
Озиқ овқат	106,8	104,7
Бошқалар	105,0	121,7

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

инвестицион фаолликнинг ортиши ҳамда қидирув ишларининг яхшиланиши ёқилғи энергетика мажмуи маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг ортишига сабаб бўлди. 2004 йилда ёқилғи саноатида маҳсулотларни ишлаб чиқариш индексининг ўсиши 5,8%ни ташкил этди. Табиий газ ишлаб чиқариш - 4,1%га, дизел ёқилғиси - 2,8%га, сиқилган газ - 22,8%га ортди. Нефть ва конденсат ишлаб чиқаришнинг 7,8%га камайиши, кўмир қазиб чиқаришнинг 41,8%га ўсди. Электрэнергетика маҳсулотларини ишлаб чиқариш индекси 0,3%га, электрэнергия ишлаб чиқариш 1,9%га ортди. Иқтисодиётнинг ички эҳтиёжини барқарор таъминлашга эришиш натижасида ёқилғи экспорт ҳажми 2003 йилга нисбатан 65,1%га кўпайди.

3.1.1. чизма. Саноат маҳсулотларининг ўртача нархига нисбатан табиий монополияларнинг нархи динамикаси, (саноат = 1)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Нархларнинг ортиши эвазига электрэнергетика тармоғининг рентабеллиги 15%га, ёқилғи саноати рентабеллиги 30,9%га ортди. Баҳоларнинг ўсишига хом-ашё тармоқлари маҳсулотларига талабнинг

Рангли металлургия маҳсулотлари ишлаб чиқариш индексининг ўсиши 5,0%ни ташкил этиб, ўтган йилдаги пасайиш кўрсаткичларини қоплади (3.1.1-жадвал). Жаҳон бозорида рангли металлургия бўлган нархларнинг ўзгариши мазкур соҳада ўсишга сабаб бўлди. Қора металлургияда ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръатлари ички ва ташқи бозорда маҳсулотларга бўлган талабнинг ортиши билан узвий боғлиқ бўлди. Маҳсулотларни ишлаб чиқариш индекси ўтган йилга нисбатан 19,4 даражага ортиб, 28,5%ни ташкил этди. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларга талаб даражасининг юқорилиги пўлат ишлаб чиқаришни - 24,0%га, қора металлургия қайта ишлашни - 23,3%га ортишини таъминлади (3.1.2. жадвал). Қора ва рангли металлургия экспорт қилиш 74,4%га ортди.

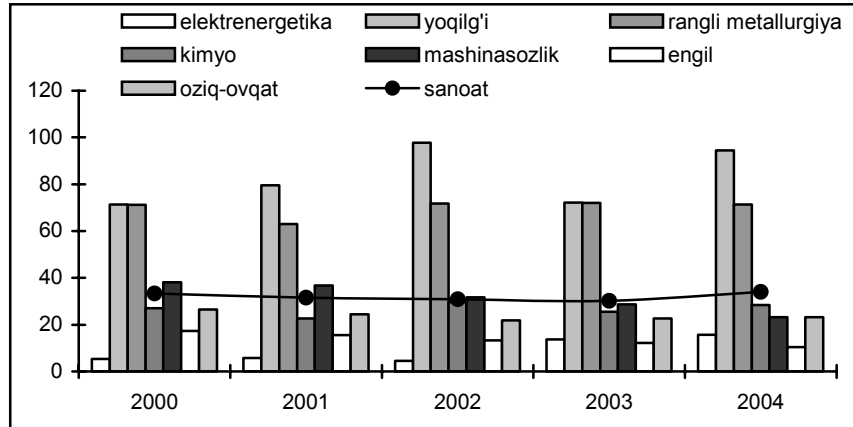
Нефть, кўмир ва газ қазиб чиқариш соҳасида ёқилғи энергетика мажмуидаги ўсиш суръатларига, тармоқларнинг фойда ва молиявий ҳолатининг яхшиланишига ички бозордаги нархларнинг ўсиши ҳисобига эришилди. 2004 йилда ҳам электрэнергия маҳсулотларининг нархи ва тарифларининг ўсиш тенденцияси давом этди. Саноат маҳсулотларини ишлаб чиқарувчиларининг ўртача нархларидан электроэнергетикада нархлар индекси 31,7 даражага, ёқилғи соҳасида 10,5 даражага юқори бўлди (3.1.1 - чизма). Бундай тенденция рангли металлургияда ҳам кузатилди, унда нархларнинг ўсиши умум саноатдаги 29,6%га нисбатан 69,4% кўрсаткичга эга бўлди (3.1.3 - жадвал).

юқори бўлши сабабли эришилди, натижада қора, рангли металлургия, ёқилғи саноат тармоқларида рентабеллик саноатдаги ўртача даражадан юқори бўлди (3.1.2. чизма).

Истеъмол товарлари ишлаб чиқарувчилари нархлари индекси аксинча камайиш тенденциясига эга бўлди. Енгил саноат тармоғида нархларнинг ўсиш индекси 2003 йилдаги 135,8% ўрнига 2004 йилда 131,6% ни, озиқ овқат тармоғида 114,6% ўрнига 108,3% ва машиносозлик тармоғида 108,8% ўрнига 105,5% га тенг бўлди. Мазкур тенденциялар инфляция тўқинларини бостиришга, нарх ва тарифларнинг тезкор ўсишига қарши ижобий восита бўлиб хизмат қилди. Шу билан бирга,

тарифларнинг ҳаддан ташқари ушлаб турилиши мазкур тармоқларнинг рентабеллик даражасини 15-20%га пасайтириб юборди. Бироқ, ташқи омиллар таъсирининг кучайиши умуман олганда саноат ривожланишига ижобий таъсир кўрсатди.

3.1.2. чизма. Саноат маҳсулотлари рентабеллик даражасининг ўзгариш динамикаси, (%) ^{x)}



^{x)} реализация қилинган маҳсулотга нисбатан олинган ялпи молиявий натижа
Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Машинасозлик тармоғида ишлаб чиқариш 2004 йилда 34,5%га ортди. Бундай юқори суръатлардаги ўсиш автомобилсозлик маҳсулотларига талабнинг ортиши ҳисобига таъминланди. Енгил автомобиллар ишлаб чиқариш 72,6%га, уларнинг экспорти умумий ишлаб чиқариш ҳажмида 52%га ортди. Асосий истеъмол бозори МДХ мамлакатлари бозорлари ҳисобланиб, уларнинг ҳиссасига жами экспорт қилинган автомобилларнинг 97% тўғри келди. Телевизор, кондиционер, музлаткич каби истеъмол товарларини ишлаб чиқариш ҳажми ортди. 2004 йилда қишлоқ хўжалиги техникаларининг асосий турларини ишлаб чиқаришнинг пасайишини олди олинди. Пахта териш машиналарини ишлаб чиқариш ҳажми 25%га, тракторлар ҳажми - 2,2%га кўпайди. Машинасозлик маҳсулотларининг товар бозорларидаги қулай вазиятнинг юзага келиши ташқи иқтисодий фаолият динамикасида ўз аксини топди. Машинасозлик маҳсулотларини экспорт қилиш ҳажми 63,8%га ортди.

Шу билан бирга, асбобсозлик ва станоксозлик, кимё, енгил ва озиқ овқат саноати учун технологик қурилмалар, йўл қурилиш техникалари каби мамлакатда ишлаб чиқарилган маҳсулотларга бўлган талабнинг пасайиши кузатилди. Масалан, эксковаторлар ишлаб чиқариш рақобатбардошлигининг пастлиги сабабли 50%, енгил ва озиқ овқат саноати қурилмаларининг машинасозлик тармоғидаги улуши 0,5-0,6%га қисқарди. Натижада 2004 йилда машина ва технологияларни импорт қилиш 2003 йилга нисбатан 33,3%га кўпайди.

Енгил саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш индекси 2004 йилда 5,2%га кўпайди. Бундай ўсишга асосан пахта тозалаш тармоғи катта ҳисса қўшди. Пахта толасини ишлаб чиқариш 2004 йилда 2003 йилга нисбатан 3,3%га, пахта толасинининг экспорти 18,5%га ортди. Енгил саноатда истеъмол товарларини ишлаб чиқариш таркибига қуйидаги тармоқлардаги камайиш тенденцияси таъсир қилди: пахта бўзининг 0,4%га, пахтадан ишланган газламаларнинг 18%, тўқимачилик маҳсулотларининг 4,1%га камайиши. Енгил саноатнинг қайта ишлаш тармоғидаги ўсиш суръатларининг пасайишига эса товар хом-ашё биржаларида хом-ашё сотиб олишга айланма маблағларнинг етишмаслиги, йирик корхоналарда давом этаётган қайта таъмирлаш ишлари таъсир кўрсатди. Ташқи иқтисодий операциялар самарадорлигини ошириш натижасида қўшма қайта ишловчи қатор корхоналарда ишлаб чиқаришнинг ўсиши (33,0%га) енгил саноатда ишлаб чиқариш ҳажмини умумий ўсиш динамикасида сезиларли таъсир кўрсатди

Озиқ овқат саноатида ишлаб чиқариш индекси 4,7%га ўсди. Тармоқнинг ички истеъмол бозорида ўз ўрнини сақлаб қолганлиги ижобий натижалардан бири бўлди. Озиқ овқат товарларининг умумий ҳажмида маҳаллий ишлаб чиқарувчилар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг улуши 92%ни ташкил етди. Бунинг натижасида, озиқ овқат саноати маҳсулотларининг импорти 11,1%га қисқарди.

3.1.2 - жадвал. Асосий турдаги саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш индекслари

	Ўлчов бирлиги	Натурал кўринишда асосий маҳсулотлар ишлаб чиқариш		Асосий маҳсулотлар ишлаб чиқариш индекси (ўтган йилга нисбатан %да)	
		2003	2004	2003	2004
Электрэнергия	млн.кВтс	48698	49627	100,2	101,9
Ёқилғи					
Нефть	минг.т	7134	6580,3	99,1	92,2
Газ	млн.куб.м	57487,1	59864,9	99,7	104,1
Сиқилган газ	минг.т	160,6	197,2	131,2	122,8
Кўмир	минг.т	1904	2700	69,8	141,8
Металлургия					
Пўлат	минг.т	485,6	602,2	105,1	124,0
Қора металллар прокати	минг.т	446,5	550,7	106,4	123,3
Машинасозлик					
Тракторлар	дона	2804	2865	90,9	102,2
Пахта териш машиналари	дона	12	15	26,7	125,0
Экскаваторлар	дона	60	27	107,1	45,0
Енгил автомобиллар	дона	40505	70070	116,7	173,0
"Дамас"	дона	6962	9495	106,1	136,4
"Тико"	дона	5989	1133	108,5	18,9
"Нексия"	дона	23999	39079	182,6	162,8
"Матиз"	дона	3246	19856	34,2	6,1 p
"Ласетти"	дона	309	507	-	164,1
Рангли телевизорлар	дона	14770	53345	13,8 м	3,6 м
Бронекабель	км	1689	2185	118,3	129,4
Холодильник ва музлаткичлар	дона	2513	3099	23,7 м	123,3
Кондиционерлар	дона	1628	3001	81,5	184,3
Кир ювиш машиналари	дона	1195	973	7,0 м	81,4
Кимё					
Минерал ўғитлар	минг.т	817,2	875,6	103,3	107,1
азот	минг.т	703,4	735,9	109,0	104,6
фосфат	минг.т	113,8	139,7	78,4	122,8
Синтетик аммиак	минг.т	992,9	1019,1	109,7	102,6
Кислота	минг.т	802,3	834,3	95,1	104,0
Синтетик сақич ва пластмасса	т	74085	112002	2,4 м	151,2
Кимёвий тола ва ип	т	14863	9211	98,3	62,0
Синтетик ювиш воситалари	т	1734	1233	58,9	71,1
Ўсимликларни химоя қилишнинг кимёвий воситалари	т	3947	5243	112,3	132,8
Лок бўёқ материаллари	т	6775	9463	145,6	139,7
Саноат қурилиш материаллари					
Девор учун ишлатиладиган қурилиш материаллари	млн.дона шартли ғишт	119,4	105,0	65,8	87,9
Цемент	тыс.т	4062,5	4803,8	103,5	118,2
Асбоцемент материаллари	млн.лист	313,6	350,3	105,0	111,7
Линолеум	минг.кв.м	360	16,0	86,3	4,4
Керамик плиталар	минг.кв.м	516,1	446,4	99,4	86,5
Енгил саноат					
Пахта толаси	т	945893	976656	94,0	103,3
Пахта бўзи	т	159806	159108	102,4	99,6
Пахта калава ип	т	574,0	676,7	66,3	117,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Қурилиш материаллари саноатидаги ўсиш динамикаси йиллик ўсиш суръатлари 3,6%ни ташкил қилаётган қурилиш тармоғи билан бирдек бормоқда. Тармоқда ишлаб чиқариш суръатларининг ўсишига ижобий таъсир кўрсатган омиллардан бири бу уй жой ва ижтимоий объектлар қурилишининг қайта тикланганлиги бўлди. Қурилиш материаллари маҳсулотларини ишлаб чиқариш индекси 2004 йилда 2003 йилга нисбатан 3,9 фоиз даражага ортиб, 8,2%ни ташкил этди. Ишлаб чиқаришнинг техника технологиялар билан таъминланганлик даражасининг ошиши цементнинг 18,2%га, асбоцемент листларининг 11,7%га кўп ишлаб чиқарилишига олиб келди. Шунингдек, импорт маҳсулотларининг юқори рақобатбардошлиги сабабли керамик плиталарнинг 13,5%га ва деворлар учун мўлжалланган материалларни 12,9%га кам ишлаб чиқарилди.

3.1.3. жадвал. Саноат тармоқларида ишлаб чиқарилган маҳсулотлар нархи индекси (ўтган йилнинг шу даврига нисбатан %хисобиди)

	2000	2001	2002	2003	2004
Саноат	160,9	142,2	148,0	129,9	129,6
Электрэнергетика	119,8	135,8	148,6	162,1	161,3
Ёнилғи	158,8	134,7	159,6	133,7	140,1
Қора металлургия	150,3	130,7	195,9	146,3	118,2
Рангли металлургия	232,3	150,6	183,0	142,7	169,4
Кимё	150,7	142,9	147,8	134,5	125,2
Машинасозлик	175,2	146,0	151,1	108,8	105,5
Ўрмон ва ёғочни қайта ишлаш	158,3	148,3	130,9	116,5	102,7
Қурилиш материаллари саноати	142,1	143,3	146,4	125,2	120,9
Енгил саноат	150,9	132,6	130,7	135,8	131,6
Озиқ овқат	160,1	143,6	138,1	114,6	108,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Таҳлил қилинаётган вақт мобайнида кимё саноатидаги ижобий ўзгаришлар тенденцияси сақланиб қолди. Кимё саноати маҳсулотларини ишлаб чиқариш индексининг ўсиши 4,5%ни ташкил этди. Ўсиш кўрсаткичларини таъминлашга минерал ўғитларини ишлаб чиқариш асосий хисса қўшди. Технологик хом ашё билан таъминлаш даражасининг ўсиши натижасида фосфорли ўғитларни ишлаб чиқариш 22,8%га, азот ўғитларини ишлаб чиқариш 4,6%га ўсди. Бундан ташқари ўсиш тенденцияси ўсимликларни кимёвий ҳимоя қилиш маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг 32,8%га, синтетик сақич ва пластмасса ишлаб чиқаришнинг 51,2%, синтетик аммиак ишлаб чиқаришнинг 2,6%га, кислота ишлаб чиқаришнинг 4,0%га ўсиши билан бир вақтда содир бўлди. Кимё саноати маҳсулотларини ишлаб чиқаришда инвестицияларнинг ўсишига ташқи савдо бозорларидаги вазиятнинг яхшиланганлиги сабаб бўлди. Кимё саноати маҳсулотларини экспорт қилиш 2004 йилда 2 баробар ортди.

Ички ва ташқи бозорларда нархларнинг рақобатбардошсизлиги туфайли кимёвий тола ва ипларга бўлган талабнинг пасайиши ишлаб чиқаришнинг 38,0%га қисқаришига олиб келди. Маиший кимё маҳсулотларини ишлаб чиқариш соҳасида сифатли таркибий ва технологик ўзгаришларнинг юз бермаганлиги кимё саноати маҳсулотларини ишлаб чиқариш таркибида уларни улушининг ошишига йўл бермади. 2004 йилда синтетик ювиш воситаларини ишлаб чиқариш 28,9%га қисқарди.

Мебель маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмининг кенгайиши ёғочни қайта ишлаш саноатида юқори ўсиш суръатларини таъминлади ва ўсиш индекси 17,1%ни ташкил этди. Мазкур соҳанинг ривожланишига тармоққа замонавий технологияларнинг жорий этилганлиги, хорижий бутловчи қисмларни импорт қилган ҳолда тайёр маҳсулотларни йиғилишини йўлга қўйилганлиги катта хисса қўшди.

Жами саноат ишлаб чиқариш динамикасининг ижобий ўсишида бошқа соҳалар тоифасига кирувчи тармоқларни муҳим ўрни сақланиб қолди. Ўзида полиграфия, тиббиёт, микробиология ва ун-ёрма тармоқларини мужассамлаштирган соҳалар ишлаб чиқариш индексининг ўсиши ялпи саноат ишлаб чиқариш динамикасидаги улушини 21,7%га ўсишини таъминлади.

Саноат таркибидаги тармоқлар динамикаси корхоналар ривожланишининг турли суръатлари таъсирида ривожланди. Таҳлил қилинаётган даврда, саноат ишлаб чиқариши таркибида ёқилғи энергетика тармоғи улушининг 21,7% дан 24,1%гача, металлургия мажмуи улушининг 17,0%дан 17,9%гача ошганлиги кузатилди (3.1.4 жадвал).

Ёқилғи энергетика тармоғи ва металлургия мажмуининг ялпи саноат маҳсулотларидаги улуши 3,3 даражага ўсиб, 42%ни ташкил этди. Ўсиш суръатларининг тезлашиши машинасозлик мажмуи улушининг 11,8%дан 12,0%га кўпайишига асос бўлди ва саноат ривожланишига таъсир этган асосий ижобий омиллардан бири ҳисобланади.

3.1.4 - жадвал. Саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш таркиби

	Саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш таркиби, % (жорий баҳоларда)	
	2003	2004
Саноат	100,0	100,0
Электрэнергетика	9,2	10,8
Ёнилғи	12,5	13,3
Қора металлургия	1,8	2,6
Рангли металлургия	15,2	15,3
Кимё	5,7	5,6
Машинасозлик	11,8	12
Ўрмон ва ёғочни қайта ишлаш	1,0	1,0
Қурилиш материаллари саноати	4,4	4,1
Енгил саноат	20,3	19,4
Озиқ овқат	11,7	9,6
Бошқалар	6,4	6,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Озиқ овқат саноати улуши 11,7% дан 9,6%гача, енгил саноат 20,3% дан 19,4%гача, киме тармоқлари 5,7% дан 5,6%гача, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш 4,4% дан 4,1%гача қисқарди.

Саноатнинг бошқа тармоқлари ёғочни қайта ишлаш саноатини кўшганда саноат таркибидаги улушини 7,3% миқдорида сақлаб қолди.

Таркибий ўзгаришлар таҳлиллари саноат ишлаб чиқариш динамикасида хом ашё ва қайта ишлаш саноатининг етакчи ўрни сақланиб қолганлигини кўрсатмоқда. Мазкур соҳаларнинг саноат маҳсулотларидаги улушининг юқорилиги ташқи ва ички бозордаги нарх конъюктурасининг ижобий бўлганлиги билан боғлиқ. 2004 йилда ушбу тармоқларда маҳсулотларни барқарор сотилиши уларда мавжуд қувватларидан 70-75% даражада фойдаланиш имконини берди. Мазкур тармоқларда ишлаб чиқариш рентабеллигининг юқори суръатларда ўсиши саноатда рентабелликнинг 2003 йилда 30,2%дан 2004 йилда 33,4%га ошишини таъминлади.

Машинасозлик, енгил, озиқ-овқат ва саноатнинг бошқа тармоқларида қувватлардан фойдаланиш кўрсаткичлари яхшиланиб бораётганлигига қарамай, қайта ишлаш секторида қувватлардан фойдаланиш паст даражада бўлиб, мавжуд қувватларнинг 30%дан 80%гача фойдаланилмоқда. Бундай тенденция ҳаражатларни қоплашнинг табиий молиявий чегараларидан ўтиб, фойданинг камайиши ва инвестицион ривожланиш ҳамда ускуналарни янгилаш учун жамғариш имкониятини чеклаб қўяди. Истеъмол тармоқларида қувватлардан фойдаланиш даражаси пасайишининг асосий омиллари ички тўловга қобилиятининг ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг рақобатбардошлигининг пастлиги ҳисобланади. Рақобатнинг тўхтовсиз ўсиб бориши шароитида саноатда таркибий ислоҳотларнинг устивор йўналишлари бўлиб маҳсулотлар рақобатбардошлигини ошириш бўйича шу жумладан, ҳаражатлар ва баҳоларни пасайтириш ва уларнинг сифт жиҳатларини яхшилаш ҳисобига оид чора-тадбирларни амалга ошириш ҳисобланади

2003 йилда аҳоли реал даромадларининг ортиши истеъмол товарлари тармоқларида ишлаб чиқариш ҳажмининг ортишида асосий омиллардан бири бўлиб қолади. Бу эса саноат ўсишини таъминлашга ички талабнинг ҳиссасини ортишини башорат қилиш имкониятини беради. Бироқ, истеъмол талабининг ортиши остида асосий экспорт қилинадиган саноат маҳсулотларига бўлган жаҳон бозоридаги қулай нарх конъюктураси башоратига асосланиб саноат ривожланишига ташқи омилларнинг таъсири юқори бўлиши кутилмоқда. Саноатнинг ЯИМдаги улушининг ўсишини таъминловчи саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг 9,0 – 10,0%га кўпайиши башорат қилинмоқда.

2005 йилда ишлаб чиқаришни диверсификациялаш ва уларнинг экспортини ошириш асосий вазифалардан бири бўлиб қолади. Зарур бўлган институционал шароитларни яратиш, макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш саноатнинг ўсиш суръатларини таъминлашда асосий манба бўлиб ҳисобланади. Қайта ишлаш саноати маҳсулотларига бўлган ички талабнинг жонланиши мазкур тармоқнинг саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш таркибидаги улушининг ортишига олиб келади.

Иқтисодиётнинг саноат тармоғидаги сифат кўрсаткичларининг ўсишига давлат томонидан амалга оширилаётган солиқ-бюджет, пул-кредит, нарх сиёсатини такомиллаштирилиши ижобий таъсир кўрсатади. Саноатнинг келгусидаги ривожланишида саноат корхоналарини ислоҳ қилиш ва реконструкциялаш, бошқарувнинг бозор тамойилларини жорий этиш, маъмурий ислоҳотларни амалга ошириш катта аҳамиятга эга.

3.2. Истеъмол товарлари бозори

Истеъмол товарларини мамлакатнинг ўзида ишлаб чиқаришга қаратилган иқтисодий ислоҳотлар ўзининг ижобий натижаларини бермоқда. 2004 йилда ички бозорда мамлакатда ишлаб чиқарилган истеъмол товарларининг улуши 75,0%ни, жумладан озиқ-овқат маҳсулотларининг улуши 95,0%ни, ноозиқ овқат маҳсулотларининг улуши эса 50,0%ни ташкил этди.

2004 йилда истеъмол товарларини ишлаб чиқариш ҳажми 2405,1 млрд. сўми, жумладан озиқ овқат товарлари 1030,2 млрд. сўм, ароқ вино ва пиво маҳсулотлари 162,7 млрд. сўми ташкил этди. Бунда истеъмол товарларини ишлаб чиқаришдаги ўсиш 2003 йилдаги 8,4%га нисбатан 13,4%ни (ёки таққослама нархларда 280 млрд.сўми) ташкил этди. Озиқ овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш 9,9%га (2003 йил 6,6%), ноозиқ овқат маҳсулотлари 18,6%га (12,1%) ортди (3.2.1 жадвал). Истеъмол товарларини ишлаб чиқаришдаги бундай тенденция саноат корхоналари, кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятининг кучайганлиги, фермер ва деҳқон хўжаликлари томонидан қишлоқ хўжалиги хом ашёсини қайта ишлаш даражасининг ортганлиги билан боғлиқ.

Нооziқ овқат товарлари ишлаб чиқариш да маиший техникаларини (телевизорлар 3,6 марта, музлаткичлар 23,3%, электрдазмолар 4,4%), енгил автомобиллар (72,6%га), гилам маҳсулотлари (40,2%) ва пайпоқ маҳсулотлари (10,0%га) кўпайганлиги ўсиш тенденциясини таъминлади (3.2.1 жадвал, 3.2.1 илова).

3.2.1 - жадвал. Истеъмом товарларини ишлаб чиқариш динамикаси (ўтган даврга нисбатан %да)

	2003	2004
Истеъмом товарлари	108,4	113,4
Озиқ овқат товарлари	106,6	109,9
Ароқ – вино ва пиво	98,2	100,9
Нооziқ овқат товарлари	112,1	118,6
Енгил саноат товарлари	112,2	99,4

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Истеъмом товарларини ишлаб чиқариш таркиби деярли ўзгаришсиз қолди. Иқтисодиёт ва саноат ишлаб чиқаришини ислоҳ қилиш натижасида озиқ овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш суръатларининг ўсиши давом этди. 2004 йилда уларнинг ялпи истеъмом товарларини ишлаб чиқариш таркибидаги улуши 2003 йилдаги кўрсаткичдан 2,2 фоиз даражага ортди (3.2.2 жадвал, 3.2.2 илова).

3.2.2 - жадвал. Истеъмом товарларини ишлаб чиқариш таркиби (%)

	2003	2004
Истеъмом товарлари	100,0	100,0
Озиқ овқат товарлари	44,2	42,8
Ароқ – вино ва пиво	7,6	6,8
Нооziқ овқат товарлари	48,2	50,4
Енгил саноат товарлари	14,0	12,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоблари

Йирик саноат корхоналари томонидан янги пахта ҳосилини қайта ишланиши 2004 йил натижаларига кўра трикотаж ва пайпоқ, ўсимлик ёғи каби маҳсулотларни ишлаб чиқариш суръатларининг пасайишини олдини олди (3.2.3 жадвал, 3.2.3 илова). Натижада пайпоқ маҳсулотлари ва ўсимлик ёғини ишлаб чиқариш бўйича 2003 йилга нисбатан ўсишга эришилди, пахта матолари ва трикотаж маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича эса, ўтган йилдаги кўрсаткичларга чиқилмади. Бундай вазиятнинг юзага келишига, йирик корхоналарда қайта тиклаш ва техникавий жиҳозлаш ишларининг олиб борилаётганлиги таъсир кўрсатди.

2004 йил натижаларига кўра гилам ва гилам маҳсулотларини ишлаб чиқариш 2003 йилда Хоразм вилоятида «Хива Карпет» ҚК фойдаланишга топширилганлиги натижасида ишлаб чиқаришнинг 40,2% ўсиши кузатилди. Мамлакатда етиштирилган буғдой ҳисобига ун маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг 45,6%га, макорон маҳсулотларини ишлаб чиқариш 10,1%га кўпайди (3.2.3 жадвал).

Истеъмом товарларини ишлаб чиқаришнинг юқори суръатлари Навоий вилоятидан ташқари (97,3%) барча вилоятларда таъминланди. Нисбатан юқори кўрсаткичлар қуйидаги ҳудудларда кузатилди: Андижон (45,6%), Фарғона (19,2%), Қашқадарё (17,1%) вилоятларида (3.2.4 жадвал). Мамлакат ҳудудларида истеъмом товарларини ишлаб чиқаришнинг ўсишига кўп жиҳатдан кичик тадбиркорлик субъектлари, жумладан, нон ва нон маҳсулотлари, мева ва сабзавот консервалари, вино, алкогольсиз ичимликлар ишлаб чиқарувчи кичик корхоналар фаолиятининг фаоллашганлиги ижобий таъсир кўрсатди.

3.2.3 - жадвал. Истеъмом товарларининг асосий турларини саноат ишлаб чиқариш (ўтган даврга нисбатан %да)

	2003*	2004*
Пахта матолари	97,8	82,0
Ипак матолари	100,3	91,4
Гилам ва гилам маҳсулотлари	2,8 м	140,2
Пайпоқ маҳсулотлари	188,4	110,0
Трикотаж маҳсулотлари	100,6	95,9
Пойафзал	99,9	81,9
Сут ва сут маҳсулотлари	107,6	183,4
Сир бринза билан	78,4	89,1
Консервалар	119,8	80,9
Шакар	114,2	78,0
Ун	73,7	145,6
Нон ва нон маҳсулотлари	55,2	89,0
Макарон маҳсулотлари	60,4	110,1
Ўсимлик ёғи	97,8	100,5
Узум виноси	73,4	59,9
Ароқ ва ликёр ароқ маҳсулотлари	96,6	107,1
Алкоголсиз ичимликлар	25,3	26,9
Сигарет ва папирослар	92,5	94,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* кўрсаткичлар йирик корхоналар бўйича берилган.

3.2.4. жадвал. Ўзбекистон ҳудудларида истеъмол товарларини ишлаб чиқариш (ўтган даврга нисбатан %да)

	2003	2004
Ўзбекистон Республикаси	108,4	113,4
Қорақалпоғистон Республикаси	104,7	110,3
Андижон	120,3	145,3
Бухоро	106,0	107,8
Жиззах	129,0	115,2
Қашқадарё	108,8	117,1
Навоий	105,3	97,3
Наманган	114,0	110,4
Самарқанд	106,8	109,9
Сурхондарё	106,2	115,2
Сирдарё	104,2	107,5
Тошкент	107,1	111,7
Фарғона	101,6	119,2
Хоразм	114,5	101,4
Тошкент ш.	102,7	103,4*

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

*) «Шакар Инвестментс» ҚК ва «Кока Кола»ҚҚдан ташқари

2004 йилда истеъмол товарларини ишлаб чиқаришнинг ҳудудий таркиби сақланиб қолди. Нисбатан юқори улушга эга бўлган ҳудудлар Андижон (20,3%), Тошкент (11,4%), Фарғона (9,8%) вилоятлари ва Тошкент шаҳри (17,5%) ҳисобланади (3.2.5 жадвал).

3.2.5 - жадвал. Истеъмол товарлари ишлаб чиқаришнинг ҳудудий таркиби (%)

	2003	2004
Ўзбекистон Республикаси	100,0	100,0
Қорақалпоғистон Республикаси	1,9	1,9
Андижон	15,8	20,3
Бухоро	9,0	8,5
Жиззах	2,8	2,9
Қашқадарё	4,1	4,3
Навоий	2,6	2,2
Наманган	4,7	4,6
Самарқанд	9,5	9,2
Сурхондарё	2,9	2,9
Сирдарё	1,9	1,8
Тошкент	11,5	11,4
Фарғона	9,4	9,8
Хоразм	3,1	2,7
Тошкент ш.	20,8	17,5*

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоблари

*) «Шакар Инвестментс» ҚК ва «Кока Кола»ҚҚдан ташқари

Озиқ овқат товарларини ишлаб чиқариш кўрсаткичлари Тошкент шаҳридан (91,3%) ташқари барча ҳудудларда юқори бўлди. Бунинг сабаби шаҳарда жойлашган «Кока-Кола ичимлиги»ҚК ва «Шакар инвестментс» ҚҚда хом ашё етишмаслиги натижасида ишлаб чиқариш қувватларининг пасайиб кетиши бўлди. (3.2.3 жадвал).

Енгил саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг асосий қисми пахта ва ипак маҳсулотлари, трикотаж, тўқимачилик, гилам маҳсулотлари ва пойафзал ишлаб чиқарувчи ҳудудлар ҳиссасига тўғри келмоқда. Бундай ҳудудлар жумласига Бухоро (20,5%), Фарғона (14,1%), Андижон (11,5%), Тошкент (11,1%) вилоятлари ва Тошкент шаҳри (12,3%) киради. Навоий вилоятидаги кимё мажмуи корхоналарида енгил саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг пасайиши уларнинг вилоятдаги ва республикадаги кўрсаткичларини пасайтириб юборди (3.2.1, 3.2.4 жадваллар, 3.2.6 илова).

2004 йилда енгил автомобиллар, пахта ва ипак матолари, пайпоқ, тўқимачилик маҳсулотлари, мева-сабзавот консервалари, соклар, вино маҳсулотлари экспортдаги асосий истеъмол товарлари бўлди. Натижада истеъмол товарлари экспорти 45,9%га, жумладан, ноозиқ-овқат маҳсулотлари экспорти 50,5%, озиқ-овқат маҳсулотлари экспорти 32,9%га ортди. Ноозиқ-овқат товарлари ҳисобига экспорт таркибида истеъмол товарлари улуши 1,0 фоиз даражага ошди. (3.2.6, 3.2.7 жадваллар).

2003-2004 йилларда истеъмол товарлари жами экспорти мос равишда 314,7 ва 483,6 млрд. сўмни ташкил этди. Импорт эса 581,2 ва 351,3 млн.сўм бўлиб, истеъмол товарлари импорти республикага озиқ овқат маҳсулотларини олиб киришнинг (87,4%) қисқариши натижасида камайди. Натижада мамлакатда ишлаб чиқарилган озиқ-овқат товарлари ҳисобига ички бозорнинг таъминланиши 95%га етди. Импорт бўйича озиқ-овқат товарларидан шакар, гўшт ва сут консервалари, чой, чорвачилик ва ўсимлик ёғлари, ноозиқ-овқат товарларидан – оёқ кийим, матолар, трикотаж ва турли пайпоқ маҳсулотари, кимёвий толалар, мураккаб маиший техника

3.2.6 - жадвал. Истеъмол товарларини экспорт ва импорти (ўтган даврга нисбатан %да)

	2003	2004
Экспорт, жами	124,6	130,3
Истеъмол товарлари	121,3	145,9
Озиқ овқат товарлари	96,5	132,9
Ароқ вино ва пиво	32,8	81,3
Ноозиқ овқат товарлари	133,3	150,5
Импорт, жами	109,3	128,7
Истеъмол товарлари	108,3	106,8
Озиқ овқат товарлари	88,9	87,4
Ароқ вино ва пиво	87,1	130,4
Ноозиқ овқат товарлари	120,5	115,8

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

товарлари ва бошқа маҳсулотлар олиб келинди (3.2.6, 3.2.7 жадваллар).

Умуман олганда 2004 йилда истеъмол товарларини ишлаб чиқаришда эришилган ижобий натижалар 2005 йилда ўсиш суръатларини таъминлашда яхши асос бўлади. 2005 йилда истеъмол товарларини ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръатлари 10-12%ни ташкил этиши мумкин.

3.2.7. жадвал. Истеъмол товарларини экспорт ва импорт таркиби (ўтган даврга нисбатан %да)

	2003	2004
Экспорт, жами	100,0	100,0
Истеъмол товарлари	8,7	9,7
Озиқ овқат товарлари	2,2	2,3
Ароқ вино ва пиво	0,1	0,1
Ноозиқ овқат товарлари	6,4	7,4
Импорт, жами	100,0	100,0
Истеъмол товарлари	20,2	16,7
Озиқ овқат товарлари	6,4	4,4
Ароқ вино ва пиво	0,0	0,0
Ноозиқ овқат товарлари	13,8	12,4

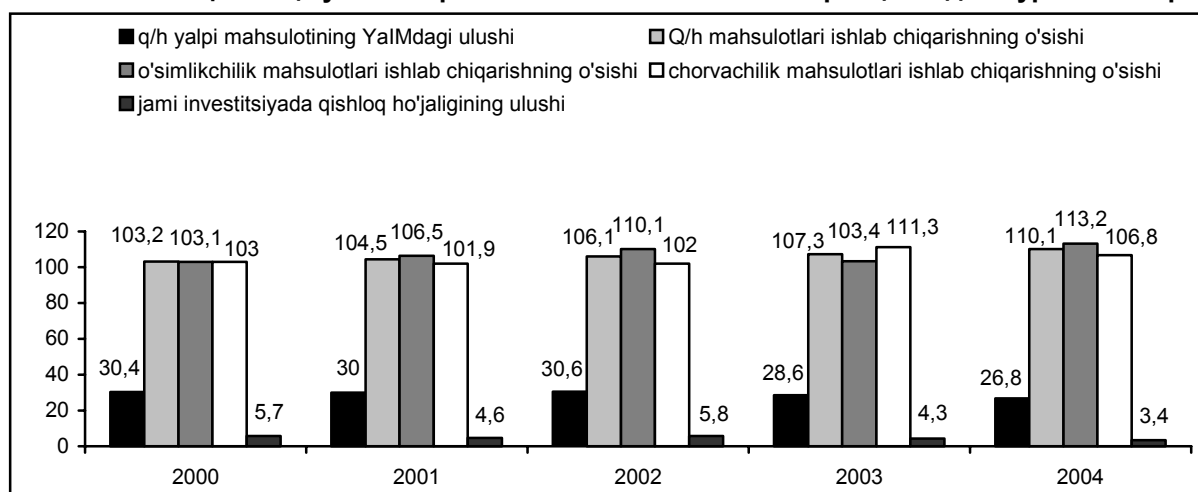
Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоблари

3.3. Аграр сектор

Мамлакатда иқтисодий ўсишни таъминлаш ва иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришда аграр сектор муҳим рол ўйнайди. 2004 йилда ЯИМ таркибида қишлоқ хўжалигининг улуши 26,8%ни ташкил этди. Мазкур сектор охириги йиллар

давомида барқарор суръатларда ривожланиб келмоқда. Барча мулк шаклларида яратилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг умумий ҳажми 2004 йилда 4732,0 млрд. сўмни ташкил этди. Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 10,1% ўсиш таъминланди. (3.3.1 чизма, 3.3.1 илова).

3.3.1 - чизма. Қишлоқ хўжалиги риволанишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2003 йилга нисбатан барча мулк шаклларида экин майдонлари 2,6%га (3790,1 минг га дан 3691,5 минг га) ёки 98,6 минг га қисқарди. Жумладан, донли экинларнинг майдони 124,4 минг га, ем-хашак 35,2 минг га, мева-сабзозаотлар 14,3 минг га, техник экинлар майдони эса 71,8 минг га, жумладан, пахта экин майдонлари 62,7 минг. га кўпайди. (3.3.1. жадвал, 3.3.2. илова).

3.3.1. жадвал. 2003-2004 йилларда барча мулк шакллари бўйича қишлоқ хўжалиги экин майдонлари таркибининг ўзгариши (минг га.)

	2003				2004			
	Барча мулк шакллари	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари	Барча мулк шакллари	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари
Экилган, жами	3790,1	1967,0	1401,9	421,2	3691,5	1497,1	1761,6	432,8
Дон маҳсулотлари	1790,9	912,1	680,3	198,5	1666,5	661,4	805,2	199,9
Бўғдой	1507,6	766,6	581,3	159,7	469,7	593,5	715,1	161,1
Гуруч	121,0	67,3	47,8	5,9	65,9	22,7	40,0	3,2
Маккажўхори	34,7	7,3	7,8	19,6	34,5	5,4	8,5	20,6
Техник экинлар	1445	847,2	590,0	7,8	1516,8	690,8	815,6	10,4
Пахта	1393	820,0	573,0	X	1455,7	662,9	792,8	X
Картошка ва сабзовотлар	237,7	47,4	36,7	153,5	226,9	31,2	37,5	158,2
Картошка	49,2	3,4	2,2	43,6	52,4	3,8	3,3	45,3
Сабзовотлар	145,6	34,1	17,5	94,0	137,6	21,3	19,1	97,2
Полиз маҳсулотлари	41,3	8,5	17,0	15,8	35,0	5,3	14,6	15,1
Мева	201,5	108,7	27,3	65,6	198,9	97,1	37,8	64,0
Узум	118,2	76,5	10,6	31,1	116,1	67,7	16,3	32,1
Ем хашак	316,5	160,2	94,9	61,4	281,3	113,7	103,3	64,3

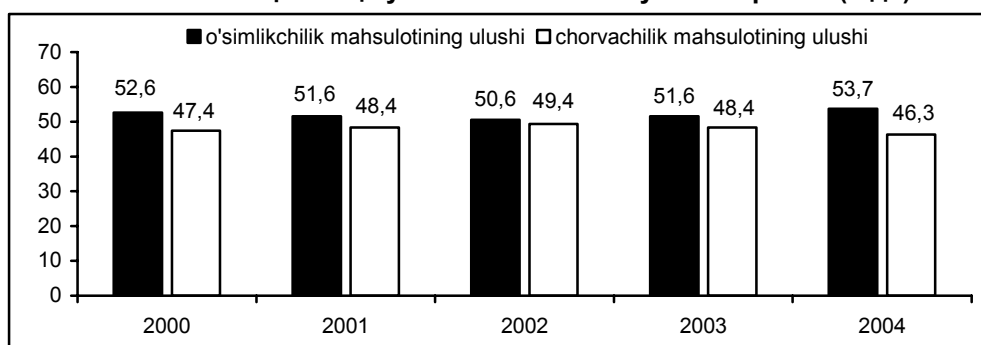
Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда ширкат хўжаликлари экин майдонларининг камайиш тенденцияси давом этиб, фермер ва дехқон хўжаликлари улуши ортиб бормоқда. Агарда 2003 йилда экин майдонлари таркибида фермер хўжаликларининг улуши 36,9%ни, дехқон хўжаликлари улуши 11,1%ни ташкил этган бўлса, 2004 йилга келиб бу кўрсаткич мос равишда 47,7% ва 11,7%ни ташкил этди, ширкат хўжаликларининг улуши 51,9%дан 40,5%га камайди (3.3.1 жадвал).

Илк бора юқоридаги қайд этилган ўсиш суръатларига об-ҳавонинг қулай келиши натижасида эмас, балки зарар билан ишлаётган ширкат хўжаликлари ўрнида фермер хўжаликларини ташкил этиш, корхоналарни кредитлашнинг янги механизмларини жорий этиш, агротехник тадбирларни ўз вақтида ўтказиш, зарур миқдордаги минерал ўғитлар билан ўз вақтида таъминлаш ва шартнома муносабатларини такомиллаштириш эвазига эришилди.

2004 йилда қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти таркибида сезиларли ўзгаришлар юз бермади. Дехқончиликнинг улуши 2003 йилдаги 51,6% ўрнига 53,7%га ортди, чорвачиликнинг улуши эса мос равишда 48,4%дан 46,3%га камайди (3.3.2 чизма).

3.3.2. чизма. Қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти таркиби (%)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Охириги беш йилда илк мартаба пахтадан энг кўп 3,5 млн. тонна ҳосил етиштирилди. Бунга қулай об-ҳаво шароитлари, экин майдонларининг кўпайиши, агротехник тадбирларнинг ўз вақтида амалга оширилиши, ҳосилдорликнинг ошганлиги ҳамда фермер хўжаликларида пахта етиштиришнинг ортганлиги натижасида эришилди. Жорий йилда бўғдой, гуруч ва полиз экинларининг камайганлиги кузатилди. 2004 йилда 2003 йилга нисбатан дон маҳсулотлари 312,1 минг т., гуруч 269,5 минг т., полиз маҳсулотлари 16 минг тоннага камайди. Бу юқоридаги экинларнинг жорий йилда экин майдонлари камайиши билан боғлиқ (3.3.2 жадвал).

3.3.2. жадвал. Барча мулк шакллари бўйича қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, (минг т.)

Маҳсулотлар	2003				2004*			
	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари
Пахта	2803,3	1741,8	1061,5	X	3535,4	1707,1	1828,3	X
Дон	6319,2	3075,6	2264,1	979,5	6017,1	2211,6	2781,5	1024,0
Буғдой	5625,6	2805,4	2030,3	789,9	5502,5	2085,2	2584,9	832,4
Гуруч	350,8	162,3	145,7	42,8	187,3	54,0	105,7	27,6
Картошка	834,4	49,7	33,5	751,2	892,7	45,7	43,1	803,9
Сабзовотлар	3301,4	626,0	353,5	2321,9	3315,9	355,6	384,4	2575,9
Полиз экинлари	587,3	77,8	177,8	331,7	571,3	46,2	174,1	351,0
Мева	765,8	231,5	56,6	477,7	846,3	215,9	109,5	520,9
Узум	401,5	160,5	22,5	218,5	577,6	264,3	56,9	256,4

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* қутилаётган

Барча мулк шаклларида қишлоқ хўжалиги асосий экин турлари бўйича ҳосилдорлик юқори бўлди. Қишлоқ хўжалиги субъектлари орасида дехқон хўжаликлари энг юқори ҳосилдорликка эришдилар. (3.3.3 жадвал).

3.3.3. жадвал. Барча мулк шакллари бўйича қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг ҳосилдорлиги (ц/га)

Маҳсулотлар	2003				2004			
	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари
Пахта	20,5	21,6	18,9	x	24,6	26,0	23,4	x
Дон	34,3	32,7	32,6	47,6	35,4	32,9	33,9	49,5
Буғдой	36,4	35,3	34,2	49,1	36,9	34,8	35,4	51,5
Гуруч	27,9	24,0	30,5	47,0	28,0	24,6	28,1	47,1
Картошка	152,5	113,1	135,4	156,4	158,7	96,9	123,0	166,1
Сабзовотлар	200,9	175,0	190,6	211,4	206,5	146,9	173,2	225,6
Мева	52,5	32,0	34,3	83,6	59,4	34,1	46,4	93,9
Узум	41,2	25,9	31,1	77,0	60,2	48,5	47,4	86,9
Полиз экинлари	141,4	106,1	111,6	186,1	156,6	92,8	125,4	204,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Чорвачиликдаги вазият олдинги йилларга нисбатан бирмунча яхшиланди. Йирик шоҳли қорамол, қўй ва эчкилар ҳамда паррандаларнинг сони ортди. Барча мулк шаклларида чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш 6,8%га ортди. Нисбатан юқори кўрсаткичларга қўй ва эчкилар (6,4%) ҳамда паррандаларнинг (5,9%) жон бошини ортганлиги тааллуқли (3.3.4 жадвал, 3.3.3. илова).

Таблица 3.3.4. . Барча мулк шакллари бўйича қорамол ва паррандалар сони (минг бош)

	2003				2004*			
	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари
Йирик шоҳли қорамол	5878,8	284,2	291,6	5303,0	6232,6	228,2	309,9	5694,5
Қўй ва эчкилар	9928,6	2460,8	309,4	7158,0	10560,3	2449,9	419,6	7690,8
Чўчқа	89,9	31,3	12,7	45,9	83,8	20,2	14,8	48,8
Паррандалар	17675,7	5630,4	770,9	11274,4	18726,9	5139,6	766,6	12820,7

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* қутилаётган

Қорамоллар жон бошининг ортишига асосан дехқон ва фермер хўжаликлари ҳисобига эришилди. Шу билан бир қаторда ширкат хўжаликларида қорамоллар ва паррандаларнинг сонини камайиши кузатилди. Бу эса, уларнинг ўрнида чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларининг ташкил этилиши билан изоҳланади. Чорвачиликнинг асосий маҳсулотларини ишлаб чиқариш кўпайди, жумладан, гўшт 6,4%, сут 6,2 %, тухум 13,9 %га ортди. Чорвачилик маҳсулотларининг асосий ишлаб чиқарувчилари дехқон хўжаликларидир (3.3.5, 3.3.6 жадваллар).

3.3.5. жадвал. Мулк шакллари бўйича чорвачиликнинг маҳсулдорлиги

Кўрсаткичлар	Ўл. бирлиги	2003				2004 *)			
		Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари
Битта сигирдан сут	кг	1684	734	975	1760	1674	672	969	1741
Жун	кг	2,2	1,7	1,4	2,4	2,2	1,7	1,5	2,5
Битта товукдан тухум	дона	170	199	143	160	170	196	145	168

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Амалга оширилган институционал ва таркибий ўзгаришлар натижасида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришда илғор мулк шаклларида бўлган фермер хўжаликларининг улуши ортиб бормоқда, ширкат хўжаликларининг улуши камаймоқда (3.3.7 жадвал, 3.3.4 илова). Қайта ташкил этилган 326 та ширкат хўжаликлари ўрнига жами майдони 769,1 минг гектарга эга бўлган 15118 та фермер хўжаликлари ташкил этилди. Ташкил этилган фермер хўжаликларининг 10667 таси (469,9 минг га) пахта ва буғдой етиштиришга ихтисослаштирилган.

3.3.6. жадвал. Барча хўжалик шакллари бўйича чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш

	Ўл. бирлиги	2003				2004			
		Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари	Барча мулк шаклларида	Қишлоқ хўжалиги корхоналари	Фермер хўжаликлари	Дехқон хўжаликлари
Қорамол ва паранда	минг т.	936,7	40,0	18,7	878,0	996,3	37,3	22,1	936,9
Сут	минг т.	4031,1	81,9	83,5	3865,7	4279,8	63,4	88,8	4127,6
Тухум	минг дона	1632,4	699,1	60,2	873,1	1859,9	781,9	77,4	1000,6
Жун	минг т.	17,8	3,9	0,3	13,6	19,0	3,9	0,4	14,7
Қоракўл	минг дона	690,8	401,9	14,3	274,6	671,5	329,7	19,0	322,8
Пилла	т.	16,7	14,9	1,8	х	16,8	12,7	4,1	х

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.3.7. жадвал. Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолиятининг асосий кўрсаткичлари (%)

	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Ялли қ/х маҳсулотларида қишлоқ хўжалик корхоналарининг улуши	22,2	19,9	7,9	15,5	18,9	7,6	14,6	18,3
- дехқончилик	18,4	16,6	2,5	11,7	15,7	2,6	11,4	15,5
- чорвачилик	3,8	3,3	5,4	3,8	3,2	5,0	3,2	2,8
Қишлоқ хўжалиги корхоналарида маҳсулот ишлаб чиқариш ўсиши	87,8	91,3	99,5	81,6	81,9	103,4	98,0	105,1
- дехқончилик	84,8	89,9	98,4	76,8	78,6	111,9	99,4	105,5
- чорвачилик	103,1	98,4	99,9	98,1	101,3	99,5	93,8	103,4

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.3.8. жадвал. Фермер хўжаликлари фаолиятининг асосий кўрсаткичлари

	Ўл. бир.	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Фермер хўжаликлари сони	та	87552	103921	79649	84562	85136	96745	100116	101952
Уларга бириктирилган ер мадони	минг га	2148,1	2935,4	1832,2	2029,8	2090,1	2531,1	2770	2808,2
Фермер хўжаликларида иш билан банд бўлганлар сони	минг киши	603,0	765,3	512,9	576,9	603,6	654,5	713,6	800,9
Ялли қ/х маҳсулотларида фермер хўжаликларининг улуши	%	14,8	20,4	2,3	5,1	9,2	2,4	10,5	16,0
- дехқончилик	%	13,8	19,3	0,3	4,1	8,2	0,3	9,5	15,0
- чорвачилик	%	1,0	1,1	2,0	1,0	1,0	2,1	1,0	1,0
Фермер хўжаликларида маҳсулот ишлаб чиқариш суръатларининг ўсиши	%	140,1	141,2	113,4	160,0	122,1	111,4	213,2	184,5
- дехқончилик	%	141,9	142,9	133,2	175,7	123,6	116,2	235,8	192,0
- чорвачилик	%	123,8	118,0	112	115,9	106,9	110,8	120,4	121,0
Бита фермерга тўғри келади	га	24,5	28,2	23,0	24,7	24,5	26,2	27,7	27,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.3.9. жадвал. Дехқон хўжаликлари фаолиятининг асосий кўрсаткичлари

	Ўл.бир.	2003	2004	03/І	03/І-ІІ	03/І-ІІІ	04/І	04/І-ІІ	04/І-ІІІ
Дехқон хўжаликлари сони	та	4377,1	4481,7	4349,8	4384,1	4330,1	4446,5	4480,8	4478,8
Уларга бириктирилган ер мадони	минг га	676,2	682,5	667,6	421,2	649,5	675,6	432,8	676,2
Дехқон хўжаликларида иш билан банд бўлганлар сони	МИНГ киши	1230,2	1247,1*	1242,9	1208,9	1240,1	1252,8	1230,3	1293,9
Ялпи қ/х маҳсулотларида дехқон хўжаликларининг улуши	%	63,0	59,7	89,8	79,4	71,9	90,0	74,9	65,7
- дехқончилик	%	19,4	17,8	11,1	32,4	24,8	10,9	30,7	21,9
- чорвачилик	%	43,6	41,9	78,7	47,0	47,1	79,1	44,2	42,8
Дехқон хўжаликларида маҳсулот ишлаб чиқариш ўсиши	%	110,0	109,4	103,4	111,4	109,8	106,9	106,2	107,69
- дехқончилик	%	106,1	114,2	112,2	112,3	108,8	104,7	105,3	109,3
- чорвачилик	%	111,8	107,3	102,6	110,8	110,4	107,2	106,8	106,8

Манба: ЎзР Давлат статистика кўмитаси

* кутилаётган

2004 йилда ҳам зарар билан ишловчи ширкат хўжаликлари ўрнида фермер хўжаликларини ташкил этиш ишлари давом эттирилди. Ширкат хўжаликларининг ялпи қишлоқ хўжалиги маҳсулотидagi улуши 2003 йилда 22,2%дан 2004 йилда 19,9%га камайди (3.3.7. жадвал).

Фермер хўжаликларининг умумий сони 103,9 минг тага, уларга бириктирилган ер 2,9 млн.га етди. Фермер хўжаликларининг ялпи қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришдаги улуши 2003 йилда 14,8%дан 2004 йилда 20,4%га, жами экин майдонлари 36,9%дан 47,7%га ортди. Пахта етиштириш 37,9%дан 51,7%га, буғдой 35,8%дан 46,2%га ортди. Экспертлар хулосасига кўра фермер хўжаликлари ширкат хўжаликларга қараганда пахта ва буғдойни етиштириш унумдорлиги юқори бўлган яъни 16,2% кўп етиштирганлар. 2004 йилда ширкат хўжаликларида бир тонна пахтанинг ўртача таннархи 400 минг сўм бўлса, фермер хўжаликларида 230 минг сўмни ташкил этди. Мос равишда буғдойнинг таннархи 100 минг сўм ва 70-80 минг сўмни ташкил этди (3.3.8 жадвал).

Дехқон хўжаликларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш суръатлари барқарор даражада сақланиб қолди, бироқ ялпи маҳсулотдаги улуши қисқардики, бу энг аввало фермер хўжаликлари сонининг ортиши билан боғлиқ (3.3.9 жадвал).

2004 йилда «Ўзқишлоқмаш-холдинг» компанияси томонидан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларига 2959 та трактор, 1161 та прицеп, 188 та турли омочлар, 985 пахта экиш мосламалари, 80 та буғдой экиш мосламалари, 1239 та культиваторлар, 185 ўриш машиналари, 789 пахтани дорилаш мосламалари етказиб берилди. 2003 йилга нисбатан пахта сеялкаларини етказиб бериш 6,9 маротаба, пахта культиваторлари 3,1 марта, прицеплар 1,7 марта, тракторлар 1,1 марта, буғдой экиш мосламалари 1,3 марта ортди.

Эришилган ютуқлар билан бир қаторда қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштириш жараёнига тўсиқ бўлувчи муаммолар ҳам мавжуд. Фермер хўжаликларини ташкил этиш механизмини, шартнома муносабатларини такомиллаштириш, банк молия тизимини ислоҳ қилиш, қишлоқ жойларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчиларига хизмат кўрсатувчи инфратузилмани шакллантириш шулар жумласига киради.

2005 йилда қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш кўзда тутилган. Асосий устивор йўналишлар бўлиб, фермер хўжаликларини ривожлантириш, уларга давлат томонидан қулай шарт шароитларни яратиб бериш ҳисобланади. 406 ширкат хўжаликлари ўрнида 20 минг фермер хўжаликларини ташкил этиш кутилмоқда.

3.4. Инвестициялар

Инвестициялар иқтисодий ўсиш ва иқтисодиётни ривожлантиришни таъминлашнинг асосий омилларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистонда кейинги йилларда инвестиция жараёнларининг фаоллашуви кузатилди. 2004 йилда барча молиялаштириш манбалари ҳисобидан асосий капиталга инвестициялар ҳажми 2473,2 млрд.сўмни ташкил этди ва 2003 йилга нисбатан 5,2 фоиз даражага юқори бўлди. ЯИМда инвестициялар улуши 20,3%ни ташкил этди. Инвестиция соҳасида шаклланган ижобий динамика иқтисодиётнинг ўсишига сезиларли даражада таъсир кўрсатди (3.4.1 – чизма ва 3.4.1 илова).

Инвестициялар умумий ҳажмини ўсиши шароитида уларнинг мулк шакллари бўйича тақсимланишида ўзгаришлар кузатилди. Давлат секторига йўналтирилган инвестициялар улуши 1,0 фоиз даражага ўсиб, умумий ҳажмининг 41,4%ини ташкил қилди, бу эса, Давлат инвестиция Дастурини давлат мулк шакллари инвестиция лойиҳалари қисмини амалга ошириш билан боғлиқ (3.4.1 – жадвал).

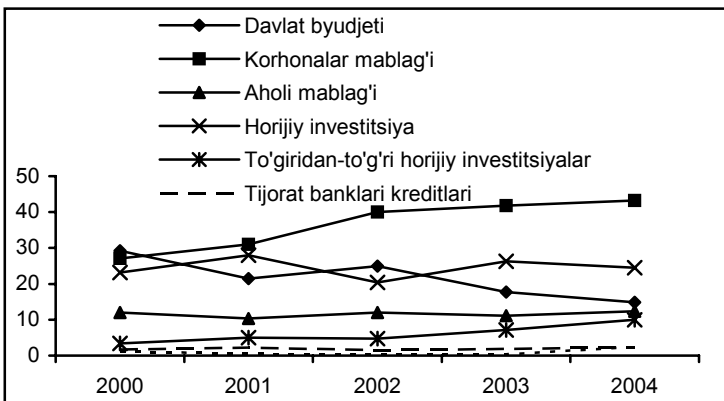
Инвестицияларни молиялаштириш манбалари бўйича таркибини шаклланиши иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш жараёнлари билан боғлиқ. Ишлаб чиқарувчиларга солиқ юкини пасайтиришга қаратилган солиқ – бюджет сиёсатини такомиллаштириш, тўлов интизомини мустаҳкамлаш, хусусийлаштириш жараёнларини жадаллаштиришга қаратилган чора-тадбирлар корхоналарнинг ўз (ички) маблағларини кўпайишига имконият яратди. Молиялаштириш манбалари бўйича инвестициялар умумий таркибида уларнинг улуши 2,1 фоиз даражага ўсиб, 43,2%ни ташкил этди.

Қулай макроиқтисодий муҳит ва ташқи бозорда рақобат қилиш қобилияти тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг ўсишига таъсир кўрсатди. Республика иқтисодиётига 2004 йилда 240,8 млн АҚШ доллари миқдорига тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кафолатланмаган кредитлар жалб этилди, бу эса 2003 йилга нисбатан 1,5 марта юқоридир.

Аҳоли маблағлари улуши 12,4%гача камайди ёки ўтган йилга нисбатан 1,3 фоиз даражага пастдир. Аҳоли маблағларининг асосий қисми яқка тартибда уй-жой қурилишига йўналтирилган. Инвестициялар таркибида молиялаштириш манбалари бўйича бюджетдан ташқари фондлар улуши 2,0 фоиз даражага ўсиб, 2,4%ни ташкил қилди. Бу асосан республика аҳамиятига молик бўлган автомобил ва темир йўллари таъмирлаш ва қуришга ажратилган маблағ ҳисобига рўй берди.

Тижорат банкларига нақд пулларни жалб қилиш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар, ўрта ва узоқ муддатли кредитлар ўртача ставкасини пасайиши натижасида тижорат банкларини улуши 2,3%га кўпайди, бу эса ўтган йилга нисбатан 0,5 фоиз даража юқоридир.

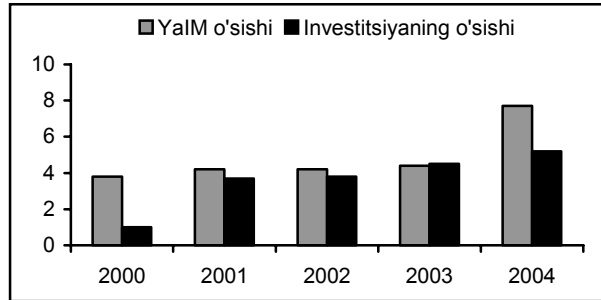
3.4.2 – чизма. Молиялаштириш манбалари бўйича инвестициялар ўсиш суръатлари динамикаси



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда инвестицияларни асосий қисми иқтисодиётнинг таянч тармоқларини (саноат, транспорт ва алоқа) ривожлантиришга йўналтирилди, бу эса капитал қўйилмалар катта қисмини ишлаб чиқариш соҳасида (64,1%гача) жамланишига олиб келди. Ишлаб чиқариш соҳасига йўналтирилган умумий инвестициялар ҳажми 1586,1 млрд сўмни ташкил этди (3.4.2 – жадвал).

3.4.1 – чизма. ЯИМ ва капитал қўйилмалар ўсиш суръатлари динамикаси



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.1 - жадвал. Мулкчилик шакллари бўйича асосий капиталга инвестицияларни тақсимланиши таркиби (%)

	2003	2004
Асосий капиталга инвестиция	100	100
Давлат мулки	40,4	41,4
Нодавлат мулк	59,6	58,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Мамлакатда амалга оширилаётган давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини қисқартиришга қаратилган маъмурий ислохотлар марказлаштирилган маблағлар ҳажмини қисқартиришни таъминлади. Бевосита давлат бюджети ҳисобидан молиялаштирилаётган маблағлар улуши 2,5 фоиз даражага, давлат кафолати бўйича хорижий инвестициялар улуши 3,3 фоиз даражага камайган. Бу эса, мос равишда 2004 йилда инвестиция умумий ҳажмини 14,9% ва 14,5%ини ташкил қилади.

3.4.2 – жадвал. Иқтисодий тармоқлари бўйича асосий капиталга инвестициялар таркиби (%)

	2003	2004
Жами	100	100
Ишлаб чиқариш йўналишига	63,0	64,1
Саноат	28,0	28,6
Қишлоқ хўжалиги	4,3	3,4
Қурилиши	0,5	0,4
Транспорт ва алоқа	20,3	23,1
Савдо ва умумовқатланиш	3,3	1,3
Бошқа тармоқлар	6,6	7,3
Ноишлаб чиқариш йўналишига	37,0	35,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Ўсди. Капитал қўйилмалар умумий улушида уларнинг салмоғи 28,6%ни ташкил қилди. Корхоналарнинг ўзлари ва жалб қилинган маблағлари ҳисобидан “Автоойна” ишлаб чиқариш бирлашмасида автоойналар ва “Фармпласт” қўшма корхонасида шиша ампулалар ва бошқалар ишлаб чиқариш йўлга қўйилди.

Дон маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва инфратузилмасини қўллаб-қуватлашга йўналтирилган хорижий инвестициялар ҳажмини камайиши ҳисобига қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга қаратилган инвестициялар 0,9 фоиз даражага қисқарди.

Иқтисодий тармоқлари бўйича хорижий инвестициялар таркибида маълум ўзгаришлар содир бўлди. 2004 йилда унинг ҳажми 596 млн. АҚШ долларини ташкил этди ва ишлаб чиқариш соҳасидаги улуши 3,0 фоиз даражага пасайган ёки инвестициялар умумий ҳажмининг 82,7%ини ташкил қилган. Хорижий инвестициялар саноат тармоқларида 7,5 фоиз даража ва қишлоқ хўжалигида 2,3 фоиз даражага камайган. Шу билан бир вақтда транспорт ва алоқани ривожлантиришга йўналтирилган хорижий инвестициялар умумий ҳажмдаги улуши 37,8%гача ёки 5,7 фоиз даражага ўсган. Ушбу маблағларга дизел локомотив паркларини модернизация қилиш амалга оширилди, Боинг 767 русумли самолётлар сотиб олинди ва Миллий ахборот тизими шаҳобчаларини ривожлантириш давом эттирилди (3.4.3 – жадвал).

Саноат тармоқларида инвестицион фаоллик ўзгарди. Асосий капитал қўйилмалар соҳаси ёқилғи-энергетика, металлургия мажмуи ва энгил саноат тармоқлари бўлиб қолди. Ёқилғи тармоғидаги инвестициялар улуши 20,3%ни ташкил этди ёки ўтган йилга нисбатан 1,0 фоиз даража паст бўлиб, кўмирчилик тармоғида тахникавий қайта қуришни тугалланганлиги билан изоҳланади. Электрэнергетикада инвестиция улуши ўтган йилги даража – 9,5%да сақланиб қолди. Металлургия мажмуида эса инвестициялар улуши 5,9 фоиз даражага камайди.

Экспортга йўналтирилган маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи тармоқларда инвестициялар улуши қисқарди: машинасозлик қурилиши мажмуида 3,7%дан 3,2%гача, кимё ва нефт-кимёда 9,2%дан 7,6%гача ва энгил саноатда 21,4%дан 20,7%гача. Кимё ва нефт-кимё тармоқларида капитал қўйилмалар ҳажмини пасайиши Қўнғирот сода заводи қурилишига давлат лимитини камайиши ва Фарғона «Азот» ишлаб чиқариш бирлашмаси қурилишининг тугалланиши билан боғлиқ. Машинасозлик қурилиши мажмуида инвестицияларнинг улушини 0,5 фоиз даражага камайиши эса, қабул қилинган Инвестиция дастурига мувофиқ хорижий капиталларни бошқа тармоқларга қайта тақсимланиши билан изоҳланади.

2003 йилда капитал қўйилмаларнинг асосий қисмини йирик тўқимачилик саноати объектларига жалб қилиниши уларнинг қурилишини тугаллашни таъминлади. 2004 йилда эса, энгил саноатда инвестициялар улушини 0,7 фоиз даражага пасайиши кузатилди. Озиқ-овқат саноатида инвестициялар ҳажми улуши 1,2 фоиз даражага ошди ва саноатни ривожлантиришга йўналтирилган умумий инвестиция ҳажмини 5,0 %ини ташкил қилди. Озиқ-овқат саноатида инвестицион фаолликнинг ошиши унинг молиявий барқарорлигини ўсганлиги билан боғлиқ (3.4.4 – жадвал).

Транспорт ва алоқа тармоқларига капитал қўйилмалар улуши 2,8 фоиз даражага ўсиб, инвестициялар умумий ҳажмининг 23,1%ини ташкил этди. Транспорт коммуникациялари қурилишида халқаро стандартлар ва замонавий талаблар даражасида қурилган магистраллар ҳисобига кескин ўзгариш содир бўлди. Тошкент-Самарқанд тезюрар автомобил йўли ишга туширилди. Телекоммуникация тармоқларини таъмирлашни иккинчи босқичи бошланди.

Иқтисодий таркибий ўзгаришларни амалга ошириш натижасида 2004 йилда саноат тармоқларида инвестициялар 0,6 фоиз даражага

3.4.3 – жадвал. Иқтисодий тармоқлари бўйича асосий капиталга хорижий инвестициялар таркиби (%)

	2003	2004
Жами	100	100
Ишлаб чиқариш йўналишига	85,7	82,7
Саноат	46,5	39,0
Қишлоқ хўжалиги	3,0	0,7
Қурилиши	0,0	0,0
Транспорт ва алоқа	32,1	37,8
Савдо ва умумовқатланиш	1,1	0,3
Бошқа тармоқлар	3,0	4,9
Ноишлаб чиқариш йўналишига	14,3	17,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда хорижий инвестицияларнинг юқори улуши энгил саноатга тўғри келди. Хорижий инвестицияларнинг ушбу тармоқдаги улуши 2,9 фоиз даражага кўпайди ва саноатни ривожлантиришга йўналтирилган хорижий инвестициялар умумий ҳажмининг 49,2%ни ташкил этади. Энгил саноатда хорижий инвестицияларнинг кескин тарзда ўсиши тармоқда кўшма корхоналар ташкил этишда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб қилишнинг ортиши билан боғлиқ (3.4.5 – жадвал).

2003 йилда Шўртан Газ Кимё Комбинатида газдан фойдаланиш мажмуини қурилишини тугалланиши ёқилғи саноатида хорижий инвестициялар ҳажмини қисқартиришда ўз аксини топган. Хорижий инвестицияларда ушбу тармоқнинг улуши 4,2 даражага пасайиб, саноатни ривожлантиришга йўналтирилган хорижий инвестициялар умумий ҳажмининг 4,5%ини ташкил этди.

Талимаржон Иссиқлик Электр энергияси станциясини 1 – бош энергия блокни ишга туширилиши 2004 йилда хорижий инвестицияларни электрэнергиядаги улушини 6,6%га қисқаришига олиб келди ва бу эса, ўтган йилга нисбатан 2,9 фоиз даража пастдир. Металлургия мажмуига сарф қилинган хорижий инвестицияларнинг 5,5%гача қисқариши уларнинг 2003 йилда тугалланган объектларга жалб қилинганлиги билан боғлиқ. Машинасозлик қурилиши мажмуида хорижий инвестициялар улуши 0,5 фоиз даражага камайган. Хорижий инвестициялар улуши озиқ-овқат саноатида 0,5 фоиз даражага, кимё ва нефт-кимё саноатида 1,1 фоиз даражага ва қурилиш материаллари саноатида 0,6 фоиз даражага ошган (3.4.5 – жадвал).

Янги қурилиш ҳажмининг қисқариши технологик таркибда ижобий ўзгаришларни жадаллаштирди. Натижада қурилиш-монтаж ишлари ҳажми улуши 2,8 фоиз даражага ёки 45,6%гача камайган. Машиналар ва ускуналар сотиб олишга йўналтирилган инвестициялар улуши 3,9 фоиз даражага кўпайган ва умумий инвестициялар ҳажмини 43,6%ини ташкил этади. Бу эса, асосий ишлаб чиқариш фондлари фаол қисмининг эскиришини пасайишини таъминлайди (3.4.6 –жадвал).

Республикада лизинг операцияларини ривожланиши машина ва ускуналар билан таъминлашни мунтазам оширишга имконият яратиб бермоқда. Технологик таркибда лизинг бўйича сотиб олинган машиналар, асбоб ва ускуналар улуши 11,1%ни ташкил этди (2003 йилда 14,0%). Лизинг тизимини фаоллаштириш ва кенгайтириш учун лизинг операцияларини тартибга солишнинг ҳуқуқий асосларини ривожлантиришга қаратилган ҳужжатларга ўзгартиришлар киритилди (3.4.7. - жадвал).

2005 йилда тасдиқланган Инвестиция дастурига мувофиқ хорижий инвестициялар иштирокида қатор йирик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш мўлжалланган: Ўзбекистонда ирригация ва мелиорация тизимини таъмирлаш; Янги темир йўл магистраллари в энергетика каскадаларини қуриш ва таъмирлаш; Камдим фойдали қазилмаларини ўзлаштириш ва Устюрт минтақасида геологик-қидирув ишларини амалга ошириш; Зеварда, Култак ва Памук фойдали қазилма жойларидан фойдаланиш; Самарқанд кимё заводини қайта таъмирлаш; Энгил ва озиқ-овқат саноатида қатор кўшма корхоналар ташкил этиш ва бошқалар.

3.4.4 – жадвал. Саноат тармоқлари бўйича асосий капиталга инвестициялар таркиби (%)

	2003	2004
Саноат жами	100	100
Электрэнергетика	9,5	9,5
Ёқилғи	21,3	20,3
Металлургия	22,3	16,4
Машинасозлик	3,7	3,2
Энгил	21,4	20,7
Озиқ-овқат	3,8	5,0
Кимё ва нефт кимё	9,2	7,6
Қурилиш материаллари	1,6	2,0
Бошқа тармоқлар	7,2	15,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.5 - жадвал. Саноат тармоқлари бўйича асосий капиталга хорижий инвестициялар таркиби (%)

	2003	2004
Саноат жами	100	100
Электрэнергетика	9,5	6,6
Ёқилғи	8,7	4,4
Металлургия	16,8	5,5
Машинасозлик	2,0	1,5
Энгил	46,3	49,2
Озиқ-овқат	3,1	3,6
Кимё ва нефт кимё	8,1	9,2
Қурилиш материаллари	0,2	0,8
Бошқа тармоқлар	5,3	19,1

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.6 - жадвал. Асосий капиталга инвестициянинг технологик таркиби (%)

	2003	2004
Жами	100	100
Қурилиш монтаж ишлари	48,4	45,6
Машина, ускуналар, инвентар	39,7	43,6
Бошқа ҳаражатлар	11,9	10,8

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.7 - жадвал. Лизинг бўйича сотиб олинган ускуналар қиймати (%)

	2003	2004
Мос бўлимда асосий капиталга инвестицияларнинг таркибда лизинг асосида олинган ускуналарнинг улуши	14,0	11,1
Асосий капиталга инвестицияларнинг таркибда лизинг асосида олинган ускуналарнинг улуши	5,5	4,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

**3.1.1. илова. Саноат махсулотларини ишлаб чиқариш таркиби
(жами хажмга нисбатан %да)**

Давр	Саноат	Жумладан:									
		Электроэнергетика	Ёнилғи	Қора металлургия	Рангли металлургия	Киме ва нефт кимё	Машинасозлик ва метални қайта ишлаш	Қурилиш материаллари	Ёнгил саноат	Озиқ овқат	Бошқа тармоқлар*
2000	100,0	8,5	15,3	1,3	10,2	6,0	9,9	5,4	19,1	13,3	11,0
2001	100,0	8,1	13,2	1,4	10,9	6,0	11,2	5,2	20,0	12,6	11,4
2002	100,0	7,7	13,4	1,5	13,4	5,9	10,3	4,6	19,5	14,3	9,4
2003	100,0	9,2	12,5	1,8	15,2	5,7	11,8	4,4	20,3	11,7	7,4
2004	100,0	10,8	13,3	2,6	15,3	5,6	12,0	4,1	19,4	9,6	7,3
03/I	100,0	8,7	11,2	1,6	14,8	5,9	12,4	3,5	23,3	12,4	6,2
03/I-II	100,0	8,5	11,8	1,9	15,2	6,1	13,4	4,0	20,1	12,6	6,4
03/I-III	100,0	9,3	12,7	2,0	15,7	6,0	12,6	4,6	18,0	12,0	7,1
04/I	100,0	10,4	12,5	2,0	14,3	5,1	11,1	3,5	24,8	9,8	6,5
04/I-II	100,0	10,2	12,9	2,3	15,6	5,6	12,4	4,0	20,7	9,7	6,6
04/I-III	100,0	10,9	13,5	2,6	15,7	5,8	11,9	4,4	18,8	9,2	7,2

* ўрмон ва ёғочни қайта ишлаш саноатини қўшан ҳолда
Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

**3.1.2. илова. Саноат махсулотларини ишлаб чиқариш индекси
(олдинги йилларга нисбатан %да)**

Давр	Саноат	Жумладан:									
		Электроэнергетика	Ёнилғи	Қора металлургия	Рангли металлургия	Киме ва нефт кимё	Машинасозлик ва метални қайта ишлаш	Қурилиш материаллари	Ёнгил саноат	Озиқ овқат	
2000	105,9	101,1	99,7	118,7	102,5	112,7	89,5	104,3	117,0	108,5	
2001	107,6	95,8	96,4	110,6	101,8	104,7	124,9	105,9	112,4	109,4	
2002	108,3	101,5	102,4	104,3	105,9	114,2	108,9	102,2	109,0	119,2	
2003	106,2	101,8	100,6	109,1	99,0	105,2	130,8	104,3	106,2	106,8	
2004	109,4	100,3	105,8	128,5	105,0	104,5	134,5	108,2	105,2	104,7	
03/I	104,0	100,6	97,5	104,4	101,1	102,6	108,8	101,8	109,3	103,5	
03/I-II	105,5	100,9	97,9	111,5	100,2	104,9	119,2	99,7	110,5	104,8	
03/I-III	105,7	100,2	99,7	110,2	99,2	104,3	128,1	102,2	107,4	106,1	
04/I	108,8	103,0	109,1	119,1	100,7	96,1	135,3	115,0	105,4	102,1	
04/I-II	109,6	102,2	108,5	115,2	105,7	100,1	132	113,5	104,7	101,2	
04/I-III	110,2	101,4	106,4	123,6	106,0	102,9	132,2	111,3	108,2	100,6	

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.2.1. илова. Истеъмол товарларини ишлаб чиқариш динамикаси (ўтган даврга нисбатан %да)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Истеъмол товарлари	106,2	107,6	108,4	108,4	113,4	102,3	104,0	106,8	114,9	114,4	113,3
Озиқ овқат товарлари	110,5	110,2	116,1	106,6	109,9	104,2	105,1	106,1	117,6	112,8	111,2
Ароқ – вино ва пиво	108,1	102,6	95,5	98,2	100,9	87,8	93,2	95,5	101,7	104,5	100,2
Нооziқ овқат товарлари	101,7	106,3	103,7	112,1	118,6	103,2	105,1	109,7	114,2	117,3	117,1
Ёнгил саноат товарлари	117,3	110,7	105,8	112,2	99,4	112,0	110,5	113,1	101,8	105,5	103,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.2.2. илова. Истеъмол товарларини ишлаб чиқариш таркиби (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Истеъмол товарлари	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Озиқ овқат товарлари	44,6	45,6	47,1	44,2	42,8	44,4	43,2	42,6	46,0	42,4	40,9
Ароқ – вино ва пиво	11,9	9,9	8,6	7,6	6,8	7,5	8,3	8,4	6,0	6,7	6,9
Ноозиқ овқат товарлари	43,5	44,5	44,3	48,2	50,4	48,1	48,5	49,9	48,0	50,9	52,2
Енгил sanoat товарлари	x	12,0	11,6	14,0	12,3	13,7	13,4	13,5	13,0	13,5	13,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоблари

3.2.3. илова. Саноат корхоналари томонидан истеъмол товарларининг асосий турларини ишлаб чиқариш динамикаси* ўтган даврга нисбатан %да)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Пахта матолари	107,8	111,9	106,9	97,8	82,0	100,8	102,6	100,7	86,2	85,2	85,6
Ипак матолари	102,0	98,3	97,4	100,3	91,4	62,4	78,1	97,5	104,6	93,9	91,9
Гилам ваг илам маҳсулотлари	71,4	104,8	108,3	2,8 p	140,2	173,4	182,7	в 2 м.	103,6	148,9	155,4
Пайпоқ маҳсулотлари	119,9	63,4	77,0	188,4	110,0	140,3	183,7	175,6	104,3	101,4	101,0
Трикотаж маҳсулотлари	97,6	85,7	82,4	100,6	95,9	115,2	105,3	98,7	91,3	84,8	84,5
Пойафзал	111,3	149,1	109,5	99,9	81,9	101,4	102,6	100,8	68,0	76,1	73,8
Сут ва сут маҳсулотлари	91,2	102,5	115,9	107,6	183,4	111,3	100,0	107,7	в 2,2 м.	167,8	188,4
Сир бринза билан	89,7	87,2	74,3	78,4	89,1	78,0	88,8	81,7	100,0	87,9	83,3
Консервалар	103,8	97,1	101,3	119,8	80,9	89,0	101,8	113,8	114,2	110,2	76,0
Шакар	48,6	в 2,8 м.	в 7,6 м.	114,2	78,0	106,2	108,2	101,7	149,8	93,8	72,4
Ун	94,0	103,4	87,1	73,7	145,6	39,6	44,3	53,6	в 2,3 м.	в 2,1 м.	182,0
Нон ва нон маҳсулотлари	106,3	100,4	99,5	55,2	89,0	50,3	49,4	52,4	75,4	84,7	85,3
Макарон маҳсулотлари	107,7	110,7	81,0	60,4	110,1	63,2	60,2	60,2	123,3	105,0	109,2
Ўсимлик ёғи	108,0	96,3	93,8	97,8	100,5	100,9	102,9	99,9	86,4	86,7	88,6
Узум виноси	89,3	118,8	116,6	73,4	59,9	99,2	83,7	75,5	74,6	64,0	62,8
Ароқ ва ликёр ароқ маҳсулотлари	99,1	92,5	92,5	96,6	107,1	91,4	93,6	94,7	99,2	109,1	108,0
Алкоголсиз ичимликлар	107,5	77,8	93,1	25,3	26,9	58,1	33,4	27,6	5,5	10,8	13,5
Сигарет ва папирослар	72,8	89,8	101,0	92,5	94,6	91,0	91,6	91,4	85,0	91,2	95,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* 2003-2004 йй. Курсаткичлари йирик корхоналар бўйича олинган

**3.2.4. илова. Ўзбекистон хуудларида истеъмол товарларини ишлаб чиқариш динамикаси
(ўтган даврга нисбатан %да)**

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Ўзбекистон Республикаси	106,2	107,6	108,4	108,4	113,4	102,3	104,0	106,8	114,9	114,4	113,3
Қорақалпоғистон Республикаси	105,9	113,5	104,3	104,7	110,3	103,1	105,9	106,7	119,0	122,8	119,4
Андижон	92,6	123,7	97,8	120,3	145,3	96,0	104,3	115,0	133,3	136,4	136,0
Бухоро	105,9	107,4	103,3	106,0	107,8	103,3	106,8	109,4	107,8	107,6	108,9
Жиззах	123,6	119,3	159,3	129,0	115,2	101,2	115,7	119,3	113,0	117,8	120,5
Қашқадарё	113,1	112,7	108,5	108,8	117,1	113,2	105,8	116,1	127,0	124,7	115,2
Навоий	115,5	99,98	114,5	105,3	97,3	125,0	114,6	109,0	107,3	106,4	101,4
Наманган	124,3	111,8	118,1	114,0	110,4	107,7	112,3	114,6	124,7	116,1	116,2
Самарқанд	92,4	102,6	102,5	106,8	109,9	104,8	104,0	106,3	100,3	102,0	112,4
Сурхондарё	111,9	100,9	114,8	106,2	115,2	88,7	105,0	105,9	129,5	124,1	132,6
Сирдарё	110,1	120,2	103,0	104,2	107,5	100,6	107,7	111,3	108,0	115,3	114,9
Тошкент	112,5	114,1	106,6	107,1	111,7	104,7	108,6	109,2	106,6	111,1	112,9
Фарғона	111,3	98,1	106,4	101,6	119,2	96,7	95,5	101,3	113,2	122,4	119,5
Хоразм	107,8	94,0	95,0	114,5	101,4	115,9	115,4	120,5	96,6	102,5	101,5
Тошкент ш.	111,3	101,3	120,2	102,7	103,4*	100,8	102,9	101,5	115,7	101,5	103,1*

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

*) «Шакар Инвестментс» ҚҚ ва «Кока Кола» ҚҚдан ташқари

**3.2.5. илова. Истеъмол товарларини экспорт ва импорти динамикаси
(ўтган даврга нисбатан %да)**

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Экспорт, жами	100,9	97,1	94,3	124,6	130,3	145,9	140,9	123,2	131,5	125,2	134,6
Истеъмол товарлари	100,6	80,7	83,3	121,3	145,9	117,1	114,9	119,7	140,7	136,9	143,8
Озиқ овқат товарлари	82,4	81,5	90,9	96,5	132,9	105,3	78,0	87,4	150,0	137,7	134,8
Ароқ вино ва пиво	141,4	90,6	2,7 м	32,8	81,3	184,0	29,1	29,8	41,6	50,7	64,2
Нооziқ овқат товарлари	110,8	80,3	80,0	133,3	150,5	121,6	133,8	135,6	137,5	136,6	146,7
Импорт, жами	94,8	106,4	86,5	109,3	128,7	103,8	104,1	103,3	134,6	123,5	128,8
Истеъмол товарлари	86,4	97,3	87,7	108,3	106,8	98,7	109,2	105,1	124,3	110,7	110,8
Озиқ овқат товарлари	72,2	98,0	93,2	88,9	87,4	114,3	113,8	91,3	107,5	89,8	90,3
Ароқ вино ва пиво	126,7	158,6	80,6	87,1	130,4	58,4	64,0	73,3	161,9	154,7	142,8
Нооziқ овқат товарлари	97,2	96,9	84,5	120,5	115,8	90,7	106,9	112,9	135,1	121,9	120,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.2.6. илова. Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида 2004 йилда истеъмол товарларини ишлаб чиқариш

	Ишлаб чиқариш (ўтган даврга нисбатан %да)					Ишлаб чиқаришнинг ҳудудий таркиби* (%)					Ишлаб чиқаришнинг товар таркиби* (%)				
	Истеъмол товарлари, жами	Озиқ овқат товарлари	Ароқ вино ва пиво	Ноозиқ овқат товарлар	Енгил sanoat товарлари	Истеъмол товарлари, жами	Озиқ овқат товарлари	Ароқ вино ва пиво	Ноозиқ овқат товарлар	Енгил sanoat товарлари	Истеъмол товарлари, жами	Озиқ овқат товарлари	Ароқ вино ва пиво	Ноозиқ овқат товарлар	Енгил sanoat товарлари
Ўзбекистон Республикаси	113,4	109,9	100,9	118,6	99,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	42,8	6,8	50,4	12,3
Қорақалпоғистон Республикаси	110,3	109,6	115,2	109,1	108,2	1,9	2,9	4,1	0,6	1,8	100,0	68,1	14,9	17,0	12,2
Андижон	145,3	113,7	93,5	150,9	97,9	20,3	4,8	2,7	35,8	11,5	100,0	10,1	0,9	89,0	7,0
Бухоро	107,8	105,3	108,6	109,4	105,5	8,5	7,2	5,3	10,2	20,5	100,0	35,9	4,2	59,9	29,4
Жиззах	115,2	116,2	11,3	120,3	143,2	2,9	6,1	0,1	0,5	0,8	100,0	91,0	0,1	8,9	3,3
Қашқадарё	117,1	119,4	104,5	107,2	104,6	4,3	8,3	1,8	1,1	3,5	100,0	83,6	2,8	13,6	10,1
Навоий	97,3	138,2	52,7	76,5	42,7	2,2	2,6	0,5	2,1	2,3	100,0	49,6	1,7	48,7	13,1
Наманган	110,4	117,8	72,3	102,8	102,2	4,6	7,0	2,4	2,8	9,1	100,0	65,6	3,5	30,9	24,4
Самарқанд	109,9	119,0	86,2	105,4	111,3	9,2	10,2	8,0	8,5	4,8	100,0	47,6	5,9	46,5	6,4
Сурхондарё	115,2	126,7	75,1	89,6	80,0	2,9	5,6	3,9	0,5	0,7	100,0	81,8	9,0	9,2	2,9
Сирдарё	107,5	107,8	98,1	114,8	137,7	1,8	3,1	2,8	0,5	1,3	100,0	75,5	10,8	13,7	9,0
Тошкент	111,7	121,1	117,2	100,1	103,9	11,4	10,4	41,5	8,2	11,1	100,0	39,1	24,7	36,2	12,0
Фарғона	119,2	112,4	55,1	126,2	166,5	9,8	6,8	2,5	13,4	14,2	100,0	29,6	1,7	68,7	17,6
Хоразм	101,4	109,3	103,7	91,8	86,7	2,7	3,3	4,6	2,1	6,1	100,0	50,9	11,4	37,7	27,1
Тошкент ш.	103,4**	91,3	101,3	100,5	71,9	17,5	21,7	19,8	13,7	12,3	100,0	53,0	7,6	39,4	8,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб китоблари

**) «Шакар Инвестментс» ҚК ва «Кока Кола»ҚКдан ташқари

3.3.1. – илова. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг асосий кўрсаткичлари

	Ўл.бир.	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Пахта	минг т.	3002,4	3264,6	3122,4	2803,3	3535,4	-	-	317,0	-	-	2050
Буғдой	минг т.	3929,4	4072,4	5792,6	6319,2	6017,1	-	2565,8	5788,5	-	3894,0	5658,5
Картошка	минг т.	731,1	744,4	777,2	834,4	892,7	-	404,3	637,9	-	461,9	725,9
Сабзавотлар	минг т.	2644,7	2777,8	2935,6	3301,4	3315,9	-	640,4	2296,1	-	715,1	2441,2
Мева	минг т.	790,9	801,3	842,9	765,8	846,3	-	186	487,9	-	208,2	573,1
Узум	минг т.	624,2	573,1	516,4	401,5	577,6	-	4,2	212,8	-	6,9	349,8
Полиз экинлари	минг т.	451,4	466,1	479,1	587,3	571,3	-	19,2	369,8	-	25	391,0
Гўшт (тирик вазнда)	минг т.	841,8	853,5	865	936,7	996,3	189,5	436,4	675,8	204,7	464	721,0
Сут	минг т.	3632,5	3665,2	3721,3	4031,1	4279,8	697,5	1834,4	2927,1	752,7	1942,5	3104,4
Тухум	млн. дона	1254,4	1287,8	1368,9	1632,4	1859,9	305,2	750,8	1189,4	346,5	810,3	1439,1

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.3.2. – илова. 2000-2004 йилларда қишлоқ хўжалиги экин майдонлари таркибининг ўзгариши (минг га.)

	2000	2001	2002	2003	2004
Экилган, жами	3778,3	3444,5	3540,8	3790,1	3691,5
Дон махсулотлари	1614,0	1393,7	1533,4	1790,9	1666,5
Бўғдой	1355,8	1219,8	1282,6	1507,6	1469,7
Гуруч	131,8	39,5	64,4	121	65,9
Маккажўхори	49,2	38,7	35,1	34,7	34,5
Техник экинлар	1512,5	1500,3	1462,2	1445	1516,8
Пахта	1444,5	1452,1	1421,0	1393	1455,7
Картошка ва полиз экинлари	222,8	219,3	216,1	237,7	226,9
Картошка	52,2	50,8	48,9	49,2	52,4
Сабзавотлар	129,9	131,2	127,5	145,6	137,6
Полиз экинлари	36,9	35,6	37,3	41,3	35,0
Ем хашак	429	331,2	329,1	316,5	281,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.3.3. – илова. Барча мулк шакллари бўйича қорамол ва парандалар, (минг бош)

	2000	2001	2002	2003	2004*	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Иирик шохли қорамол	5353,4	5416,1	5477,6	5878,8	6232,6	5388,5	5852,8	5851,7	5806,4	6203,1	6212,2
Қўй ва эчкилар	85,8	81,6	75,4	89,9	83,8	74,3	73,6	81,6	83,5	80,9	81,0
Чўчка	8932,5	9022,6	9233,9	9928,6	10560,3	9990	10615,8	10285,4	10634,5	11181,9	11221,7
Парандалар	14510	14828,7	15354,9	17675,7	18726,9	15434,9	17584,1	18136,6	16743,4	18822,6	19445,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* кутилаётган

3.3.4. – илова. Хўжалик шакллари бўйича махсулотлар ишлаб чиқариш ва экин майдонлари таркибининг ўзгариши (%)

	2000			2001			2002			2003			2004		
	қ/х корхоналари	фермер	Дехқон	қ/х корхоналари	фермер	Дехқон	қ/х корхоналари	фермер	Дехқон	қ/х корхоналари	фермер	Дехқон	қ/х корхоналари	фермер	Дехқон
Ялли махсулотда	27,8	5,5	66,7	27,3	7,3	65,4	25,9	10,0	64,1	22,2	14,8	63,0	19,9	20,4	59,7
Дехқончиликда	46,4	9,7	43,9	45,1	12,8	42,1	42,6	17,8	39,6	35,7	26,8	37,5	30,9	35,9	33,2
Чорвачиликда	9,0	1,3	89,7	8,3	1,5	90,2	8,7	2,0	89,3	7,8	2,1	90,1	7,2	2,3	90,5
Экин майдонларида	72,7	16,7	10,6	68,6	20,2	11,2	60,6	28,0	11,4	51,9	37	11,1	40,6	47,7	11,7

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

*дастлабки маълумотлар

3.4.1 - илова. Асосий капиталга инвестициялар динамикаси жорий баҳоларда

	Асосий капиталга инвестиция, млрд. сўм	Ўтган йилнинг мос даврига нисбатан ўсиш, %
2000	744,5	1
2001	1320,9	4,0
2002	1442,4	3,8
2003	1899,2	4,5
2004	2473,2	5,2
03/I	288,0	0,3
03/I-II	753,6	2,6
03/I-III	1222,9	2,8
04/I	346,8	-0,4
04/I-II	912,0	2,2
04/I-III	1529,6	3,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.2 - илова. Асосий капиталга инвестицияларни мулк шакллари бўйича тақсимланиши таркиби (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Асосий капиталга инвестициялар	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Давлат мулки	63,9	47,0	40,9	40,4	41,4	31,9	35,9	38,0	44,5	45,6	43,0
Нодавлат мулк	36,1	53,0	59,1	59,6	58,6	68,1	64,1	62,0	55,5	54,4	57,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.3 - илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг молиялаштириш манбалари бўйича таркиби (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Давлат бюджети	29,2	21,5	25,0	17,4	14,9	13,1	17,9	19,2	21,2	21,1	18,4
Корхоналар маблағи	27,1	31,0	40,0	41,1	43,2	50,0	45,8	40,4	36,7	38,6	38,5
Аҳоли маблағлари	12,0	10,3	12,0	13,7	12,4	9,6	11,8	19,2	10,4	13,4	15,8
Ҳукумат томонидан кафолатланган хорижий инвестиция	19,8	23,2	15,8	17,8	14,5	15,4	14,2	12,3	19,2	14,2	12,9
Тўғридан тўғри хорижий инвестиция	3,4	4,8	4,7	7,1	10,0	10,0	5,9	6,1	11,4	9,5	9,6
Банкларнинг марказлашган кредитлари	5,1	5,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Тижорат банклари кредитлари	1,7	2,2	1,6	1,8	2,3	1,2	3,6	1,7	0,6	0,8	2,4
Нобюджет фондлар маблағи	1,3	0,1	0,3	0,4	2,4	0,0	0,1	0,2	0,5	2,2	2,2
Бошқа қарз маблағлар	0,4	0,9	0,5	0,8	0,3	0,7	0,7	0,9	0,0	0,2	0,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.4 – илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг иқтисодий тармоқлари бўйича таркиби (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Ишлаб чиқариш йўналишига	57,5	63,1	57,1	63,0	64,1	68,4	58,6	54,4	65,0	58,1	56,5
Саноат	29,7	38,9	32,4	28,0	28,6	36,8	29,5	27,1	28,1	24,3	26,7
Қишлоқ хўжалиги	5,7	5,5	5,8	4,3	3,4	4,7	4,1	3,8	4,2	3,0	3,0
Қурилиш	0,5	0,6	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,2	0,3	0,5
Транспорт ва алоқа	16,8	14,1	10,0	20,3	23,1	11,7	12,3	11,9	23,6	19,9	17,2
Савдо ва умумовқатланиш	2,9	1,5	1,6	3,3	1,3	5,4	5,0	4,1	1,6	1,3	1,4
Бошқа соҳалар	1,9	2,5	6,9	6,7	7,2	9,4	7,3	7,0	7,3	9,3	7,7
Ноишлаб чиқариш йўналишига	42,5	36,9	42,9	37,0	35,9	31,6	41,4	45,6	35,0	41,9	43,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.5 - илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг саноат тармоқлари бўйича таркиби (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Саноат жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Электрэнергетика	5,3	3,8	6,4	9,5	9,5	7,6	10,4	10,9	11,4	11,9	11,1
Ёқилғи	20,2	32,3	29,1	21,3	20,3	30,2	26,8	24,9	13,7	18,2	17,7
Металлургия	9,0	11,5	14,5	22,3	16,4	21,3	21,8	19,9	10,6	13,0	13,8
Машинасозлик	13,8	14,6	10,9	3,7	3,2	2,3	3,1	3,4	2,1	2,4	2,4
Енгил	7,9	15,9	14,1	21,4	20,7	16,2	17,7	18,2	28,1	21,8	23,8
Озиқ-овқат	8,4	5,8	6,0	3,8	5,0	3,7	3,5	3,8	2,9	4,8	5,5
Киме ва нефт кимё	26,7	9,9	11,1	9,2	7,6	12,2	9,7	9,8	24,8	16,9	11,0
Қурилиш материаллари	0,9	1,2	1,2	1,6	2,0	1,1	1,4	1,6	2,1	2,6	2,4
Бошқа тармоқлар	7,8	5,0	6,7	7,2	15,3	5,4	5,6	7,5	4,3	8,4	12,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

3.4.6 – илова. Асосий капиталга инвестицияларнинг технологик таркиби (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Қурилиш монтаж ишлари	58,1	48,2	53,1	48,4	45,6	51,0	49,4	52,2	50,4	53,8	50,9
Машина, ускуналар ва инвентар	30,6	39,5	35,1	39,7	43,6	35,5	35,4	32,5	37,9	32,4	37,6
Бошқа ҳаражатлар	11,3	12,3	11,8	11,9	10,8	13,5	15,2	15,3	11,7	13,8	11,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

4. Ташқи савдо

4.1. Савдо баланси, экспорт ва импорт

Ташқи иқтисодий алоқаларни босқичма-босқич эркинлаштириш жараёни ўзининг ижобий натижаларини бера бошлади. 2004 йилда 2003 йилда ташқи савдо риволанишидаги тенденциялар мустақамланди. Ўзбекистон ташқи савдо айланмаси таҳлил қилинаётган давр мобайнида 29,6%га ўсиб, 8,7 млрд. долл.ни ташкил этди. (4.1.1 жадвал). Ташқи савдо айланмасининг 56,0% экспорт операциялари ва 44,0% импорт операцияларидан иборат бўлди.

Импортга нисбатан экспорт тез суръатлар билан мос равишда 30,3% ва 28,7%га ўсди. Бундай нисбат 9 ойлик натижаларга кўра 2003 йилнинг шу даврига нисбатан импорт 28,8%га, экспортни 34,6% ўсиши ҳисобига таъминланди. 4 чорақда бунинг акси кузатилди, импорт операциялари экспорт операцияларига нисбатан кўпроқ амалга оширилди, яъни импорт 28,5%, экспорт эса 20,0% кўрсаткичга эга бўлди. Савдо ҳажмининг тез суръатлар билан ўсишида импорт операцияларини божхона тарифлари орқали тартибга солиш борасида амалга оширилган чора-тадбирларнинг ўрни юқори бўлди. Фаолият юритаётган корхоналарни модернизация қилиш ва техник қуролланиш даражасини оширишга қулай шароитлар яратиш мақсадида 2004 йилнинг 1 январидан бошлаб, машина, ускуналар ва станоклар олиб киришга нол ҳажмдаги бож белгиланди; олиб кирилатган товарларни сертификатлаш тизими такомиллаштирилди. Иқтисодий фаолликнинг ўсиши (ЯИМ даражаси 2003 йилга нисбатан 7,7%га ортди) корхоналарнинг инвестицияга ва истеъмол товарларига бўлган ички талабларини ортиши ҳисобига импортнинг ўсиши кузатилди.

Республикада ишлаб чиқарилаётган асосий экспорт товарларига жаҳон бозорида қулай конъюнктураси динамикаси натижасида нархларнинг ортиши экспорт ўсишининг асосий омилларидан бири бўлди. Масалан, йил охирига келиб олтин нархи ўтган йилга нисбатан кейинги 16 йилдаги кўрсаткичлар ичида рекорд даражага кўтарилди, яъни бир унцияси учун 2003 йилдаги 330 доллар бўлган ҳолда 2004 йил декабрининг бошларида 449 долларга етди¹. Экспортнинг ҳажмини ўсишига юқори қўшилган қийматига эга бўлган товарларни экспорт қилинишини ортиши, шунингдек, халқаро операциялар бўйича сўмни конвертацияси қулай имконият яратди.

4.1.1 - жадвал. Ўзбекистон ташқи иқтисодий фаолиятнинг асосий кўрсаткичлари (млн. долл.)

Кўрсаткичлар	2003	2004	Жумладан		Ҳажмининг ўзгариши, %	
			03/IV*	04/IV*	2004 йил 2003 йилга нисбатан	04/IV кв 03/IV кв га нисбатан
Ташқи савдо айланмаси	6689,2	8669,0	1965,2	2430,9	129,6	123,7
МДХ мамлакатлари	2105,4	3002,6	606,2	857,2	142,6	141,4
Бошқа мамлакатлар	4583,8	5666,4	1359,0	1573,7	123,6	115,8
Экспорт	3725,0	4853,0	1105,5	1326,3	130,3	120,0
МДХ мамлакатлари	969,2	1528,4	274,4	425,9	157,7	155,2
Бошқа мамлакатлар	2755,8	3324,6	831,1	900,4	120,6	108,3
Импорт	2964,2	3816,0	859,7	1104,6	128,7	128,5
МДХ мамлакатлари	1136,2	1474,2	331,8	431,3	129,7	130,0
Бошқа мамлакатлар	1828,0	2341,8	527,9	673,3	128,1	127,5
Савдо баланси (қолдиқ)	760,8	1037,0	245,8	221,7	X	X
МДХ мамлакатлари	-167,0	54,2	-57,4	-5,4	X	X
Бошқа мамлакатлар	927,8	982,8	303,2	227,1	X	X
Ташқи савдо айланмаси таркиби, %	100,0	100,0	100,0	100,0	X	X
МДХ мамлакатлари	31,5	34,6	30,8	35,3	X	X
Бошқа мамлакатлар	68,5	65,4	69,2	64,7	X	X

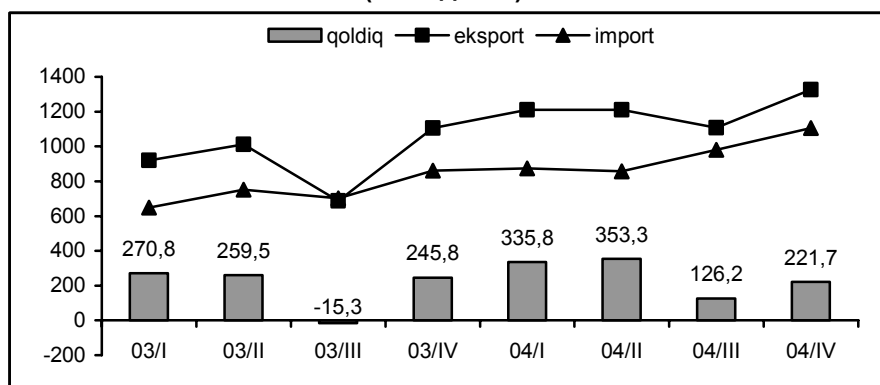
Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Таҳлил қилинаётган давр мобайнида импортни экспорт билан қоплаш коэффициенти 1,27 ни ташкил этди; натижада ижобий савдо баланси 1037 млн. долл. ни ташкил этиб, 2003 йилга нисбатан 276,2 млн. долл.га ўсди. (4.1.1. жадвал, 4.1.1. илова, 4.1.1. чизма). 2004 йилнинг 4 чорагида ижобий қолдиқ 221,7 млн. долл.ни ташкил этди. Ижобий қолдиқнинг 95% ёки 982,8 млн. доллари 2004 йилнинг биринчи чорақларида хорижий мамлакатлар билан савдонинг ҳисобига олинди. МДХ мамлакатлари билан товар айирбошлашнинг ижобий қолдиги 54,2 млн. долл. ташкил этди. Бу кўрсаткич 2004 йилнинг уччала чорагида олинди, 4 чорақда эса товар айирбошлаш 5,4 млн.доллар билан салбий қолдиқга эга бўлди

¹ Россия ахборот агентлиги (Росбизнесконсалтинг) 10.11.2004

4.1.1 - чизма. Товарлар экспорти ва импортнинг нисбати (млн. долл.)*



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси*

ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Экспортнинг таркибида сифат ўзгаришлари юз бериши давом этди. 2004 йилда экспорт ҳажмининг ортиши барча товарлар гуруҳлари бўйича кузатилди. Энг юқори ўсиш хом ашё кўринишига эга бўлган маҳсулотларни ишлаб чиқаришнинг (1,2-1,7 марта) ортиши ҳисобига ноҳомашё маҳсулотларининг экспорти (1,5 марта) ортишида кузатилди. Бундай тенденция 2004 йилнинг тўрттала чорагида ҳам кузатилди. 2003 йилнинг шу даврига

нисбатан кимё маҳсулотлари экспорти 2,0 мартага; озиқ овқат маҳсулотлари экспорти 1,8 мартага; машина ва ускуналар 1,6 мартага ортди. Жумладан, 2004 йилнинг 4 чорагида машина ва ускуналарнинг экспорти 2003 йилнинг шу даврига нисбатан 2 баробар ортди. Шу билан бирга кимё маҳсулотларининг экспорт улуши 4,7% ни (2003 йилга нисбатан 1,6 фоиз даражага ортган), озиқ овқат маҳсулотлари 3,8% (1,1 фоиз даражага), машина ва ускуналар 7,4% (1,5 фоиз даражага) ташкил этди. (4.1.2. жадвал, 4.1.2. илова). Органик кимё, ўғитлар, парфюмерия-косметика воситалари, пластмасса, буғдой, мевалар, ун маҳсулотлари, сабзавот маҳсулотлари ва автомобилларни экспорт қилишнинг ҳажми ортди. Енгил саноат маҳсулотлари ичида трикотаж кийимлари ва матоларининг экспорт ҳажми ортди. “Ўзэлтехсаноат”, “Ўзметкомбинат”, “Ўзавтосаноат” ассоциацияси, “Ўзкимесаноат” ДАК, “Ўзқишлоқмашҳолдинг” ХК маҳсулотларининг экспорти сезиларли даражада кўпайди.

4.1.2 - жадвал. Экспортнинг товар таркиби (%)

Товарлар гуруҳи	Экспортнинг умумий ҳажмидаги улуши, %				Ҳажмининг ўзгариши, %	
	2003	2004	Жумладан		2004 йил 2003 йилга нисбатан	04/IV кв 03/IV кв га нисбатан
			03/IV*	04/IV*		
Пахта толаси	19,8	18,1	26,1	19,2	118,5	88,3
Озиқ овқат	2,7	3,8	3,0	4,0	183,0	158,1
Кимё маҳсулотлари	3,1	4,7	3,5	5,2	200,3	176,3
Энергетика маҳсулотлари	9,8	12,4	10,0	11,6	165,1	139,4
Қора ва рангли металллар	6,4	8,6	5,6	8,9	174,4	189,0
Машина ва ускуналар	5,9	7,4	5,2	8,7	163,8	200,0
Хизматлар	14,4	11,8	13,2	11,5	107,2	105,2
Бошқалар	37,9	33,2	33,4	30,9	114,0	111,2
Жами	100	100,0	100	100,0	130,3	120,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

2003 йилга нисбатан хизматлар экспорти 7,2%га, шу жумладан 4 чорақда – 5,2%га кўпайди. Хизматлар умумий ҳажмининг 72%ни транспорт хизматлари, 50% ни темир йўл ва йўловчи ташиш ташкил этди. 2004 йилда алоқа хизматлари 5,1%, туризм хизматлари 4,8%, компьютер ва информацион хизматлар 0,1%ни ташкил этди.

Экспортнинг хом-ашё маҳсулотларидан ҳисобланган пахта толаси улуши 2003 йилга нисбатан 1,7 даражага қисқариб, унинг экспорти ҳажми экспорт миқдори ва қулай нархлар конъюнктураси ҳисобига 18,5% ўсиб, 18,1%ни ташкил этди. 4 чорақда пахта толаси экспорти даражаси 2003 йилнинг мос даврига нисбатан камайди ва 88,3%ни ташкил қилди.

Энергия ташувчилар экспорти 2003 йилга нисбатан 65,1%га; рангли ва қора металллар экспорти 74,4%га ортди. Натижада ялпи экспортда энергетика маҳсулотларининг улуши 2,6 фоиз даража ортиб 12,4%ни, рангли ва қора металллар улуши 2,2 фоиз даража ортиб, 8,6%ни ташкил этди. Рангли металллар экспортининг кескин ўсиши (89,0%га) 4 чорақда кузатилди. (4.1.2. жадвал, 4.1.2. илова). Табиий газ, нефтни қайта ишлаш маҳсулотлари, мис ва ундан ишланган маҳсулотлар, пўлатдан тайёрланган маҳсулотлар, кимёвий товарлар, машина ускуналар сотиш ошди.

Ўзбек товарларини жаҳон бозорига кириб боришида дуч келинаётган айрим тўсиқлар экспортнинг кенгайишига салбий таъсир кўрсатмоқда. Масалан, Ўзбекистон экспортини тартибга солиш Европа иттифоқи билан тўқимачилик маҳсулотлари ва кийим кечак билан савдо қилиш масалалари 1993 йилда имзоланган ва 2004 йилгача узайтирилган икки томонлама битим асосида олиб борилади. Шунинг учун ҳам Ўзбекистондан ЕИга пахта маҳсулотларини олиб чиқишда лицензиялаш талаб этилади, бу эса, мазкур маҳсулотларни экспортини амалга оширишда қийинчиликлар туғдиради.

Импортнинг товар таркибида ҳам ижобий ўзгаришлар юз берди. Мамлакатда ишлаб чиқарилмайдиган лекин корхоналарнинг иш фаолиятида зарур бўлган маҳсулотларнинггина импорти амалга оширилди. Бундай маҳсулотларга машина ва ускуналар, рангли ва қора металллар кириди. Шу билан бирга озиқ овқат маҳсулотларининг импорти қисқарди. (4.1.3. жадвал, 4.1.3. илова).

Етакчи товарлар гуруҳлари ҳажми – машина ва ускуналар импорти 2003 йилга нисбатан 33,3%га кўпайди. Натижада мазкур гуруҳ товарларининг жами импортдаги улуши 1,6 фоиз даражага ортиб, 46,0%ни ташкил этди. Кимё маҳсулотлари импорти 25,7%га; рангли ва қора металллар импорти 67,1%га ошди. Мос равишда уларнинг жами импортдаги улуши 12,5%, 10,3%ни ташкил қилди. Технологик ускуналар, кимёвий қоришмалар, косметика ва ювиш воситалари, пластмасса, пўлат, қора металдан тайёрланган маҳсулотларнинг импорти ошиб бормоқда.

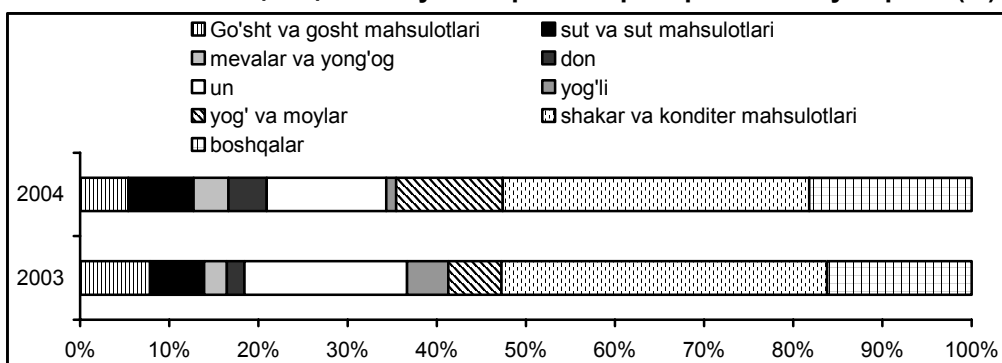
Энергетика маҳсулотлари импорти сезиларсиз даражада 1,6%га ўсди. Унинг ялпи импорт таркибидаги улуши 2,1%ни ташкил этди. 3 ва 4 чорақларда ҳам электроэнергия импорти 12,9%га камайганлиги қайд этилди.

Хизматлар импорти 2003 йилга нисбатан 41,2%га ошди, шу жумладан 4 чорақда асосан қурилиш ишлари ва транспорт хизматлари эвазига 6,0%га кўпайди. Натижада ялпи импортда хизматлар улуши 2004 йилда 11,1%ни, шу жумладан, 4 чорақда 8,8%ни ташкил этди. (4.1.3. жадвал, 4.1.3. илова).

Бошқа товарлар гуруҳи бўйича импорт ҳажми 11,2 %га ортди. Бундай ўсиш ёғоч ва ёғоч маҳсулотлари, тўқимачилик маҳсулотлари, қурилиш материаллари ва уларнинг маҳсулотларини олиб кириш кўпайганлиги ҳисобидан амалга ошди. (4.1.3. жадвал, 4.1.3. илова).

Озиқ овқат товарлари импорти 2003 йилга нисбатан 11,1%га қисқарди, ялпи импортдаги улуши 3,1 даражага пасайиб, 6,8%ни ташкил этди. Асосан гўшт маҳсулотлари, ун ва ун маҳсулотлари, мева, қандолат маҳсулотларини етказиб беришни камайиши давом этди (4.1.2. чизма).

4.1.2 - чизма. Озиқ овқат маҳсулотлари импорт таркибининг ўзгариши(%)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Йил мобайнида чораклар бўйича МДХ мамлакатлари билан савдо алоқалари кўрсаткичлари яхшиланиб борди, яъни, анъанавий савдо муносабатларининг мустаҳкамланиб бориши тенденциялари кузатилмоқда. Натижада МДХ мамлакатлари билан савдо айланмаси 2004 йилда 3,0 млрд. долларни ташкил этиб, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 1,4 баробар кўпайди. Хорижий мамлакатлар билан қайд этиб ўтилган давр мобойнида савдо айланмаси 5,7 млрд. долл.га етиб, 1,2 баробар кўпайди. Мос равишда МДХ мамлакатларидаги савдо шериклари билан савдо айланмаси 2003 йилдаги 31,5%дан 2004 йилда 34,6%га кўпайди, хорижий мамлакатлар билан эса, 68,5% дан 65,4%га пасайди. (4.1.1. жадвал).

2003 йилга нисбатан хориж мамлакатларига экспорт қилиш 1,21 марта ва МДХ мамлакатларига эса экспорт қилиш 1,58 баробар ошди (4.1.1. жадвал). Бунда МДХ мамлакатларига экспорт етказиб бериш улуши 26,0 % дан 31,5 %га ўсди, хорижий мамлакатларга эса, 74,0% дан 68,5%га қисқарди (4.1.4. жадвал). Бундай тенденция таҳлил қилинаётган давр мобайнида сақланиб қолди. 2004 йилнинг бошидан МДХ мамлакатларига озиқ овқат маҳсулотлари, машина ва ускуналар, рангли металллар экспорти икки баробарор отди. Хорижий мамлакатларга кимё маҳсулотлари, озиқ овқат ва рангли металллар экспорти бирмунча ортди. Бироқ, МДХ давлатларининг бозорлари озиқ-овқат маҳсулотлари, машина ва ускуналар, рангли металллар, энергетика, пахта маҳсулотларининг анъанавий истеъмолчиси ҳисобланади.

4.1.4 - жадвал. Экспорт ва импортнинг жўғрофий таркиби, (%)

Мамлакатлар	Умумий ҳажмдаги улуши, %							
	Экспорт				Импорт			
	2003	2004	Жумладан		2003	2004	Жумладан	
03/IV*			04/IV*	03/IV*			04/IV*	
Жами	100	100,0	100	100,0	100	100,0	100	100,0
МДХ мамлакатлари	26,0	31,5	24,8	32,1	38,3	38,6	38,6	39,0
Қозоқистон	2,7	3,8	3,1	4,2	6,6	6,3	7,1	7,4
Россия	12,3	14,9	17,7	17,8	23,3	24,0	23,6	22,6
Тожикистон	3,3	3,0	2,5	3,0	0,8	1,0	0,5	0,8
Украина	3,9	2,3	-3,6	4,5	4,6	4,5	5,0	4,9
Бошқа мамлакатлар	3,8	7,5	5,1	2,6	3,0	2,8	2,4	0,3
Хорижий мамлакатлар	74,0	68,5	75,2	67,9	61,7	61,4	61,4	61,0
Афғонистон	2,4	2,6	2,3	3,0		0,1		0,05
Бельгия	1,9	1,1	3,1	0,1	0,7	0,5	0,9	0,6
Буюк Британия	7,5	7,9	7,1	8,2	2,6	1,8	2,5	2,0
Германия	1,2	1,0	1,1	1,0	9,8	7,1	9,4	6,1
Хиндистон	2,4	2,5	0,8	4,1	0,6	0,7	0,5	0,7
Эрон	7,4	6,9	10,5	9,5	1,0	0,9	1,0	0,7
Италия	1,6	1,1	1,7	1,3	1,7	1,8	1,1	2,0
Хитой	1,4	2,1	1,5	1,9	5,5	7,0	4,1	4,6
Жанубий Корея	1,5	1,2	1,3	1,2	7,9	9,2	8,6	7,6
Латвия	2,3	2,1	3,0	1,9	0,7	0,4	0,6	0,3
Нидерландия	0,4	0,5	0,3	0,5	1,0	0,8	1,0	0,6
АҚШ	2,9	3,1	2,5	2,4	7,7	10,3	7,3	14,3
Туркия	3,5	4,5	4,1	3,6	4,8	4,5	4,4	4,3
Франция	0,6	0,7	0,6	0,8	1,6	1,2	2,1	1,0
Швейцария	5,4	3,1	5,5	0,9	0,6	0,4	0,7	0,6
Япония	0,4	0,4	0,6	0,4	2,0	2,1	2,8	1,9
Бошқа мамлакатлар	31,2	27,7	29,2	27,1	13,5	12,6	14,4	13,6

Манба: ЎзР Давлат статистика кўмитаси

* ЎзР Давлат статистика кўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

2004 йилда ўтган йилнинг шу даврига нисбатан унча катта бўлмаса ҳам тез суръатлар билан МДХ мамлакатларидан импорт 1,30 баробар, хорижий мамлакатлардан 1,28 баробар ортди. Мос равишда МДХ мамлакатларидан импорт маҳсулотларини олиб кириш 38,3% дан 38,6%га ортди, хорижий мамлакатлардан эса, 61,7% дан 61,4 %га камайди (4.1.1., 4.1.4. жадваллар). МДХ мамлакатларидан рангли металллар, кимё маҳсулотлари, ёғоч маҳсулотларининг импорти ортди, озиқ овқат ва энергетика маҳсулотларининг импорти камайди. Хорижий мамлакатлардан энергетика маҳсулотлари, машина ва ускуналар импорти ортди, озиқ- овқат ва рангли металллар импорти эса камайди. Аввалгидек МДХ мамлакатлари бозори энергия ташувчилар, қора ва рангли металлларни; хорижий мамлакатлар бозори эса машина ва ускуналар, озиқ-овқат маҳсулотларини асосий етказиб берувчиси бўлиб қолди.

Йил мобайнида экспорт бўйича энг йирик ҳамкорлар қуйидаги 8 та мамлакат бўлди: Россия – 14,9% (2003 йил даражасига нисбатан 157,8%), Буюк Британия - 7,9% (137,4%), Эрон - 6,9% (122,7%), Туркия - 4,5% (167,4%), Қозоғистон - 3,8 % (186,4%), АҚШ - 3,1% (140,1%), Швейцария – 3,1% (75,7%), Тожикистон – 3,0 % (121,1%) (4.1.4. жадвал, 4.1.4. илова). 4 чорақда Белгия (2003 йилнинг 4 чорақ даражасига нисбатан 4,4%) ва Швейцарияга (19,3%) экспорт ҳажми камайди.

Импортнинг асосий қисми (72,9%) ҳам асосан 8 та мамлакатга тўғри келди: Россиянинг импортдаги улуши 24,0%ни (2003 йил даражасига нисбатан 133,0%), АҚШ – 10,3% (172,5%), Жанубий Корея - 9,2% (149,9%), Германия - 7,1% (92,8%), Хитой – 7,0% (162,9%), Қозоғистон -6,3% (123,0%), Туркия – 4,5% (121,7%), Украина - 4,5% (125,4%) (4.1.4.жадвал, 4.1.5. илова). 4 чорақда ўтган йилнинг шу даврига нисбатан АҚШдан импорт ҳажмининг 2.5 баробар ортганлиги кузатилди.

Буюк Британия, Эрон, Озарбайжон, Швейцария, Афғонистон, Тожикистон, Туркменистон каби мамлакатлар билан савдо айланмасида ижобий натижаларга; Жанубий Корея, Россия, Германия, Хитой, АҚШ билан эса, аксинча салбий кўрсаткичларга эришилди.

Умуман олганда 2004 йилда ташқи савдо ривожланишида ижобий тенденциялар давом этди. Экспорт ва импорт товарлари таркибида сифат жиҳатдан ўзгаришлар юз берди. Қўшилган қиймати юқори бўлган махсулотларнинг экспортини ўсиш суръатлари кузатилди; импорт таркибини янада такомиллаштириш. МДҲ мамлакатлари билан савдо алоқалари яхшиланди. Нафақат хорижий мамлакатлар, балки, МДҲ мамлакатлари билан ҳам савдо айланмасида ижобий қолдиқ қайд этилмоқда.

Ташқи савдонинг 2005 йилда ривожланиш истиқболлари ижобий бўлиши кутилмоқда.. Бунга республикада ЖСТ аъзо бўлиш учун тайёргарлик ишлари бўйича белгиланган ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш, савдо режимини яхшилаш борасида амалга оширилаётган чоратadbирлар таъсир кўрсатади. Экспортнинг ўсишига республикада ишлаб чиқарилаётган махсулотларга нисбатан жаҳон бозоридаги нарх конъюктурасининг ижобий ўзгариши ҳам ёрдам беради.

4.2. Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар

Ўзбекистонда хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар фаолиятини тартибга соладиган меъёрий-ҳуқуқий асосни такомиллаштиришга, хориж капиталини янада жалб қилиш ва янги қўшма ишлаб чиқаришни ташкил этиш учун макроиқтисодий шароитлар яратишга қаратилган чоратadbирлар амалга оширилиб келинмоқда.

4.2.1 - жадвал. Ўзбекистон Республикасида хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар фаолиятининг асосий кўрсаткичлари

	Ўлчов бирлиги	2003	2004	03/IV*	04/IV*	2004 й. 2003 й.га нисбатан % да	04/IV 03/IVга нисбатан %да
Махсулотлар ишлаб чиқариш ҳажми , меҳнат ва хизматлар	млрд. сўм	1441,3	1958,4	x	x	x	x
Фаолият юритаётган корхоналар сони	дона	2209	2412	x	x	109,2	x
Ташқи савдо айланмаси	млн. долл.	1422,8	1950,9	409,2	532,1	137,1	130,0
Экспорт	млн. долл.	564,4	785,2	155,4	201,1	139,1	129,4
Импорт	млн. долл.	858,4	1165,7	253,8	331,0	135,8	130,4
Республика ташқи савдо айланмасида ХИКларнинг улуши	%	21,3	22,5	20,8	21,9	x	x
Республика жами экспортида ХИКларнинг улуши	%	15,2	16,2	14,1	15,2	x	X
Жами махсулотлар ишлаб чиқаришда ХИКларнинг экспорт улуши, меҳнат ва хизматлар	%	38,1	41,0	x	x	x	X
Республика жами импортида ХИКларнинг улуши	%	29,0	30,5	29,5	30,0	x	x
Экспортнинг импортга нисбатан коэффициенти	коэф-т	0,66	0,67	0,61	0,61	x	x

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Корхоналарни хусусийлаштириш жараёнида иштирок этиш имкониятини кенгайтириш, миллий валютанинг жорий халқаро операциялар бўйича эркин конвертациялашнинг киритилиши, истеъмол товарлари ишлаб чиқарувчи корхоналарни ҚҚСдан ташқари бошқа солиқлардан озод этиш, божхона тарифлари орқали тартибга солиш механизмларини такомиллаштиришга қаратилган чора-

тадбирларнинг амалга оширилиши хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарнинг ишлаб чиқариш кўрсаткичлари ва ташқи савдо фаолиятининг ижобий томонга ўзгаришига таъсир кўрсатди.

2004 йилда хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарда 1958,4 млрд. сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилган ва хизматлар кўрсатилган. Фаолият юритаётган хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар сони 203 тага кўпайди. Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарда юқори қўшилган қийматга эга маҳсулотлар ишлаб чиқаришга автомобил, енгил саноат, озиқ-овқат, рангли металлургия корхоналари катта хисса қўшди.

2004 йилда, шу жумладан 4 чорақда ташқи савдо айланмаси 37,1% ва 30,0%га ўсди. Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарнинг республика ташқи савдо айланмасидаги улуши таҳлил қилинаётган давр мобойида 1,2 фоиз ва 1,0 фоиз даражага ортди.

2004 йилда хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспорти республика бўйича 785,2 млн. долл.ни ёки республика умумий экспортининг 16,2%ни ташкил этди ва 2003 йилга нисбатан 139,1%га ошди. Машинасозлик (2 баробар), кимё саноати (1,6 баробар), ёқилғи энергетика саноати (1,5 баробар), металлургия (1,4 баробар) тармоқлари тез суръатлар билан ривожланди.

Экспортнинг товарлар таркибида ижобий ўзгаришлар юз берди. Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспортида “бошқалар” гуруҳидан ташқари машина ва ускуналар (28,4%), хизматлар (5,0%), озиқ овқат (3,9%), энергетика маҳсулотлари (3,6%) нисбатан катта бўлган улушларни ташкил этди, шу жумладан, 4 чорақда машинасозлик мажмуи экспорт улуши бирмунча ошди (даврлар бўйича мос равишда 9,0 фоиз ва 6,9 фоиз даража). Машинасозлик маҳсулотлари экспортида “ЎзДЭУавто” ҚК маҳсулотлари етакчилик қилиб келмоқда. ҚК томонидан 2004 йилда 2003 йилга нисбатан 18556 дона кўп енгил автомобиллар экспорт қилинган. Россия автомобил бозорига “Nexia” ва “Matiz” автомобилларини етказиб бериш 1,7 баробар ошди. “ЎзДЭУавто” автомобиллари Россияда сотилаётган автомобилларнинг ўнлигида 4 ўринни эгаллади². Қўшма корхоналар маҳсулотини рақобатбардошлигини ошишининг асосий омилли маҳаллийлаштириш дастурига мувофиқ бутловчи алоҳида қисмларини ички ишлаб чиқаришда кенгайтириш эвазига таннархини пасайтириш (ушлаб туриш) ҳисобига эришилди.

Ижобий ўзгаришлардан бири бу пахта толаси экспортининг қисқариши ҳисобланади. Унинг хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспортидаги улуши 2004 йилда 1,0 фоиз даражага, 4 чорақда 2,4 фоиз даражага пасайди (4.2.2 жадвал).

4.2.2 - жами Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспортининг товар таркиби, (%)

	2004 й. 2003 й.га нисбатан % да	04/IV 03/IVга нисбатан %да	2003	2004	03/IV*	04/IV*
Жами	139,1	129,4	100	100	100	100
Пахта толаси	96,7	47,8	3,3	2,3	3,8	1,4
Озиқ овқат	127,6	135,7	4,2	3,9	3,8	3,9
Кимё маҳсулотлари	156,0	127,9	2,3	2,6	3,0	2,9
Энергетика маҳсулотлари	149,5	200,1	3,3	3,6	3,2	5,0
Қора ва рангли металллар	137,4	74,9	0,8	0,7	1,3	0,8
Машина ва ускуналар	203,3	168,7	19,4	28,4	22,6	29,5
Хизматлар	157,7	147,9	4,4	5,0	5,3	6,1
Бошқалар	119,6	114,5	62,3	53,5	57,0	50,4

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Рангли металллар экспортининг ошишига сабаб бўлган омиллардан бири жаҳон бозоридаги қулай нархлар конъюнктураси бўлди.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспортида енгил автомобиллар, автобуслар, электротехника воситалари, мева-сабзавот маҳсулотлари, алоҳида хизматлар, тўқимачилик маҳсулотлари, нефтни қайта ишлаш маҳсулотлари ва бошқалар катта ўрин эгаллади. Ишлаб чиқарилаётган ва экспорт қилинаётган маҳсулотлар бўйича “Узавтосаноат” АЖ, “Ўзбекенгилсаноат” ДАК, “Ёғмойтамакисаноат”, “Озиқ-овқат”, “Узэлтехсаноат” ассоциацияларининг улуши юқори бўлди.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспортининг ҳудудий таркибида Навоий (28,8%), Андижон (26,9%), Тошкент (11,5%), Фарғона (10,7%) вилоятлари ва Тошкент шаҳри (13,1%)

² 2004 йилда Россияда хорижий автомобиллар – биринчи ўнлик 17.01.2005 й.

етақчилик қилмоқда (4.2.3 илова). Мазкур ҳудудлар улушига хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар барча экспортнинг 90,3% тўғри келади. Экспорт асосан машинасозлик, олтин қазиб чиқариш, кимё ва енгил саноати маҳсулотлари ҳисобига амалга оширилган.

Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Сурхондарё, Сирдарё ва Хоразм вилоятларидаги хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарнинг экспортдаги улуши жами республикадаги хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспорти ҳажмининг 1%ни ташкил этди.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарнинг экспортдаги улуши Андижон вилоятида (2 баробар) ва Қорақалпоғистон Республикасида (1,6 баробар) тез суръатларда ўсиб борди. Сирдарё ва Хоразм вилоятларида эса, экспорт ҳажми қисқарди (4.2.3. жадвал).

Ҳудудлар экспортида Андижон (82,0%), Навоий (57,9%), Ферғона (55,4%), Наманган (27,8%), Самарқанд (18,7%) ва Тошкент вилоятларидаги (15,1%) хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар катта улушга эга бўлдилар.

Мазкур ҳудудларда олтинни қазиб олиш (Навоий вилояти), автомобил ва автобуслар (Андижон ва Самарқанд вилоятлари), кимё саноати маҳсулотлари (Тошкент вилояти), нефтни қайта ишлаш маҳсулотларини (Фарғона вилояти) ишлаб чиқарадиган хорижий инвестициялар иштирокидаги катта корхоналар жойлашган. Экспортга йўналтирилган маҳсулот ишлаб чиқаришда ҳудудий нумутаносибликлар, шу жумладан, муҳим ҳисобланган бозор инфратузилмаси ривожланганлиги даражасидаги тафовутлар ҳудудий иқтисодиётнинг турли даражада ривожланганлиги билан изоҳланади.

2004 йил натижаларига кўра хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар томонидан меҳнат, хизматлар ва маҳсулотларни импорт қилиш ҳажми республика бўйича 1165,7млн. АҚШ долл. ёки республика жами импортнинг 30,5% ташкил этди. 2004 йилнинг 4 чорагида эса, мос равишда 331,0 млн.долл. ва 29,9%ни ташкил этди. 2004 йил ва 2003 йилнинг 4 чорагига нисбатан ўсиш мос равишда 35,8 % ва 30,4%ни ташкил этди.

2004 йилда 2003 йилда бўлгани каби импортда инвестицион товарлар салмоқли улушни эгаллади. Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар фаолияти бўйича кўрилган чора-тадбирлар истеъмол товарлари импортини қисқартиришга, экспортни оширишга, иқтисодиётнинг рангли металлургия, кимё ва машинасозлик ва бошқа экспортга йўналтирилган устивор тармоқларида, пахта ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлашда юқори технологияларга асосланган ишлаб чиқаришни ривожлантиришга қаратилган эди.

4.2.4 - жадвал. ХИК импортнинг товар таркиби, (%)

	2003	2004	03/IV*	04/IV*	2004 й. 2003 й.га нисбатан % да	04/IV 03/IVга нисбатан %да
Жами	100	100	100	100	135,8	130,4
Озиқ овқат	15,1	12,0	15,5	15,2	108,2	127,3
Кимё маҳсулотлари	12,5	13,9	12,3	12,3	152,1	130,6
Энергия ресурслари	0,4	0,5	0,4	0,4	159,2	117,0
Қора ва рангли металллар	5,4	6,0	5,0	5,9	149,5	153,3
Машина ва ускуналар	55,4	56,3	55,9	54,0	137,9	126,0
Хизматлар	2,7	4,5	3,5	4,6	225,7	172,3
Бошқалар	8,5	6,8	7,4	7,7	108,2	135,8

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

амалда бўлган нол божхона ставкалари ўрнига 5-10 % импорт божларининг жорий қилиниши импортнинг қисқаришига (108,2%) ва хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар томонидан озиқ-овқат маҳсулотларини импортини (3,1 даражага) камайишига олиб келди.

4.2.3 - жадвал. ХИК экспортнинг ҳудудий таркиби, (%)

ҳудудлар	ХИКларнинг ҳудудлар экспорт ҳажмидаги улуши		2004 й. 2003 й.га нисбатан % да
	2003	2004	
Ўзбекистон Р.	15,2	16,2	139,1
Қорақалпоғистон Р.	2,3	2,6	164,4
Андижон	62,8	82,0	203,7
Бухоро	11,9	8,4	104,2
Жиззах	3,1	3,0	122,4
Қашқадарё	8,7	7,6	116,6
Навоий	63,5	57,9	137,9
Наманган	24,4	27,8	100,3
Самарқанд	19,0	18,7	130,2
Сурхондарё	5,7	1,4	135,9
Сирдарё	6,7	4,4	72,4
Тошкент	27,4	15,1	101,3
Фарғона	47,5	55,4	117,0
Хоразм	10,4	6,0	84,4
Тошкент ш.	6,3	6,8	146,9

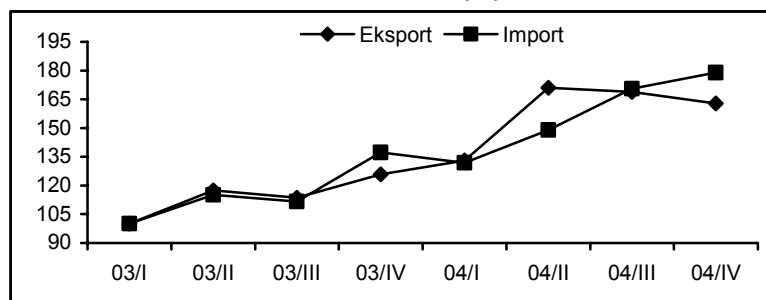
Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар импортнинг товар таркибида 2004 йилда машина ва ускуналар (56,3%), кимё маҳсулотлари (13,9%) озиқ-овқат (12,0%) маҳсулотлари улуши юқори бўлди (4.2.4. жадвал). Алоҳида турдаги истеъмол товарларига (балиқ, соя, ўсимлик ёғи, гўшт, гўшт маҳсулотлари) илгари

Экспорт ва импортнинг чораклар бўйича таҳлили импортнинг экспортга нисбатан (62,8%) тез суръатларда (78,9%) ўсаётганлигини кўрсатди. Бу эса 2004 йилнинг 4 чорагида 2003 йилнинг 1 чорагига нисбатан савдо қолдиғининг 68,4 млн.долл. салбий қолдиққа эга бўлишига олиб келди (4.2.1 чизма).

Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарнинг МДХ мамлакатлари билан ташқи савдо айланмаси 2004 йилда 231,3 млн.долл.га, бошқа хорижий мамлакатлар билан эса 296,8 млн.долл.га ортди (4.2.5 жадвал). МДХ мамлакатлари билан экспорт ҳажми (180%), бошқа хорижий мамлакатларга (122,3%) нисбатан юқори бўлиши маҳаллий ҚҚда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларининг хорижий бозорларда рақобатбардош эмаслиги, МДХ мамлакатларининг аънавий бозорларида харидорларни топиш борасида олиб борилган ишлар билан боғлиқ. Натижада савдо товарайирбошлашда МДХ мамлакатлари билан ижобий қолдиққа (94,8 млн. долл.), хорижий мамлакатлар билан эса, салбий қолдиққа (-475,3 млн. долл.) эга бўлди.

4.2.1-чизма. ХИК экспорт-импорт импортнинг динамикаси, (%)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

МДХ мамлакатлари билан ташқи савдо товарайирбошлашда хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарининг улуши таҳлил қилинаётган давр мобайнида 18,7% дан 25,5%га ўсди, жумладан экспорт 29,1% дан 37,7%гача ортди. МДХ мамлакатларига хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар томонидан экспортнинг 30%дан ортиғи машинасозлик ва озиқ-овқат маҳсулотларига тўғри келади. Жумладан, Россияга -27,4% тўғри келади. МДХ мамлакатларидан импорт қилишда кимё маҳсулотлари, металлургия ва машинасозлик мажмуи товарларининг улуши юқори. МДХ мамлакатларидаги асосий савдо шериклари Россия, Қозоғистон, Тожикистон ҳисобланади.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналарнинг хорижий мамлакатлар билан савдо товар айирбошлашнинг пасайишига қарамасдан нисбатан юқори бўлган 74,5%да сақланиб қолди. Ушбу мамлакатлар билан импортда машинасозлик, озиқ-овқат, кимё саноати маҳсулотлари етакчилик қилди. Асосий етакчи савдо шериклари АҚШ, Туркия, Германия, Жанубий Корея, Буюк Британия, Хитой, Швейцария каби давлатлар ҳисобланади.

4.2.5 - жадвал. ХИКларнинг МДХ ва бошқа хорижий мамлакатлар билан ташқи савдо товарайирбошлаши

	млн. долл.		Умумий ҳажмдаги улуши, %	
	2003	2004	2003	2004
Ташқи савдо товарайирбошлаши	1422,8	1950,9	100,0	100,0
МДХ мамлакатлари	265,9	497,2	18,7	25,5
Бошқа мамлакатлар	1156,9	1453,7	81,3	74,5
Экспорт	564,4	785,2	100,0	100,0
МДХ мамлакатлари	164,4	296,0	29,1	37,7
Бошқа мамлакатлар	400,0	489,2	70,9	62,3
Импорт	858,4	1165,7	100,0	100,0
МДХ мамлакатлари	101,5	201,2	11,8	17,3
Бошқа мамлакатлар	756,9	964,5	88,2	82,7
Савдо баланси (қолдиқ)	-294,0	-380,5	x	x
МДХ мамлакатлари	62,9	94,8	x	x
Бошқа мамлакатлар	-356,9	-475,3	x	x

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар фаолиятининг натижалари ижобий бўлди. Экспортнинг импортга нисбатан ўсганлиги ва экспортнинг импортни қоплаш коэффициентининг 2003 йилда 0,66 дан 2004 йилда 0,67га ошганлиги кузатилди.

Тадқиқ қилинаётган давр мобайнида республикада хорижий капиталлар иштирокидаги “Сурхонтекс” ҚК, “Ядем текстиль” ҚК, “Эмтекс” ҚК, “Балиқчи” ҚК, “Исковуттекс” ҚК, “Elektron xisoblagich” ҚК каби корхоналар фойдаланишга топширилди.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар халқаро сифат стандартларига мос келади. “УзДЭУавто”, “УзКейсМаш”, “СамКочАвто”, “УзБАТ”, “Дойче Кабель АГ Ташкент”, “Green World”, “Оксарой тўқимачи LTD”, “Хобас Тапо” каби хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналари ишлаб чиқараётган маҳсулотларининг ИСО 9001 стандартига мослиги ҳақида сертификатлар олдилар.

Шу билан бир қаторда хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар фаолиятида бир қатор муаммолар ҳам мавжуд. Хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар экспорт импорт операциялари бўйича салбий қолдиққа эга бўлдилар. Бу ички бозорда ишлашнинг афзаллиги, солиқ ва валютани тартибга солиш тизимининг самарадорлигини пастлиги билан боғлиқ.

2005 йилда ХИКга иқтисодий реал секторда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва республикада экспортга йўналтирилган рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ташкил этишда муҳим рол ажратилган.

Ҳукумат томонидан 2005 йилда инвестицион лойиҳаларнинг манзилли Дастурига мувофиқ, хориж инвестициясни жалб қилган ҳолда ЎзР Ҳукумати кафолати остида қурилиши тугалланмаган Боғдод текстил комбинати замирида “Бурсел” (Туркия) компанияси билан ҳамкорликда “Бурсел Багат текстиль” ҚК ва Германия компанияси билан ҳамкорликда “Коканд Хоф Текстиль” ҚК ишга туширилиши мўлжалланмоқда. Лойиҳада Япониянинг халқаро ҳамкорлик банки иштирок этади.

2005 йилдан бошлаб “Ташкентсут”, “Ўзгўштсутсаноат” АЖ ва Россия компанияси замирида ташкил этилган “Вимм-Билль-Данн – Марказий Осие - Ташкент” ҚКда сут маҳсулотларини (сут, творог ва сирлар) ишлаб чиқариш йўлга қўйилади. Бу эса, ўз навбатида республика бозорини ўзимизда ишлаб чиқарилган сифатли маҳсулотлар билан таъминлаш ва Қозоғистон, Хитой, Туркия бозорларига экспорт қилиш имкониятини беради.

Хорижий инвестициялар ҳамкорлигидаги истиқболли инвестицион лойиҳаларининг рўйҳати тузилди. Мазкур рўйҳатга автомобил саноати учун бутловчи қисмлар, пахта матоларини ишлаб чиқариш, тайёр трикотаж маҳсулотлари, жун гиламлар, банклар учун тўлов тизимида фойдаланиладиган пластик карточкаларни ишлаб чиқаришга ихтисослашган қўшма корхоналарни барпо этиш бўйича техник-иқтисодий жиҳатдан асосланган таклифлар киритилган.

Яқин йиллар ичида энгил саноатда хорижий инвестициялар иштирокидаги қўшма корхоналар сони сезиларли даража ўсиши мўлжалланмоқда. 2008 йилнинг охирига қадар жами лойиҳа қиймати 180,6 млн. долл. бўлган 19 та қўшма корхонанинг ишга туширилиши режалаштирилмоқда. Бу ўз набатида республикада пахтани қайта ишлаш қувватини 51 минг тоннага ва тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришни 115,4 млн. донага кўпайтириш имкониятини беради. Тўқимачилик саноатида пахта толаси товарларининг экспорти 2 баробар ортади. Лойиҳаларнинг асосий шерик мамлакатлари АҚШ, Германия, Швейцария ва Туркия ҳисобланади.

Хорижий инвестицияларни жалб этиш борасида истиқболли лойиҳаларни амалга ошириш нафақат республика бозорини сифатли маҳсулотлар билан тўлдиришга балки жаҳон бозорига экспорт қилинаётган маҳсулотлар ҳажмини ҳам оширишга имкон беради.

4.1.1-илова. Савдо баланси (млн. долл.)

Давр	Экспорт	Импорт	Савдо баланси
2000	3264,7	2947,4	317,3
2001	3170,4	3136,9	33,5
2002	2988,4	2712,0	276,4
2003	3725,0	2964,2	760,8
2004	4853,0	3816,0	1037,0
03/I	920,3	649,5	270,8
03/II*	1011,8	752,3	259,5
03/III*	687,4	702,7	-15,3
03/IV*	1105,5	859,7	245,8
04/I	1210,0	874,2	335,8
04/II*	1209,9	856,6	353,3
04/III*	1106,8	980,6	126,2
04/IV*	1326,3	1104,6	221,7

Манба: Иктисодий Йуналишлар Чорақлик нашр Узбекистон, Taxis, Июль -сентябрь 2001

ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

4.1.2-илова. Экспортнинг савдо таркиби, (%)

Давр	Пахта	Озиқ овқатлар	Қиме маҳсулот-лари	Энерге-тика маҳсулот-лари	Рангли ва қора метал-лар	Машина ва усқуналар	Хизматлар	Бошқа товар-лар	Жами (%)	Жами (млн., долл.,)
2000	27,5	5,4	2,9	10,3	6,6	3,4	13,7	30,2	100,0	3264,7
2001	22,0	3,9	2,7	10,2	7,0	3,9	14,6	35,7	100,0	3170,4
2002	22,4	3,5	3,0	8,1	6,4	3,9	15,9	36,8	100,0	2988,4
2003	19,8	2,7	3,1	9,8	6,4	5,9	14,4	37,9	100,0	3725,0
2004	18,1	3,8	4,7	12,4	8,6	7,4	11,8	33,2	100,0	4853,0
03/I	28,5	2,2	2,6	6,6	5,1	5,4	13,5	36,1	100,0	920,3
03/II*	13,5	2,1	2,4	9,3	6,0	6,8	12,8	47,1	100,0	1011,8
03/III*	7,6	3,9	4,1	14,5	10,0	6,2	19,8	33,9	100,0	687,4
03/IV*	26,1	3,0	3,5	10,0	5,7	5,2	13,2	33,3	100,0	1105,5
04/I	25,5	4,3	4,1	8,0	7,0	8,4	11,3	31,4	100,0	1210,0
04/II*	9,1	3,3	4,5	13,4	8,8	5,1	10,9	34,9	100,0	1209,9
04/III*	7,4	3,7	5,2	17,1	9,9	7,2	13,8	35,7	100,0	1106,8
04/IV*	19,2	4,0	5,2	11,6	8,9	8,7	11,5	30,9	100,0	1326,3

Манба: Иктисодий Йуналишлар Чорақлик нашр Узбекистон, Taxis, Июль -сентябрь 2001 ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

4.1.3-илова. Импортнинг товар таркиби, (%)

Давр	Пахта	Озиқ овқатлар	Қиме маҳсулот-лари	Энергети-ка маҳсулот-лари	Рангли ва қора металлар	Машина ва усқуналар	Хизматлар	Бошқа товарлар	Жами (%)
2000	12,3	13,6	3,8	8,6	35,4	8,5	17,8	100,0	2947,4
2001	10,8	12,7	1,9	10,9	41,2	10,3	12,2	100,0	3136,9
2002	12,5	15,1	1,3	8,0	41,4	10,6	11,1	100,0	2712,0
2003	9,9	12,8	2,7	7,9	44,4	10,2	12,1	100,0	2964,2
2004	6,8	12,5	2,1	10,3	46,0	11,1	11,2	100,0	3816,0
03/I	12,3	11,8	0,6	7,5	46,0	10,2	11,6	100,0	649,5
03/II*	10,7	12,3	2,4	8,2	43,4	9,8	13,2	100,0	752,3
03/III*	7,4	15,1	3,8	8,8	43,2	9,8	11,9	100,0	702,7
03/IV*	9,4	12,2	3,7	7,3	44,9	10,7	11,8	100,0	859,7
04/I	9,1	11,5	2,1	7,5	50,2	9,6	10,0	100,0	874,2
04/II*	7,0	14,8	2,5	9,3	40,9	13,6	11,9	100,0	856,6
04/III*	4,3	12,8	1,3	14,1	43,3	13,0	11,2	100,0	980,6
04/IV*	7,2	11,3	2,5	9,9	48,9	8,8	11,4	100,0	1104,6

Манба: Иктисодий Йуналишлар Чорақлик нашр Узбекистон, Taxis, Июль -сентябрь 2001

ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

4.1.4-илова. Экспортнинг жўғрофий таркиби (%)

Давр	Жами (млн. долл.)	Жами (%)	МДХ мамлакатлари	Қозоқис-тон	Россия	Украина	Бошқа мамлакатлар	Хорижий мамлакатлар	Бельгия	Буюк Британия	Эрон	Жанубий Корея	Нидерландия	АҚШ	Туркия	Швейцария	Бошқа мамлакатлар
2000	3264,7	100,0	35,9	3,1	16,7	4,7	11,4	64,1	1,1	7,2	2,2	3,3	2,6	1,6	3,0	8,3	34,8
2001	3170,4	100,0	34,4	3,7	15,8	4,7	10,2	65,6	1,5	6,3	2,6	4,2	2,4	2,6	2,6	5,6	37,8
2002	2988,4	100,0	27,6	2,7	10,6	5,4	8,9	72,4	2,4	7,7	5,8	2,2	1,5	2,6	3,4	6,3	40,5
2003	3725,0	100,0	26,0	2,7	12,3	3,9	7,1	74,0	1,9	7,5	7,4	1,5	0,4	2,9	3,5	5,4	43,5
2004	4853,0	100,0	31,5	3,8	14,9	2,3	10,5	68,5	1,1	7,9	6,9	1,2	0,5	3,1	4,5	3,1	40,2
03/I	920,3	100,0	21,5	2,1	6,7	4,5	8,2	78,5	1,9	13,2	6,9	1,5	0,4	2,4	2,9	6,4	42,9
03/II*	1011,8	100,0	24,7	1,9	9,4	7,0	6,4	75,3	1,0	2,4	5,6	1,8	0,3	3,0	2,3	6,7	52,2
03/III*	687,4	100,0	35,9	3,9	15,6	10,3	6,1	64,1	1,2	8,0	5,5	1,2	0,6	3,9	4,9	1,7	37,1
03/IV*	1105,5	100,0	24,8	3,1	17,7	-3,6	7,6	75,2	3,1	7,1	10,5	1,3	0,3	2,5	4,1	5,5	40,8
04/I	1210,0	100,0	26,8	2,6	11,1	1,2	11,9	73,2	2,2	6,7	6,7	1,6	0,2	2,4	5,5	7,4	40,5
04/II*	1209,9	100,0	30,5	3,6	13,2	1,4	12,3	69,5	1,4	10,7	6,1	1,1	0,7	3,4	4,6	3,2	38,3
04/III*	1106,8	100,0	36,9	4,9	17,6	1,7	12,7	63,1	0,7	5,7	5,0	0,7	0,8	4,3	4,2	1,1	40,6
04/IV*	1326,3	100,0	32,1	4,3	17,8	4,5	5,5	67,9	0,1	8,2	9,5	1,2	0,5	2,4	3,6	0,9	41,5

Манба: Иктисодий Иуналишлар Чораклик нашр Узбекистон, Tacis, Июль -сентябрь 2001, УзР Давлат статистика қўмитаси

* УзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

4.1.5-илова. Импортнинг жўғрофий таркиби (%)

Давр	Жами (млн. долл.)	Жами (%)	МДХ мамлакатлари	Қозоқис-тон	Россия	Украина	Бошқа мамлакатлар	Хорижий мамлакатлар	Буюк Британия	Германия	Хитой	Жанубий Корея	АҚШ	Туркия	Франция	Япония	Бошқа мамлакатлар
2000	2947,4	100,0	38,2	7,3	15,8	6,1	9,0	61,8	2,0	8,7	2,5	9,8	8,7	3,3	2,9	1,9	22,0
2001	3136,9	100,0	37,2	6,2	19,2	7,1	4,7	62,8	2,5	7,8	2,9	11,1	6,4	3,4	4,0	4,2	20,5
2002	2712,0	100,0	36,9	6,7	22,0	4,5	3,7	63,1	2,7	7,8	4,2	9,5	12,1	3,2	2,1	0,7	20,8
2003	2964,2	100,0	38,3	6,6	23,3	4,6	3,8	61,7	2,6	9,8	5,5	7,9	7,7	4,8	1,6	2,0	19,7
2004	3816,0	100,0	38,6	6,3	24,0	4,5	3,8	61,4	1,8	7,1	7,0	9,2	10,3	4,5	1,2	2,1	18,2
03/I	649,5	100,0	38,7	5,8	24,7	6,4	1,8	61,3	2,4	13,8	6,4	6,2	7,2	4,2	1,8	0,7	18,6
03/II*	752,3	100,0	37,4	7,0	23,4	2,5	4,5	62,6	2,6	7,4	5,4	7,5	10,0	5,6	1,3	2,4	20,4
03/III*	702,7	100,0	38,6	6,4	21,5	4,8	5,9	61,4	2,9	9,1	6,4	9,1	6,2	4,9	1,3	2,0	19,5
03/IV*	859,7	100,0	38,6	7,1	23,6	5,0	2,9	61,4	2,5	9,4	4,1	8,6	7,3	4,4	2,1	2,7	20,3
04/I	874,2	100,0	32,6	5,3	20,9	2,8	3,6	67,4	1,6	6,4	8,8	8,4	14,3	6,0	1,1	1,6	19,2
04/II*	856,6	100,0	41,1	7,0	24,9	5,3	3,9	58,9	1,9	6,1	8,5	9,7	6,5	4,6	1,1	1,7	18,8
04/III*	980,6	100,0	41,4	5,4	27,6	4,8	3,6	58,6	1,8	9,7	6,6	11,4	5,7	3,5	1,4	3,1	15,4
04/IV*	1104,6	100,0	39,0	7,4	22,6	4,9	4,1	61,0	2,0	6,1	4,6	7,6	14,3	4,3	1,0	1,9	19,2

Манба: Иктисодий Иуналишлар Чораклик нашр Узбекистон, Tacis, Июль -сентябрь 2001, УзР Давлат статистика қўмитаси

* УзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

4.2.1 - илова. ХИК экспортнинг товар таркиби, (%)¹

	Жами, млн. долл.	Жами, %	Пахта	Озиқ овқат	Киме махсу- лотлари	Энегети- ка махсуло- тлари	Қора ва рангли метал- лар	Машина ва ускуна- лар	Хизмат -лар	Бошқа- лар
2000	451,6	100	4,8	7,4	1,5	3,7	0,3	16,0	3,9	62,4
2001	416,9	100	2,4	4,4	2,6	4,7	0,2	21,1	4,4	60,2
2002	442,9	100	1,0	4,1	2,1	2,9	0,5	16,5	3,8	69,1
2003	564,4	100	3,3	4,2	2,3	3,3	0,8	19,4	4,4	62,3
2004	785,2	100	2,3	3,9	2,6	3,6	0,7	28,4	5,0	53,5
03/I	123,5	100	4,0	4,8	1,6	2,1	0,2	11,0	3,3	73,0
03/II*	145,3	100	2,9	3,5	2,1	3,7	0,6	21,9	3,9	61,4
03/III*	140,2	100	2,3	4,9	2,4	4,2	0,7	20,9	5,0	59,5
03/IV*	155,4	100	3,8	3,7	3,0	3,2	1,3	22,6	5,3	57,0
04/I	164,3	100	1,4	5,7	3,0	2,5	1,5	22,7	3,8	59,4
04/II*	211,3	100	3,7	3,5	2,3	3,4	0,7	26,0	3,4	57,1
04/III*	208,5	100	2,3	2,8	2,3	3,3	0,1	34,3	6,6	48,3
04/IV*	201,1	100	1,4	3,9	2,9	5,0	0,8	29,5	6,1	50,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

4.2.2 - илова. ХИК импортнинг товар таркиби, (%)

	Жами, млн. долл.	Жами, %	Озиқ овқат	Киме махсулот- лари	Энегети- ка махсулот- лари	Қора ва рангли металлар	Машина ва ускуна- лар	Хизмат- лар	Бошқа- лар
2000	760,5	100	12,9	20,5	0,8	5,1	47,4	1,1	12,2
2001	937,2	100	8,8	13,3	0,6	5,9	62,5	1,0	7,9
2002	704,8	100	15,0	13,2	0,6	4,4	57,5	1,1	8,2
2003	858,4	100	15,1	12,4	0,4	5,4	55,4	2,8	8,5
2004	1165,7	100	12,0	13,9	0,6	6,0	56,3	4,5	6,7
03/I	185,0	100	14,2	10,3	0,4	5,0	61,3	1,4	7,4
03/II*	213,1	100	17,3	13,3	0,5	6,1	49,3	3,4	10,2
03/III*	206,5	100	12,9	13,7	0,5	5,6	55,9	2,3	9,0
03/IV*	253,8	100	15,5	12,3	0,4	5,0	55,9	3,5	7,4
04/I	243,9	100	16,2	12,0	0,4	5,0	56,2	4,2	6,0
04/II*	275,4	100	11,3	15,8	0,8	7,0	53,3	4,7	7,1
04/III*	315,4	100	6,0	15,5	0,5	6,0	61,4	4,6	6,0
04/IV*	331,1	100	15,2	12,3	0,4	5,9	54,0	4,6	7,7

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

1 ХИК экспорт импортнинг товар таркиби бўйича маълумотлар 1998 йилдан болаб, ҳудудий таркиби ҳақидаги маълумот 1997 йилдан бошлаб тақдим этила бошланган.

4.2.3. илова. ХИК экспортининг ҳудудий таркиби, (%)

	Жами, млн. долл.	Жами, %	Қорақалпо- ғистон Республи- каси	Андижон	Бухоро	Жиззах	Қашқадарё	Навой	Наманган	Самарқанд	Сурхандарё	Сирдарё	Тошкент	Фарғона	Хоразм	Тошкент шаҳри
2000	451,6	100	0,0	13,3	0,3	0,1	0,0	31,9	4,2	2,8	0,0	5,0	14,0	7,2	0,2	21,0
2001	416,9	100	0,0	18,6	0,1	0,3	0,0	29,0	2,0	2,2	0,0	1,0	18,7	7,4	0,2	20,5
2002	442,9	100	0,2	14,0	0,4	0,1	1,6	35,9	2,2	1,8	0,1	0,8	17,4	11,0	0,4	14,1
2003	564,4	100	0,1	18,4	2,8	0,2	2,3	28,3	2,9	2,4	0,3	0,8	15,7	12,7	0,7	12,4
2004	785,2	100	0,1	26,9	2,1	0,2	1,9	28,0	2,1	2,3	0,3	0,4	11,5	10,7	0,4	13,1
03/I	123,5	100	0,1	10,3	3,4	0,0	2,6	34,4	2,3	1,6	0,2	0,9	19,3	14,0	0,7	10,2
03/II*	145,3	100	0,0	20,9	2,1	0,0	2,5	29,4	2,9	2,6	0,4	0,9	13,5	13,2	0,6	11,0
03/III*	140,2	100	0,1	19,9	2,2	0,1	2,5	26,1	3,3	3,3	0,5	2,4	15,5	12,1	0,7	11,3
03/IV*	155,4	100	0,1	21,1	3,6	0,5	1,6	24,5	2,9	2,1	0,1	0,5	14,0	11,7	0,7	16,6
04/I	164,3	100	0,0	21,8	1,3	0,0	2,1	26,8	3,1	3,8	0,1	0,3	13,1	13,4	0,6	13,4
04/II*	211,3	100	0,0	24,5	2,7	0,0	1,7	33,3	1,7	1,9	0,2	0,2	12,3	9,0	0,2	12,1
04/III*	208,5	100	0,1	32,2	2,1	0,2	2,1	24,9	1,7	1,6	0,4	0,3	11,1	8,5	0,4	14,3
04/IV*	201,1	100	0,3	28,2	2,2	0,4	1,7	26,9	2,1	2,1	0,4	0,8	9,6	12,4	0,4	12,7

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

4.2.4. илова. ХИК импортининг ҳудудий таркиби, (%)

	Жами, млн. долл.	Жами, %	Қорақалпо- ғистон Республи- каси	Андижон	Бухоро	Жиззах	Қашқадарё	Навой	Наманган	Самарқанд	Сурхандарё	Сирдарё	Тошкент	Фарғона	Хоразм	Тошкент шаҳри
2000	760,5	100	0,3	28,3	1,0	1,1	0,3	4,6	1,6	4,3	0,3	0,2	8,4	1,4	0,1	48,1
2001	937,2	100	0,2	25,3	1,0	3,3	5,1	6,5	2,2	2,1	0,0	0,9	10,3	9,8	1,0	32,3
2002	704,8	100	0,4	27,1	2,1	3,8	0,7	4,1	2,2	3,9	0,1	0,2	5,9	5,7	3,8	39,8
2003	858,4	100	1,1	28,2	0,8	0,3	0,8	5,3	1,8	3,8	1,0	0,1	3,8	4,1	0,3	48,6
2004	1165,7	100	1,4	27,1	0,8	0,2	0,4	6,9	2,1	2,6	0,3	1,8	4,7	1,4	1,2	49,1
03/I	185,0	100	2,6	38,7	0,3	0,0	0,1	4,3	1,4	1,8	0,1	0,1	2,9	6,5	0,2	40,9
03/II*	213,1	100	0,9	21,9	1,7	0,0	0,1	4,9	1,4	4,7	0,2	0,2	2,5	3,9	0,2	57,3
03/III*	206,5	100	0,6	25,8	0,6	0,4	0,1	5,8	2,5	5,0	0,6	0,2	6,4	5,4	0,4	46,2
03/IV*	253,8	100	0,7	27,8	0,6	0,3	2,4	6,0	1,9	3,5	2,7	0,1	3,4	1,3	0,2	49,1
04/I	243,9	100	0,2	25,3	0,6	0,0	0,3	5,4	4,4	3,0	0,3	0,1	4,3	2,0	0,7	53,2
04/II*	275,4	100	0,5	26,9	0,8	0,4	0,6	8,9	1,7	3,3	0,8	1,6	4,7	1,5	0,8	48,2
04/III*	315,4	100	2,4	31,7	0,3	0,2	0,4	7,4	1,7	2,2	0,1	5,1	3,6	1,2	2,7	41,0
04/IV*	331,1	100	2,2	24,1	1,3	0,1	0,3	5,7	1,2	2,2	0,1	0,1	6,2	1,0	0,3	55,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

* ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

5. Аҳоли даромадлари ва меҳнат бозори

5.1. Аҳоли даромадлари ва ҳаражатлари

2004 йилда 2003 йилга нисбатан аҳолининг номинал пул даромадлари 17,6%га ортди. Реал кўринишда даромадлар 16%га кўпайди. Аҳоли реал даромадларининг ошишида асосий омил бўлиб, макроиқтисодий шароитнинг қулайлиги, иқтисодий ўсишнинг тез суръатларда ошиши, инфляциянинг сезиларли даражада пасайганлиги, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар ва аҳолини аниқ ижтимоий ҳимоя қилишнинг кучайганлиги ҳисобланади.

Ялпи даромадлар таркибида пул даромадлари улушининг ортиши аҳолини тўлов қобилиятига таъсир қилди. Уй хўжаликлари бюджети таҳлиллари натижасига кўра ялпи даромадлар таркибида пул даромадларининг улуши 2003 йилдаги 82,2%дан 2004 йилда 83,7%га ортган. Натурал кўринишдаги даромадлар мос равишда 17,8% дан 16,3%гача қисқарди (5.1.1. жадвал). Бундай тенденция меҳнатга ҳақ тўлашнинг ортиши ҳисобига қишлоқ аҳолисининг даромадлари (2003 йилда 21,4%дан 2004 йилда 22,5%га), ижтимоий трансфертларнинг (2003 йилда 14,6% дан 2004 йилда 15,1% га), қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотишдан тушган даромадларнинг ортиши (2003 йилда 24,9% дан 2004 йилда 25,3%га) ҳисобига юз берди. Қишлоқ аҳолисининг пул даромадлари ошишининг асосий омиллари қуйидагилардир: а) фермер хўжаликларига эътибор берган ҳолда қишлоқ хўжалигида маҳсулот ишлаб чиқаришни ташкил этиш тизимининг такомиллаштирилиши; б) барча мулк шаклларида айниқса, деҳқон хўжаликларида маҳсулотлар ҳосилдорлигининг ошганлиги; в) учдан икки қисми қишлоқ жойларда истиқомат қилувчи кам таъминланган оилаларни аниқ ижтимоий ҳимоя қилишнинг кучайганлиги.

Шу билан бирга, шаҳар ва қишлоқ аҳолисининг пул ва пул кўринишида бўлмаган даромадлари ўртасидаги сезиларли даражадаги фарқи сақланиб қолмоқда. Шаҳар аҳолисининг натурал кўринишдаги даромадлари 2004 йилда 6,2%ни (2003 йилда 6,1%), қишлоқ аҳолисининг натурал кўринишдаги даромадлари 23,2%ни (2003 йилда 25,8%) ташкил этди. Истеъмолни қондиришдаги натурал кўринишдаги даромадларнинг таъсирини устунлиги қишлоқ аҳолисида сақланиб қолмоқда, шаҳар аҳолисининг ялпи даромадларининг 40%ни иш ҳақи ташкил этмоқда.

5.1.1- жадвал. Аҳолининг ялпи даромадлари (уй хўжаликларига нисбатан, %да)

Кўрсаткичлар	2003			2004*		
	республика	шаҳар	қишлоқ	республика	шаҳар	қишлоқ
Ялпи даромадлар	100	100	100	100	100	100
Пул даромадлари	82,2	93,9	74,2	83,7	93,8	76,8
Иш ҳақи	28,6	39,2	21,4	29,6	39,9	22,5
Пенция, нафақа, стипендия	15,7	17,3	14,6	15,8	17,1	15,1
Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотишдан тушган даромад	18,0	7,9	24,9	17,4	5,8	25,3
Мулкдан тушган даромад	1,4	2,6	0,5	1,2	1,3	1,1
Тадбиркорлик фаолиятдан тушган даромад	13,1	17,3	10,3	15,2	21,4	10,9
Бошқа пул даромадлари	5,4	9,6	2,5	4,5	8,3	1,9
Натурал кўринишдаги даромадлар	17,8	6,1	25,8	16,3	6,2	23,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси. Уй хўжаликлари бюджетларини таҳлил қилиш материаллари

*2004 й. январь-ноябрь

Иш ҳақи ва ижтимоий тўловларнинг ортиши аҳоли пул даромадлари улуши ортишининг асосий омилли бўлди. Бюджет ташкилотлари ва идоралари ишчиларининг иш ҳақларини оширишга, пенсия, ижтимоий тўловлар, стипендияларни оширишга қаратилган давлат сиёсати ва "Меҳр ва мурувват йили" мақсадли Дастурининг амалга оширилиши иш ҳақининг 18,0%га, ижтимоий трансфертларнинг 32,8%га ортишига олиб келди (5.1.2. жадвал). Аҳоли даромадларида ижтимоий трансфертлар улушининг ортиши аҳолининг турли ижтимоий қатламлари орасидаги даромадлар фарқининг камайишини таъминлади.

Аҳолининг пул даромадлари ва ҳаражатлари баланси бўйича тадбиркорлик даромадларининг камайганлиги кузатилди. Тадбиркорлик даромадларининг камайиши юридик ва жисмоний шахслар томонидан тижорат фаолияти учун товарлар олиб келишни ва савдо фаолиятини рўйхатга олиш ишларини давлат томонидан тартибга солиш борасида амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида иқтисодиётнинг ноформал секторининг қисқариши натижаси билан боғлиқ бўлди. Мазкур тенденция яқка тартибдаги тадбиркорларнинг республика ЯИМИдаги улушини, шунингдек, кичик корхоналар ва микрофирмаларни улушини кўпайиши билан изоҳланади.

5.1.2 - жадвал. Аҳолии пуллик даромадларининг ўсиш суръатлари ва таркиби (%)

Кўрсаткичлар	Пуллик даромадларига нисбатан %да		Ўтган йилнинг мос даврига нисбатан %да	
	2003	2004	2003	2004
Пул даромадлари, жами	100	100	124,9	117,6
Иш хақи	26,9	26,9	128,3	118,0
Пенсия, нафақа, стипендия	11,4	12,9	115,9	132,8
Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотишдан тушган даромад	29,7	29,1	127,1	115,5
Тадбиркорлик фаолиятидан тушган даромад ва бошқалар	32,1	31,1	123,6	113,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси. Уй хўжаликлари бюджетларини таҳлил қилиш материаллари

Худудлараро аҳоли пул даромадларини табақаланиши республикада аҳоли ўртача даромадлари ўсишининг муҳим омиллардан ҳисобланади. 2004 йилда ўртача жон бошига даромадларнинг ўзгариш даражаси 158,4 минг сўмдан (Қорақалпоғистон Республикаси) 904,1 минг сўмгача (Тошкент шаҳри) тебраниб турди. Аҳоли даромадларининг республика ўртача кўрсаткичидан юқори бўлган худудларга ўтган йиллардаги каби иш ҳақлари нисбатан юқори бўлган саноати ривожланган Навоий, Тошкент вилоятлари ва Тошкент шаҳри киради. Жиззах, Наманган, Самарқанд, Хоразм каби 4 вилоятларда аҳоли жон бошига ўртача даромадлари республика кўрсаткичининг 60-70%ни ташкил этди (5.2.3. жадвал). Худудлар ўртасида аҳоли даромадлари бўйича фарқни ўсишининг асосий сабаблари худудларнинг иқтисодий салоҳиятининг пастлиги ва аҳоли бандлиги бўйича муаммолар билан боғлиқ.

5.1.3 - жадвал. Аҳолининг пул харажатлари таркиби (пул даромадларига нисбатан %)

Йиллар	Аҳолининг пул даромадлари	Шулардан пул харажатлари			Нақд пул қолдиғи
		Истеъмол харажатлари	Мажбурий тўловлар	Банкларга қўйилган пуллар, сотиб олинган қимматбаҳо қоғозлар ва валюта	
2003	100	78,7	7,8	9,2	4,3
2004	100	76,9	7,8	14,3	1,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Аҳоли реал пул даромадларининг ўсиш тенденциялари аҳоли харажатлари таркиби ва ҳажмида ижобий силжишларга олиб келди. Истеъмолга бўлган харажатларнинг улуши 78,7% дан 76,9%га камайди, аҳолининг банкка қўйилган омонати, қимматбаҳо қоғозлар ва валюта сотиб олиш каби жамғармалари улуши 9,2%дан 14,3%га ўсди (5.1.3. жадвал). Уй хўжаликларининг жамғармалари ортиши ҳисобига жорий истеъмолни молиялаштиришнинг қисқариши аҳолининг жамғаришга мойиллигининг юқорилигидан ва инвестицион фаоллиги ортганлигидан далолат беради. Натижада, 2004 йилда аҳолининг иқтисодиётга қўйилган инвестициялар таркибидаги улуши 12,4%га ортди, бу эса, ўтган йилдаги кўрсаткичдан 1,3 даражага кўп демакдир. Аҳоли инвестицияларининг асосий қисми шахсий уй-жойларни қуришга йўналтирилган.

5.1.4 - жадвал. Аҳоли харажатлари таркиби (уй хўжаликларига нисбатан, %да)

Йиллар		Аҳоли харажатлари	Шулардан истеъмол харажатлари				Ноистеъмол товарлари
			Озиқ овқат товарлари	Нооziқ овқат товарлари	Хизматлар	Бошқа харажатлар	
2003	Республика	100	51,8	19,5	12,3	0,6	15,8
	Шаҳар	100	50,6	19,5	14,2	0,6	15,1
	Қишлоқ	100	53,3	19,5	10,1	0,5	16,6
2004	Республика	100	52,0	18,6	13,0	0,4	16,0
	Шаҳар	100	50,4	18,3	15,5	0,4	15,4
	Қишлоқ	100	53,7	19,0	10,2	0,5	16,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси. Уй хўжаликлари бюджетларини таҳлил қилиш материаллари
*2004 й. январь-ноябрь

Истеъмол харажатлари таркибида хизматларга бўлган харажатлар ортди, бу ҳаётий зарур бўлган эҳтиёжларни қондириш билан боғлиқ бўлган харажатлар: уй-жой коммунал хизматларини тўлаш, транспорт ва соғлиқни сақлаш, таълим харажатлари ҳисобланади (5.1.4. жадвал). Ижтимоий мажмуа тармоқлари фаолиятини пуллик хизматлар кўрсатиш асосида кенгайиши, шу жумладан, уй-жой коммунал хўжалигида дотацияларнинг қисқариши (иситиш, электрэнергия, газ тармоқлари ва сув таъминотида тарифларнинг ўсиши) натижасида 2004 йилда аҳолини хизматлар тўлови бўйича

ҳаражатларини 12,3%дан 13,0%гача ўсишига олиб келди. Ҳаражатларнинг ўсиши авваломбор, шаҳар аҳолисини уй-жой-коммунал хизматларига ҳаражатларини ўсганлиги билан боғлиқ.

Умуман олганда 2004 йилда умумиқтисодийда юз берган ўзгаришлар уй хўжалиқларининг истеъмолга бўлган ҳаражатларининг асосий нисбатларидаги силжишларга таъсир кўрсатди. Аҳоли ҳаражатлари таркибида пул жамғармалари ўсиши билан боғлиқ ижобий ўзгаришлар содир бўлди. 2005 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш ва иқтисодий эркинлаштириш жараёнларини ҳисобга олган ҳолда, аҳоли пул даромадлари ортиши билан бир қаторда пул ҳаражатлари ва жамғарма инвестицион салоҳияти ортиши ҳам кутилмоқда. Молия бозорларини ривожлантириш, аҳолининг банкларга пул қўйишларини ва қимматбаҳо қоғозлар сотиб олишларини рағбатлантириш зарурияти мавжуд.

5.2. Ички савдо ва хизматлар

Инфляцияни чеклаш ва даромадларни индексациялаш бўйича яратилган макроиқтисодий шароитлар аҳолининг тўлов қобилиятига эга бўлган талабининг ортишига ва истеъмол таркибининг яхшиланишига олиб келди. 2004 йилда аҳолига товарлар сотиш ва хизматлар кўрсатишнинг ялпи ҳажмида хизматлар улуши 2003 йилдаги 18,1% ўрнига 2004 йилда 20,5%ни ташкил этди, товарлар сотиш ҳажми эса, мос равишда 81,9% дан 79,5%га қисқарди (5.2.1. жадвал).

5.2.1 - жадвал. Аҳолига товар ва хизматлар сотиш ҳажми

Йиллар	Товарлар сотиш ва хизматлар кўрсатиш миқдори		Жумладан			
			Товарлар сотиш		Хизматлар	
	Млрд. сўм	%	Млрд. сўм	%	Млрд. сўм	%
2003	5238,1	100	4289,7	81,9	948,4	18,1
2004	5991,3	100	4764,7	79,5	1226,6	20,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Аҳоли истеъмоли таркибидаги ўзгаришлар пуллик хизматларнинг 13,8%га ўсиши (2003 йилда 7,9%) ва чакана товар айирбошлашни 4,7%га (2003 йилда 5,1%) қисқариши билан боғлиқ. (5.2.2. жадвал).

5.2.2 – жадвал. Чакана савдо товарайирбошлаш ва пуллик хизматлар

Йиллар	Чакана савдо товарайирбошлаш		Пуллик хизматлар	
	Млрд. сўм	Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ўсиш суръатлари, %	Млрд. сўм	Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ўсиш суръатлари, %
2003	4289,7	105,1	948,4	107,9
2004	4764,7	104,7	1226,6	113,8

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Чакана товар айирбошлаш. Чакана товар айирбошлаш динамикасининг ўсишига қуйидагилар таъсир кўрсатди: а) аҳолининг даромадлари ва ҳаражатлари даражасининг ортиши; б) даромадлар табақалланишувининг қисқариши; в) чакана нархларнинг ўсиш суръатларини пасайиши ва даромадларни сотиб олиш қобилиятининг ўсиши; в) халқ истеъмоли товарларини ишлаб чиқаришнинг ортиши. Чакана товар айланмасининг ўсиш суръатларини секинлашиши авваломбор, жисмоний ва ҳуқуқий шахсларни савдо фаолиятини тартибга солиш ва бозор инфратузилмасини ўсиш суръатларини ҳудудлараро табақалаш бўйича давлат қарорларининг қабул қилиниши натижасида ноформал сектор ҳажмини қисқаришига боғлиқ.

2004 йилда ҳудудлар ўртасида жон бошига ўртача товар айирбошлаш даражасидаги максимал ва минимал фарқ 1 : 5,57ни (2003 йилда 1 : 5,0) ташкил этди. Ўртача жон бошига товар айланмасининг энг юқори кўрсаткичлари Тошкент шаҳрида (514,0 минг сўм) ва энг паст кўрсаткичлар Қорақалпоғистон Республикасида (92,3 минг сўм) кузатилди (5.2.3 жадвал).

Фақатгина республиканинг 4 вилоятида чакана товар айирбошлаш ўртача республика даражасидан юқори бўлди. Чакана товар айланмасининг нисбатан юқори кўрсаткичлари Навоий (123,5%), Тошкент (111,5%), Сурхондарё вилоятларида (107,3%) ва Тошкент шаҳрида (114,2%) кузатилди. Чакана товар айирбошлашнинг камайиши биргина Андижон вилоятида (89,2%) қайд этилди холос (5.2.4. жадвал).

5.2.3 - жадвал. Худудлар бўйича даромадлар, чакана товар айирбошлаш ва пуллик хизматлар

Худудлар	Аҳоли жон бошига пул даромадлари, минг сўм		Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан истеъмол товарлари индекси, %		Аҳоли жон бошига чакана савдо айирбошлаш минг сўм		Аҳоли жон бошига пуллик хизматлар, минг сўм	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Ўзбекистон Республикаси	253,8	295,3	110,3	101,6	167,2	183,6	37,0	47,3
Қорақалпоғистон Республикаси	142,7	158,4	110,8	102,5	85,7	92,3	14,1	18,6
Андижон	268,5	282,4	110,8	103,3	209,4	197,5	30,0	47,2
Бухоро	239,4	259,3	109,8	102,0	145,1	160,3	32,1	42,2
Жиззах	168,9	187,9	108,6	101,6	103,0	113,0	17,4	23,1
Қашқадарё	199,6	229,8	111,4	103,9	128,9	141,1	17,3	19,9
Навоий	354,4	450,7	109,2	100,5	135,2	177,1	27,5	39,9
Наманган	177,6	182,6	109,6	100,9	127,1	133,0	19,2	24,0
Самарқанд	182,4	202,8	108,3	102,1	123,3	130,5	24,9	31,5
Сурхондарё	181,6	217,2	108,8	101,0	116,8	132,5	17,3	22,4
Сирдарё	174,6	215,1	112,9	100,9	98,5	109,5	13,9	18,7
Тошкент	267,2	311,6	112,2	100,4	186,1	215,9	23,2	30,7
Фарғона	250,7	271,6	110,2	101,9	190,7	197,2	21,7	29,8
Хоразм	163,4	196,5	111,1	103,1	103,1	111,1	22,7	31,2
Тошкент ш.	692,4	904,1	110,8	101,1	429,4	514,0	155,3	195,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

5.2.4 - жадвал. Чакана савдо айланмаси ва пуллик хизматларнинг ҳудудий таркиби

Худудлар	Чакана савдо айланмаси, млрд. сўм			Пуллик хизматлар, млрд. сўм		
	2003	2004	Ўтган йилга нисбатан жорий нархларда ўсиш суръатлари, %	2003	2004	Ўтган йилга нисбатан жорий нархларда ўсиш суръатлари, %
Ўзбекистон Республикаси	4289,7	4764,7	104,7	948,4	1226,6	113,8
Қорақалпоғистон Республикаси	133,7	144,7	100,9	21,9	29,1	109,2
Андижон	481,8	460,9	89,2	69,1	110,1	132,7
Бухоро	215,7	240,8	102,9	47,8	63,5	117,3
Жиззах	106,2	117,8	103,1	18,0	24,0	118,5
Қашқадарё	298,9	333,1	100,8	40,0	46,9	102,6
Навоий	108,8	143,5	123,5	22,1	32,3	121,8
Наманган	258,6	274,3	100,0	39,1	49,5	117,4
Самарқанд	347,1	372,5	101,1	70,1	89,8	113,9
Сурхондарё	216,4	249,5	107,3	32,0	42,1	111,7
Сирдарё	66,0	73,8	103,6	9,3	12,6	112,5
Тошкент	453,2	530,0	111,5	56,6	75,5	113,2
Фарғона	532,9	558,3	100,0	60,6	84,3	119,6
Хоразм	144,6	158,2	103,4	31,8	44,4	119,2
Тошкент ш.	925,8	1107,3	114,2	334,8	420,7	105,7

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Товар айирбошлаш таркибида озиқ-овқат ва ноозиқ-овқат товарлари ўртасидаги нисбатда ноозиқ-овқат товарларининг улуши мос равишда 60,7% ва 39,3%дан 56,9% ва 43,1%гача ўсганлиги билан ажралиб туради (5.2.5. жадвал). Фақат 5 та худудда (2003 йилдаги 8 та худудни ташкил этган) реализация қилинган товарларнинг 60%дан ортиғи озиқ-овқат товарлари ҳиссасига тўғри келди, бу эса худудларда истеъмол бозорлари ривожланиши ўртасидаги тафовутнинг босқичма-босқич қисқариши эвазига содир бўлди. Товар айирбошлашда озиқ-овқат товарлари улушини қисқариши, шунингдек, қиммат ва сифатли ноозиқ-овқат товарлари бозорини кенгайтиши (жумладан, узоқ муддатга фойдаланадиган товарлар) аҳоли турмуш сифатини ошиб бораётганлигидан далолат беради.

5.2.5 - жадвал. Аҳоли жон бошига чакана савдо товарайирбошлаш таркиби

Худудлар	Аҳоли жон бошига чакана савдо товарайирбошлаш, минг сўм		Жумладан, умумий хажмга нисбатан %да			
			Озиқ овқат		Ноозиқ овқат	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Ўзбекистон Р.	167,2	183,6	60,7	56,9	39,3	43,1
Қорақалпоғистон Р.	85,7	92,3	60,4	56,3	39,6	43,7
Андижон	209,4	197,5	51,2	56,8	48,8	43,2
Бухоро	145,1	160,3	72,5	62,1	27,5	37,9
Жиззах	103,0	113,0	51,1	50,0	48,9	50,0
Қашқадарё	128,9	141,1	68,1	60,3	31,9	39,7
Навоий	135,2	177,1	59,9	49,4	40,1	50,6
Наманган	127,1	133,0	46,9	46,0	53,1	54,0
Самарқанд	123,3	130,5	61,9	61,3	38,1	38,7
Сурхондарё	116,8	132,5	55,1	47,0	44,9	53,0
Сирдарё	98,5	109,5	55,4	58,5	44,6	41,5
Тошкент	186,1	215,9	65,7	49,4	34,3	50,6
Фарғона	190,7	197,2	55,1	56,3	44,9	43,7
Хоразм	103,1	111,1	66,4	62,5	33,6	37,5
Тошкент ш.	429,4	514,0	66,8	62,8	33,2	37,2

Манба: ЎЗР Давлат статистика қўмитаси

Чакана товар айирбошлаш таркибидаги ижобий силжишлар аҳолининг узоқ муддатли фойдаланадиган товарлари, жумладан, рангли телевизорлар, музлаткичлар, энгил автомобиллар билан таъминланганлик даражасини ортишини таъминлади (5.2.6 жадвал).

5.2.6. жадвал. Аҳолининг узоқ муддатли фойдаланиш воситалари билан таъминланганлиги (уй хўжаликларига нисбатан, %да)

Йиллар	Телевизорлар		Магнитофонлар	Музлаткичлар	Кир ювиш машиналари	Тиқиш машиналари	Энгил автомобиллар
	Рағли	Оқ-қора					
2003	32,9	60,2	30,1	50,8	21,1	39,0	13,4
2004	37,8	60,0	27,7	52,3	20,1	34,6	14,1

Манба: ЎЗР Давлат статистика қўмитаси. Уй хўжаликлари бюджетларини таҳлил қилиш материаллари

Хизматлар. Аҳолига кўрсатилган пуллик хизматларнинг тез суръатлар билан ўсиши аҳоли талабларининг ортиши, ҳудудлараро тафовутнинг ва ижтимоий инфратузилма ривожланиш суръатларининг ўсиши билан боғлиқ бўлди. 8 вилоят бўйича аҳолига пуллик хизматлар кўрсатиш даражаси ўртача республика кўрсаткичларидан юқори бўлди. Пуллик хизматлар кўрсатиш Андижон (132,7%), Навоий (121,8%), Фарғона (119,6%) ва Хоразм вилоятларида (119,2%) нисбатан тез суръатлар билан ўсди. Пуллик хизматлар кўрсатишнинг паст суръатлари Қашқадарё вилояти (102,6%) ва Тошкент шаҳрида (105,7%) кузатилди (5.2.4. жадвал). Ушбу вилоятларда пуллик хизматларнинг тез суръатлар билан ўсиши: а) аҳолининг хизматларга бўлган талабининг ортиши; б) хизматлар соҳасида бандликнинг кенгайиши; в) хизматлар соҳасида рақобат ва хусусий секторнинг ривожланиши; г) хизматлар соҳасини ривожлантириш билан боғлиқ бўлган ҳудудий ва мақсадли дастурларнинг самарали амалга оширилиши билан узвий боғлиқ.

Пуллик хизматлар таркибида уй-жой-коммунал хизматлари ҳамда алоқа ва маиший хизматлар улуши ортди. Уй-жой-коммунал хизматлари асосан электрэнергия ва табиий газга нархларнинг ортиши ҳисобига ошди. Шу билан бирга, пуллик хизматлар таркибида маданият ва туризм, соғлиқни сақлаш ва таълим хизматларининг улуши ҳам жуда паст даражада бўлди.

Ижтимоий инфратузилма. 2004 йилда 6178,6 минг кв.м уй-жой қурилди, 2,8 минг км газ ва 1,9 минг км сув тармоқлари улардан 90% қишлоқ жойларда, 19,7 минг ўқувчига мўнжалланган умумтаълим мактаблари, 12 минг ташриф буюрувчиларга мўлжалланган поликлиникалар жумладан, ҚВПлар қуриб фойдаланишга топширилди (5.2.7 жадвал). Ижтимоий соҳа объектларининг қуриб фойдаланишга топширилиши республиканинг бир фуқаросини 14,4 кв.м уй жой билан таъминлашга, марказлашган сув таъминотининг 82,2% (2003 йилда 81,8%), табиий газ билан 80,2% (2003 йилда 79,8%) даражада таъминлаш имкониятини берди (5.2.3 илова).

Республикада таълим тизимини ислоҳ қилишнинг энг устувор йўналишлари таълимнинг барча босқичларида бир хил имкониятлар яратиш ва замонавий талаблардан келиб чиқиб таълим сифатини оширишда 2004 йилда умумтаълим мактаблари сонини (2003 йилда 54 дан 2004 йилда 65 га) ва уларда ўқувчилар сонини 26,2 минг кишидан 30,5 минг кишига, коллежлар (2003 йилда 533 дан 2004

йилда 827га) ва уларда ўқувчилар сонининг 531,6 минг кишидан 757,6 минг кишига, олий таълим муассасаларининг (2003 йилда 62дан 2004 йилда 63га) ва уларда ўқувчилар сонини 254,6 минг кишидан 263,6 минг кишига кўпайиши ўсиш тенденциясининг давом этаётганлигидан дарак беради (5.2.3. илова).

Таълим ва соғлиқни сақлаш каби ижтимоий соҳанинг тармоқларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаётганлига қарамасдан моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, кўрсатилаётган хизматлар сифатини ошириш, мазкур соҳаларда юқори малакали кадрларга бўлган талаблардан келиб чиқиб кадрлар малакасини ошириш муаммолари ҳал этилиши лозим. Ушбу муаммолар қишлоқ жойлари учун ўта долзарб.

5.2.7 - жадвал. Ижтимоий соҳа иншоатларини ишга тушириш

	Ўлчов бирлиги	2003	2004
Уй жой, жами	минг.кв.м	6739,7	6178,6
Якка тартибда уй жой қурилиши	минг.кв.м	6597,7	6133,5
Қишлоқ жойларда	минг.кв.м	5997,7	5496,3
Поликлиника (ҚВП билан)	ташрифлар сони, минг	15,5	12,6
Жумладан қишлоқ жойларда	ташрифлар сони, минг	14,5	12,0
Умумтаълим мактаблари	ўқув ўринлари, минг	22,1	19,7
Профессional касб-хунар колледжлар	ўқув ўринлари, минг	92,2	100,4
Газ қувурлари	минг.км	2982,9	2831,0
Жумладан, қишлоқ жойларда	минг.км	2865,0	2729,2
Сув қувурлари	минг.км	1747,5	1946,1
Жумладан, қишлоқ жойларда	минг.км	1641,8	1768,3

Манба: ЎЗР Давлат статистика қўмитаси

Умуман олганда якка тартибда фаолият юритаётган тадбиркорлар фаолиятини тартибга солиш борасида ҳукумат томонидан қабул қилинган меъёрий ҳужжатлар натижасида савдо соҳасида ноформал сектор улуши камайди, пуллик хизматлар кўрсатишнинг юқори суръатларда ўсиши кузатилди. 2005 йилнинг устивор йўналишлари қаторига истеъмол талабларини ошириш ва истеъмол бозорини жумладан, қишлоқ жойларда хизматлар кўрсатиш соҳасини ривожлантиришни, уй жой коммунал хўжалиқларини ислоҳ қилишни ва ижтимоий дастурларни амалга ошириш киради.

5.3. Бандлик ва меҳнат бозори

Аҳоли. Ўзбекистон Республикаси аҳолиси бир йилда 300 минг кишига ортиб, 2004 йилнинг охирига келиб 26007 минг кишини ташкил этди (5.3.1 илова). Ўзбекистон аҳолиси табиий кўпайиш ҳисобига ортмоқда. Олдинги йилларга нисбатан 2004 йилда туғилиш суръатлари ўсди. Йил мобайнида 533,2 минг бола туғилди, бу 2003 йилдаги кўрсаткичдан 24,8 мингтага кўп демакдир. Бу 80 йиллар ўрталаридаги юқори туғилиш суръатларининг ўзига хос демографик натижаси ҳисобланади. 2-3 йил мобайнида туғилишнинг ўсиши, ўша йилларда туғилган аёлларнинг оила қуришни бошлаганликлари билан боғлиқ.

Туғилганларнинг 31,1% шаҳарга, 68,9% қишлоқ жойларига тўғри келади. Туғилишнинг умумий коэффициенти 2003 йилда 19,8 промилле бўлган бўлса, 2004 йилда 20,5 промилле даражасида қайд этилди (яъни 1 000 фуқарога ҳисоблаганда).

Ўлим кўрсаткичларида ҳам ижобий ўзгаришлар юз берди. 2004 йилда 130,0 минг киши вафот этди (2003 йилда - 135,9 минг киши). Аҳолининг умумий ўлим коэффициенти бир йилда 5,3 дан 5,0 промиллега камайди. Келтирилган маълумотлардан келиб чиқиб, аҳолининг табиий ўсиши 403,2ни ташкил этди, бу кўрсаткич ўтган йилдагига нисбатан 30,7 минг кишига кўп.

Аҳолининг табиий туғилиши жараёнларида қайд этилган ўзгаришлар демографик ҳолатнинг яхшилаганлигидан далолат беради.

Ташқи миграция бўйича Ўзбекистон ўтган йиллардаги каби салбий қолдиққа эга бўлди. 2004 йилда аҳолининг республика ташқарисига миграцияси 2003 йилга нисбатан 7,9 минг кишига кўпайди.

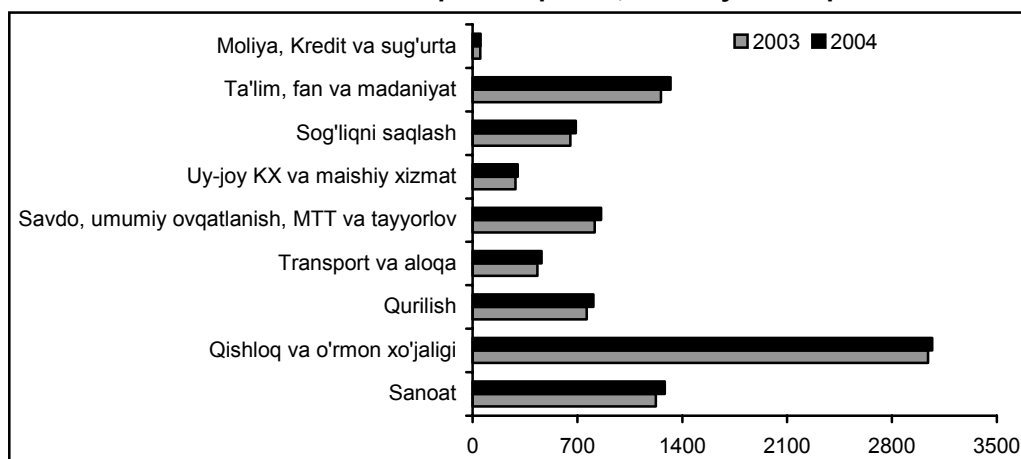
Аҳолининг иш билан бандлиги. Ўзбекистонда охириги йилларда аҳолининг абсолют ва нисбий бандлиги ошиб бормоқда, айниқса 2004 йилда сезиларли бўлди. Йил мобайнида иқтисодиётда банд бўлганлар сони 2003 йилдаги 256,0 минг киши (2,7%) ўрнига 321,6 минг кишига ўсди (3,4%). Мазкур кўрсаткич бўйича ўсиш 2004 йилда 2003 йилга нисбатан 66 минг кишини ташкил этди. Бундай ижобий тенденция саноатда банд бўлганлар сонининг жадал ўсиши билан боғлиқ. Бу кўрсаткич 2002 йилда 26,0 минг киши (13,2%), 2003 йилда 37,3 минг киши (14,6%), 2004 йилда 60,6 минг кишини (иқтисодиётда банд бўлганларнинг умумий ўсишига нисбатан 18,8%) ташкил қилди (5.3.2 илова). Саноатда ходимларнинг бундай кетма-кетликда ўсиши иқтисодиётда амалга оширилган таркибий ўзгаришлар билан боғлиқ бўлиб, аҳоли бандлиги соҳасида муҳим ижобий тенденция ҳисобланади.

Бошқа тармоқлар бўйича юқори кўрсаткичлар қурилишда кузатилиб, унда 44,8 минг киши банд бўлди. Ишчилар сонининг ўсиши (5,2%га) савдо, умумий овқатланиш, моддий техника таъминоти ва тайёрлов соҳаларида кузатилди ва 2004 йилда банд бўлганларнинг 13,2% мазкур соҳаларга тўғри келди. Охириги йилларда илк бора иқтисодийнинг аграр секторидида банд бўлганларнинг сони ортди (24,6 минг кишига ёки 0,2%га).

Ўзбекистон Республикасида бандликни ташкил этишда номоддий ишлаб чиқариш соҳаси салмоқли ўрин тутди. 2004 йилда бу соҳада банд бўлганлар улуши 31,8%дан 32,3%га ортиб, йил мобайнида ўсиш 46%ни ташкил этди. Бандликнинг бундай ижобий тенденциялари иқтисодийнинг реал секторидида ишловчилар сонининг ортиши билан боғлиқ.

Ишловчилар сонининг юқори ўсиши (63,6 минг кишига ёки 5,1%га) таълим, маданият, санъат, фан соҳаларида ҳам содир бўлди. Мазкур соҳаларда умумий бандлик даражаси ўсиши 19,8%га тўғри келади ва бу миллий кадрларни тайёрлаш давлат дастури амалга оширилиши билан боғлиқ. Бу соҳаларда бандлик охириги йилларда мунтазам равишда ошиб бориб, барқарор ижобий тенденцияга айланмоқда. 2004 йилда транспорт ва алоқа соҳасида бандлик тез суръатларда ошди (11,4 минг киши ёки 8,9%), мазкур тармоқнинг ноишлаб чиқаришдаги улуши 29,8дан 30,4%га ўсди (5.3.1 чизма). Бу инфратузилманинг кенг тарзда ривожланиши, транспорт магистралларининг кўпайиши, замонавий ахборот ва телекоммуникация технологияларининг жорий қилиниши билан боғлиқ бўлди.

5.3.1 - чизма. Бандликнинг тармоқ таркиби, банд бўлганлар минг киши



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

2004 йилда бандлик даражасини ўсиши иқтисодийнинг нодавлат сектори ҳисобидан амалга ошди. Бироқ, ўтган йилларга нисбатан ўсиш суъатларида унинг улуши кўпайди (80,7%дан 82,9%га), натижада реал тармоқнинг мос равишда ўсиши билан ишчиларнинг умумий сонидида нодавлат сектор улуши 77,2%дан 76,8%га ошган.

Аҳоли бандлигини таъминлашда тадбиркорлик ҳамон катта ўрин эгаллаб келмоқда. Улар ҳисобидан 2003 йилда 375,4 минг янги ишчи ўринлари яратилган бўлса 2004 йилда 427,5 мингта янги иш ўринлари яратилди. Кичик тадбиркорлик соҳасида банд бўлганлар сони йил мобайнида 601,6 минг кишига, уларнинг умумий бандликдаги улуши 56,7%дан 60,9%га ортди.

Жорий меҳнат бозори. Ўтган йил мобайнида меҳнат биржаларида иш изловчи сифатида рўйхатга олинганларнинг сони камайди. Умуман олганда 2004 йилда 425,0 минг киши рўйхатга олинди, ўтган йилги кўрсаткичдан 5,5 минг кишига кам. Бу тенденция айниқса, Қорақалпоғистон Республикасида хос (13,1%га камайган). Шу вақтнинг ўзидида қуйидаги вилоятларда аҳолининг меҳнат биржаларига келиши кўпайган: Навоий вилоятида 18,3%га, Хоразм вилоятида 11,5%га. Иш изловчи сифатида рўйхатдан ўтганлар сони Фарғона (16,0%), Наманган (11,3%) ва Самарқанд вилоятларида (11,5%) юқори бўлган. Ушбу ҳудудларда аҳоли бандлиги ҳолатининг оғирлигини таъкидлаш жоиз. Меҳнат биржаларининг аҳолини иш билан таъминлаш борасида олиб бораётган ишларининг самарадорлигини ўсганлигини таъкидлаб ўтиш лозим. 2004 йилда умумий рўйхатдан ўтганларнинг 76,2% иш билан таъминланган, 2003 йилда 73,7%, 2002 йилда 71,9% иш билан таъминланган эди (5.3.1 жадвал). Ушбу даврда ишчи кучи талаб-таклифларининг мавжуд шаклланган ҳолатидан келиб чиқиб иш билан таъминлаш бўйича Тошкент шаҳрида (81,3%), Қашқадарё (77,6%) ва Самарқанд вилоятларида (77,1%) юқори кўрсаткичларга эришилди.

5.3.1 - жадвал. Жорий меҳнат бозорининг асосий кўрсаткичлари

Йил	Иш изловчи сифатида рўйхатдан ўтганлар, минг киши	Иш билан таъминланганлар, минг киши	Иш билан таъминланганларнинг иш қидираётганлар сонидagi улуши, %	Хисобот даври охирида рўйхатга олинган ишсизлар сони, минг киши
2000	421,4	280,6	66,6	35,4
2001	462,8	318,1	68,7	37,5
2002	448,2	322,2	71,9	34,8
2003	430,5	317,4	73,7	32,2
2004	425,0	323,7	76,2	34,9
03/I	108,3	77,1	71,2	39,2
03/I-II	231,6	167,0	72,1	42,5
03/II-III	337,0	248,0	73,6	38,1
04/I	104,8	76,2	72,8	36,6
04/I-II	228,1	170,5	74,7	41,3
04/I-III	331,1	252,3	76,2	36,6

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Меҳнат биржаларига ёшларнинг келиши таркибий жиҳатдан ўзгарди. Умумтаълим мактабларини тугатган ёшларнинг меҳнат биржаларига келиши 2,8 минг кишига камайди. Шу вақтнинг ўзида олий ва ўрта махсус ўқув юртларини тамомлаган ёшларнинг сони 5,5 минг кишига, ўрта-махсус ўқув юртларини тамомлаган ёшлар сони 1,2 минг кишига кўпайди. Битирувчиларнинг умумий сони 2003 йилда 121,6 минг кишидан 2004 йилда 125,5 минг кишига яъни, 3,9 минг кишига ёки 3,2%га кўпайди. Мос равишда жорий меҳнат бозорида уларга бўлган талаб (28,2%дан 29,5%га) ортди. Умуман олганда мазкур таркибда 30 ёшгача бўлган ёшларнинг улуши камайиб, 2003 йилдаги 57,2% ўрнига 2004 йилда 55,3%ни ташкил этди. Иш излаётганлар сифатида рўйхатдан ўтганларнинг умумий сонининг учдан бир қисми (38,2%)ни асосан қишлоқ жойларда мутахассислик касбга эга бўлмаганлар ташкил этади (ушбу тоифадагиларнинг 83,3%). Бироқ шунини таъкидлаш жоизки жорий меҳнат бозори ривожланишида сифат жиҳатлари маълум маънода кучайди. Буни меҳнат биржасига мувожаз қилганларда олий маълумотлилар сонининг ўсаятганлигида ҳам кўриш мумкин (бир йилда 15%).

Ишчи кучига бўлган талаб ва таклифнинг шаклланиши нисбати ўзгариши натижасида расмий равишда ишсизлар мақомини олганлар сони ортди. Агар уларнинг сони 2003 йилда 32,2 минг киши бўлган бўлса 2004 йил охирига келиб 34,9 минг кишини ташкил этди. Ишсизликнинг юқори суръатларда ўсиши Жиззах (1,9 баробар), Навоий ва Бухоро (1,6 баробар), Тошкент (1,4 баробар) вилоятларига тўғри келди.

Ўтган давр мобайнида ишсизликнинг энг юқори абсолют кўрсаткичлари Қуйи Амударё ҳудудларида кузатилди. Хоразм вилоятида бу кўрсаткич 8,2 минг кишини, яъни Ўзбекистон Республикасининг умумий кўрсаткичида 24,6%ни, мос равишда Қорақалпоғистон Республикасида 5,5 минг кишини ва 15,8%ни ташкил этади. Мазкур ҳудудларда меҳнат биржаларига иш сўраб мувожаз қилган фуқароларни ишга жойлаштириш борасида республикадаги энг паст кўрсаткичлар қайд этилган: Қорақалпоғистон Республикасида 67,7%ни, Хоразм вилоятида 51,9%ни ташкил этди. Келтириб ўтилган маълумотлар 2004 йилда мазкур ҳудудда меҳнат ресурсларидан фойдаланишда вазиятларнинг ноқулайлигидан дарак беради.

Йил охирига келиб меҳнат биржаларида 23,7 минг та бўш иш ўринлари асосан шаҳарларда мавжуд эди. Уларнинг салмоқли қисми саноатга (21,5%) ва қишлоқ жойларда қишлоқ хўжалигига (28,0%) тўғри келди.

Ўзбекистоннинг жорий меҳнат бозорида инфратузилмаларда касбий тайёргарликдан ўтган шахсларнинг сони камайди. 2002 йилда 81,3 минг киши, 2003 йилда 63,6 минг киши ўқитилган бўлса 2004 йилда 41,9 минг киши ўқитилди ҳолос. Мазкур кўрсаткичнинг камайиши Навоий (3,0% ўсган) ва Хоразм вилоятларидан (13,6% ўсган) ташқари барча ҳудудларда кузатилди. Касбга ўқитиш бўйича нисбий кўрсаткичлар таҳлили ноқулай ҳудудларни аниқлаш имконини берди. Агарда республика бўйича 1000 нафар рўйхатдан ўтганлардан 99 нафари (2003 йилда 148 киши) касбий тайёргарликдан ўтган бўлса, Тошкент шаҳрида – 489 киши, Қорақалпоғистон Республикасида 10 киши, Тошкент вилоятида 29 киши, Қашқадарё вилоятида 27 киши касбий тайёргарликдан ўтди. Бу ўқув базаларини профессионал кадрларни тайёрлаш мақсадида уларни қайта йўналтириш ва модернизация қилиш айниқса республика олис ҳудудларида касбий йўналтирилганликни кенгайтириш ва аҳолини иш билан таъминлашда зарур касблар бўйича тайёрлашга асосий эътибор қаратишни тақозо этади.

Жамоатчилик ишларида ҳам қатнашувчилар орасида ишсизлар сонининг камайиши кузатилмоқда. 2003 йилда 68,1 минг киши бўлган бўлса 2004 йилда 50,1 минг кишини ташкил этди. Бу эса маълум

маънода ўтган даврда ишсизлик мақомини олган ишсизлар умумий сонининг қисқарганлиги билан боғлиқ.

Жорий меҳнат бозорида қишлоқ жойлари тобора кўпроқ ўрин эгалламоқда. Меҳнат биржаларида иш изловчилар сифатида рўйхатдан ўтганларнинг орасида қишлоқ аҳолиси олдинги йилларда 60-65%ни, 2003 йилда 73.5%ни ташкил этган бўлса, 2004 йилга келиб 73,6%ни ташкил этди (5.3.2 жадвал). Қишлоқ жойларда ишсизлар 2004 йилда 73,4%ни ташкил қилди (2003 йилда 70,3%). Қишлоқ жойларининг бу борадаги мавқеининг ортиши домий тенденцияга айланиб бормоқда.

5.3.2 - жадвал. Шаҳар ва қишлоқларда аҳолини ишга жойлаштириш даражаси

Йил	Иш изловчи сифатида рўйхатдан ўтганлар, минг киши		Иш билан таъминланганлар, минг киши		Ишга жойлашиш даражаси, %да	
	Шаҳар	Қишлоқ	Шаҳар	Қишлоқ	Шаҳар	Қишлоқ
2003	114,1	316,3	79,2	238,2	69,4	75,3
2004	112,0	313,0	94,6	229,1	81,5	73,2
03/I	31,6	76,7	21,3	55,9	67,4	72,8
03/I-II	64,9	166,7	44,0	123,0	67,8	73,8
03/II-III	86,6	249,3	63,6	184,3	73,5	73,9
04/I	27,4	77,3	18,9	57,3	68,9	74,2
04/I-II	59,0	169,0	41,8	128,7	70,7	76,1
04/I-III	85,9	245,3	61,6	190,7	71,8	77,7

Манба: ЎзР Давлат статистика кўмитаси

Умуман олганда 2004 йилда меҳнат бозоридаги конъюнктура қуйидаги кўринишда намоён бўлади:

- ишчи кучининг таклифи - 425,0 минг киши;
- ишчи кучига талаб - 347,4 минг киши, жумладан 323,7 минг кишининг талаби қондирилган (иш билан таъминланганлар) ва 23,7 минг кишининг талаби қондирилмаган (бўш).
- таклифнинг талабга нисбатан устунлиги 77,6 минг кишини ёки 12,2%ни ташкил этади.

Ишчи кучи экспорти. Ўзбекистон Республикаси меҳнат ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш вазирлиги ҳузуридаги Ташқи меҳнат миграцияси бўйича Агентликнинг қайта ташкил этилиши натижасида Ўзбекистондан ишчи кучини марказлашган ҳолда экспорт қилиш кенгайди. Мазкур Агентлик бугунги кунда республика ташқарисида фуқароларни иш билан таъминлаш борасида катта квоталарга эга. Бироқ, ишчи кучи миграциясининг асосий қисми ташкиллаштирилмаган кўринишга тўғри келмоқда. Келажакда қонуний–ҳуқуқий асосларини шакллантириш ишчи кучи экспортини тизимли ва мақсадга йўналтирилган характерда бўлишини таъминлайди.

Юқоридагиларни умумлаштирган ҳолда, аҳоли бандлигини оширишнинг асосий йўналишлари қуйидагилар бўлиши лозим:

- иқтисодиётнинг реал секторида бандликни ошириш;
- меҳнат бозорида ишчи кучига бўлган талаб ва таклифни сифат ва миқдор жиҳатдан мутаносиблигини таъминлаш;
- қишлоқ жойларда ноқишлоқ хўжалиги соҳасида меҳнат таклифини ривожланишини тезлаштириш ва шунинг асосида қишлоқ аҳолиси учун қўшимча ишчи ўринларини яратиш;
- меҳнат бозорида ишчи кучининг рақобатбардошлигини ошириш мақсадида ишсиз ва иш билан банд бўлмаган аҳолини касбга ўқитиш ва касбга йўналтириш сифати ва самарадорлигини ошириш;
- ҳудудий меҳнат бўлимларининг ишга жойлашишга муҳтож, иш излаётган ва иш билан банд бўлмаган аҳоли билан ишлаш самарадорлигини ошириш;
- ишчи кучига бўлган талаб ва таклиф ҳақида маълумотлар базасини яратиш, аҳолининг иш излаш учун кетадиган вақтларини кам сарфлаш мақсадида маълумотлардан эркин фойдланишга имкон бериш;
- ҳудудий меҳнат бозорлари талабларидан келиб чиққан ҳолда кадрлар ва мутахассисларни тайёрлаш ва малакасини ошириш;

5.2.1 - илова. Аҳолига товар сотиш ва хизматлар кўрсатиш ҳажми

Йиллар	Аҳолига товар сотиш ва хизматлар кўрсатиш ҳажми		Жумладан			
			Товарлар сотиш		Хизматлар кўрсатиш	
	млрд. сўм	%	млрд. сўм	%	млрд. сўм	%
2000	2097,4	100	1787,5	85,2	309,9	14,8
2001	3172,2	100	2699,9	85,1	472,3	14,9
2002	4497,7	100	3786,3	84,2	711,4	15,8
2003	5238,1	100	4289,7	81,9	948,4	18,1
2004	5991,3	100	4764,7	79,5	1226,6	20,5
03/I	1144,7	100	955,5	83,5	189,2	16,5
03/I-II	2447,8	100	2022,7	82,6	425,1	17,4
03/I-III	3815,9	100	3143,8	82,4	672,1	17,6
03/IV	1422,2	100	1145,9	80,6	276,3	19,4
04/I	1299,8	100	1057,9	81,4	241,9	18,6
04/I-II	2733,7	100	2184,7	79,9	549,0	20,1
04/I-III	4269,2	100	3400,8	79,6	868,4	20,1
04/IV	1722,0	100	1363,8	79,2	358,2	20,8

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

5.2.2 – илова. Чакана товар айирбошлаш ва пуллик хизматлар

Даврлар	Чакана товар айирбошлаш		Пуллик хизматлар	
	Жорий нархларда, млрд. сўм	Ўтган йилга нисбатан таққослама нархларда ўсиш, %	Жорий нархларда, млрд. сўм	Ўтган йилга нисбатан таққослама нархларда ўсиш, %
2000	1787,5	107,6	309,9	115,7
2001	2699,9	109,6	472,3	114,7
2002	3786,3	102,1	711,4	108,6
2003	4289,7	105,1	948,4	107,9
2004	4764,7	104,7	1226,6	113,8
03/I	955,5	99,8	189,2	101,7
03/I-II	2022,7	100,3	425,1	104,4
03/I-III	3143,8	105,5	672,1	106,4
03/IV	1145,9	109,5	276,3	107,5
04/I	1057,9	105,0	241,9	111,8
04/I-II	2184,7	104,2	549,0	113,5
04/I-III	3400,8	103,1	868,4	113,9
04/IV	1363,8	106,5	358,2	113,1

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

5.2.3 - илова. Аҳолининг ижтимоий инфратузилма объектлари билан таъминланганлик даражаси

Йиллар	Аҳолининг таъминланганлик даражаси					
	1 кишига тўғри келадиган уй майдони	10 минг кишига больница тушаклари тўғри келиши	10 минг кишига амбулатория ва тиббий муассасаларнинг тўғри келиши	1 сменада таълим олувчилар, %	Марказлашган сув таъминоти, %	Табийий газ, %
2000	13,8	55,9	157,7	73,6	80,4	76,1
2001	14,0	55,8	160,4	73,1	81,4	77,2
2002	14,3	57,8	163,1	71,9	81,6	78,0
2003	14,3	57,4	159,2	71,1	81,8	79,8
2004	14,4	x	x	71,3	82,2	80,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

5.2.4. илова. Таълим тизими ривожланишининг асосий кўрсаткичлари динамикаси

Кўрсаткичлар номи	Ўл. Бир.	2000	2001	2002	2003	2004
Умумтаълим мактаблари						
Жами умумтаълим мактаблари	та	9802	9788	9799	9834	9835
Уларда ўқувчилар сони	минг киши	6037,4	6076,4	6329,1	6263,1	6151,4
Академик лицейлар						
Жами лицейлар	та	46	47	51	54	65
Уларда ўқувчилар сони	минг киши	9,8	17,5	20,5	26,2	30,5
Қабул	минг киши	3,0	10,6	9,3	10,3	13,4
Профессионал колледжлар						
Жами колледжлар	та	241	303	414	533	827
Уларда ўқувчилар сони	минг киши	59,5	216,8	366,9	531,6	757,6
Қабул	минг киши	30,1	164,0	184,1	145,9	310,1
Ўрта махсус таълим муассасалари						
Жами таълим муассасалари	та	194	181	141	95	-
Уларда ўқувчилар сони	минг киши	254,8	211,9	158,5	126,1	-
Қабул	минг киши	73,5	47,8	43,1	59,1	-
Олий таълим муассаслари						
Олий таълим муассаслари – жами	та	61	61	62	62	63
Уларда ўқувчилар сони	минг киши	183,6	207,2	232,3	254,4	263,6
Қабул	минг киши	44,7	50,6	54,6	60,9	59,3
Улардан шартнома асосида ўқувчилар сони	минг киши	22,6	27,9	31,7	38,0	36,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси. *) қутилаётган

5.3.1 – илова. Ўзбекистон Республикаси аҳолиси сони динамикаси (йил бошига)

Йил	Жами аҳоли		Шаҳар аҳолиси		Қишлоқ аҳолиси	
	Сони	Ўсиши, %	Сони	Ўсиши, %	Сони	Ўсиши, %
2000	24487,7	1,5	9165,5	0,9	15322,2	1,8
2001	24813,1	1,3	9225,3	0,7	15587,8	1,7
2002	25115,8	1,2	9286,9	0,7	15828,9	1,5
2003	25427,9	1,2	9340,7	0,6	16087,2	1,6
2004	25707,4	1,1	9381,3	0,4	16326,1	1,5
2005	26006,8	1,2	9430,3	0,5	16576,5	1,5
04/I(на 1.04.04 г.)	25777,2	0,3	9397,2	0,2	16380,0	0,3
04/II (на 1.07.04 г.)	25851,8	0,3	9405,3	0,1	16446,5	0,4
04/III (на 1.10. 04 г.)	25936,4	0,3	9413,9	0,1	16522,5	0,5

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

5.3.2 - илова. Банд бўлган аҳолининг иқтисодий тармоқларида тақсимланиши (ўртача давр мобайнида, минг киши)

	2003 й.	2004 й.	2004 й. 2003й.га нисбатан %да
Банд бўлганлар - жами	9589,0	9910,6	103,4
Моддий ишлаб чиқаришда	6537,0	6710,6	102,7
Саноатда	1223,3	1283,9	105,0
Қишлоқ ва ўрмон хўжалигида	3063,0	3067,6	100,2
Транспорт ва алоқада	304,0	320,8	105,5
Қурилишда	763,3	808,1	105,9
Савдо, умумий овқатланиш, тайёрлов идораларида	815,0	857,6	105,2
Бошқалар	368,4	372,6	101,1
Номоддий ишлаб чиқаришда	3052,0	3200,0	104,8
Транспорт ва алоқада	128,8	140,2	108,9
Уй жой коммунал ва аҳолига маиший хизмат кўрсатиш сохаларида	285,4	301,1	105,5
Соғлиқни сақлаш, спорт ва ижтимоий таъминот сохаларида	654,4	689,0	105,3
Таълим, маданият, санъат, фан ва илм сохаларида	1257,4	1321,0	105,1
Молия ва кредит	50,4	52,8	104,8
Бошқалар	675,6	695,9	103,0
Давлат секторида, %	23,2	23,0	
Нодавлат секторида, %	76,8	77,0	

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

6. Худудларнинг ижтимоий – иқтисодий ривожланиши

Ўзбекистон Республикасида икки палатали Олий Мажлиснинг (қонунчилик ва сенат) шаклланиши худудлардаги иқтисодий-ижтимоий вазиятга уларнинг Сенатдаги вакиллари орқали таъсир этиш учун имконият яратади.

2004 йил натижаларига кўра республика худудлари (Қорақалпоғистон Республикаси, 12 вилоят ва Тошкент шаҳри) барқарор суръатларда ривожланди. Агарда республикада асосий кўрсаткич ҳисобланган ЯИМнинг ўсиш суръатлари 2003 йилга нисбатан 107,7%ни ташкил этган бўлса, бу кўрсаткич Қорақалпоғистон Республикасида 108,7%, Тошкент вилоятида 109,0%, Сирдарё вилоятида 108,4%, Хоразм вилоятида 108,2%ни ташкил этди. Жиззах ва Наманган вилоятларида мазкур кўрсаткичлар ЯИМнинг республика даражасида бўлди. Тошкент шаҳри (104,0%), Фарғона вилояти (104,9%), Қашқадарё (105,7%) ва Сурхондарё вилоятлари (105,9%) ЯИМнинг ўсиш суръатлари бўйича республика даражасидан паст кўрсаткичга эришди (6.1 илова). ЯҲМ юқори суръатларда ўсиши кўрсаткичлари иқтисодиётни реал секторини юқори суръатларда ривожланиши ва ижобий тенденциялар билан боғлиқ.

2003 йилга нисбатан ЯҲМнинг ҳудудий таркиби ўзгарди. ЯҲМнинг нисбатан кўп улуши Тошкент шаҳри (13,8%), Тошкент вилояти (9,7%), Фарғона (8,3%), Қашқадарё (6,8%), Самарқанд (6,6%) ва Андижон вилоятлари (6,7%) ҳиссасига тўғри келди.

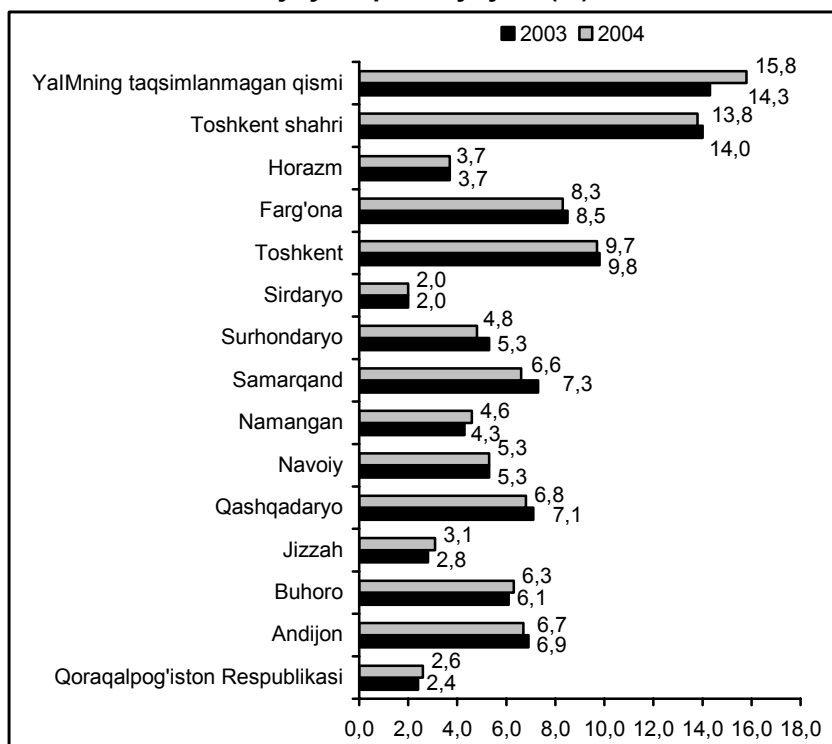
2004 йилда 2003 йилга нисбатан ЯҲМнинг улуши Тошкент шаҳрида (14,0% дан 13,8%гача), Фарғона (8,5% дан 8,3%гача), Тошкент (9,8% дан 9,7%гача), Сурхондарё (5,3% дан 4,8%гача), Самарқанд (7,3% дан 6,6%гача), Қашқадарё (7,1% дан 6,8%гача) ва Андижон вилоятларида (6,9% дан 6,7%гача) камайди.

Бухоро (6,1% дан 6,3%гача), Жиззах (2,8 дан 3,1%гача), Наманган (4,3 дан 4,6%гача) вилоятларида ва Қорақалпоғистон Республикасида (2,4 дан 2,6%гача) ЯҲМ улуши ортди. Бошқа барча вилоятларда ЯҲМнинг ҳудудий таркиби ўзгармади. (6.1 ва 6.2 чизмалар).

Аҳоли жон бошига ЯҲМ ишлаб чиқариш индексида ҳам маълум ўзгаришлар содир бўлди (6.2 илова). Асосан мазкур ўзгаришлар иккинчи ва учинчи гуруҳга кирувчи худудларга тааллуқли бўлди. Биринчи гуруҳга кирувчи худудлар 2003 йилдаги даражада қолдилар. Олдинги йиллардаги каби мазкур гуруҳга Навоий, Бухоро, Тошкент вилоятлари ва Тошкент шаҳри киради.

Иккинчи гуруҳда қуйидаги ўзгаришлар содир бўлди: индекслар Сирдарё (0,754дан 0,768гача) ва Жиззах вилоятларида (0,702дан 0,768гача) ўсди, бу эса мазкур вилоятларга биринчи гуруҳга киришга имкон берди; Фарғона, Қашқадарё, Андижон ва Сурхондарё каби бошқа вилоятларда индекслар 2003 йилга нисбатан сезиларли даражада пасайди.

6.1 - чизма. 2003-2004йй. Ўзбекистон Республикаси ЯИМда худудларнинг улуши (%)



Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Учунчи гуруҳда, 2003 йил кўрсаткичларига нисбатан индекс даражаси кўтарилган бўлсада Қорақалпоғистон Республикаси сақланиб қолди ва энг паст даражага (0,423) эга бўлди. Қорақалпоғистон Республикасида аҳоли жон бошига ЯҲМ 199,2 минг. сўм тўғри келди. Бу кўрсаткич Тошкент шаҳри кўрсаткичидан 4 марта, ўртача республика кўрсаткичидан 2,5 мартаба кам.

6.1 - жадвал. Аҳоли жон бошига ЯҲМ ишлаб чиқариш бўйича ҳудудларни гуруҳлаш

2003й.	индекс	2004й.	Индекс
I. Юқори даража	1,000 юқори	I. Юқори даража	1,000 юқори
Навоий вилояти	1,685	Навоий вилояти	1,705
Тошкент шаҳри	1,682	Тошкент шаҳри	1,678
Бухоро вилояти	1,053	Бухоро вилояти	1,085
Тошкент вилояти	1,041	Тошкент вилояти	1,032
II. Ўртача даража	0,500дан 1,000гача	II. Ўртача даража	0,500дан 1,000гача
Фарғона вилояти	0,785	Сирдарё вилояти	0,768
Қашқадарё вилояти	0,782	Жиззах вилояти	0,768
Андижон вилояти	0,764	Фарғона вилояти	0,759
Сирдарё вилояти	0,754	Қашқадарё вилояти	0,747
Сурхондарё вилояти	0,734	Андижон вилояти	0,744
Жиззах вилояти	0,702	Хоразм вилояти	0,669
Хоразм вилояти	0,681	Сурхондарё вилояти	0,657
Самарқанд вилояти	0,669	Самарқанд вилояти	0,601
Наманган вилояти	0,543	Наманган вилояти	0,572
III. Паст даража	0,500гача	III. Паст даража	0,500гача
Қорақалпоғистон Республикаси	0,400	Қорақалпоғистон Республикаси	0,423

Манба: ЎЗР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

2004 йилда кўпгина ҳудудларда саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш суръатлари юқори бўлди. Андижон вилояти (135,8%), Қорақалпоғистон Республикаси (123,5%), Самарқанд (113,4%), Жиззах (112,8%) ва Тошкент вилоятлари (109,6%) ўртача республика кўрсаткичидан (109,4%) юқори кўрсаткичларга эришдилар. Ушбу ҳудудларда ижобий натижаларга маълум даражада етакчи тармоқларда тайёр ва маҳаллий маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ўсиши ҳисобидан эришилди.

Саноат ишлаб чиқариши ривожланиши даражасининг индекси 2003 йилга нисбатан Қорақалпоғистон Республикасида (0,193дан 0,207гача), Андижон вилоятида (0,960дан 1,028гача), Қашқадарё вилоятида (0,967дан 1,050гача), Тошкент вилоятида (1,537дан 1,650гача) ва Сурхондарё вилоятларида (0,286дан 0,295гача) юқори бўлди. Қолган вилоятларда мазкур индекснинг пасайиши кузатилди. Навоий (4,431), Тошкент (1,650), Қашқадарё (1,050) ва Андижон (1,028) вилоятлари мазкур кўрсаткичлар бўйича етакчилик қилиб келмоқда (6.2 илова).

Саноат маҳсулотларини аҳоли жон бошига ишлаб чиқариш кўрсаткичининг энг паст даражаси Қорақалпоғистон Республикаси (64,6 минг. сўм) ҳиссасига тўғри келди. Бу эса, Навоий вилояти кўрсаткичидан 21 маротаба, Тошкент шаҳри кўрсаткичига нисбатан 7 маротаба кам демакдир. Бундай вазиятни Қорақалпоғистон Республикасининг саноат салоҳиятининг пастлиги билан тушунтириш мумкин.

Халқ истеъмол товарларини ишлаб чиқариш бўйича Навоий вилоятдан (97,3%) ташқари барча вилоятлар 2004 йилда юқори кўрсаткичларга эришдилар. Жумладан, республика даражасидан (113,4%) юқори кўрсаткичларга эришган ҳудудлар Андижон (145,3%), Фарғона (119,2%), Қашқадарё (117,1%), Жиззах ва Сурхондарё вилоятлари (хар бири 115,2% дан) шундай ҳудудлар қаторига киради (6.1 илова).

Халқ истеъмоли товарлари (ХИТ) ишлаб чиқариш индекси (аҳоли жон бошига) Андижон вилоятида (1,847дан 2,259гача), Бухоро вилоятида (1,458дан 1,477гача), Жиззах вилоятида (0,655дан 0,723гача), Сурхондарё вилоятида (0,356дан 0,403гача), Сирдарё вилоятида (0,669дан 0,677гача), Фарғона вилоятида (0,844дан 0,903гача) ва Наманган вилоятида (0,561дан 0,573гача) юқори бўлди; Қашқадарё, Тошкент, Хоразм вилоятлари ва Тошкент шаҳрида мазкур кўрсаткичнинг пасайиши кузатилди. (6.2 илова). Аҳоли жон бошига ХИТ ишлаб чиқаришда 10 та ҳудудда республика ўртача даражасидан паст кўрсаткич қайд этилди; энг паст кўрсаткич (28,5 минг. сўм) Қорақалпоғистон Республикасида қайд этилди. Ҳудудларда ХИТ ишлаб чиқариш кўрсаткичларининг пастлигига вилоятларда маҳаллий бозорларни маҳаллий ҳокимият вакилликлари ташкилотлари томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар билан таъминлаш бўйича чора-тадбирларнинг сушт амалга оширилиши, кичик бизнес тузилмасини қўллаб-қувватлаш ва узоқ муддатга фойдаланиладиган товарларни сотиб олишга истеъмол кредитлари бериш механизмини секинлик билан жорий қилиниши асосий сабаблардан ҳисобланади.

Ҳудудлар бўйича қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича барча ҳудудлар 2004 йилда юқори кўрсаткичларга эришдилар. Хоразм (114,1%), Тошкент (112,8%), Наманган (112,7%), Сирдарё (111,8%), Жиззах (111,2%) вилоятлари ва Қорақолпоғистон Республикаси (112,5%) ўртача республика кўрсаткичидан (110,1%) юқори даражаларга эришдилар (6.1 илова). Бундай юқори суръатлар билан ривожланиш фермер ва деҳқон хўжалиқларининг самарали фаолият юритганликлари туфайли содир бўлди.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини аҳоли жон бошига ишлаб чиқариш (индекс ҳисобида) 10 ҳудудда ўртача республика кўрсаткичидан юқори бўлди. Бироқ, кўпгина ҳудудларда индекснинг пасайиши, Бухоро, Сирдарё, Хоразм ва Жиззах вилоятлари индексининг ўсиши кузатилди (6.2 илова).

2004 йилда 6 та ҳудудда инвестициялар бўйича юқори суръатларга эришилди; Андижон (37,5%га), Қашқадарё (18,6%га), Навоий (12,2%га), Наманган (4,5%га) ва Фарғона вилоятида (9,6%га). Бундай вазият юқорида санаб ўтилган вилоятларда бир қанча объектларнинг қурилиши тугатилганлиги ва республика бюджети бўйича молиялашнинг қисқариши туфайли юз берди.

2004 йилда Бухоро, Сирдарё, Тошкент вилоятлари ва Тошкент шаҳрига инвестицияларнинг салмоқли қисми йўналтирилди. Улар асосан янги корхоналарни қуриш ва қайта қуришга, янги саноат қувватларини яратишга, ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш ва экин майдонлари ҳосилдорлигини оширишга сарфланди (6.1 илова).

Бухоро вилоятида «Узполчарм» ҚК, «Бухоро-гўшт» АЖлари барпо этилди. Бундан ташқари инвестициялар ҳисобига вилоятда туризм соҳасини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратилди. Сирдарё вилоятида «Лола модел» ҚК, «Мос-янтекс» ҚК, «Сайхун-мебель» ҚК ва «Алтай» ҚК ташкил этилди. Тошкент вилоятида инвестициялар асосан ижтимоий инфратузилмани шакллантиришга сарфланди. Жиззах вилоятида эса сув хўжалиги инфратузилмасини шакллантириш ва ер унумдорлигини оширишга сарфланди.

Аҳоли жон бошига инвестициялар индекси Бухоро (0,701дан 1,174га), Жиззах (0,583дан 0,611га), Сурхандарё (0,600дан 0,641га), Сирдарё (0,592дан 0,819га), Тошкент (0,872дан 1,085га), Хоразм (0,437дан 0,874га) вилоятларида ва Тошкент шаҳрида (2,864 дан 3,088га) юқори бўлди. Қолган ҳудудларда уларнинг камайиши кузатилди.

Чакана савдо товарайирбошлаш бўйича 2004 йилда Андижон вилоятидан ташқари (89,2%) барча вилоятларда айниқса Навоий (123,5%), Тошкент вилоятларида (111,5%) ва Тошкент шаҳрида (114,2%) юқори суръатлардаги ўсиш кузатилди. Мазкур кўрсаткич бўйича юқори даражадаги ўсиш суръатлари қишлоқ жойларда чакана савдо объектлари, маиший хизмат ва умумий овқатланиш корхоналарини барпо этиш ва улгуржи бўғинни фаоллаштириш ҳисобига таъминланди. Андижон вилоятида эса мазкур кўрсаткичнинг паст даражада эканлиги савдонинг жуда сушт ташкил этилганлиги ва аҳолининг ҳарид қобилиятининг етарли эмаслиги билан боғлиқ.

Чакана савдо товарайирбошлаш индекси (аҳоли жон бошига ҳисоблаганда) кўпгина ҳудудларда ўсди, жумладан Навоий, Тошкент вилоятларида ва Тошкент шаҳрида бу кўрсаткич юқори бўлди. Андижон, Сирдарё, Фарғона ва Самарқанд вилоятларида мазкур кўрсаткич сезиларли даражада паст бўлди. 10 ҳудудда пуллик хизматлар кўрсатиш республика ўртача кўрсаткичидан (184,1 минг сўм) паст бўлди. Мазкур кўрсаткичнинг энг юқори даражаси Тошкент шаҳрида (518,5 минг сўм), энг паст даражаси (92,5 минг сўм) Қорақолпоғистон Республикасида қайд этилди.

2004 йилда аҳолига пуллик хизматлар кўрсатиш бўйича барча ҳудудларда юқори суръатлардаги кўрсаткичларга эришилди. Ўртача республика даражасидан (113,8%) юқори бўлган ҳудудлар Андижон (132,7%), Навоий (121,8%), Фарғона (119,6%), Хоразм (119,2%), Жиззах (118,5%), Наманган (117,4%) ва Бухоро вилоятлари ҳисобланади (6.1 илова).

Аҳолига пуллик хизматлар кўрсатиш кўрсаткичининг юқори суръатларда ривожланишига таълим, соғлиқни сақлаш, шаҳар транспортда йўловчиларни ташиш ва алоқа ҳамда интернет хизматларининг ўсиши сабаб бўлди.

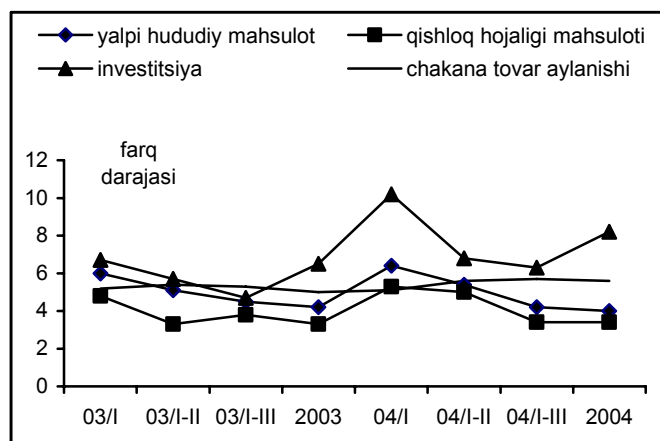
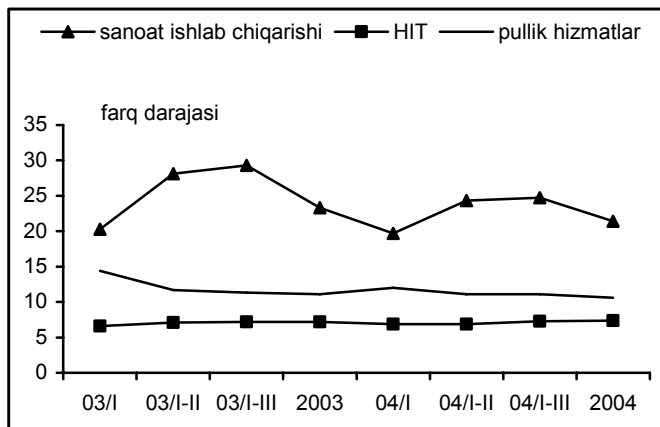
Аҳоли жон бошига пуллик хизматлар кўрсатиш 2004 йилда кўпгина ҳудудларда юқори бўлди, фақат Қашқадарё, Самарқанд вилоятларида ва Тошкент шаҳрида мазкур кўрсаткич пасайди (6.2 илова).

Таҳлил қилинаётган вақт мобайнида ЯҲМ (2003 йилда 4,2 мартадан 2004 йилда 4,0 мартага), саноат ишлаб чиқариши (мос равишда 23,3дан 21,4гача) ва пуллик хизматлар (11,1 мартадан 10,6 марта) каби тармоқлараро табақалашувнинг асосий кўрсаткичларининг пасайиши кузатилди. Тармоқлараро

табақаланишнинг бошқа кўрсаткичлари бўйича ўсиш кузатилди: ХИТ бўйича (7,2дан 7,4 мартага), инвестициялар бўйича (6,5дан 8,2га), қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари бўйича (3,3дан 3,4га) ва чакана савдо товарайирбошлаш бўйича (5,0дан 5,6га) (6.2 чизма).

Худудлараро табақаланишнинг шаклланишига катта иқтисодий салоҳиятга эга бўлган Навоий вилояти (ЯХМ ва саноат) ва Тошкент шаҳри (товар айирбошлаш ва пуллик хизматлар) катта таъсир кўрсатди.

6.2 - чизма. Худудлар ижтимоий иқтисодий ривожланиши табақалашуви даражасининг ўзгариши динамикаси (юқори ва паст даражада ривожланган худудлар нисбати, марта)



Манба: ЎзР Давлат статистика кўмитаси

даражада ривожланган худудлар ўртасидаги фарқ сақланиб қолмоқда. Бу эса, давлат томонидан худудларни иқтисодий ижтимоий ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган чора тадбирларни аниқ мақсадларга йўналтирилишига ва худудлар табиий иқтисодий салоҳиятидан келиб чиқиб иш юритишни талаб этади.

2005 йилда иқтисодиётни худудий тартибга солишни такомиллаштириш бўйича муҳим вазифаларга амалга оширилаётган маъмурий ислохотларни чуқурлаштиришни номарказлаштириш йўналиши бўйича, давлат томонидан кам ривожланган худудларни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш, шу жумладан, қишлоқ жойларни ривожлантириш, маҳаллий бошқарув ташкилотларини моддий техника ва молиявий базасини мустаҳкамлашни такомиллаштириш киради.

2004 йил якунларига асосланиб тармоқлар ривожланиши бўйича худудлар рейтингини аниқлаш қуйидаги хулосаларга олиб келди, ҳисоб китоблар асосий кўрсаткичлар бўйича балл тизимида олиб борилди (саноат, инвестиция, қишлоқ хўжалиги, чакана савдо товар айирбошлаш ва пуллик хизматлар).

Юқори кўрсаткичларга эга бўлган биринчи гуруҳга (7,5 – 10 балл) – Андижон, Бухоро, Жиззах, Тошкент ва Хоразм вилоятлари кирди. Иккинчи гуруҳга эса (6,5-7,5 балл) Наманган, Сирдарё, Самарқанд, Фарғона, Сурхондарё вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикаси ва учинчи гуруҳга (5,3-6,5 балл) билан Навоий, Қашқадарё вилоятлари ва Тошкент шаҳри жой олишди.

2003 йил билан таққослаганда Фарғона, Сирдарё, Хоразм, Тошкент ва Жиззах вилоятлари рейтингини кўтарилди, Навоий, Сурхондарё, Қашқадарё вилоятлари рейтингини пасайган.

2004 йилда худудлар иқтисодий ижтимоий ривожланишининг ижобий натижаларидан бири Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Қашқадарё, Сурхондарё ва Сирдарё вилоятлари каби кам ривожланган худудларнинг иқтисодий салоҳиятининг ошиши ва ЯХМ, саноат маҳсулотлари ва пуллик хизматлар бўйича табақаланишувнинг пасайиши ҳисобланади. Бироқ, бугунги кунда ҳам саноат маҳсулотлари ва халқ истеъмоли товарлари ишлаб чиқариш бўйича юқори ва паст

6.1. илова. Худудлар иқтисодий ижтимоий ривожланишининг асосий кўрсаткичлари (ўсиш суръатлари ўтган даврга нисбатан таққослама нархдарда %)

Ялпи худудий махсулот (ЯХМ)

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Республикаси	89,7	98,3	101,6	110,1	108,7	94,0	98,9	104,5	103,5	107,0	108,1
Андижон	102,8	108,9	103,4	102,8	106,2	100,5	102,3	102,6	106,1	102,8	104,7
Бухоро	104,2	103,5	102,7	101,4	106,1	102,4	104,4	102,6	100,0	104,2	109,2
Жиззах	104,2	106,5	109,5	107,5	107,7	102,2	104,2	105,5	105,1	109,7	110,4
Қашқадарё	99,0	105,0	110,1	105,4	105,7	103,5	102,9	101,4	103,2	104,5	109,6
Навий	103,2	101,4	104,8	103,9	107,6	101,0	101,2	102,4	102,5	105,1	108,9
Наманган	108,0	104,5	103,7	102,1	107,7	103,6	101,6	101,3	103,2	105,9	109,8
Самарқанд	104,6	103,5	107,6	106,9	106,5	100,2	106,5	106,8	104,2	107,2	109,5
Сурхондарё	105,5	108,0	104,0	105,3	105,9	100,3	103,7	101,7	103,6	105,4	111,5
Сирдарё	102,6	102,9	98,3	102,5	108,4	95,1	94,6	102,4	102,8	112,3	112,4
Тошкент	110,9	104,2	103,1	102,5	109,0	100,1	100,9	101,9	104,1	107,8	109,0
Фарғона	106,1	99,5	105,1	100,5	104,9	100,1	100,0	100,6	102,1	102,3	105,2
Хоразм	94,8	103,0	102,9	103,8	108,2	99,4	102,8	101,1	102,5	105,0	110,7
Тошкент ш.	104,5	104,3	102,6	104,4	104,0	99,2	102,8	104,2	105,5	104,4	103,3
Ўзбекистон Республикаси	103,8	104,2	104,2	104,4	107,7	102,2	103,8	104,0	104,8	106,2	108,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Саноат ишлаб чиқариши

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Республикаси	111,2	95,9	94,9	100,3	123,5	89,0	85,4	93,9	117,7	125,2	128,8
Андижон	90,0	128,1	105,5	118,6	135,8	101,0	108,4	117,2	126,9	127,2	131,9
Бухоро	103,9	107,7	103,3	102,5	109,1	105,7	110,6	106,9	108,4	106,6	109,7
Жиззах	122,7	119,9	130,3	114,1	112,8	106,8	115,6	125,4	114,3	120,9	116,1
Қашқадарё	101,9	104,4	112,1	114,4	110,0	120,1	122,5	118,3	111,4	110,8	109,9
Навий	102,2	100,6	106,5	99,4	106,0	102,7	100,4	99,3	101,4	107,0	107,7
Наманган	126,1	118,2	112,5	113,0	109,4	107,7	112,8	109,2	109,0	106,0	114,1
Самарқанд	97,3	105,7	106,7	111,1	113,4	107,8	115,9	114,7	115,0	111,2	115,7
Сурхондарё	107,9	104,1	113,1	104,6	109,2	101,5	117,0	109,1	106,4	110,1	121,8
Сирдарё	106,7	101,3	122,4	100,1	107,2	101,2	100,1	103,4	103,2	109,8	115,5
Тошкент	108,8	109,1	108,3	102,6	109,6	101,0	101,4	103,0	107,2	108,2	109,2
Фарғона	108,5	101,4	108,7	102,4	104,3	102,4	100,3	100,2	103,6	103,7	105,8
Хоразм	103,5	100,3	103,9	98,9	102,9	100,2	94,4	94,7	100,1	100,2	108,1
Тошкент ш.	113,2	110,5	111,7	112,5	104,8	105,4	106,9	107,7	115,2	110,1	105,1
Ўзбекистон Республикаси	105,9	107,6	108,3	106,2	109,4	104,0	105,5	105,7	108,8	109,6	110,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Халқ истеъмолчи товарларини ишлаб чиқариш

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Республикаси	105,9	113,5	104,3	104,7	110,3	103,1	105,9	106,7	119,0	122,8	119,4
Андижон	92,6	123,7	97,8	120,3	145,3	96,0	104,3	115,0	133,3	136,4	136,0
Бухоро	105,9	107,4	103,3	106,0	107,8	103,3	106,9	109,4	107,8	107,6	108,9
Жиззах	123,6	119,3	159,3	129,0	115,2	101,2	115,7	119,3	113,0	117,8	120,5
Қашқадарё	113,1	112,7	108,5	108,8	117,1	113,2	105,8	116,1	127,0	124,7	115,2
Навий	115,5	99,98	114,5	105,3	97,3	125,0	114,6	109,0	107,3	106,4	101,4
Наманган	124,3	111,8	118,1	114,0	110,4	107,7	112,3	114,6	124,7	116,1	116,2
Самарқанд	92,4	102,6	102,5	106,8	109,9	104,8	104,0	106,3	100,3	102,0	112,4
Сурхондарё	111,9	100,9	114,8	106,2	115,2	88,7	105,0	105,9	129,5	124,1	132,6
Сирдарё	110,1	120,2	103,0	104,2	107,5	100,6	107,7	111,3	108,0	115,3	114,9
Тошкент	112,5	114,1	106,6	107,1	111,7	104,7	108,6	109,2	106,6	111,1	112,9
Фарғона	111,3	98,1	106,4	101,6	119,2	96,7	95,5	101,3	113,2	122,4	119,5
Хоразм	107,8	94,0	95,0	114,5	101,4	115,9	115,4	120,5	96,6	102,5	101,5
Тошкент ш.	111,3	101,3	120,2	102,7	103,4	100,8	102,9	101,5	115,7	101,5	93,5
Ўзбекистон Республикаси	106,2	107,6	108,4	108,4	113,4	102,3	104,0	106,8	114,9	114,4	113,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/І	03/І-ІІ	03/І-ІІІ	04/І	04/І-ІІ	04/І-ІІІ
Қорақолпоғистон Республикаси	65,6	90,5	101,2	129,8	112,5	97,6	110,5	130,3	109,1	124,0	117,4
Андижон	110,2	107,1	102,1	100,2	107,0	101,0	100,3	100,2	106,9	100,8	105,4
Бухоро	106,3	102,0	102,6	106,2	110,5	102,3	109,6	108,2	104,5	112,8	120,6
Жиззах	100,1	106,9	113,8	112,0	111,2	103,4	104,3	115,2	108,9	121,1	117,5
Қашқадарё	89,4	106,9	119,9	106,2	109,0	103,4	100,6	100,2	107,7	106,1	119,6
Навоий	105,0	107,2	106,7	109,3	108,6	102,0	106,4	110,7	108,8	109,4	114,7
Наманган	111,5	101,4	101,5	102,9	112,7	101,8	97,1	100,8	104,0	113,6	115,8
Самарқанд	104,8	103,9	112,4	110,0	108,4	104,2	108,4	110,3	107,6	111,8	112,8
Сурхондарё	106,7	110,5	102,8	106,4	106,7	106,6	102,5	100,4	106,0	106,2	116,2
Сирдарё	101,9	105,8	98,9	105,2	111,8	101,6	95,2	110,1	107,1	129,4	117,5
Тошкент	114,9	103,7	102,8	102,7	112,8	105,3	103,0	102,3	106,7	116,9	111,7
Фарғона	113,5	100,4	105,7	100,6	110,0	103,4	114,1	100,2	106,4	104,1	110,6
Хоразм	82,8	103,6	106,8	110,5	114,1	101,3	100,7	100,7	106,3	113,2	117,8
Тошкент ш.											
Ўзбекистон Р.	103,1	104,2	106,1	105,9	110,1	103,3	103,8	104,7	106,7	110,4	114,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Инвестициялар

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/І	03/І-ІІ	03/І-ІІІ	04/І	04/І-ІІ	04/І-ІІІ
Қорақолпоғистон Республикаси	83,0	106,0	114,0	118,0	98,3	112,0	119,0	119,0	в 2,3 р.	150,5	122,6
Андижон	101,0	118,0	105,0	106,9	62,5	100,2	104,0	105,0	100,1	65,6	64,3
Бухоро	108,0	119,0	103,0	100,6	168,2	69,0	86,0	93,1	в 2,1 р.	186,8	131,6
Жиззах	111,0	78,0	112,0	83,5	111,0	81,0	80,0	80,0	92,6	101,8	100,9
Қашқадарё	93,0	130,0	94,0	111,7	81,4	128,0	114,0	112,2	56,5	77,1	79,4
Навоий	116,0	107,0	98,0	109,6	87,8	122,0	110,0	109,0	66,1	101,3	106,2
Наманган	103,0	96,0	100,1	101,7	95,5	100,2	100,2	101,2	107,2	108,9	100,1
Самарқанд	104,0	107,0	99,8	107,9	109,6	115,0	107,0	107,2	104,8	108,5	104,5
Сурхондарё	102,0	116,0	101,0	104,0	102,0	101,0	102,0	103,3	в 2,3 р.	156,1	121,0
Сирдарё	100,2	101,0	84,0	105,5	150,9	114,0	106,0	103,0	45,5	103,7	159,3
Тошкент	106,0	112,0	102,0	108,3	122,0	98,0	108,0	105,3	147,2	123,1	119,9
Фарғона	107,0	109,0	108,0	95,9	90,4	101,0	95,0	95,2	31,2	73,4	80,8
Хоразм	102,0	96,0	103,0	91,6	2,2 р	81,0	87,0	90,0	97,4	101,0	124,7
Тошкент ш.	92,0	106,0	81,0	106,8	121,6	87,0	108,0	103,6	130,3	95,7	100,4
Ўзбекистон Республикаси	101,0	104,0	103,6	104,5	105,2	100,3	102,6	102,8	99,6	101,8	103,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Чакана товар айланмаси

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/І	03/І-ІІ	03/І-ІІІ	04/І	04/І-ІІ	04/І-ІІІ
Қорақолпоғистон Республикаси	103,6	117,9	102,6	107,9	100,9	90,2	96,0	101,8	103,5	100,7	100,1
Андижон	106,4	109,3	107,3	100,0	89,2	110,8	103,8	103,5	102,0	93,7	88,1
Бухоро	110,3	114,7	107,1	101,1	102,9	107,7	103,1	102,4	100,2	101,4	103,5
Жиззах	111,0	125,8	116,2	101,8	103,1	117,6	104,8	101,4	103,3	101,2	100,8
Қашқадарё	109,9	116,5	105,5	108,3	100,8	111,9	109,1	113,3	100,1	100,4	100,3
Навоий	105,4	113,3	105,0	104,3	123,5	97,2	102,2	107,3	109,1	111,2	120,4
Наманган	110,8	118,8	103,9	100,9	100,0	108,8	102,4	103,3	105,6	101,1	101,0
Самарқанд	113,6	106,6	100,1	108,8	101,1	99,6	105,4	109,3	104,8	104,3	103,4
Сурхондарё	121,4	113,7	113,3	109,5	107,3	106,3	111,0	113,5	105,1	105,5	104,0
Сирдарё	105,8	102,1	95,4	100,3	103,6	85,1	85,3	92,7	101,1	101,8	106,1
Тошкент	123,3	115,9	101,1	108,6	111,5	99,2	111,0	110,7	110,9	111,9	109,5
Фарғона	103,2	103,5	106,2	100,0	100,0	97,7	97,3	100,1	100,8	101,6	97,9
Хоразм	111,8	107,9	101,1	96,0	103,4	97,9	96,6	96,6	104,5	101,5	101,7
Тошкент ш.	100,2	104,7	90,1	110,2	114,2	88,7	93,4	103,7	109,2	110,1	109,9
Ўзбекистон Республикаси	107,6	109,6	101,1	105,1	104,7	99,8	100,3	104,9	105,1	104,2	103,1

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

Пуллик хзматлар кўрсатиш

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Р.	114,2	105,1	112,4	111,3	109,2	117,0	114,4	112,4	120,4	115,4	109,2
Андижон	138,9	113,3	109,3	120,1	132,7	107,6	109,1	108,7	113,6	125,9	133,5
Бухоро	112,6	108,4	117,0	109,3	117,3	118,1	119,9	114,5	120,3	122,2	118,0
Жиззах	110,4	116,2	114,2	114,1	118,5	108,8	110,1	115,7	116,4	124,6	117,7
Қашқадарё	137,2	114,6	121,9	108,2	102,6	108,1	109,0	110,0	105,6	104,9	104,6
Навоий	116,8	118,7	108,9	118,8	121,8	112,4	116,9	116,1	123,6	116,7	119,3
Наманган	137,0	115,5	110,8	122,6	117,4	115,4	117,2	121,6	118,6	116,1	116,9
Самарқанд	118,1	121,8	104,0	124,5	113,9	118,1	117,5	132,3	119,0	116,0	115,7
Сурхондарё	109,6	114,2	114,3	112,6	111,7	114,7	116,9	113,7	113,4	112,0	112,0
Сирдарё	104,8	125,8	109,6	103,1	112,5	103,5	100,5	101,2	116,3	106,5	107,5
Тошкент	111,5	100,2	109,2	105,5	113,2	105,7	106,8	103,9	107,8	112,8	114,9
Фарғона	115,5	113,5	110,5	112,4	119,6	107,2	112,0	114,0	119,1	118,6	115,3
Хоразм	107,9	106,4	102,0	107,0	119,2	100,7	108,7	110,0	127,0	123,1	122,9
Тошкент ш.	113,5	117,4	112,8	105,3	105,7	103,2	104,1	104,8	105,5	103,3	104,9
Ўзбекистон Республикаси	115,7	114,7	108,6	107,9	113,8	102,0	104,4	106,4	112,5	113,5	113,9

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси

6.2. илова. Худудларнинг иқтисодий ижтимоий ривожланиши ўртасидаги табақалашув даражаси (аҳолии жон бошига индекс кўрсаткичи)

Ялпи ҳудудий маҳсулот

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Р.	0,456	0,413	0,392	0,400	0,423	0,360	0,397	0,405	0,352	0,364	0,407
Андижон	0,911	0,935	0,834	0,764	0,744	0,618	0,717	0,791	0,585	0,707	0,749
Бухоро	1,109	1,155	1,101	1,053	1,085	1,047	1,091	1,035	0,974	1,092	1,035
Жиззах	0,742	0,669	0,666	0,702	0,768	0,561	0,632	0,712	0,563	0,568	0,672
Қашқадарё	0,722	0,724	0,780	0,782	0,747	0,635	0,688	0,666	0,666	0,656	0,722
Навоий	1,039	1,267	1,490	1,685	1,705	1,687	1,766	1,755	1,753	1,860	1,697
Наманган	0,667	0,637	0,599	0,543	0,572	0,486	0,505	0,536	0,434	0,471	0,545
Самарқанд	0,709	0,679	0,693	0,669	0,601	0,525	0,564	0,657	0,457	0,494	0,645
Сурхондарё	0,716	0,727	0,760	0,734	0,657	0,520	0,616	0,669	0,473	0,606	0,679
Сирдарё	0,807	0,822	0,776	0,754	0,768	0,567	0,604	0,777	0,525	0,626	0,711
Тошкент	1,040	1,017	1,032	1,041	1,032	0,990	0,951	1,027	1,012	0,989	1,022
Фарғона	0,941	0,866	0,843	0,785	0,759	0,773	0,793	0,822	0,738	0,744	0,766
Хоразм	0,832	0,717	0,720	0,681	0,669	0,682	0,653	0,644	0,595	0,586	0,661
Тошкент ш.	1,563	1,665	1,671	1,682	1,678	2,164	2,021	1,817	2,257	1,976	1,665
Ўзбекистон Р.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Фарқ даражаси (марта)	3,4	4,1	4,3	4,2	4,0	6,0	5,1	4,5	6,4	5,4	4,2
Тошкент ш. ҳисобга олмаганда	2,4	3,1	3,8	4,2	4,0	6,0	4,4	4,3	5,0	5,1	4,2

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Саноат ишлаб чиқариши

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Р.	0,279	0,247	0,201	0,193	0,207	0,184	0,159	0,158	0,207	0,184	0,184
Андижон	0,909	1,071	0,979	0,960	1,028	0,912	0,953	0,958	0,939	0,988	0,999
Бухоро	1,100	1,096	1,133	0,996	0,952	1,173	1,086	0,991	1,083	0,985	0,931
Жиззах	0,278	0,360	0,380	0,418	0,381	0,436	0,398	0,399	0,440	0,389	0,326
Қашқадарё	0,931	0,953	0,917	0,967	1,050	0,912	0,893	0,923	1,055	1,048	1,036
Навоий	3,144	3,318	4,046	4,490	4,431	3,737	4,463	4,629	4,086	4,461	4,560
Наманган	0,466	0,450	0,396	0,377	0,343	0,382	0,353	0,330	0,375	0,331	0,339
Самарқанд	0,515	0,459	0,398	0,351	0,330	0,352	0,341	0,341	0,315	0,305	0,312
Сурхондарё	0,323	0,302	0,283	0,286	0,295	0,304	0,295	0,245	0,294	0,297	0,276
Сирдарё	0,460	0,541	0,427	0,429	0,402	0,560	0,418	0,357	0,533	0,396	0,365
Тошкент	1,368	1,487	1,569	1,537	1,650	1,502	1,530	1,565	1,604	1,690	1,720
Фарғона	1,169	1,024	1,072	0,944	0,911	1,038	0,970	0,957	0,928	0,898	0,923
Хоразм	0,507	0,467	0,414	0,363	0,319	0,454	0,351	0,318	0,369	0,297	0,282
Тошкент ш.	1,700	1,744	1,729	1,823	1,468	1,874	1,918	1,903	1,568	1,604	1,519
Ўзбекистон Р.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Фарқ даражаси (марта)	11,3	13,4	20,1	23,3	21,4	20,3	28,1	29,3	19,7	24,3	24,7
Навоий в.ни ҳисобга олмаганда	6,1	7,1	8,6	9,4	8,0	10,2	12,1	12,0	7,7	9,2	9,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Халқ истеъмоли товарларини ишлаб чиқариш

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/І	03/І-ІІ	03/І-ІІІ	04/І	04/І-ІІ	04/І-ІІІ
Қорақолпоғистон Р.	0,425	0,400	0,341	0,332	0,307	0,340	0,329	0,320	0,344	0,321	0,299
Андижон	1,354	1,616	1,677	1,847	2,259	1,754	1,918	1,857	1,998	2,215	2,199
Бухоро	1,501	1,589	1,550	1,458	1,477	1,614	1,587	1,500	1,639	1,604	1,576
Жиззах	0,266	0,385	0,573	0,655	0,723	0,547	0,624	0,675	0,618	0,628	0,599
Қашқадарё	0,616	0,656	0,560	0,615	0,470	0,575	0,548	0,571	0,507	0,458	0,440
Навий	0,616	0,619	0,640	0,712	0,707	0,653	0,666	0,668	0,721	0,677	0,665
Наманган	0,665	0,579	0,571	0,561	0,573	0,553	0,558	0,555	0,609	0,611	0,613
Самарқанд	1,226	1,072	1,016	0,884	0,836	0,927	0,881	0,915	0,789	0,793	0,837
Сурхондарё	0,433	0,377	0,364	0,356	0,403	0,296	0,324	0,313	0,365	0,382	0,395
Сирдарё	0,700	0,700	0,659	0,669	0,677	0,832	0,684	0,644	0,723	0,697	0,675
Тошкент	1,071	1,164	1,184	1,252	1,206	1,195	1,239	1,249	1,206	1,212	1,252
Фарғона	1,076	1,009	0,934	0,844	0,903	0,871	0,845	0,860	0,824	0,916	0,948
Хоразм	0,787	0,543	0,551	0,544	0,501	0,737	0,613	0,555	0,568	0,515	0,487
Тошкент ш.	2,093	2,004	2,360	2,396	2,124	2,262	2,310	2,317	2,367	2,128	2,100
Ўзбекистон Р.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Фарқ даражаси (марта)	8,2	5,3	6,9	7,2	7,4	6,6	7,1	7,2	6,9	6,9	7,3
Тошкент ш. ҳисобга олмаганда	5,6	4,3	4,9	5,6	7,4	5,9	5,9	5,9	5,8	6,9	7,3

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Қишлоқ хўжалиги махсулотларини ишлаб чиқариш

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/І	03/І-ІІ	03/І-ІІІ	04/І	04/І-ІІ	04/І-ІІІ
Қорақолпоғистон Р.	0,425	0,354	0,360	0,435	0,480	0,345	0,470	0,439	0,361	0,329	0,439
Андижон	1,170	1,119	1,150	1,051	1,042	0,818	1,114	1,192	0,845	1,342	1,087
Бухоро	1,340	1,375	1,321	1,376	1,418	1,345	1,534	1,310	1,242	1,632	1,352
Жиззах	1,331	1,211	1,329	1,425	1,497	1,254	1,366	1,315	1,504	1,165	1,252
Қашқадарё	0,831	0,851	0,980	1,006	1,003	0,703	1,029	0,845	0,560	0,796	0,992
Навий	1,238	1,144	1,149	1,218	1,218	1,400	1,295	1,479	1,222	1,491	1,110
Наманган	1,019	0,996	1,042	0,970	0,968	0,794	0,756	0,777	0,565	0,767	0,847
Самарқанд	1,037	1,081	1,110	1,154	1,084	1,315	1,125	1,211	1,225	1,075	1,282
Сурхондарё	1,187	1,353	1,311	1,279	1,222	1,157	1,375	1,238	1,204	1,388	1,320
Сирдарё	1,397	1,501	1,373	1,393	1,636	1,303	1,340	1,672	1,286	1,519	1,503
Тошкент	1,511	1,539	1,268	1,255	1,242	1,666	1,133	1,329	1,916	1,168	1,205
Фарғона	0,977	1,024	0,995	0,931	0,883	0,939	0,948	0,943	1,058	0,968	0,885
Хоразм	1,144	1,025	1,072	1,098	1,173	1,636	1,217	1,072	1,529	1,150	1,243
Тошкент ш.											
Ўзбекистон Р.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Фарқ даражаси (марта)	3,6	4,2	3,8	3,3	3,4	4,8	3,3	3,8	5,3	5,0	3,4

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Инвестициялар

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/І	03/І-ІІ	03/І-ІІІ	04/І	04/І-ІІ	04/І-ІІІ
Қорақолпоғистон Р.	0,819	0,648	0,832	1,119	1,111	0,803	0,879	1,027	1,878	1,451	1,314
Андижон	0,552	0,505	0,439	0,641	0,377	0,384	0,456	0,630	0,382	0,352	0,386
Бухоро	0,705	0,627	1,063	0,701	1,174	0,473	0,588	0,795	1,144	1,185	1,092
Жиззах	0,577	1,112	1,155	0,583	0,611	0,428	0,491	0,515	0,410	0,527	0,569
Қашқадарё	1,897	1,931	1,608	1,760	1,507	2,482	1,962	1,808	1,374	1,497	1,503
Навий	2,014	2,535	2,125	2,213	1,835	2,598	1,780	1,925	1,707	1,779	1,929
Наманган	0,701	0,501	0,476	0,471	0,449	0,437	0,436	0,524	0,457	0,504	0,518
Самарқанд	0,523	0,453	0,404	0,531	0,505	0,518	0,612	0,652	0,537	0,640	0,589
Сурхондарё	0,470	0,509	0,451	0,600	0,641	0,375	0,447	0,504	0,854	0,736	0,699
Сирдарё	0,772	0,754	0,713	0,592	0,819	1,152	0,821	0,694	0,511	0,849	1,054
Тошкент	0,747	0,762	0,899	0,872	1,085	0,803	0,862	0,855	1,235	1,118	1,055
Фарғона	0,587	0,796	0,931	0,480	0,396	0,893	0,807	0,628	0,275	0,499	0,439
Хоразм	0,630	0,695	0,855	0,437	0,874	0,562	0,560	0,562	0,525	0,511	0,589
Тошкент ш.	2,730	2,272	2,131	2,864	3,088	2,089	2,498	2,370	2,800	2,382	2,426
Ўзбекистон Р.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Фарқ даражаси (марта)	5,8	5,6	5,3	6,5	8,2	6,9	5,7	4,7	10,2	6,8	6,3
Тошкент ш. ҳисобга олмаганда	4,3	5,6	5,3	5,1	4,9	6,9	4,5	3,8	6,8	5,1	5,0

Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Чакана савдо айланмаси

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Республикаси	0,470	0,485	0,491	0,505	0,503	0,471	0,475	0,483	0,489	0,485	0,491
Андижон	1,272	1,314	1,356	1,284	1,077	1,389	1,435	1,302	1,349	1,171	1,086
Бухоро	0,756	0,841	0,902	0,855	0,873	0,934	1,008	0,873	0,886	0,882	0,881
Жиззах	0,420	0,530	0,630	0,602	0,617	0,600	0,584	0,589	0,623	0,601	0,600
Қашқадарё	0,662	0,697	0,715	0,755	0,768	0,728	0,743	0,750	0,735	0,748	0,757
Навоий	0,728	0,770	0,808	0,800	0,965	0,810	0,835	0,810	0,841	0,901	0,961
Наманган	0,691	0,747	0,805	0,773	0,720	0,808	0,777	0,760	0,801	0,746	0,743
Самарқанд	0,791	0,709	0,707	0,744	0,711	0,734	0,722	0,720	0,717	0,705	0,694
Сурхондарё	0,588	0,594	0,665	0,700	0,716	0,729	0,736	0,717	0,711	0,742	0,727
Сирдарё	0,691	0,665	0,639	0,609	0,595	0,581	0,575	0,593	0,576	0,591	0,618
Тошкент	1,033	1,041	1,038	1,112	1,179	1,042	1,089	1,098	1,107	1,172	1,190
Фарғона	1,219	1,145	1,232	1,153	1,076	1,172	1,141	1,143	1,141	1,100	1,084
Хоразм	0,662	0,685	0,668	0,610	0,605	0,626	0,616	0,601	0,606	0,594	0,591
Тошкент ш.	2,854	2,789	2,452	2,550	2,816	2,431	2,557	2,567	2,516	2,718	2,808
Ўзбекистон Республикаси	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Фарқ даражаси (марта)	6,8	5,7	5,0	5,0	5,6	5,2	5,4	5,3	5,1	5,6	5,7
Тошкент ш. ҳисобга олмаганда	3,0	2,7	2,8	2,5	2,3	2,9	3,0	2,7	2,8	2,4	2,4

Манба: ЎЗР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Пуллик хизматлар кўрсатиш

Худудлар	2000	2001	2002	2003	2004	03/I	03/I-II	03/I-III	04/I	04/I-II	04/I-III
Қорақолпоғистон Р.	0,410	0,340	0,358	0,380	0,393	0,310	0,372	0,374	0,379	0,406	0,387
Андижон	0,870	0,856	0,771	0,813	0,999	0,554	0,677	0,730	0,590	0,800	0,925
Бухоро	0,927	0,856	0,878	0,883	0,894	0,865	0,866	0,874	0,928	0,934	0,908
Жиззах	0,455	0,441	0,448	0,481	0,488	0,486	0,476	0,473	0,502	0,522	0,493
Қашқадарё	0,463	0,420	0,423	0,462	0,420	0,432	0,427	0,437	0,410	0,400	0,402
Навоий	0,707	0,718	0,663	0,755	0,844	0,770	0,786	0,756	0,933	0,845	0,841
Наманган	0,500	0,479	0,448	0,506	0,504	0,513	0,506	0,519	0,542	0,506	0,519
Самарқанд	0,626	0,612	0,606	0,687	0,666	0,591	0,579	0,679	0,620	0,589	0,630
Сурхондарё	0,480	0,441	0,444	0,457	0,469	0,486	0,469	0,469	0,475	0,455	0,467
Сирдарё	0,366	0,361	0,366	0,382	0,395	0,405	0,396	0,382	0,459	0,407	0,387
Тошкент	0,732	0,670	0,616	0,631	0,653	0,608	0,658	0,630	0,652	0,671	0,677
Фарғона	0,610	0,553	0,556	0,586	0,631	0,554	0,549	0,572	0,600	0,585	0,597
Хоразм	0,707	0,596	0,581	0,602	0,659	0,621	0,597	0,569	0,696	0,657	0,634
Тошкент ш.	3,455	3,761	4,090	4,201	4,156	4,473	4,354	4,237	4,548	4,415	4,304
Ўзбекистон Р.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Фарқ даражаси (марта)	8,4	11,1	11,4	11,1	10,6	14,4	11,7	11,3	12,0	11,1	11,1
Тошкент ш. ҳисобга олмаганда	2,5	2,5	2,5	2,3	2,5	2,8	2,3	2,3	2,5	2,3	2,4

Манба: ЎЗР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

ТАҲЛИЛИЙ ҚИСМ

1. Ўзбекистон саноатининг ривожланиши: таркибий ўзгаришлар ва устувор йўналишлар

и.ф.н. Батурина В.В.,
СИСМ

Мазкур мақола Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги ҳузуридаги Самарали иқтисодий сиёсат маркази томонидан ишлаб чиқилган “Келажақда саноатнинг ривожланиш узоқ муддатли стратегияси” маърузаси асосида тайёрланди.

Ўзбекистон Республикасида барқарор иқтисодий ўсиш кўп жиҳатдан саноатни ривожлантиришга боғлиқ. Саноатни ривожланиш даражасига қараб иқтисодий ўсишни барқарорлигини белгилаш мумкин.

Саноатнинг ривожланиши қуйидаги муаммоларни ҳал этиш лозим:

- табиий-ресурс салоҳиятидан имконият даражасида тўлиқ ва самарали фойдаланиш;
- таркибий ва институтчионал ўзгаришларнинг самарадорлигини ошириш;
- ички бозорда маҳаллий ишлаб чиқарувчилар учун имкониятларни бериш, рақобатбардошликни ошириш ва уларга ташқи бозорга чиқиш учун қулайликлар яратиш;
- янги турдаги маҳсулотлар ва технологиялар ишлаб чиқариш учун мамлакат илмий-техникавий салоҳиятидан фойдаланиш.

Бозор ўзгаришлари жараёнларининг таҳлили, ислохотлар олиб борилган йиллар мобайнида саноатда сезиларли таркибий ўзгаришлар юз берганлигидан далолат беради. Бу ўзгаришлар аввало, давлат мустақиллиги ва даҳлсизлигини таъминлашга, иқтисодий, шу билан бир қаторда энергетика ва озиқ-овқат ҳавфсизлигини таъминлашга, бой табиий иқтисодий салоҳиятдан оқилона фойдаланишга йўналтирилган эди.

Саноатни модернизация қилиш жараёнида тартибга солишнинг турли восита ва механизмларидан фойдаланган ҳолда давлатнинг актив роли сақланиб қолди ва босқичма босқич ривожланиш амалга оширилди.

Биринчи босқичда (1991-1995 йй..) давлатнинг сиёсати хом-ашё, қазиб олиш ва бошқа импорт ўрнини босувчи стратегик аҳамияти юқори бўлган ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантиришга қаратилди. Қуйидаги вазифалар белгилаб олинди: саноатнинг асосий тармоқларида жадал ривожланишни таъминлаш; ташқи иқтисодий фаолиятда протекционистик чора-тадбирларни сақлаб қолиш, ички бозорни ҳимоялаш; энергия ва ёқилғи нархларни ушлаб туриш орқали асосий ишлаб чиқаришда рентабелликни ошириш; йирик саноат корхоналарини давлат тасарруфидан чиқариш жараёнларини жадаллаштириш.

Иккинчи босқич (1996-2000 йй..) саноатда олиб борилаётган ислохотлар қайта ишлаш соҳасини ривожлантириш мақсадида инвестицияларни жалб қилишга қулай шарт-шароитларни яратишга йўналтирилди. Таркибий ўзгаришларни таъминлаш экспортга йўналтирилганлик ва импорт ўрнини босиш дастурлари ва лойиҳалари орқали таъминлаб турилди. Инвестицион оқимлар машинасозлик, енгил, озиқ-овқат ва кимё саноатига йўналтирилди. Давлат бюджетидан ажратиладиган инвестициялар саноат ишлаб чиқаришини ривожлантиришга таъсир қиладиган энг асосий манбаларидан бўлди.

Учинчи босқич (2000-2004 йй..) ислохотларнинг асосий йўналишлари йирик корхоналарни хусусийлаштириш ва давлат тасарруфидан чиқариш, давлат мулки монополиясини чеклаш ва хусусий сектор улушини оширишга йўналтирилди. Бу вақтга келиб банкротлик ҳолатидаги ва самарасиз ишлаётган корхоналарни тугатиш, бошқарув тизимини такомиллаштириш борасида қатъий чора-тадбирлар қўлланилди. Валюта сиёсатининг эркинлаштирилганлиги ва фискал йиғимларнинг камайтирилганлиги корхоналарнинг шахсий маблағларининг кўпайишига олиб келди. Ишлаб чиқаришнинг маҳаллийлаштирилиши хом-ашё ва бутловчи қисмларнинг импортини сезиларли даражада қисқартирди.

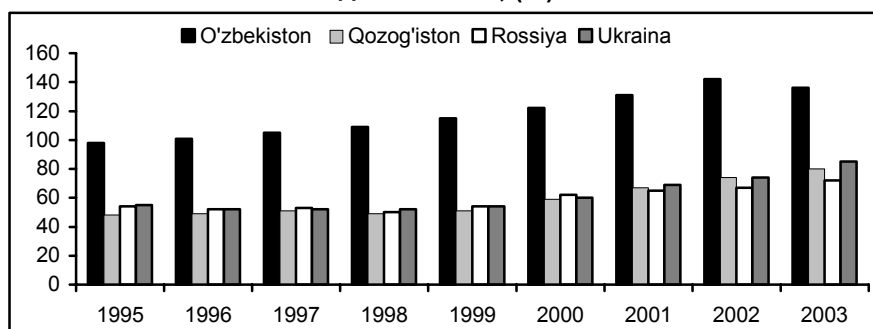
Мустақиллик йиллари мобайнида саноатни ислох қилиш ва ривожлантиришнинг асосий натижалари қуйидаги тенденцияларда ўз аксини топди:

- институционал ўзгаришлар саноатда кўп укладли иқтисодиётни шаклланишига, хусусий сектор улушининг ошишига олиб келди. Саноат ишлаб чиқаришида нодавлат секторининг улуши 1991 йилда 10,0%дан 2003 йилда 70,8%гача, кичик тадбиркорлик улуши эса мос равишда 2,0%дан 16,6%гача ортди. Эришилган натижалар кўп жиҳатдан мажмуалар ва алоҳида тармоқлар бошқарувининг

ташкилий тизимини тубдан ўзгартиришга қаратилган маъмурий ислохотларни амалга оширилганлиги билан ҳам боғлиқ;

– ислохотларнинг иккинчи босқичидан бошлаб саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ўсиши таъминланди. Шундай қилиб, 1995-2003 йилларда Ўзбекистонда саноат ҳажмининг ўсиши 136,0%ни ташкил этди. (МДХнинг бошқа мамлакатлари билан солиштириганда бу кўрсаткич: Россияда – 72,0%, Қозоғистонда – 80,0%, Украинада – 90,0%га тенг бўлди (1.1 чизма).

1.1 чизма. Ўзбекистон саноатининг Россия, Украина ва Қозоғистон давлатлари билан таққослаган ҳолда 1995-2003 йй. ривожланиш динамикаси, (%)



Манба: "Мустақил мамлакатлар ҳамдўстлиги" статистик тўплами. 2003й.

– таркибий ўсиш саноатнинг асосий тармоқлари - ёқилғи, энергетика каби мамлакатнинг иқтисодий мустақиллигини таъминловчи соҳаларда ўз аксини топди. Ёқилғи-энергетика мажмуининг саноат ишлаб чиқариши умумий ҳажмидаги улуши мустақиллик йилларида 6,5% дан 21,1%га ўсди;

– саноатда таркибий ўзгаришлар таянч тармоқлардаги ўсиш ҳисобига таъминланди. 1996 йилдан бошлаб саноатдаги таркибий ўзгаришлар қайта ишлаш тармоқлари томонга ўзгарди;

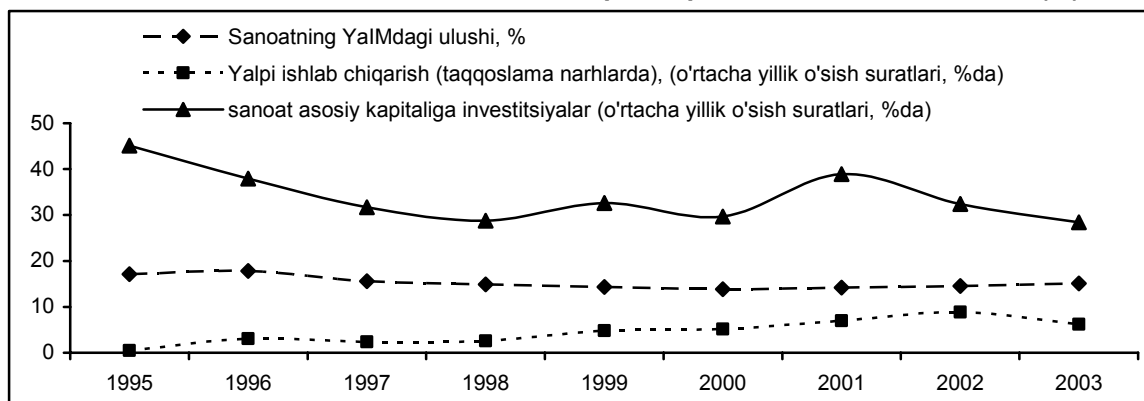
– аҳоли томонидан мамлакатда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг истеъмоли 60,0% дан 90,0%га ортди;

– экспортда саноатнинг улуши 38,0%дан 50,2%га ортди, шу билан бир қаторда пахта толаси экспорти 1991 йилда 48,5%дан 2003 йилда 20,0%га қисқарди.

Бугунги кунда саноат ривожланаётган тармоқ ҳисобланиб, унда юздан ортиқ саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарилмоқда. Бундай улкан ишлаб чиқариш салоҳияти мустақиллик йилларида тубдан ўзгарди ва маълум турдаги маҳсулотлар бўйича ҳар қандай хорижда ишлаб чиқарилган маҳсулотлар билан бемалол рақобатлаша олади. Ҳам ички, ҳам ташқи бозорга асосий саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришда саноат тармоқларида юз берган таркибий ўзгаришлар ҳисобига эришилди.

Ижобий ўзгаришлар билан бир қаторда, охириги йилларда саноатнинг ривожланиши ишлаб чиқариш таркибий кўрсаткичларининг сифат жиҳатдан ўзгариши таъминланмади. ЯИМда саноатнинг улуши (1.2 чизма), маҳсулотлар ҳажмининг йиллик ўсиш суръатларининг ўсишига қарамасдан етарли эмас. Охириги беш йил мобайнида саноат улушининг ЯИМдаги ўсиш даражаси 20%дан паст бўлиб қолмоқда. Саноатда капитал қўйилмаларга муҳтожлик сезилмоқда.

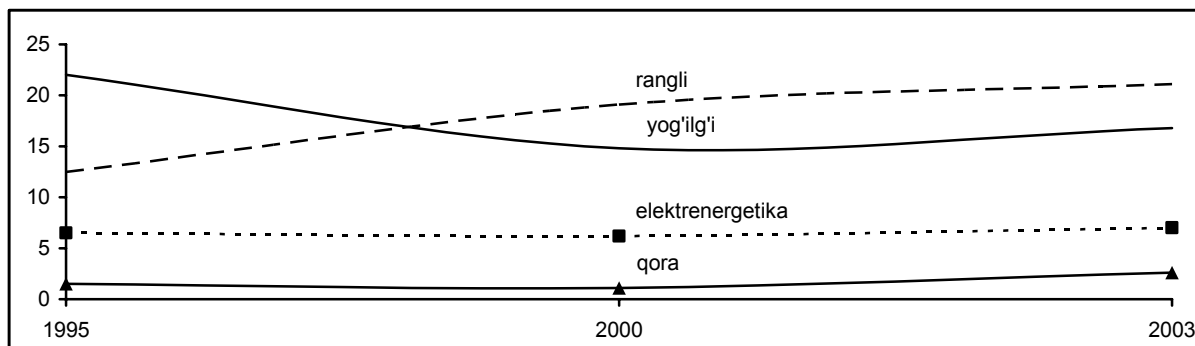
1.2 чизма. Саноатнинг 1995-2003 йиллардаги ривожланиш динамикаси, (%)



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси

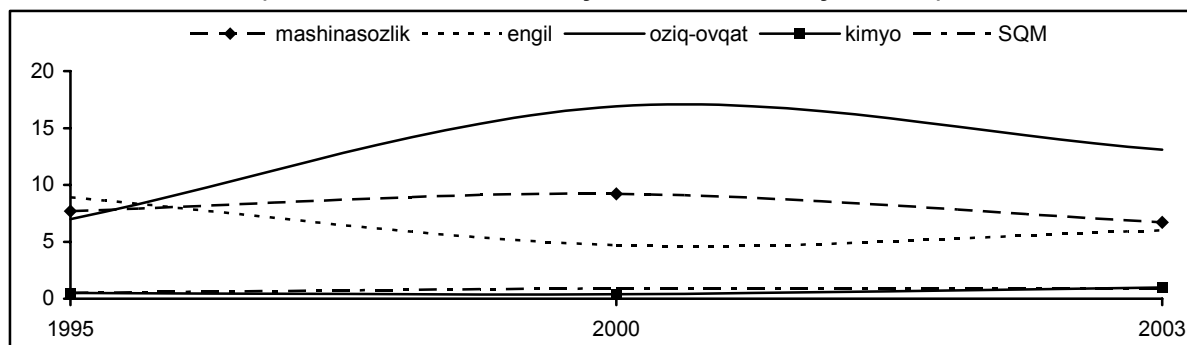
2001 йилдан бошлаб, саноат таркибида ёқилғи, рангли ва қора металлургия каби саноатнинг хом ашё соҳаларида ишлаб чиқариш орта бошлади (1.3 чизма). Мос равишда қайта ишлаш саноатининг хусусан, машинасозлик ва озиқ-овқат тармоқлари улушининг қисқариши кузатилди (1.4 чизма). Хом-ашёга йўналтирилганлик даражаси 50,6%га яқинни ташкил этади (таққослаганда индустриал ривожланган давлатларда 33,0%).

1.3 чизма. Саноатнинг хом ашё тармоқлари ривожланиш динамикаси (1995, 2000, 2003 й.да қўшилган қиймат бўйича, %)



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси

1.4 чизма. Саноатни қайта ишлаш тармоқларининг ривожланиш динамикаси (1995, 2000, 2003 й. да қўшилган қиймат бўйича, %)



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси

Саноатнинг барқарор ўсишини таъминлашнинг асосий муаммолари:

– саноатнинг умумий ҳажмида машинасозлик улушининг пастлиги (2003 йилда 12,1%, энг кам даража 20,0% бўлиши лозим);

– саноатнинг қайта ишлаш тармоқлари корхоналарининг техник ва технологик даражаси орқада қолиши (асосий фондларнинг жисмоний эскириши ўртача 53.2%ни ташкил этмоқда);

– қайта ишлаш саноати жумладан, машинасозлик, кимё, озиқ-овқат соҳаларининг тўла қувват билан ишламаётганлиги;

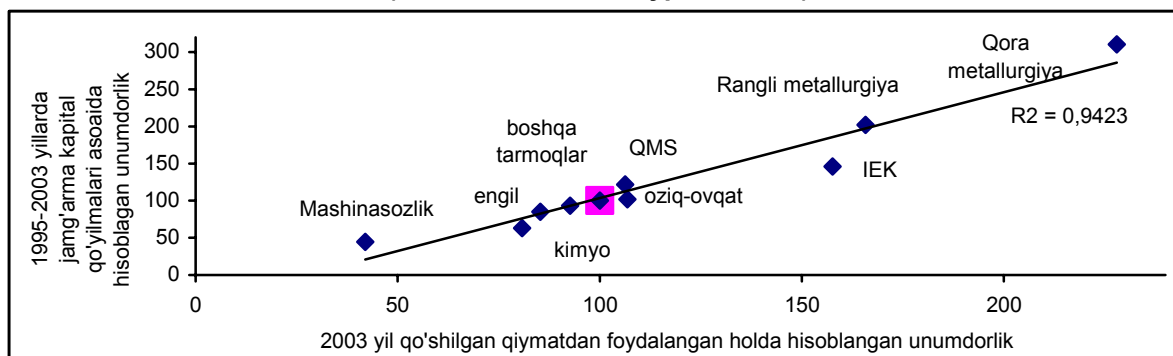
– асосий капиталнинг маънавий ва моддий эскириши, ресурсларнинг тежалмаслиги ва эскирган технологиялардан фойдаланиш бугунги кунда ишлаб чиқариш жараёнига мавжуд қувватларни жалб этишга тўсқинлик қилмоқда;

– моддий хом-ашё ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигининг пастлиги. Моддий ва энергия сиғими кўрсаткичлари жаҳон даражасидан 2,0-2,5 марта юқори;

– маҳсулотларнинг янги рақобатбардош турлари кам ўзлаштирилаётганлиги ишлаб чиқариш даражаси ва экспортнинг ўсишига тўсқинлик қилмоқда.

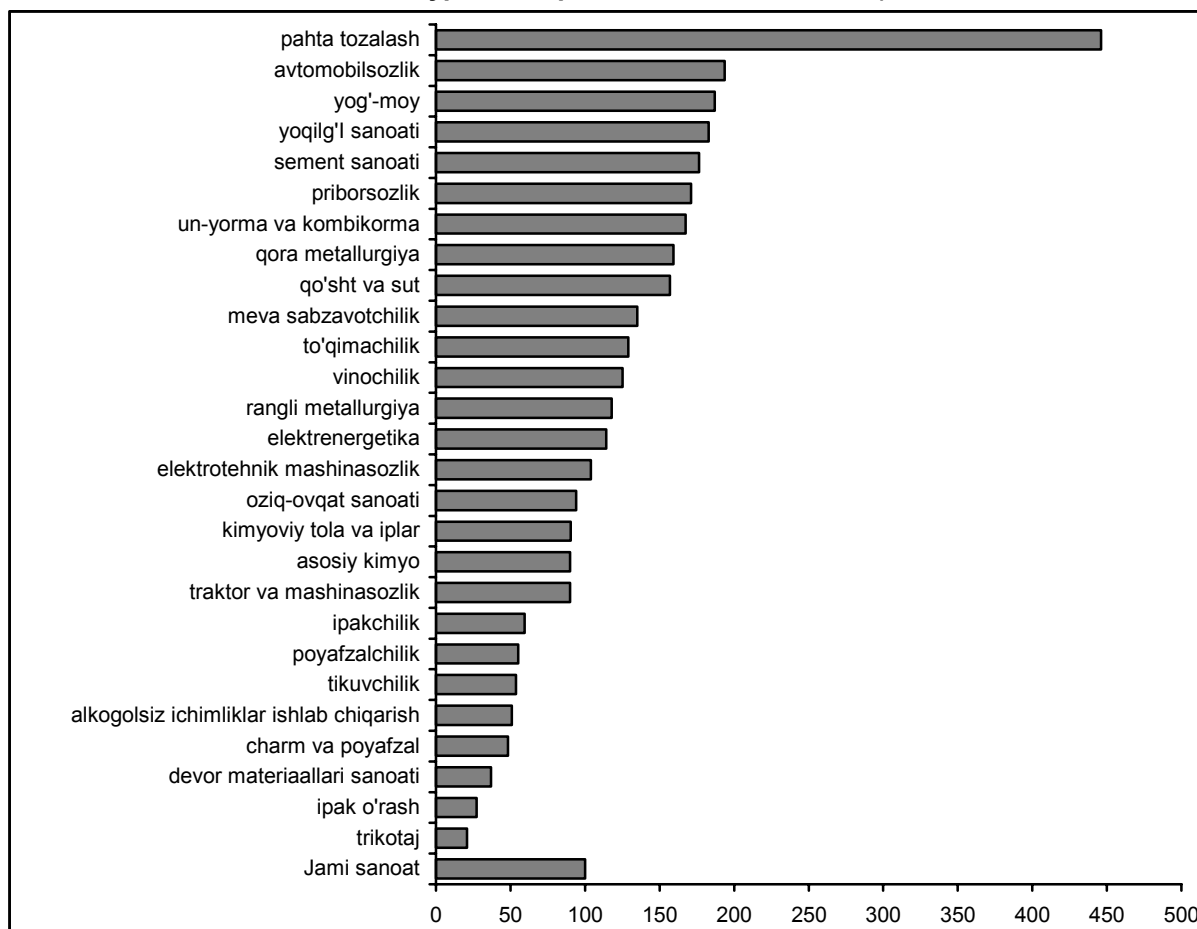
Таҳлиллар шуни кўрсатдики қора ва рангли металлургия, ёқилғи - энергетика мажмуаларидаги 2003 йилда ишлаб чиқарилган қўшилган қиймат ва тармоқларда 1995-2003 йилларда йиғилган капитал жамғармалардан фойдаланиш кўрсаткичлари самарадорлиги умумреспублика кўрсаткичларидан юқори. Улар саноатдаги сифат ўсишида муҳим ўрин тутди (1.5 чизма).

1.5 чизма. Саноат тармоқларининг 2003 йилда ялпи омилар самарадорлиги (саноатга нисбатан ўртача %да)



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида СИСМ ҳисоб китоблари

6 чизма. Саноат тармоқларида меҳнат ва капиталдан фойдаланиш самарадорлиги (саноатнинг ўртача даражасига нисбатан %да)



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида СИСМ ҳисоб китоблари

Саноат тармоқларидаги техник тараққиётнинг ривожланиш даражасининг меҳнат унумдорлиги ва фонд кўрсаткичларидан фойдаланган ҳолда ялпи баҳоланиши қуйидагиларни кўрсатди (1.6 чизма):– саноатнинг бошқа тармоқ ва секторларини ривожланишини таъминлаш учун хом-ашё секторининг салоҳиятини ошириш мақсадида инвестицион ресурсларининг катта қисмини унинг техникавий қуроллантиришга йўналтирилганлиги туфайли юқори даражага ёқилғи-энергетика, қора ва рангли металлургия тармоқларида эришилган; – қайта ишлаш секторидида – меҳнат ва капиталнинг энг юқори даражасига янги тармоқлар бўлмиш – автомобилсозлик ва эҳтиёт қисмлар ишлаб чиқаришда эришилди. Саноат тармоқларидаги ўртача ўсиш самарадорлик даражаси самолётсозлик ва электро-техника саноатида кузатилди. Бу эса, ўз навбатида, машинасозлик саноати юксалиш поғонасига эришиб, ички ва ташқи бозорга маҳсулот етказиб бериш имкониятлари етарли деган хулоса қилишга имконият беради. Тармоқнинг жаҳон бозорига чиқиши нафақат ижобий, балки табиий ҳол ҳисобланади.

Енгил саноатда техник тараққиёт даражаси пахтани қайта ишлаш ва тўқимачилик тармоқларида юқоридир. Бундай кўрсаткичга эришиш хорижий фирмалар билан қўшма корхоналарнинг имкониятларини кенг жалб этган ҳолда тўқимачилик саноатини ислоҳ қилиш орқали эришилди. Тўқимачилик саноатига хорижий инвестицияларнинг жалб қилиниши ва техник қуролланиш даражасининг ўсиши тармоқнинг экспорт қувватини оширишга имкон берди.

Озиқ овқат саноатининг янги барпо этилган – шакар, тамаки, унни қайта ишлаш ва қайта ташкил этилган ёғ-мой тармоқларида меҳнат ва капиталдан фойдаланиш бўйича ўсиш саноатдаги ўртача ўсиш суръатларидан юқори бўлди.

Меҳнат ва капиталдан фойдаланишнинг самарадорлигини паст даражаси кимё саноатининг барча тармоқларида (лок-бўёқ соҳасидан ташқари) ва озиқ-овқат саноатининг айрим тармоқларида кузатилмоқда.

Саноат тармоқларида ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг алоҳида турлари рақобатбардошлиги даражаси, нархлар тафовути, ишлаб чиқариш рентабеллиги ва экспорт кўрсаткичлари ҳисоб-китоби, шунингдек, товарларга ички ва ташқи талабни ўрганиш асосида амалга оширилди (1.1 жадвал).

1.1 жадвал. Саноат маҳсулотлари асосий турларининг нарх рақобатбардошлиги ва экспортнинг самарадорлиги

Маҳсулотлар номи	Маҳсулотнинг рақобатбардошлик индекси $I_k = \frac{Цэ/Цм}{Цэ/Цо} < 1; = 1$				Экспорт самарадорлиги индекси $Iэ = \frac{Цэ/Цо}{Цэ/Цм} > 1; = 1$			
	2000й.	2001й.	2002й.	2003й.	2000й.	2001й.	2002й.	2003й.
Ёқилғи-энергетика мажмуи								
Табиий газ	0,49	0,57	0,57	0,57	1,33	2,20	3,00	2,64
Автомобил бензини	0,76	0,70	0,51	0,51	0,47	0,49	0,52	0,62
Кимё мажмуаси								
Аммиак селитраси	1,03	1,04	1,03	1,18	1,06	1,32	1,50	1,27
Суперфосфат	1,00	1,00	1,00	1,00	5,90	6,45	9,35	1,55
Нитрон толаси	1,00	1,00	1,00	1,00	0,36	0,47	0,65	0,60
Ацетат иплари	1,00	1,00	1,00	1,00	0,24	0,29	0,34	0,36
Лак бўёқ маҳсулотлари	0,63	0,67	0,67	0,67	0,25	0,36	0,52	0,62
Машинасозлик мажмуаси								
Қишлоқ хўжалиги машинасозлиги								
Тракторлар	0,74	0,88	0,69	0,53	0,48	0,52	0,87	1,06
Культиваторлар	0,83	0,87	0,88	0,70	0,85	0,90	1,06	0,95
Сеялкалар	0,93	0,98	1,00	1,00	1,03	1,44	2,04	1,87
Ўрим машиналари	1,00	1,00	1,00	1,00	0,83	1,32	2,05	2,19
Автомобилсозлик мажмуаси								
Автобуслар	0,56	0,56	0,56	1,00	0,30	0,44	0,57	0,73
Енгил автомобиллар								
"Нексия"	0,64	0,61	0,55	0,60	1,00	1,01	0,60	0,59
Қурилиш материаллари саноати								
Цемент	0,35	0,34	0,34	0,34	0,79	0,87	1,08	0,85
Енгил саноат								
Пахта толаси	0,89	1,05	1,13	1,00	1,12	1,24	1,47	1,32
Тайёр пахта толаси маҳсулотлари	0,95	1,00	1,00	1,00	0,50	0,56	0,71	0,77
Тайёр ипак маҳсулотлари	0,93	1,00	1,00	1,00	0,30	0,24	0,24	0,53
Озиқ овқат саноати								
Узум виноси, шампан виноси, коньяк	1,00	1,00	1,00	1,00	0,27	0,32	0,31	0,43
Ароқ маҳсулотлари	1,00	0,97	1,00	0,98	0,41	0,47	0,89	1,41
Мева сабзавот консервалари ва соклар	0,95	0,96	0,92	0,92	1,24	1,55	2,03	2,20

Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида СИСМ ҳисоблари

I_k – рақобатбардошлик индекси
 $Цэ$ – маҳсулотнинг экспорт нархи
 $Цм$ – маҳсулотнинг жаҳон бозоридаги нархи
 $Цо$ – улгуржи нарх

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, маҳсулотларнинг рақобатбардошлиги ва экспортнинг юқори даражаси бўйича асосан пахта толаси, табиий газ каби хом-ашё мажмуи товарлари устун туради.

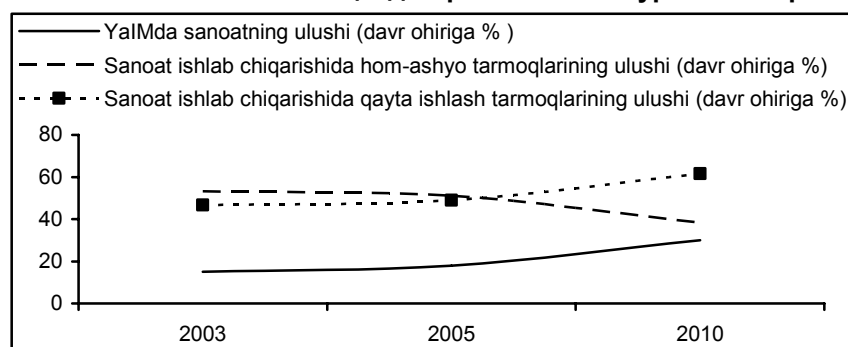
Охириги йилларда саноат тармоғининг ривожланиши натижаларининг таҳлили кўплаб ишлаб чиқариш корхоналари бозор шароитига мослашганлигини ва давлат кўмаги ёрдамида юқори самарали ишлаб чиқаришни йўлга қўйганлигини кўрсатмоқда. Шу билан бирга, саноатда кузатилаётган ўсиш омиллари

ва манбаларининг нобарқарор характерини кўрсатувчи муаммолар юзага келди. Улар ўзбек товарларининг жаҳон бозорига чиқишига тўсқинлик қилмоқда ва мамлактнинг ЖСТга аъзо бўлиш жараёнида жиддий муаммолар туғдириши мумкин. Юзага келган муаммолар саноат ишлаб чиқаришини сифат кўрсаткичларини оширишни талаб этади.

Бундан шундай хулоса келиб чиқадики, Ўзбекистон саноати ривожланишининг асосий мақсади, нафақат ушбу иқтисодиёт секторида ўсиш суръатларини оширишга интилиш, балки бой табиий ресурслар салоҳиятидан фойдаланиш орқали устивор тармоқлар ва ишлаб чиқаришни ривожлантириш, унинг замонавий таркибини шакллантириш, ташқи ва ички бозорда мамлакат саноати рақобатбардошлиги ва самарадорлигини ошириш учун чора-тадбирлар мажмуини шакллантиришдан иборат. Стратегик йўналиш саноатни экспортга йўналтирилган таркибини вужудга келтириш ва экспортда хом-ашёга нисбатан чуқур қайта ишланган маҳсулотлар улушини ошириш ҳисобланди.

Саноатнинг ривожланиш стратегиясини ишлаб чиқиш жараёнида асосий эътибор таркибий ўзгаришларга қаратилган бўлиб, улар саноат тармоқларидаги макроиқтисодий кўрсаткичлар ва таркибий силжишлар билан биргаликда башорат қилинади. Саноатнинг тармоқ таркибини 2010 йилга қадар такомиллаштириш ЯИМда саноат улушини ривожланган давлатларда ЯИМ

1.7 чизма. Саноатнинг мақсадли ривожланиш кўрсаткичлари %



Манба: СИСМ ҳисоб китоблари

таркибидаги характерларга хос бўлгани каби 2003 йилдаги 15,1%дан 2010 йилда 30% ошириш билан асосланади (1.7 чизма). Бу мақсадга эриши учун, қулай шарт-шароитлар яратиш асосида 2006-2010 йилларда саноатнинг ўртача йиллик ўсиш суръатлари камида 14%ни ташкил этиши мўлжалланган.

Таркибий ўзгаришларнинг асосий устивор йўналишлари қуйидагилардир: – мулкчиликни янада ислоҳ қилиш, таянч тармоқлардаги йирик корхоналарни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш ҳисобига нодавлат секторининг ўсиши; – саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришда кичик ва хусусий бизнес улушини ошириш, ривожланган истеъмол товарлари бозорини шакллантириш (1.2 жадвал).

1.2 жадвал. Мулкчилик шаклларида таркибий ўзгаришлар, %да

	2003 й.	2010 й.
Давлат корхоналарининг ишлаб чиқариш умумий ҳажмидаги улуши	29,4	25,0
Нодавлат секторининг ишлаб чиқариш умумий ҳажмидаги улуши	70,6	75,0
Кичик ва хусусий бизнеснинг саноат ишлаб чиқариши умумий ҳажмидаги улуши	16,6	29,0-30,0

Манба: СИСМ ҳисоб китоблари

Саноатда қутилаётган таркибий ўзгаришлар хом-ашё тармоғи улушини 2003 йилда 43,3%дан 2010 йилда 38,4% пасайтириш, қайта ишлаш тармоқларини ривожлантириш ва уларнинг саноат ишлаб чиқаришидаги улушини 2003 йилдаги 46,7%дан 2010 йилда

61,6%га ошириш имкониятини беради. Бу эса ўз навбатида саноат тармоқларида экспортнинг ўсиш даражасини ўртача йиллик 18,0%-20,0% атрофида ушлаб туриш лозимлигини кўрсатади. Мазкур таркибий ўзгаришлар саноат ривожланишининг фаоллашуви натижасида амалга оширилади.

*Машинасозлик*да асосий тармоқлар ҳозирда меҳнат ва капитал самарадорлиги юқори, маҳсулотлари рақобатбардош ва жаҳон бозорига чиқиш имкониятлари юқори бўлган автомобилсозлик, эҳтиёт қисмларини ишлаб чиқариш, электротехника тармоқлари ҳисобланади. Мазкур соҳаларнинг машинасозлик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмидаги улуши ортиб боради. Конъюнктура омиллари, асосий капитал ва аввал жамғарилган заҳиралари ҳисобига автомобилсозлик, маиший электр техникалари ишлаб чиқаришнинг юқори даражада ўсиши кутилмоқда. Мавжуд тармоқлар хорижий инвесторлар учун жуда жозибали ҳисобланади, шунинг учун ҳам уларнинг максимал даражада кўплаб кириб келиши учун қулай шароитлар яратилмоғи лозим.

Яқин келажакда қўшилган қиймати юқори бўлган автомобиллар, компьютер техникалари, уяли алоқа техникаларининг янги турларини ўзлаштириш башорат қилинмоқда. Бу эса, ўз навбатида, қўшилган қиймати юқори бўлган маҳсулотлар ҳисобига истеъмол товарлари сифатини ошириш ва ривожланган индустриал секторни шакллантириш имкониятини беради.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари талабларининг ортиши эвазига трактор, культиватор, сеялка, фермер хўжаликлари учун кичик хажмдаги машиналар каби замонавий қишлоқ хўжалиги техникаларини ишлаб чиқаришнинг кенгайиши кутилмоқда. Бундай қишлоқ хўжалиги техникаларига юқори экспорт рентабеллигига эга бўлган ташқи бозорда ҳам талаб катта.

Машинасозлик тармоғининг стратегик мақсадларидан яна бири, бу истеъмол секторидаги корхоналарни техник ва технологик қоқоқлигини бартараф этишнинг зарурий шарти ҳисобланган замонавий усуқуналар билан жиҳозлашдир. Бунинг учун машинасозлик мажмуи фаолият юритаётган тармоқларида ишлаб чиқариш қувватларини реконструкция қилиш уларни таркибий ўзгартириш, илғор технология ва техник воситалар ишлаб чиқариш йўлга қўйилмоғи лозим.

Кўзланган мақсадларга эришиш ва юқори сифатли маҳсулотларни ишлаб чиқариш ялпи маҳсулотнинг ўртача йиллик ўсиш суръатларини ва умуман саноат таркибида машинасозлик тармоғининг улушини оширишга имконият яратади.

Енгил саноат тармоғининг устивор йўналишларини белгилашда 2010 йилга қадар пахта толасини 50,0%ини республикада қайта ишлаш даражасига эришиш мақсад қилиб қўйилган. Бу эса, тармоқ таркибини аста секин тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш томон ўзгартиришга имкон беради. Пахта тозалаш ва тўқимачилик тармоқлари билан бир қаторда меҳнат ва капитал унумдорлиги юқори бўлган, рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқарувчи тармоқ кучли хом-ашё ва ишлаб чиқариш салоҳиятига эга бўлган ипакчилик тармоғи бўлиши мумкин. Тўқимачилик тармоғини хом-ашё ва технологик салоҳиятга эга эканлиги тикув, трикотаж, тери ва оёқ кийим тармоқларининг ривожланишига асос бўлади.

Ички ва ташқи бозорда маҳсулотларга рақобатнинг юқори бўлиши фаолият юритаётган корхоналарни реконструкция қилиш ва қайта жиҳозлашга, замонавий технологияларни жалб қилишда муҳим омил бўлади. Тармоқда институционал ўзгаришлар жадаллашади, тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришда кичик корхоналарнинг улуши ортади. Тармоқнинг ривожланишига асосан мамлакат минтақаларида, жумладан, кичик ва ўрта шаҳарларда маҳаллий бозорни арзон ва сифатли маҳсулотлар билан таъминлаш, иш ўрнини ташкил этиш ва бандликни ошириш хусусан, аёлларни иш билан таъминлаш кучли омил бўлади. Енгил саноат тармоқларида маҳсулот ишлаб чиқаришнинг кўпайиши саноат таркибида унинг улушини ошишига сабаб бўлади.

Озиқ овқат саноатида устиворлик ривожланиш тенденциялари ва ишлаб чиқариш омилларидан самарали фойдаланиш кўзга ташланаётган ёғ-мой, мева-сабзовот, ликер-ароқ, унни қайта ишлаш, шакар ва тамаки каби тармоқларга берилади. Мазкур тармоқларни ажратиб турувчи асосий мезонлар бу қайта ишланаётган маҳсулотларни 55-60,0%га етказиш, ички истеъмол бозорини ҳаёт учун зарур бўлган рақобатбардош озиқ-овқат маҳсулотлари турлари билан тўлдириш ва импорт маҳсулотларга қарамликни камайитиришга қаратилади. Озиқ-овқат саноати маҳсулотлари турларини кенгайтириш ва сифатини ошириш ишлаб чиқаришга янги технологиялар жорий қилишни тақозо этади. Нон ёпиш, кондитер, макарон ва бошқа тармоқлар қўллаб-қувватланмоғи лозим.

Озиқ овқат саноати тармоқларида асосий таркибий ўзгаришлар мавжуд ишлаб чиқариш корхоналарини модернизация қилиш, замонавий технологиялар билан жиҳозлаш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини исроф бўлишига йўл қўймаслик мақсадида етиштирилган жойида, аксарият жиҳатдан кичик корхоналарда қайта ишлашни йўлга қўйиш ва хом-ашёлардан оқилона фойдаланиш ҳисобланади.

Енгил саноатда ички ишлаб чиқарувчиларни импортдан ҳимоя қилувчи чоралар жорий қилиш лозим. Маҳаллий қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлашни чуқурлаштириш, кичик ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларга талабнинг ортиши мазкур тармоқлар маҳсулотлари ўсишининг асосий манбаи ҳисобланади.

Ёқилғи энергетика мажмуида устиворлик газ, кўмир ва нефтни қайта ишлаш саноати тармоқларига берилади. Ушбу устиворликнинг сақланиши саноат тармоқлари ва бошқа ишлаб чиқаришни уларнинг маҳсулотига бўлган талабнинг ўсиши билан изоҳланади. Келажакда тармоқнинг ривожланиш стратегиясида суюқ углеводородларни қазиб олишга, табиий газни ишлаб чиқаришни ва кўмир қазиб олишни кўпайтиришга алоҳида эътибор қаратилади.

Кўмир саноатининг ривожланиши келажакда мазкур маҳсулотга бўлган талабнинг ўзгариши билан белгиланади. Кўмир қазиб чиқаришни арзон ва очиқ турда олиш имконияти, уни қазиб олиш технологияларининг такомиллашуви маҳсулотни 2,5 баробар кўпайтиришга имконият беради. Бу эса, мамлакатнинг энергия балансида ижобий таркибий ўзгаришларга олиб келади.

Электрэнергетика соҳасининг ривожланиши электр ва иссиқлик таъминоти самарадорлигини оширишга ёрдам беради. Бу масалаларни ҳал қилиш учун ишлаб чиқаришга замонавий ва сифатли технологияларни жорий этиш кўзда тутилмоқда. Иқтисодий ён барча тармоқлари ва соҳаларида ишлаб чиқаришда энергия сифимини икки маротаба пасайтиришга йўналтирилган энергия тежайдиган технологияларни жорий этиш ва мамлакат энергия балансини такомиллаштириш бўйича чоратадбирларни амалиётга қўлланилиши энергия ресурсларига бўлган ички талабни юқори даражада ишончли тарзда таъминлаш имконини беради. Саноатни қайта ишлаш тармоқларини устивор ривожланишини, саноатнинг умумий таркибида иссиқлик энергия мажмуи тармоқлари улушини қисқаришига олиб келади.

Металлургия мажмуида асосий устиворликлар рангли ва қимматбаҳо металлларни қазиб олишда инновацион технологияларни жорий этиш, уларни қайта ишлаш даражаси ва тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайтириш, ресурс ва энергияни максимал тежаш, металл маҳсулотлар сифатини оширишга қаратилади. Қисқа муддатли келажакда устиворлик жаҳон бозорида талаби юқори бўлган олтин ва мис қазиб чиқариш соҳаларида сақланиб қолади. Барқарор ўсиш суръатларини таъминлаш ишлаб чиқариш қувватларини реконструкция қилиш ҳисобига эришилади. Тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш ортиши билан саноатда металлургия соҳасининг улуши кескин ортади.

Кимё мажмуида устивор йўналиш бўлиб қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши ва ташқи бозорга етказиб бериш учун, биринчи навбатда қўшни давлатларга сотиш учун ўртача фойдалилик даражасининг ва юқори концентралашган ҳамда мураккаблик даражасининг юқорилиги каби хусусиятларга эга бўлган минерал ўғитлар ишлаб чиқариш хизмат қилади. Бу эса, тез ва самарли ривожланувчи сунъий сақич, нитрон толаси ва ацетат иплари ишлаб чиқаришга тааллуқли. Нархлар рақобатбардошлиги ва ишлаб чиқаришни самарадорлиги кўрсаткичи бўйича лак-бўёқ саноати ажралиб туради. Чунки лак-бўёқ материаллари ишлаб чиқаришни ошишига автомобил саноати, қурилиш, машинасозлик ва маиший соҳада талабнинг мавжудлиги сабабидир. Ацетат тўқимачилик иплари, полиамид – 6, гилам жгути ишлаб чиқаришни кўпайиши башорат қилинмоқда. Бу эса, юқори сифатли гилам ва гилам маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи энгил саноат корхоналарини бир меъёрда ишлашига замин тайёрлайди. Тармоқни устивор ривожланишида кичик тоннажли кимё маҳсулотларини янги турлари кўпаяди, ювиш воситалари тури ва ишлаб чиқариш кенгайди ҳамда атроф муҳитни муҳофаза қилиш тадбирлари амалга оширилади.

Қурилиш материаллари саноатида таркибий ўзгаришлар зарур ассортимент ва сифатдаги конструктив маҳсулотларни керакли миқдорда ишлаб чиқаришга қаратилади. Иссиқлик сақловчи, битум, полимер, энгил ёнувчи материаллар, кислота, иссиққа чидамли ва бошқа қатор маҳсулотларни ишлаб чиқаришнинг ривожланиши кутилмоқда. Ишлаб чиқаришни ривожлантиришда асосий устиворлик инвестицион талабга тез мослашувчан, техника даражасини оширишни таъминлайдиган ва қурилишни иқтисодий самарадорлигини ўсишини таъминлайдиган ишлаб чиқаришни ривожлантиришда мужассамлашган декоратив керамик плиталар, рангли цемент, керамик сантехниканинг янги турлари, полимер, линолеум, девор ва қурилиш материалларини кўпайтириш кўзда тутилмоқда

Саноатнинг барқарор ривожланиш даражасига чиқишига бошқарув ва тартибга солиш механизмлари ҳисобидан эришиш мумкин. Саноат тармоқлари ривожланишига шароит яратишнинг стратегик йўналишлари биринчи навбатда бюджет, солиқ, пул кредит, нарх ва валюта сиёсати каби воситаларни қамраб олган қулай макроиқтисодий муҳитни яратиш ҳисобланади. Бу инвестицион жараёнларнинг фаоллигини оширади, самарали ва рентабелли корхоналарнинг молиявий ҳолатини яхшилади, таркибий ва технологик номуаносибликларни бартараф этишга, саноатни ислоҳ қилиш жараёнларини бошқаришга имконият яратади.

Юқорида келтириб ўтилган устивор йўналишларни амалга ошириш саноатда институционал сиёсатни тезлаштиришни, корхоналарни реконструкция қилишга ёрдам беришни, бозор иқтисодиёти шароитида самарали ишлаш учун ишлаб чиқариш фаолиятини рағбатлантиришни ва самарадорлигини оширишни тақозо этади.

Машинасозлик, озиқ овқат ва энгил саноат тармоқларида шу жумладан, машинасозлик ва хусусан, унинг озиқ-овқат ва энгил саноат тармоқларида таркибий ўзгаришларни амалга ошириш учун мақсадли технологик ёндашув лозим. Бу кўплаб корхоналарнинг техник даражасини оширишга ва саноат ишлаб чиқаришида машинасозлик тармоғи улушини ошишига олиб келади.

Саноатнинг рақобатбардошлигини оширишнинг стратегик йўналишлари тадқиқотлар, ишланмалар ва инновациялар соҳасида илмий технологик салоҳиятни сақлаб қолиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш, мамлакат ва хорижий маълумотларни олиш имкониятини ошириш мақсадида саноат корхоналарида ахборот хизматлари кўрсатиш соҳасини ривожлантириш ҳисобланади.

2. Ўзбекистон саноатининг молиявий ҳолати таҳлили

Коваленко Н.М. СИСМ

Саноат корхоналарининг молиявий барқарорлигини ошириш бозор ислоҳотлари даврида мамлакатни барқарор ривожлантиришнинг муҳим омили ҳисобланади. Бу кўп жиҳатдан саноатни ислоҳ қилиш ва ривожлантиришни тартибга солиш механизмларининг самарадорлигига боғлиқ. Шундан келиб чиққан ҳолда, мазкур тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистон саноатидаги молиявий ҳолатнинг ўзгариши ва ислоҳотларнинг иқтисодий натижаларини баҳолашга қаратилган.

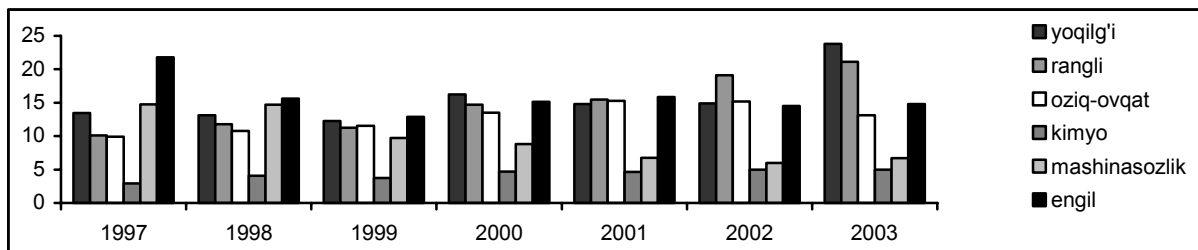
Таркибий ислоҳотларнинг саноат тармоқлари молиявий ҳолатига таъсири. Саноатни ривожлантириш ва ислоҳ қилишда ижобий ўзгаришлар билан бир қаторда корхоналарнинг молиявий барқарорлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган қатор муаммолар мавжуд.

Саноат тармоқларидаги молиявий ҳолатнинг 1997-2003 йиллар мобайнидаги таҳлили қуйидагиларни кўрсатди:

- тармоқлар устуворлиги тамойилига асосланган саноат ривожланиши кўп ҳолларда олинган молиявий натижалар билан ҳаражатлар бир бирига мос келмаган ҳолда, айрим тармоқларда ресурсларнинг тўпланиши ҳар доим ҳам ишлаб чиқариш ва маҳсулотларни сотишдан тушадиган тушумнинг ошишини таъминламаган;
- саноатнинг айрим тармоқларида ишлаб чиқариш таркиби бозор конъюктурасининг ёмонлашувига қарамасдан сақланиб қолган. Рентабеллик даражаси паст ва зарар келтирадиган маҳсулотларни ишлаб чиқариш улушининг ортиб бориши эса корхоналарнинг молиявий ҳолатига салбий таъсир кўрсатган.

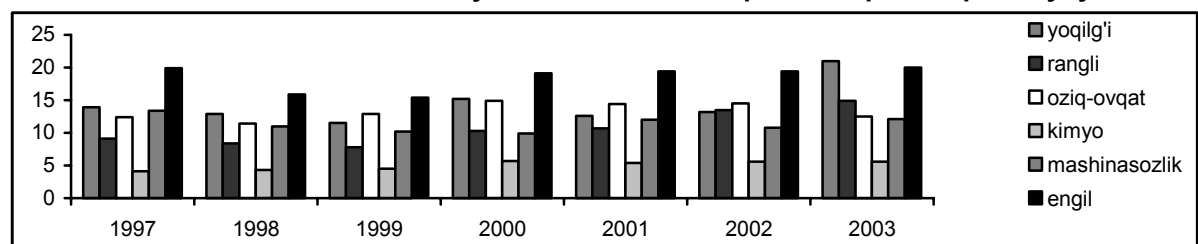
Бундай ҳолатни саноат қўшилган қиймати ва ялпи маҳсулотининг шаклланишида тармоқлар улушининг номуносивлик динамикасида хам кўришимиз мумкин (2.1 ва 2.2 чизмалар).

2.1 - чизма. Саноат қўшилган қийматида тармоқларнинг улуши



Манба: ЎзР Статистика Давлат Қўмитаси маълумотлари

2.2 - чизма. Саноат ялпи маҳсулотини ишлаб чиқаришда тармоқларнинг улуши



Манба: ЎзР Статистика Давлат Қўмитаси маълумотлари

2.1 ва 2.2 расмлардан ижобий ўсиш тенденцияси ёқилғи-энергия, озиқ-овқат саноати ва рангли металлургияда кузатилди. Кўрсатиб ўтилган тармоқларда қўшилган қийматнинг ўсиши саноат маҳсулотларини ялпи ишлаб чиқариш суръатларининг ўсиши билан боғлиқ бўлмади. Салбий натижалар кимё, машинасозлик ва энгил саноатда кузатилди. Саноатда ялпи маҳсулот ишлаб чиқариш ўсган шароитида, машинасозлик тармоғининг (икки мартага яқин) қўшилган қиймат ҳажмидаги улушининг қисқарганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Бу эса, ўз навбатида саноат ривожланишидаги тенденцияларни ва номуносивликларни келтириб чиқарди. Саноатнинг таянч тармоқлари молиявий ҳолатининг ўзгаришига кўп ҳолларда қуйидагилар таъсир кўрсатди:

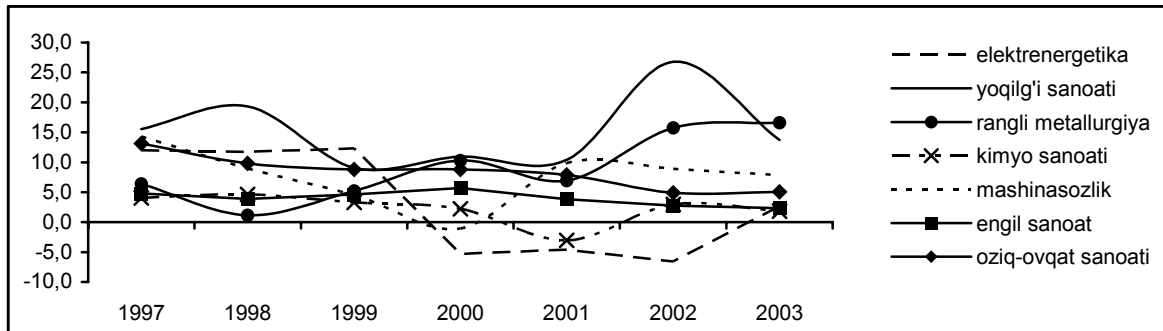
- молиявий имкониятлар ва ҳаражатлар (ўсиш) - тушум (камайиш) динамикаси ўртасидаги номуносивликлар;
- кредит хизматларининг ноқулайлиги (юқори банк фоизлари);

- молиялаштиришнинг ички манбаларининг камайиши шароитида (соф фойда улушининг камайиши ва корхоналар амортизация ажратмаларининг қадрсизланиши) хусусий ва жалб қилинган капиталлар ўртасидаги номутаносибликлар (молиявий қарамликнинг ортиши);
- асосий капитални жамғариш ва ундан самарасиз фойдаланиш ўртасидаги номутаносибликлар;
- асосий ва айланма капитал орасидаги номутаносибликлар;
- солиққа тортиш тизими самарадорлигининг пастлиги.

Кўрсатиб ўтилган таркибий номутаносибликлар натижаси:

- ЯИМда саноат улушининг камайиши;
- саноат тармоқларидаги корхоналарда ишчанлик фаоллиги ва ишлаб чиқариш фаолиятини самарадорлигини таснифловчи молиявий кўрсаткичларнинг ёмонлашиши (ишлаб чиқариш рентабеллиги ва реализация рентабеллиги). (2.3 ва 2.4 чизмалар).

2.3 - чизма. Саноат тармоқларида ишлаб чиқариш рентабеллиги даражаси

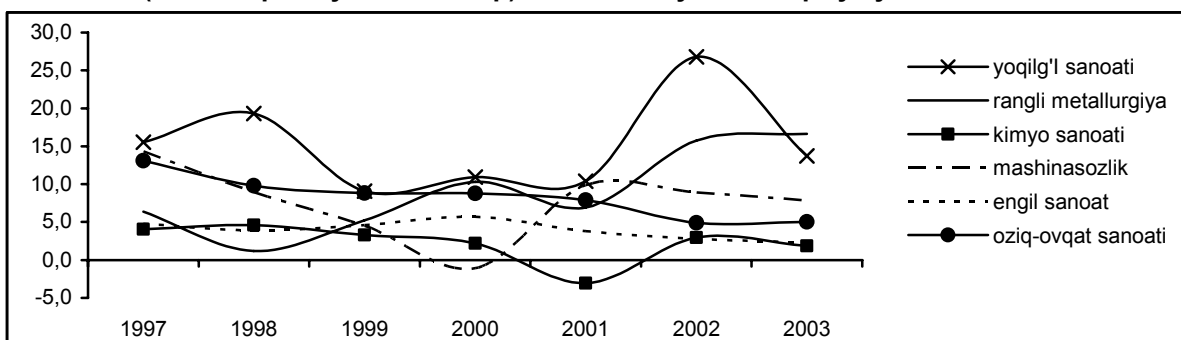


Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

3 чизмадан кўриниб турибдики, саноатнинг асосий тармоқларида ишлаб чиқариш рентабеллигининг энг пасайган даври 1999-2001 йилларга тўғри келади. Бундай шароит, таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва салмоқли инвестицияларни жалб қилиш жараёни билан бир вақтда юз берди ҳамда биринчи йилларда ҳаражатларга унчалик таъсир кўрсатмади, чунки мазкур йиллар мобайнида олинган кредитларни қайтариш вақти келган эди. Жами саноатда рентабеллик даражасининг ўсиши 2002 йилга тўғри келди. Бу жараён ёқилғи ва рангли металлургия соҳаларидаги ўсиш ҳисобига юз берди. Бироқ, 2003 йилда рангли металлургия ва энгил саноатдан ташқари бошқа барча тармоқларда мазкур кўрсаткичнинг пасайиши кузатилди.

Корхоналарнинг ишчанлик фаоллигини кўрсатувчи асосий индикатор, сотиш рентабеллигининг таҳлили саноат тармоқларида маҳсулотлар сотиш самарадорлигини турли даражада эканлигини кўрсатди (2.4 чизма).

2.4 - чизма. Саноат маҳсулотларини сотишнинг рентабеллик даражаси, %да. Фойданинг (солиқларни тўлашга қадар) сотишдан тушган соф тушумга нисбати



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

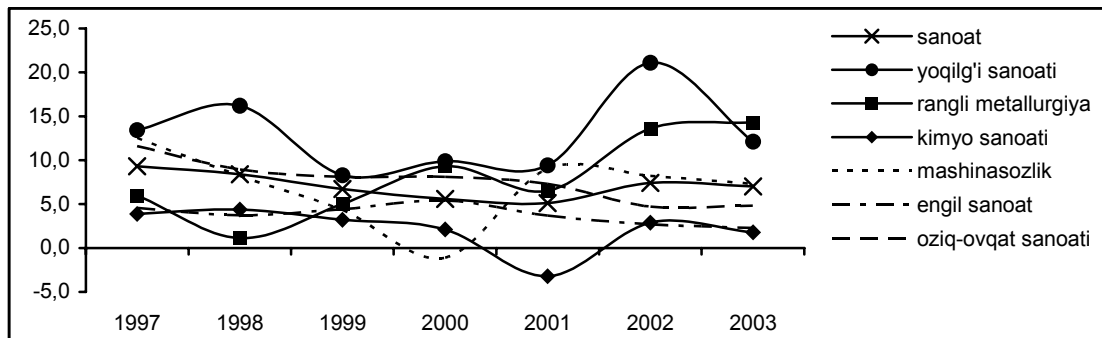
Сотиш рентабеллигининг юқори даражаси ёқилғи саноатидагина барқарор сақланиб қолган. Рангли металлургия соҳаси учун ўзгариш даври 2000 йил бўлиб, ундан кейинги йилларда тармоқда мазкур кўрсаткичнинг юқори даражага эришганлиги кузатилади.

Саноатнинг мазкур асосий тармоқларида ишлаб чиқариш рентабеллиги ва сотиш рентабеллиги даражасининг пасайиши маҳсулотларни сотишдан тушган соф тушумда ҳаражатлар ҳажмининг ўсиши ҳисобидан содир бўлди.

Ҳаражатларнинг ортишига ишлаб чиқариш таннарҳининг ўзгариши, бу ерда молиявий фаолият ҳаражатлари ва даврий ҳаражатларнинг кўпайиши асосий омил сифатида таъсир кўрсатди. Биринчи ҳолатда маҳсулотларни реализация қилишдаги, маъмурий-бошқарув ва бошқа операциялар бўйича ҳаражатларнинг ортиши сабаб бўлди. “Молиявий ҳолат бўйича ҳаражатлар”нинг ортиши қуйидаги бандлар бўйича: “банк кредитларига хизмат кўрсатиш ва қарздорлик мажбуриятларини бажариш бўйича ҳаражатлар” ва “курс орасидаги салбий фарқ ва хорижий валютада амалга ошириладиган операциялардан кўрилган зарар” юз берди.

Маҳсулотларни сотишдан тушган тушумда фойданинг улуши саноатнинг асосий тармоқларини барчасида камайди. Рангли металлургия тармоғи бундан мустасно, унда фойда даражаси икки баробардан ортиқ бўлди. (2.5 чизма).

2.5 - чизма. Маҳсулотлар сотишнинг соф тушумида фойданинг улуши

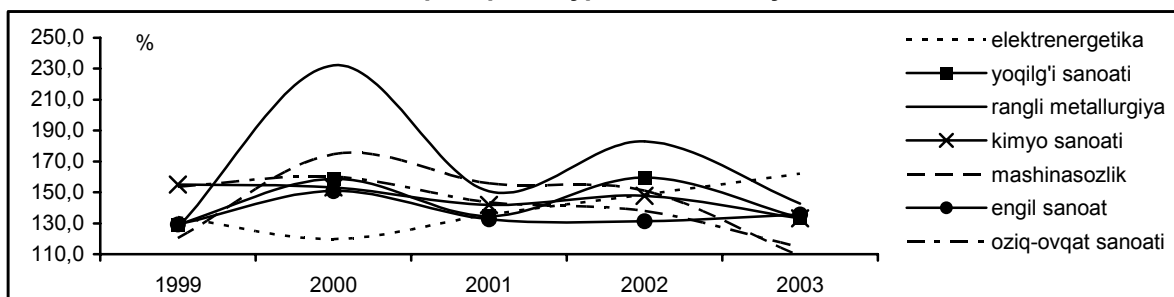


Манба: ЎЗР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Таҳлил қилинаётган даврда маҳсулотларни сотишдан тушган тушумда фойда улушининг камайишига ишлаб чиқаришда фойдаланилган капитал қиймати ва сотилган маҳсулот ҳажми ўсишидаги номутаносиблик натижасида баҳо сиёсати ва капитал айланишининг секинлашиши жиддий таъсир кўрсатди.

1999-2003 йиллар мобайнида саноат тармоқларида нархларнинг ўртача йиллик ўсиш индекси даражасида сезиларли фарқлар кўзга ташланди. (2.6 чизма).

2.6 - чизма. Нархларнинг ўртача йиллик ўсиш индекси



Манба: ЎЗР Статистика Давлат Қўмитаси маълумотлари

6 чизмада 1999-2000 йилларда саноатнинг барча тармоқларида, айниқса, рангли металлургия ва машинасозликда нархларнинг юқори ўсиш даражасини кўрсатилган. Электроэнергетика соҳасида нархларнинг пасайиши давлат томонидан нархларни тартибга солинганлиги билан асосланади. 2001 йилнинг ўрталарига қадар нархларнинг ушлаб турилиши тармоқнинг зарар билан ишлашига олиб келди. Молиявий ҳолатни яхшилаш мақсадида электроэнергияга нархлар оширилди ва бу жараён давом этмоқда. Шунинг учун ҳам 2003 йилда электроэнергияга нархлар бошқа тармоқларга ва ўрта саноат кўрсаткичига қараганда энг юқори бўлди. Тармоқлар орасидаги нархларнинг фарқланиши тармоқлараро нархлар ўртасида номутаносибликларнинг мавжудлигидан дарак беради. Экспортга йўналтирилган тармоқларни технологик жиҳатдан қайта янгилаш юқори миқдорда инвестициялар сарф қилишни талаб этди, бу эса, ўз навбатида баҳоларнинг янада ўсишига олиб келди.

Экспорт фаолиятининг самарадорлик даражасини пастлигига сабаб қилиб, ташқи савдо операцияларини амалга оширишда молия менежменти фаолиятидаги камчиликларни кўрсатиш мумкин. Мисол тариқасида ҳаражатларни қопламаган алоҳида машинасозлик маҳсулотларига (автомобиллар, телевизорлар) имтиёзли ва табақалаштирилган экспорт баҳоларидан (маълум бозорда амал қиладиган нархлар ўртача даражасидан паст) фойдаланишни келтириш мумкин. Ишлаб чиқариш учун имтиёزلарнинг мавжудлиги ва валюта курси фарқлари шароитида ушбу баҳолар 1997-

2003 йилларда маълум даражада ушлаб турилди. Бироқ, 2003 йил охирида валютани эркин алмаштирилишига ўтилиши имтиёзлардан фойдаланиб келган корхоналарни хориж валютасидан фойдаланишдаги имтиёз ва ушбу омилни экспорт баҳосини паст даражада сақлаб туриш имкониятларидан маҳрум қилди.

Экспорт фаолияти самарадорлигини таҳлил қилиш натижалари саноат тармоқларининг кўпгина корхоналарида экспортга маҳсулотларни сотишдан келадиган фойдани жуда камлигини кўрсатди (2.1 жадвал).

Солиқ тизимини саноат тармоқлари молиявий натижаларига таъсири. Юқори солиқ ставкалари, солиқларни ҳисоблаш механизмларини ривожланмаганлиги саноат ишлаб чиқариши ривожланишини рағбатлантирмади ва корхоналарнинг молиявий ҳолатини мустаҳкамланишини таъминламади, чунки уларнинг реал даромадларини ошириш ва молиявий маблағларни жамғариш имконини бермади.

2.1 - жадвал. Экспорт фаолиятининг самарадорлиги

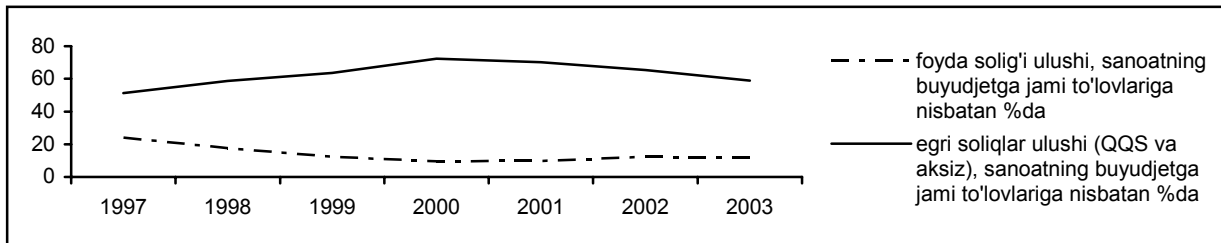
Тармоқлар	Сотишдан тушган соф тушумда маҳсулотлар экспортдан тушган фойданинг улуши (солиқларни тўлагунга қадар), %да			
	2000	2001	2002	2003
Саноат	-0,4	0,5	-0,6	-0,2
Ёнилғи	0	0	-3,2	0
Рангли металлургия	-4,5	4,3	0	-0,1
Кимё	0,6	-1,3	-1,7	-3,7
Машинасозлик	0,2	0	0,8	0,01
Енгил	0,3	0,1	0,1	0
Озиқ овқат	-0,1	0	0,1	0,1

Манба: ЎзР Статистика Давлат Қўмитаси маълумотлари

Амалда бўлган солиққа тортиш тизими вектор йўналишига эга эмас эди. Шунинг учун ҳам, солиқ тизимини ислоҳ қилишга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилган бўлсада қуйидагилар ҳисобига самарасиз бўлиб қолаверди: – республика Солиқ Кодексида барча солиқ тўловчиларни қамраб оладиган солиқ муносабатларини тартибга соладиган солиқлар ҳақидаги барча йўриқнома ва меъёрий ҳужжатлар ягона тизимга келтирилмаган, хорижий инвестицияларни тўғридан-тўғри жалб қиладиган механизм аниқ кўрсатилмаган; – корхоналар фойдасини икки ва уч маротаба солиққа тортишдан химоя қилувчи механизм мавжуд эмас.

Бюджетга саноатдан келиб тушадиган солиқлар таркибида фойдага солинадиган солиқнинг улуши икки баробар камайган. 2002-2003 йилларда кузатилган камайиш тенденциясига қарамадан, эгри солиқларнинг (ҚҚС ва аксиз солиғи) улуши юқори даражалигича сақланиб қолмоқда. (2.7 чизма).

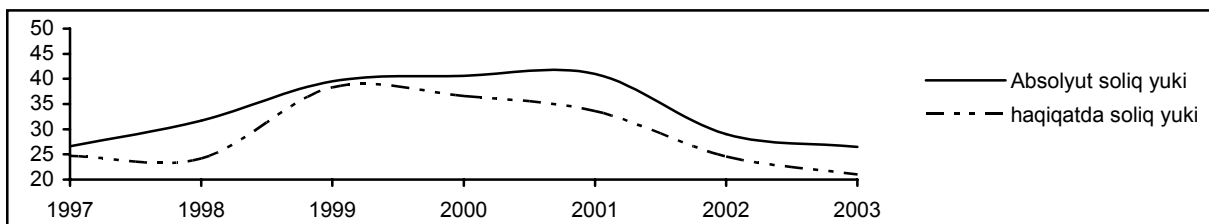
2.7 - чизма. Бюджет тўловларида бевосита ва билвосита солиқларнинг фарқи



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Ривожланган мамлакатларида солиқ тизимининг самарадорлигини ошириш мақсадида амалга оширилган ислоҳотларнинг асоси солиққа тортишда эгри солиқларнинг улушини камайтириш ҳисобланади. Ўзбекистонда шаклланган солиқ тўловлари нисбати амал қиладиган тизимни юқори фискал йўналишда эканлигидан далолат беради. Таҳлиллар шунини кўрсатдики, йилдан йилга кескин ўзгарган ҳолатда 2002 йилдан бошлаб сотишдан тушган соф тушумга нисбатан саноат тармоғидаги солиқ юки камайиб бормоқда. (2.8 чизма).

2.8 - чизма. Сотидан тушган соф тушумга нисбатан саноат тармоғидаги солиқ юки, %



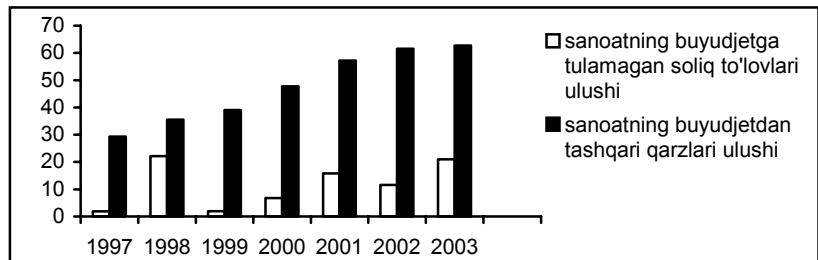
Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Бироқ, абсолют ва амалдаги солиқлар ўртасидаги фарқнинг йилдан йилга ўзгариши солиқ юкини камайтириш борасидаги чора-тадбирларнинг натижаси эмас балки, корхоналар фойда базасининг ўзгариши ҳисобидан юз берди.

Бундай хулоса куйидагиларда ўз тасдиғини топади. 2003 йилда 1997 йилдагига нисбатан солиқ юки даражасининг камайтирилиши, шу билан бирга, абсолют солиқларга нисбатан унинг паст даражаси саноатдан олинадиган солиқлар ва бюджетдан ташқари жамғармаларга тўловлардаги қарздорлик билан асосланади (2.9 чизма).

Бюджетга тўланмаган солиқ тўловлари ҳажми саноатда юқори солиқ юки борлигидан далолат беради. Республика банк тизими томонидан тўланмаган солиқларни ундириб олишни назорат қилиш вазифаси юклатилганлиги корхоналарни солиқ тўлашдан четга чиқишларига имконият қолдирмади. Шунингдек, саноатнинг бюджетдан ташқари жамғармаларга қарздорлигини кўпайиши (ҳисоб-китоблар бўйича) ҳам юқори солиқ юки борлигидан далолат беради ва бюджет билан саноат корхоналари ўртасида фискал зиддиятни кучайтиради.

2.9 - чизма. Бюджетга тўловлар бўйича қарздорлик (%)



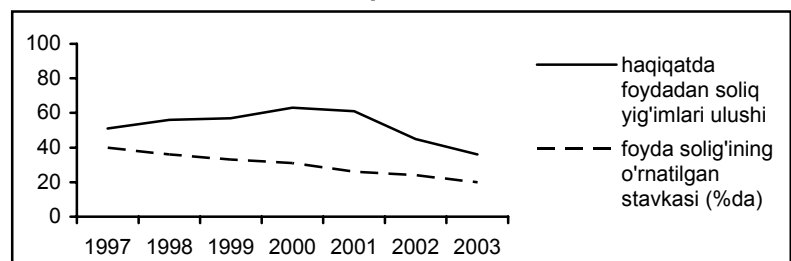
Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Эгри солиқларнинг ставкалари юқори эканлигини таъкидлаш жоиз (ҚҚС ва акцизлар). Улар маҳсулот қийматини ошишига олиб келади, реализация қилиш ҳажмини кўпайишига ва корхоналар даромад базаси кенгайишига тўсқинлик қилади. ҚҚС 20% даражасида сақланиб қолмоқда. Имтиёзларнинг мавжудлиги туфайли саноат тармоқлари маҳсулотни сотишдан тушадиган соф тушумга ҚҚС ҳисоблаш даражаси (20%дан) кам бўлган. Солиқни ҳисоблаш механизми ва турли имтиёзларнинг мавжудлиги билан боғлиқ бўлган ҚҚС ҳисоблаш даражасидаги кескин табақаланишув эгри солиқларни саноат тармоқлари бўйича нотекс тақсимланишига шароит яратди. Натижада эгри солиқлар бўйича асосий юк саноатнинг уч тармоғи: ёқилғи, енгил ва озик-овқат тармоқлари зиммасига тушди.

Эгри солиқлар ва ишлаб чиқариш ҳаражатлари ўртасидаги турли даражадаги тафовутлар маҳсулотларни сотиш шароити ва баҳоларни белгилашда турли шароитларни вужудга келтирди. ҚҚС ва акцизларнинг паст даражаси бу маҳсулотни сотиш ҳажмини ошириш ва фойдани кўпайтириш муаммоларини ҳал қилиш учун қулай имконият яратади. Истеъмол мажмуи тармоқлари учун эса ушбу усулни қўллаш енгил ва озик-овқат саноати маҳсулотлари талабининг юқори эгилувчанлик коэффициентига эга бўлганлиги учун ўтган даврда қўллаш имконияти мавжуд эмас эди. Паст даражада баҳони ўсиши ушбу тармоқларда маҳсулотни сотиш ҳажмини қисқартиришга кескин таъсир кўрсатиб, мос равишда фойдани камайишига олиб келади. Аҳолини етарли даражада тўлов қобилиятига эга эмаслигидан истеъмолчиларни арзон импорт товарларига мослаштириш жараёни содир бўлди. Шундан келиб чиққан ҳолда таъкидлаш жоизки, енгил ва озик-овқат саноати тармоқлари учун ўрнатилган эгри солиқ уларнинг молиявий ҳолатини ёмонлаштирди.

Ишлаб чиқариш ҳаражатлари таркиби ва маҳсулотни сотиш, молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисидаги амал қилаётган йўриқномани қўллаш, шу жумладан, ўзида солиққа тортиладиган базани аниқловчи №1 ва №2 иловалар саноат ишлаб чиқаришини ривожлантириш ва модернизация қилиш учун қулай шароитлар яратиш бўйича асосий вазифаларга зид келади. Амал қилаётган солиқни ҳисоблаш механизмида саноатнинг фойдасидан олинган солиқнинг ҳақиқий даражаси таҳлил қилинаётган даврда юқори бўлди ва ставкаларини ҳар йили пасайтирилишига қарамай ўрнатилган ставка миқдоридан 1,7-2 марта юқори бўлди (2.10 чизма). Шундай ҳолат катта ёки кичик даражада (имтиёзларга боғлиқ) саноатнинг барча тармоқларига хос.

2.10 - чизма. Саноат фойдасидан амалда олинган йиғимлар даражаси



Манба: ЎзР Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

Алоҳида корхоналарга солиқ имтиёзлари берилганлигига қарамай фойдани солиққа тортиладиган базасини аниқлаш механизмини такомиллашмаганлиги сабабли бу корхоналар устивор ривожланишга эришилмади. Солиққа тортиш базаси унга ишлаб чиқариш ҳаражатлари қисмини қўшилиши солиқ ундириб олиш даражасини оширади. Бу эса давлат учун самарасиз чора ҳисобланиди:

- биринчидан, юқори солиқ ундирмалари корхоналарнинг давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармалари олдида юқори миқдорда қарздор бўлишларига олиб келади;
- иккинчидан, корхоналар ихтиёрида қоладиган фойда улушини камайтиради. Ваҳоланки, ишлаб чиқариш ҳаражатларидан солиқ ҳисоблаш иккинчи мартаба олинаётган фойда суммасини камайтиради. Натижада ўз-ўзини молиялаштириш имконияти пасаяди ва келажакда ишлаб чиқаришни ривожлантиришга бўлган қизиқиш сусаяди.

Солиқ имтиёзларининг юқори даражаси – амал қилаётган солиқ тизимининг энг жиддий камчилиги ҳисобланади, чунки корхоналар фаолиятининг ҳақиқий натижаларини бузиб кўрсатади ва уларни фаолияти учун тенг бўлмаган шароит яратади. Имтиёзли солиққа тортиш механизми ҳозирги даврда аксарият жиҳатдан зарар билан ишлаётган корхоналарни қўллаб-қувватлашга йўналтирилган. Ҳудди шунда унинг самарасизлиги намоён бўлади. Имтиёзли солиқ механизмини бошқа камчилиги коррупциянинг ўсишига шароит яратади.

Кўриб чиқилган солиқ тизимидаги камчиликлар ва номутаносибликлар аксарият жиҳатдан саноат ишлаб чиқаришини самарадорлигини пасайишига олиб келди. Мавжуд ҳолат солиқ тизимини такомиллаштириш ва мавжуд муаммоларни ҳал қилиш бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқишни тақозо этади. Бунинг учун қуйидагиларни амалга ошириш лозим:

1. Бюджет ҳаражатларини рационализация қилиш; ташқи савдодан олинadиган фойдани давлат ва ишлаб чиқарувчилар ўртасида адолатли тақсимлаш;
 2. Реал секторга кредитлар жалб қилишни рағбатлантириш мақсадида саноатни кредитлаштириш ҳажмидан келиб чиққан ҳолда банклар фойдасига солинадиган солиқларни камайтириш механизмини ишлаб чиқиш (экспорт қилувчи корхоналарда амал қилаётганларига ўхшаш); хатарларни суғурталашдан тушадиган тушум ҳисобига банк заҳираларини ўсиши фойда солиғи базасидан чиқариб ташлаш, бу эса, импорт учун зарур бўлган хом-ашё ва айланма маблағларни кредитлаш механизми самарадорлигини оширади (бу айланма маблағлари етишмайдиган корхоналарнинг молиявий ҳолатидаги кескинликни юмшатади);
 3. Корхоналар ривожланишининг асосий молиявий манбаи сифатида амортизация ажратмалари родини ошириш. Бунга корхоналарга амортизация сиёсатинининг турлари ва усулларини ўзлари танлашига руҳсат бериш орқали эришиш мумкин;
 4. Капитал қиймати ва реализация қилинаётган маҳсулотлар ҳажмининг ортиши ўртасидаги номутаносибликни бартараф этиш. Бунга қуйидагилар орқали эришиш мумкин:
 - асосий воситаларни кириши ва чиқиб кетишини назорат қилиш, тартибга солишнинг янги механизмини ишлаб чиқиш. Тартибга солиш воситаси сифатида қўлланилаётган – мулк солиғи ўз вазифасини тўлиқ бажармаяпти, ортиқча ускуналардан воз кечишга шароит яратмаяпти (кириш коэффициенти чиқиш кетиш коэффициентидан икки марта юқори).
 - сотишни амалга ошириш мақсадида маҳсулотга ички ва ташқи бозордаги талабни реал баҳолаш ишларини жадаллаштириш. Ҳозирги кунда маркетинг хизматлари учун ҳаражатлар солиқ солинадиган базага киритилган. Маркетинг хизматлари учун ҳаражатларни солиққа тортиладиган базадан олиб ташлаш мақсадга мувофиқ бўлади.
- Экспорт самарадорлигини қуйидагилар ҳисобига ошириш:
- сотиш бозорларини тўғри танлаш (транспорт ҳаражатларини ҳисобга олган ҳолда);
 - Ўзбекистон манфаатларига мос келадиган жаҳон бозорида мустақкам ўринга эга бўлган мамлакатларнинг фирма ва корхоналари хизматларидан фойдаланишни кенгайтириш.

Бугунги кунда солиқ тизимида Солиқ кодексига киритилмаган кўплаб меъёрий ҳужжатлардан фойдаланиб келинмоқда. Бу эса, уларни қўллаш самарадорлигини пасайтиради. Шу муносабат билан ҳукуматнинг Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодексининг янги таҳририни тайёрлаш ҳақидаги қарорини қўллаб қувватлаш лозим.

3. Иқтисодиётни эркинлаштиришни чуқурлаштириш шароитида тармоқларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш шакллари ва усуллари такомиллаштириш муаммолари

С.В.Чепель, М.Катанова
СИСМ

Мазкур мақола Россия иқтисодиёт мактаби профессори и.ф.д. В.В.Поповнинг маълумотлари ҳамда унинг USAID лойихаси кўмагида Иқтисодиёт вазирлиги хузуридаги СИСМга ташири (2004 йил ноябрь) натижаларидан фойдаланган ҳолда тайёрланди.

Иқтисодий ўсишни рағбатлантириш, иқтисодиётнинг истиқболли тармоқлари ва ишлаб чиқаришни давлат томонидан қўллаб – қувватлаш шакллари ва усуллари ҳақидаги масалалар ҳозирги замон иқтисодиёт фанининг ўта баҳсталаб муаммоларидан бири ҳисобланади. Айниқса, бу муаммолар ривожланаётган ва ўтиш даври иқтисодиётини бошидан кечираётган мамлакатларда яққол кўзга ташланади. Бу соҳада фикрлар доираси жуда кенг бўлиб, давлат аралашувини чеклашдан тортиб (Польша ва Шарқий Европа мамлакатлари тажрибаларига суянадиганлар), то бозор “таназзулини” бартараф этишда, миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ва хорижий мамлакатлар ўртасидаги тафовутни қисқартиришда давлатнинг ўрни беқиёс эканлигини (Хитой, Чили ва Шарқий Осиё мамлакатлари тажрибасига урғу берадиганлар) таъкидловчилар ҳам бор.

Биринчи оқим тарафдорлари давлат аралашувини чеклаш ва иқтисодиётни эркинлаштириш ўсиш манбаларини фаоллаштирган ҳамда унинг ўрта ва узоқ муддатли келажақда ўсиш суръатларини оширган мамлакатларо тадқиқотларнинг кўплаб натижаларига таянадилар. Ҳақиқатдан ҳам Жаҳон банки, ХВФ ва иқтисодий ўсиш муаммолари таҳлили билан шуғулланувчи машҳур олимларнинг тадқиқотлари ЯИМнинг узоқ муддатли ўсиш суръатлари билан бож тўловлари тўсиқларини пасайиши, валюта курслари фарқларнинг қисқариши, иқтисодиётда нодавлат сектори улушининг кенгайиши, иқтисодий эркинлик индексининг ўсиши ва иқтисодиётни эркинлаштиришнинг бошқа кўрсаткичлари ўртасида бевосита боғлиқлик мавжуд эканлигини кўрсатади. Шу билан бир қаторда, яна шундай мисоллар ҳам борки, бунда, ташқи савдонинг эркинлаштирилиши, саноатни аниқ сиёсат асосида ривожлантиришдан воз кечиш, бозорни тартибга солмаслик миллий иқтисодиётдан капиталнинг чиқиб кетишига, ташқи таъсир ва тажовузларга нисбатан кучсизланишга, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга салбий таъсир кўрсатган, аҳолининг даромадлар бўйича табақаланишини кучайишига олиб келган.

Эркинлаштириш сиёсати ривожланаётган мамлакатларнинг барчаси учун ҳам ягона нажот эмас эканлиги, Шарқий Осиё мамлакатлари қирқ йилда босиб ўтган хусусийлаштириш ва эркинлаштириш йўлини ўтган асрнинг ўн йилида босиб ўтган, аммо, иқтисодий ўсиш суръатлари бўйича улардан анча орқада қолаётган Лотин Америкаси мамлакатлари тажрибасидан ҳам кўриш мумкин. Бундан ташқари, Шарқий Осиёнинг янги ривожланган индустриал мамлакатлари саноат сиёсати, индикатив режалаштириш ва иқтисодиётнинг асосий тармоқлари ва соҳаларини давлат томонидан фаол қўллаб-қувватлаш сиёсатини олиб бораётган мамлакатлардир.

Жаҳон иқтисодий ривожланишининг натижалари аниқ қайси мамлакатларда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштирилиши узоқ муддатли иқтисодий ўсишни таъминлаши мумкин. Бунга иқтисодиётда эришилган эркинлаштириш даражаси етарлими ва у давлатнинг иқтисодиёт секторлари ва тармоқларини қўллаб қувватлаш чора тадбирлари билан қай даражада ҳисоблашиши лозим, қўллаб-қувватлашнинг шакл ва турлари қандай бўлиши керак деган саволларни долзарб қилиб қўймоқда. Қисман, бу саволга жавобни эркинлаштиришнинг иқтисодий ўсишга таъсири бўйича амалга оширилган мамлакатларо тадқиқотларнинг таҳлиладан топиш мумкин. Охириги йилларда импорт божларини қисқартириш, ташқи савдони ва молиявий бозорларни тартибга солиш, капитал оқимларини эркинлаштириш, давлат назоратини кучсизланиши ва рақобатнинг рағбатлантирилиши иқтисодиётнинг ривожланиш босқичидан келиб чиққан ҳолда ижобий ёки салбий натижаларга олиб келиши мумкин деган фикр ўз тасдиғини топмоқда¹.

Умумий қилиб олганда ривожланишнинг тўрт босқичини ажратиш мумкин – (1) индустриаллаштиришнинг бошланғич босқичи, (2) экспортга йўналтирилган ўсишни рағбатлантириш босқичи, (3) жадал ўсишни рағбатлантириш босқичи ва (4) ривожланган бозор босқичи. Миқдорий индикатор сифатида жаҳон даражасидаги технологик бўлиниш, асосан АҚШ даражасига нисбатан миллий ЯИМнинг аҳоли жон бошига тўғри келиши кўрсаткичларидан фойдаланилади. Бунда, агар иккита мамлакат ривожланишнинг турли босқичларини бошдан кечираётган бўлсалар, иқтисодиётни

¹ Қаранг. В.М. Полтерович, В. В. Попов. Стимулирование роста и стадии развития. .РЭШ, МЕМО 2004. Rodrik, Dani (2003). Growth Strategies. Working draft for eventual publication in the Handbook of Economic Growth. April 2003. Acemoglu, Daron, Philippe Aghion, and Fabrizio Zilibotti (2002a). Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth. June 25, 2002 (http://post.economics.harvard.edu/faculty/aghion/papers/Distance_to_Frontier.pdf)

эркинлаштириш сиёсатининг бир хил усуллари уларнинг иқтисодий ривожланишини тезлаштириш билан бир қаторда секинлаштириши ҳам мумкин.

Тадқиқотлар натижаси шуни кўрсатадики, юқори ва барқарор иқтисодий ўсишга фақатгина иқтисодий тараққиётнинг ҳар бир босқичида давлатнинг иқтисодиётга аралashiш ва эркинлаштириш даражасини ҳисобга олган ҳолда иқтисодий сиёсат олиб борилсагина эришиш мумкин экан. Шарқий Осиё мамлакатларининг ютуғи шундан иборатки, улар ўз вақтида иқтисодий сиёсатнинг устувор йўналишларидан, эришган даражаси ва миллий манфаътлардан келиб чиққан ҳолда давлат томонидан тартибга солиш усул ва турларидан фойдаланганлар.

Буни биз Корея тажрибасидан ҳам кўришимиз мумкин. Агар экспортни кенгайтириш босқичида давлат миллий ишлаб чиқарувчиларни химоя қилиш учун тариф, ташқи иқтисодий ва монетар сиёсатни қўллаган бўлса (3.1 чизмага қаранг), давлатнинг ўзи экспортга йўналтирилган йирик саноат корхоналарини барпо этишда бевосита иштирок этган ва ривожланишнинг кейинги босқичларида ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш, рақобатни рағбатлантириш, пинҳоний бозорни қисқартириш сиёсатини олиб борган. Давлатнинг иқтисодиётга тўғридан тўғри аралашуви ҳам сезиларли даражада қисқарган.

3.1 чизма. Жанубий Корея: барқарор иқтисодий ўсишга эришиш босқичлари, муаммолари ва механизмлари.

Жанубий Корея иқтисодий ривожланишининг экспортга йўналтирилган стратегияси XX асрнинг охириг қирқ йили мобайнида босқичма-босқич амалга оширилган. Қуйида уларнинг асосий таснифлари берилган.

Босқичлар	Муаммолар, уларни ҳал қилиш стратегияси ва механизмлари
Биринчи 1961–1970	Экспортни рағбатлантириш даври. Илгари амалга оширилган импорт ўрнини қоплаш стратегияси экспортни кенгайтириш йўналишига ва молиявий ресурсларни ташқи бозорда рақобатбардош бўлган тўқимачилик ва озиқ овқат каби меҳнат унумдорлиги юқори бўлган корхоналарни барпо этишга ўзгартирилган. Миллий валютанинг айирбошлаш курсини девальвация қилиш сиёсатининг амалга оширилиши. Корпоратив солиқлар ставкаларини камайтириш. Жисмоний омонатчиларни манфаатларидан келиб чиққан ҳолда банк депозитларининг фоиз ставкаларини давлат томонидан тартибга солиш орқали шахсий жамғармаларни рағбатлантириш чора тадбирлари. Бу давр мобайнида, тариф ва ташқи иқтисодий сиёсатдан фойдаланган ҳолда ҳам ашё, оралиқ ва капитал товарларнинг импорти осонлаштирилган ва истеъмол товарларини импорт қилиш имкон даражасида қисқартирилган.
Иккинчи 1973 -1979	Экспортга йўналтирилган индустриллаштириш стратегияси машинасозлик ва нефт-кимё каби капитал ва техник кўйилмалари юқори бўлган тармоқларни ривожлантириш чора тадбирлари билан тўлдирилди. Бу эса ўз навбатида мамлакатга бозорни эгаллашга, экспортга йўналтирилган сиёсатни давом эттиришга, тўлов балансини яхшилашга ва иқтисодий хавфсизликнинг юқорироқ даражаларига эришишга имкон берди. Бу жараёнда асосий ролни банклар ва капиталлар оқимини давлат томонидан тартибга солиниши бажарди. Бироқ, ютуқлар билан бир қаторда бир қанча салбий оқибатлар ҳам вужудга келди: сармоялар самарадорлигининг пасайиши, машинасозлик маҳсулотларининг ортиқча ишлаб чиқарилиши, кичик ва ўрта корхоналар ривожини пасайиши ва инфляциянинг юқори даражалари.
Учинчи 1980 –1990	Мазкур босқичнинг ўзига хос жиҳатлари бу, бюджет ва давлат хизматчилари иш ҳақларини ошишини чеклаш, давлат бюджети камомадини қисқариши, ялпи талабни қисқартириш учун монетар сиёсат дастакларидан фойдаланиш бўлди. Иқтисодиётга давлатнинг ортиқча аралашувини чеклаш, хусусий сектор улушини ошириш. Ички бозорда рақобатни кучайтириш мақсадида импорт тарифлари сезиларли даражада пасайтирилди, ҳамда лицензияланиши шарт бўлган импорт қилинадиган товарлар рўйхати қисқартирилди. Ташқи иқтисодий фаолиятнинг эркинлаштириш индекси 1977 йилдаги 52,7%дан 1988 йилда 94,8%га ошди. Банк соҳасининг эркинлаштирилиши кичик ва ўрта тадбиркорликнинг ўсишига туртки бердики, уларнинг ЯИМдаги улуши 1980 йилда 35,2%дан 1993 йилда 50,3%га ортди. 1986 йилда экспортга йўналтирилган стратегияга ўтилгандан сўнг илк бора жорий тўлов балансининг ижобий сальдоси қайд этилди. Бироқ, тез ўзгариб турувчи ташқи иқтисодий конъюнктура 90 йилларнинг бошида Жанубий Корея иқтисодий ривожланишини секинлашишига сабаб бўлди. Касаба уюшмалари ташкилотлари фаоллигининг ошиши саноат тармоқларида банд бўлганлар даромадлари меҳнат унумдорлиги суръатларидан юқори бўла бошлади. Бу эса ўз навбатида корейс товарларининг рақобатбардошлигининг пасайишига ва ташқи бозорда уларнинг сотилишига салбий таъсир кўрсатди. Натижада ЯИМда саноатнинг улуши яна қисқара бошлади (1988 йилда 32,1%дан 1992 йилда 27,8%га), инфляция даражаси эса ўсди.
Тўртинчи 90 йилларнинг ўрталари	Мазкур босқичнинг стратегияси бюджет, солиқ, молия ва маъмурий соҳаларда давлат тартибга солишининг кучсизланишидан, хусусий секторнинг бюрократик назоратдан узоқ муддатга озод қилинишидан иборат бўлди. Солиқ сиёсатида чуқур ислохотлар амалга оширилди, давлат харажатлари томонан қисқартирилди, мавжуд бўлган қонунлар рақобатни рағбатлантириш ва ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш нуқтаи назаридан қайта кўриб чиқилди. Йирик ва ўрта давлат ташкилотлари хусусийлаштирилди, шу билан бир қаторда молиявий маблағларнинг “очиқлиги” “иқтисодий адолатнинг” мустаҳкамланишига ва пинҳоний бозорнинг қисқаришига олиб келди. Натижада, 1996-1997 йилдаги жаҳон молиявий таназзулига қарамасдан товар ва хизматлар экспорти 1993-1999 йилларда 15-16%га ортди (ўртача йиллик ҳисобда), нархлар даражаси барқарорлашди, меҳнат ва молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги яна оша бошлади.

Манба: The Korean Economy 1945-95: Performance and Vision for the 21st Century. The International Conference Commemorating the Fiftieth Anniversary of Korean Liberation. Korea Development Institute маълумотлари муаллиф томонидан таҳлил қилинган.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда қуйидагича хулоса қилиш мумкин, яъни эркинлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш, ёки аксинча, давлат томонидан тартибга солиш даражасини ошириш бўйича қарор қабул қилиш жараёнида асосий мезонлар иқтисодий ривожланишда эришилган босқич, давлатнинг самарали иқтисодий сиёсат юритиш имконияти, давлат ва хусусий сектор манфаатларини ҳисобга олиш даражаси, уларнинг интилишларини иқтисодий ислохотларни амалга ошириш жараёнида бир мақсадга йўналтирилганлиги ҳисобланади.

Ушбу мезонларни Ўзбекистон миллий иқтисодиётини ислох қилиш ва ривожлантиришнинг ҳозирги босқичида ҳисобга олиниши жуда муҳим аҳамият касб этади. Унинг асосий вазифалари иқтисодий ўсишнинг барқарорлигини таъминлашда экспорт салоҳиятининг ўрнини, кичик ва хусусий тадбиркорликнинг ҳиссасини ошириш, эркинлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётнинг устувор тармоқларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш самарадорлигини оширишдан иборатдир.

Ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштиришнинг асосий вазифаларидан бири бу, миллий манфаатлар, шарт-шароитлар ва имкониятларидан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистоннинг ЖСТга аъзо бўлиши ҳисобланади. ЖСТ талабларига кўра, давлатларнинг мазкур ташкилотга аъзо бўлиши аввало миллий иқтисодиёт тариф ҳимоясининг пасайиши ва ташқи савдони эркинлаштириш бўйича бир қатор чора-тадбирларнинг бажарилиши билан амалга оширилади. Бу миллий манфаатларга қанчалик мос келади ва бу чекловларнинг давлатнинг иқтисодий ривожланиш суръатларига жиддий ҳавф туғдирмайдиган энг тўғри келадиган даражаси қандай?

Мазкур саволга жавобни ташқи савдони эркинлаштириш муаммосига иқтисодий ўсиш босқичлари назарияси нуқтаи назаридан топиш мумкин. Индустирлаштириш босқичида импорт ўрнини қоплаш сиёсати энг тўғри стратегия ҳисобланади. Шу билан биргаликда, тариф ҳимояси даражасини ошириб бориш лозим, сабаби ривожланиб келаётган тармоқлар учун у жуда муҳим ҳисобланади. Тармоқларнинг юзага келиши, ўз навбатида мос маҳсулотнинг дастлаб импортига таянади, бу эса импортга талабни вужудга келтиради. Импорт тўсиқларининг жуда эрта қўйилиши эса жорий босқичда ўсиш суръатларини пасайтириши мумкин.

Вақт ўтиши билан ҳимоя чора-тадбирлари фойдадан кўра кўпроқ зарар келтириши мумкин. Сабаби, мазкур чора-тадбирлар маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни хорижий компаниялар билан рақобат қила олиш даражасини пасайтиради. Янги босқичда замонавий технология ва бошқарувнинг илғор усуллари рағбатлантирадиган экспорт тармоқларини қўллаб қувватлаш жуда муҳим ҳисобланади (экспортни ошириш). Бу эса тарифларни зудлик билан йўқ қилиш деган маънони бермайди. Тариф ҳимояси миллий ишлаб чиқариш самарадорлигининг ўсишига мос равишда енгиллаштириши мумкин.

Профессор В.Попов томонидан амалга оширилган мамлакатлараро эконометрик таҳлил натижалари² мамлакатнинг бошланғич ривожланиш даражаси ўртасидаги боғлиқликни ҳам аниқлашга (аҳоли жон бошига ЯИМ %да ўхшаш кўрсаткичга нисбатан АҚШ учун), узоқ муддатли иқтисодий ўсиш ва унга импорт божлари ўсишининг таъсирини ўрганишга ёрдам берди (импорт солиғи ва божларини ташқи савдо айланмасига нисбатан %да). Ҳисоб-китоб ишларида 1975 йилдан 2000 йилгача макроиқтисодий кўрсаткичлари мавжуд бўлган 80 та мамлакат иштирок этди (Жаҳон Банкнинг маълумотлар базаси). Мазкур кўрсаткичлар, агарда иқтисодий ривожланишнинг бошланғич даражаси АҚШ даражасидан тахминан 10%дан юқори бўлмаса, унда бож тўсиқлари ЯИМнинг узоқ муддатли ўсишида умуман олганда ижобий натижа берганлигини кўрсатди. Шу билан биргаликда, жуда юқори бўлган бож тўсиқлари (29%дан юқори) ҳатто бошланғич ривожланиш даражасининг пастлигида (АҚШ даражасига нисбатан 13-14%) ҳам иқтисодий ўсишни тўхтатиб туради. Агарда ривожланиш даражаси 33-35%га етса, унда божларнинг ҳар қандай ижобий даражаси ЯИМнинг ўсиш суръатларига салбий таъсир кўрсатади.

Мазкур натижалар жаҳоннинг ривожланаётган мамлакатлари учун ЖСТга киришидаги шарт шароитларини белгилаб бериши мумкин. Ташқи савдони эркинлаштириш нуқтаи назаридан: ЯИМ даражаси паст бўлган мамлакатлар (АҚШ даражасидан 10%дан кам) учун агарда келишувлар жараёни натижаларига кўра импорт божларининг сезиларли даражада пасайиши юз бермаган бўлса. ЖСТга аъзо бўлиш миллий манфатларга зид келмайди (энг аввало узоқ муддатли иқтисодий ўсиш истиқболларига нисбатан).

Мазкур хулосалар ўтиш иқтисодиёти мамлакатлари учун ҳам ўзининг эмпирик тасдиғини топмоқда. Бунга биз томондан ЖСТга аъзо бўлган ўтиш иқтисодиётини бошдан кечириётган (Қирғизистон, Монголия, Латвия, Болгария, Польша, Венгрия, Словения каби) етти мамлакатнинг аъзо бўлгандан

²Қаранг. В.М. Полтерович, В. В. Попов. Стимулирование роста и стадии развития. .РЭШ, МЕМО 2004

кейинги натижаларини умумлаштириш ҳам гувоҳлик бермоқда. Бунда, ЖСТга аъзо бўлишдан олдинги беш йиллик, аъзо бўлиш жараёнидаги ва аъзо бўлгандан сўнг ўтган беш йилликдаги асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари таҳлил қилинди. Мазкур таҳлилда ЯИМ ҳажми ва ўсиш суръатларига, импорт божларига, хорижий сармояларга, давлат заҳиралари ва ташқи қарзга, тўлов баланси камомадига, ялпи жамғармаларга (Жаҳон Банкнинг ҳисобот маълумотлари) асосий урғу берилди.

Таҳлиллар натижаси шуни кўрсатдики, қийин вазиятга, асосан жаҳон даражасига нисбатан технологик фарқи катта бўлган (ЯИМ индикатори бўйича аҳоли жон бошига %да АҚШ даражасига нисбатан), тариф ҳимояси паст бўлган³, натижада миллий ишлаб чиқарувчиларни ҳимоялаш бўйича фаол иқтисодий сиёсат юрита олмаган мамлакатлар тушиб қолган. Бундай мамлакатларга Қирғизистон ва Монголия мисол бўлиши мумкин. ЖСТга аъзо бўлиш (1999 ва 1997 йиллар) мазкур мамлакатлар учун деярли ҳеч қандай йўқотишсиз бўлган эди. 90 йилларнинг охирида барча бошқа ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида бўлгани каби бу давлатларда ҳам ЯИМнинг ўсиш суръатлари сезиларли даражада ортганлигига қарамасдан, улар ташқи иқтисодий фаолият соҳасида кўзга кўринадиган ижобий натижаларга эришмадилар. Зеро, бу давлатлар ЖСТга ҳудди шу мақсадни кўзлаб интилган эдилар. Қирғизистон учун бу тўғридан-тўғри хорижий сармоялар оқимининг қисқаришида (1995-1998 йилларда ЯИМнинг 4,9%га қарши 2000-2002 йилларда ўртача йиллик 3%гача), экспортнинг қисқаришида (аҳоли жон бошига 124 доллардан 118 долларгача), ташқи қарзнинг ўсишида (ЯИМнинг 58%дан 119%гача) яққол кўзга ташланди. Монголия учун ҳам ЖСТга аъзо бўлиш кутилган ижобий натижаларни бермади. Экспорт сезиларсиз даражада ўсди (212 доллардан 262 долларгача), тўлов балансининг камомадиди сезиларли даражада орти (11,5%дан 23,6%гача), ташқи қарз 65%дан 89%гача ортди. Фақатгина ЯИМда тўғридан тўғри сармоялар оқимининг 1,3%дан 4,3%га ортиши кузатилди холос.

Бошқа томондан қараганда, ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш ЖСТга аъзо бўлиш жараёнида импорт божларининг сезиларли даражада пасайиши технологик фарқи унча юқори бўлмаган мамлакатлар учун нисбатан қулай бўлди. Асосан булар ЖСТга аъзо бўлган ўтиш иқтисодиётини бошдан кечираётган Шарқий Европа ва Болтиқбўйи мамлакатларидир. Улар орасида Венгрия ва Словения нисбатан юқори кўрсаткичларга эришдилар. Венгрия учун ЖСТга аъзо бўлиш экспортнинг 1070 доллардан 2828 долларгача ўсишини (аҳоли жон бошига ҳисоблаганда), тўлов баланси камомадининг 2,7%дан 1,3% қисқаришини (ўртача йиллик), тўғридан тўғри хорижий сармояларнинг 4,4%дан 5,3%га ортишини таъминлади. Ташқи иқтисодий фаолиятнинг фаоллашуви Венгриянинг молиявий имкониятларининг ортишида яққол кўзга ташланади. Ялпи жамғармалар ЯИМда 20,8%дан (ЖСТга аъзо бўлгунга қадар) 28,1%га (аъзо бўлгандан сўнг) ортди. Бундан ҳам юқори натижаларга Словения эришди. Экспортнинг, тўғридан тўғри хорижий сармояларнинг ва ялпи жамғармаларнинг ўсиши мос равишда 5369 долларни (аъзо бўлгунга қадар 3458 доллар), 6,8% (2,3%), 25,7% (18,7%) ташкил этди. Бундан ташқари, бу мамлакатларнинг барчасида давлатнинг ташқи заҳиралари ортди, ташқи қарздорлик даражаси қисқарди (Латвияни ҳисобга олмаганда), инфляция даражаси пасайди.

Олинган натижалар шундан далolat берадики, Ўзбекистон шароитида ҳам ташқи иқтисодий фаолият соҳасини эркинлаштиришни нисбатан юқори даражада амалга ошириш лозим. Технологик ривожланиш кўрсаткичи бўйича жаҳон даражасидан сезиларли даражада орқада бўлган (Жаҳон Банкнинг 2002 йил маълумотларига кўра АҚШ даражасига нисбатан аҳоли жон бошига ЯИМнинг 7,5%) ва бу кўрсаткичнинг энг максимал даражаси бўлган 10%га етмаган Ўзбекистон учун ЖСТга аъзо бўлишнинг асосий шартларидан бири протекцион ҳимоя даражасини сақлаб қолиш (ёки сезиларсиз даражада пасайтириш) ҳисобланади. Бошқача қилиб айтганда, импорт божларини сезиларли даражада қисқартирмаслик ва мазкур босқичда миллий товар ишлаб чиқарувчиларни давлат томонидан қўллаб қувватлаш имкониятини сақлаб қолиш каби ЖСТга аъзо бўлиш шартлари Ўзбекистоннинг узоқ муддатли иқтисодий ўсиш маънафаатларига мос келади.

Иқтисодиётнинг реал секторида фаолият юритаётган хўжалик ташкилотлари ва фирмаларининг эркинлаштириш даражасини, миллий товар ишлаб чиқарувчиларининг давлат томонидан қўллаб қувватлаш усул ва турларининг самарадорлигини баҳолаш учун тадбиркорлар, менеджерлар, инвесторлар орасида тез-тез сўровлар ўтказилиб турилади. Европа тикланиш ва тараққиёт банки ҳамда Жаҳон Банки томонидан 1999 йилда йигирма ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида амалга оширилган ҳудди шундай сўровнома натижаси 1-жадвалда акс эттирилган. Ҳар бир мамлакатда 120 фирма, Россияда 550 та фирма сўровномадан ўтказилган. Анкеталарда давлат фирмаларнинг сотиш, нарх, иш билан бандлик, иш ҳақи, инвестициялар каби қарорларига қанчалик тез аралашади деган саволлар берилди. Жавобларнинг олти кўриниши таклиф қилинди: ҳар доим, кўпинча, тез тез, айрим ҳолларда, жуда ҳам кам ҳолларда, ҳеч қачон. Давлатнинг у ёки бу кўринишдаги аралашув индекси биринчи тўртта жавобни берган ташкилотлар улушига нисбатан ҳисобланди.

3 Кўрилатган мамлакатларининг кўпчилигида ЖСТга аъзо бўлгандан сўнг импорт божлари (ташқи савдо айланмасига нисбатан %) 2-3 марта қисқарди

Кейинги босқичда 20 та мамлакатдан 1999 йилда 1989 йилга нисбатан ЯИМ юқори бўлган “нисбатан ривожланган” 10 та мамлакат танлаб олинди. Охириги 7 та мамлакатда ўтиш даври мобайнида ишлаб чиқариш даражаси 20% дан кўп пасайган давлатлардир. (3.1 - жадвалга қаранг). Сўровлар натижаси шуни кўрсатдики, 4 та мамлакатда давлат аралашуви индекси бошқаларга қараганда юқори экан. (жадвалнинг иккинчи устуни). ЯИМ ўсиш суръатлари бўйича ажратиб олинган мамлакатларда “инвестицион қарорларни қабул қилишда аралашуви” кўпроқ экан. (учинчи устун). Мазкур икки қарамлик коэффицентларининг корреляцияси тахминан 60%га тенг.

Шу билан бир қаторда, иқтисодий ўсиш ва давлат аралашуви кўрсаткичларининг эконометрик таҳлили 1-жадвал⁴ маълумотларига асосан эгилишнинг яққол нуқтасини кўрсатиб берди. Унинг қиймати тахминан 40%ни ташкил этди, яъни давлатнинг иқтисодиётга аралашуви индексининг энг кам қиймати ЯИМнинг ўсиши билан, юқори қиймати эса ЯИМнинг нисбатан паст суръатлар билан (1999 йил 1989 йилга нисбатан %)а ўлчанди.

3.1-жадвал. Фирмаларнинг қарор қабул қилишида давлатнинг аралашуви: ўнта нисбатан илғор ўтиш иқтисодиёти мамлакатлари

Мамлакат	Давлат аралашуви индекси (фирмалар %)	Инвестицион қарорларга аралашуви (фирмалар %)	Субсидиялар (фирмалар %)	Субсидия ва бошқа жорий трансфертлар, (ЯИМ %)	99/89 йилларда ЯИМ %
Эстония	11,8	10,2	10,7	20,0	79,0
Хорватия	15,8	18,4	14,4	18,4	77,8
Польша	16,4	17,3	11,6	20,4	121,8
Россия	21,8	15,9	13,7	15,2	57,8
Чехия	23,4	23,7	13,9	27,9	94,8
Словения	29,8	23,1	11,5	20,3	105,5
Ўзбекистон	43	28,7	15,2	-	93,9
Венгрия	43	37,9	23,3	19,3	99,3
Беларусия	52,2	32,6	27,2	18,4	81,4
Словакия	54,2	52,2	14,4	22,3	100,5

Манба: Hellman and Schankerman, 2000, pp.560, 569; Economic Survey of Europe, 2001, pp. 254, 89.

Шу нарса диққатга сазоворки, мазкур индекс 2000 йилда Ўзбекистонда юқори даражада бўлди. Бу ерда шуни таъкидлаш жоизки 2000-2004 йилда Ўзбекистонда давлат аралашуви индекси сезиларли даражада пасайган. Ушбу даврда валюта бозорини эркинлаштириш амалга оширилди, корхоналар ва фирмаларни текширишлар сони қонуний чегаралаб қўйилди, уларни рўйхатга олиш жараёни соддалаштирилди, кундалик хўжалик фаолияти давлатнинг аралашувини чеклаш бўйича бошқа чора-тадбирлар қабул қилинди, давлат ташкилотларини ижтимоий-иқтисодий жараёнларни бошқаришдаги ролини камайтирувчи маъмурий ислохотлар амалга оширилди. Бу эса, давлатнинг корхоналар ва фирмалар кундалик фаолиятига аралашувини чеклаш, уларга маҳсулотлар ишлаб чиқариш, сотиш ва ишлаб чиқаришни ривожлантириш масалаларини муҳимлигидан далолат беради.

Устивор тармоқ ва ишлаб чиқаришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш самарадорлиги кўп жиҳатдан давлат томонидан тартибга солиш шакллари, усуллари ва механизмларига боғлиқ бўлади. Қўллаб-қувватлаш алоҳида фирма ва ташкилотлар учун қулай шароит яратувчи тор мақсадли бўлиши ёки умуман иқтисодиётнинг тармоқларини ривожлантиришга мўлжалланган бўлиши мумкин. Биринчи ҳолда гап давлат томонидан қўллаб қувватлашнинг селектив чора-тадбирлари, иккинчисидан эса универсал (селектив бўлмаган) чора-тадбирлар ҳақида сўз боради. Селектив чора-тадбирлар давлат органларининг аниқ корхоналарнинг молиявий ҳолати ва инвестицион лойиҳалари ҳақида жуда катта ахборотларга эга бўлишини талаб этади ва шу нуқтаи назардан ҳам юқори даражада ҳавфлидир. Давлат аппарати қанчалик кам самарадор бўлса селектив чора-тадбирлар ҳам шунчалик самарасиз бўлади. Бундан ташқари, бир турдаги корхоналарга субсидия ва имтиёзларнинг берилиши имтиёз берилмаган бошқа корхоналарда норозилик туғдиради, тенг рақобат тамойилининг бузилишига, ижро этувчи ва қонун чиқарувчи органлар фаолиятининг бузилишига олиб келади. Шу билан бир қаторда, жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, маҳаллий товар ишлаб чиқарувчилар ўртасида етакчиларни шакллантириш мақсадида селектив чора-тадбирларнинг меъёрий даражада қўлланилиши айниқса, ривожланишнинг иккинчи ва учинчи босқичини бошдан кечириётган мамлакатлар учун давлат томонидан тартибга солишнинг кенг тарқалган ва самарали усуллари билан бири ҳисобланади.

Охириги йиллар мобайнида Ўзбекистонда вужудга келган давлат томонидан қўллаб қувватлашнинг усул ва шакллари таҳлили унда селектив чора-тадбирларнинг устивор эканлигини кўрсатади. Иқтисодиётни ислоҳ қилиш ва хўжалик фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатларининг ўзига хос

⁴ Регрессион тенглик куйидаги кўринишга эга: $GRR = -41 + 6.93 \cdot GIG - 0.0828 \cdot GIG^2$, бунда GRR – ЯИМнинг жамғарилган динамикаси (жадвалнинг охириги устуни), GIG – давлат аралашуви индекси (иккинчи устун).

жиҳатларидан бири солиқ, инвестицион, молиявий ва бошқа бошқа ресурсларга эга бўлиш, махсулотларни сотиш ёки давлат томонидан аниқ корхоналарнинг йиғилиб қолган молиявий қарзларидан кечиш каби кўплаб имтиёзларнинг мавжудлигидир. Охириги 4 йил ичида бир қанча шундай қарорлар ва меъёрий ҳужжатлар қабул қилинган. Уларнинг қўлланиш доираси жуда кенг – фаолият йўналиши (инвестициялаш, ишлаб чиқариш, ишлаб чиқарилган махсулотларни сотиш) ва иқтисодиёт секторидан (саноат, қишлоқ хўжалиги, қурилиш) тортиб, то алоҳида ассоциация ва ташкилотларгача (“Ўзнефтнікайтилаш” АК, “Кўмир” АЖ, “Ўзагромашсервис” АЖ, Шўртан ТКК, “Ўз Кейсмаш”, “Ўзсаноатмашимпекс” ДАК ва бошқалар). Уларга имтиёзлар солиқларнинг ҳамма турлари бўйича берилади: ҚҚС, фойдага солиқ, божхона тўловлари, акциз солиғи ва бошқалар.

Маҳаллий товар ишлаб чиқарувчилар ва хорижий инвесторларни бундай кўринишда давлат томонидан қўллаб-қувватланиши иқтисодиётни ва унинг устивор тармоқларини фаоллаштириш нуқтаи назаридан қанчалик самарали? 1998-2000 йилларнинг тармоқлараро баланси маълумотлари асосида амалга оширилган таҳлиллар бу борада ягона баҳо бериш имкониятини бермайди. Масалан, “нефтни қазиб олиш” ва “машинасозлик ва метални қайта ишлаш” тармоқларига ялпи махсулот қийматининг 37,8% ва 5,4% миқдорида дотация ажратилганлигига қарамасдан, ўртача йиллик ўсиш суръатлари ҳисобот даврида салбий бўлди. Қишлоқ хўжалигига ажратилган дотациялар миқдори 6.6% ва бошқа тармоқларга 1-2%дан ортмаган бўлсада, уларнинг ўртача йиллик ўсиш суръатлари 4 - 5%ни ташкил этди.

Бундай натижаларнинг асосий сабаби бизнинг фикримизча қуйидагиларда акс этади. Кўпгина корхоналар нарх омили бўйича қийин ахволда қоладилар, сабаби махсулот нархи ишлаб чиқаришга кетган харажатни қопламайди, молиявий ресурслардан фойдаланиш жараёнида ва ташқи иқтисодий фаолиятда маъмурий тўсиқларга учрайдилар, натижада улар солиқ имтиёзлари ва субсидияларга эга бўлган тақдирда ҳам ишлаб чиқаришда барқарор ўсишни таъминлай олмайдилар.

Шарт шариитларнинг бир бирга мос келмаслигига охириги йиллар давомида ишлаб чиқарувчилар ва якуний истеъмол нархларини ўртасидаги сезиларли фарқ ҳам мисол бўла олади. Бунда ишлаб чиқарувчилар ва якуний истеъмол нархлари ўртасидаги фарқ савдо-транспорт харажатлари ва бевосита солиқларга тўғри келади. Маҳаллий ҳокимият органларининг турли чекловларидан сўнг корхоналар ўзи ишлаб чиқарган махсулотларини бозор нархларидан жуда паст бўлган нархларда воситачи корхоналарга сотишга мажбур бўладилар. Натижада, тушумнинг асосий қисми ўртада турган воситачи корхонада қолади ёки солиқлар кўринишида бюджетга ўтказилади, ишлаб чиқариш эса бошқа соҳаларга масалан савдо соҳасига қараганда ўзига эътиборни кам жалб қиладиган соҳага айланиб қолади.

Шуниси диққатга сазоворки, тармоқлараро нархлардаги мавжуд фарқлар қазиб олиш ва хом ашё тармоқларига ҳам, қайта ишлаш тармоқларига ҳам хос. Бунда нефтни қазиб олиш (фарқ 7,2 марта), газ қазиб олиш (2,6 марта), қурилиш материалларини ишлаб чиқариш (1,6 марта), нефтни қайта ишлаш (1,6 марта), озик овқат ва микробиология саноати (2,1 марта) корхоналари энг катта зарар кўрадилар. Шуниси аниқки, бундай шариитда товар ишлаб чиқарувчилар солиқ имтиёзлари ва давлат қўллаб қувватлашининг бошқа чора тадбирларига эга бўлсалар ҳам ишлаб чиқаришни ривожлантиришлари қийин бўлади.

Бундай шариитда давлат томонидан қўллаб-қувватлаш самардорлигини оширишга учун бизнинг фикримизча, энг аввало товар ва хизматлар айланишида монополияни чеклаш, молиявий ва моддий ресурслар бозорига киришни соддалаштириш, турли тармоқлар ва фаолият соҳалари учун солиқ юкларини қисқартириш, иқтисодиётнинг реал секторида ишлаб чиқарувчиларнинг эркин фаолият юритишлари учун шариитларни яхшилаш орқали эришиш мумкин. Давлат томонидан қўллаб қувватлаш чора тадбирларининг носелектив усулларига устиворлик берилиши керак, сабаби улар кўп жиҳатдан миллий иқтисодиёт ривожланишининг экспортга йўналтирилган босқичи талабларига жавоб беради. Улар – валюта курсини тартибга солиш, инфратузилмани шакллантириш, тикланиш ва тарақиёт бўйича универсал банкларни ташкил этиш, инновацияларни солиқ сиёсати орқали рағбатлантириш, замонавий технологияларни тадбиқ этиш ва инвестицияларни жалб қилиш учун имтиёзли шарт-шариитларни яратиш чора-тадбирларни қамраб олади. Сўмнинг пасайтирилган курсини ушлаб туриш ўз навбатида, селектив тартибга солиш кўрсаткичларидан фойдаланишга бўлган эҳтиёжнинг қисқартиришга, хорижий инвестицияларнинг ошишига олиб келиши мумкин. Давлат маблағларининг асосий қисми меҳнат ресурслари малакасини, товар ишлаб чиқарувчиларни илмий-ахборотлар билан таъминлаш даражасини, амалга ошириладиган ислохотларнинг самардорлигини оширишга, шу билан бир қаторда, етакчи саноат корхоналарини қайта қуришга, давлат муассасаларининг самарали фаолият кўрсатишига йўналтирилиши лозим. Буларнинг бари бюджет маблағларининг қайта тақсимланишини ва уларни такомиллаштиришни талаб этади.

4. Реал сектор тармоқларининг иқтисодий ҳолати – уларнинг инвестицион жозибадорлик омили сифатида

Свиштунова В.И., СИСМ

Иқтисодиёт ва унинг алоҳида тармоқларининг инвестицион фаоллиги ялпи талабнинг, келажакда эса, миллий ишлаб чиқариш ҳажми ва бандлик даражасининг индикатори ҳисобланади. Бироқ, инвестицион жараёнларни жадаллаштириш учун иқтисодиёт ва унинг алоҳида тармоқларида иқтисодий вазиятни аниқ тасаввур қила олиш керак.

Инвесторлар, ҳар доим, инвестиция қилинаётган объектнинг салоҳиятини ва унинг келажакдаги ривожланиш истиқболларини ҳисобга оладилар. Иқтисодиёт секторларининг инвестицион жозибадорлиги кўплаб омилларга боғлиқ ва у алоҳида хусусиятга эга. Иқтисодиёт секторида юзага келган вазиятни баҳолаш биринчи галда ҳал қилиниши лозим бўлган муаммоларни, номутаносибликларни аниқлайди. Муаммоли нуқталарга ўз вақтида эътиборнинг жалб қилиниши хорижий инвесторлар учун объектлар жозибадорлигини оширишга ёрдам беради.

Амалиётда инвесторларнинг мақсади, вазифалари ва имкониятларидан келиб чиққан ҳолда у ёки бу мамлакатда муаммоларнинг аҳамияти нуқтаи назаридан иқтисодиёт субъектларидаги инвестицион вазиятни баҳолаш бўйича бир қанча услубий ёндашувлар мавжуд. МДҲ, жумладан Россия, Украина каби мамлакатларда бу соҳадаги ишлар Хукумат топшириғига кўра Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки, TACIS, USAID, British & American Tobacco, Ernst & Young каби кўплаб хорижий ташкилотлар, халқаро аудиторлик компанияларининг экспертларини жалб қилган ҳолда амалга оширилган.

Иқтисодиётнинг реал секторидаги вазиятни таққослама ҳисоб-китоблар ёрдамида таҳлил қилиш учун муаллиф томонидан 2000 ва 2003 йилларнинг якуний кўрсаткичлари олинган, ва турли таҳлилий ҳисоблаш ва алгоритмик математик усуллардан фойдаланилган. Мазкур ҳисоб-китоблар учун хорижий тажрибалар натижасида ишлаб чиқилган уч омилли моделдан, инвестицион жозибадорлик муаммолари билан шуғулланувчи кўплаб хорижий ва маҳаллий аудиторлик, консалтинг фирмаларининг юқори малакали мутахассислари таклифларидан фойдаланилди. Реал сектордаги иқтисодий вазиятни инвестицион жозибадорлик даражаси бўйича баҳолаш интеграллашган ҳисоб-китоблар асосида қуйидаги кўринишда ўз ифодасини топган: 1- ривожланиш истиқболлари, 2- фаолият самарадорлиги ва 3- инвестицион ҳатарлар. Мазкур элементларнинг ҳар бири алоҳида индикаторларни гуруҳлаш ёрдамида тартибга солинган яҳлит кўрсаткичларни ўзида акс эттиради.

1. Ривожланиш истиқболлари қуйидаги кўрсаткичлар асосида баҳоланади:

- *секторнинг мамлакат иқтисодиётида тутган ўрни.* Ушбу кўрсаткич асосини мамлакатда амалга ошириладиган таркибий сиёсатни ҳисобга олган ҳолда секторнинг ЯИМдаги жорий ва келажакдаги улуши ва асосий ишлаб чиқариш фондлари қийматининг республика бўйича асосий ишлаб чиқариш фондларининг жами баланс қийматидаги улуши ташкил этади;
- *секторнинг иқтисодиётдаги ўзгаришларга чидамлими.* Мазкур кўрсаткич даражаси тармоқ ишлаб чиқариш ҳажмининг ЯИМдаги ўсиш суръатлари динамикаси, ишлаб чиқарилган ва сотилган маҳсулотлар динамикаси асосида аниқланади;
- *секторнинг ижтимоий аҳамияти.* Мамлакатдаги жами иш билан банд бўлган аҳолига нисбатан тармоқда банд бўлганларнинг улуши, тармоқдаги ўртача йиллик иш ҳақининг мамлакат бўйича ўртача йиллик иш ҳақиға нисбати олинади;
- *сектор ривожланишининг молиявий ресурслар билан таъминланганлик даражаси.* Таҳлиллар учун шахсий ва банкларнинг молиявий ресурслари ҳисобига амалга ошириладиган капитал қўйилмаларнинг салмоғи, секторга капитал қўйилмаларнинг мамлакат иқтисодиётига қўйилаётган капитал қўйилмаларга нисбатан корреляцион динамикаси кўрсаткичлари олинади;
- *иқтисодиёт секторининг давлат томонидан қўллаб-қувватлаш даражаси.* Мазкур кўрсаткични миқдорий баҳолаш учун давлатнинг тармоққа киритаётган капитал қўйилмалар миқдорининг ялпи капитал қўйилмалардаги улуши олинади.

2. Рентабеллик даражаси қуйидаги коэффицентлар ёрдамида аниқланади:

- *сектор активларининг рентабеллиги* – активлардан келадиган фойда даражаси ҳақида маълумот беради;
- *маҳсулотларни сотиш рентабеллиги* – фойданинг сотилган маҳсулотлар ҳажмига нисбатан мослигини ва унинг иқтисодиёт секторидаги таннарҳини кўрсатади;
- *жорий харажатлар рентабеллиги* – маҳсулотни ишлаб чиқариш ва сотишга кетган харажатлар нуқтаи назаридан мазкур маҳсулотга белгиланадиган энг мақбул нарх ҳақида маълумот беради;

- *секторга ажратилаётган капитал қўйилмаларнинг рентабеллиги* – қўшилган қийматнинг ўсиши ва бир йил олдинги капитал қўйилмаларнинг бир бирига боғлиқлигини кўрсатади.

3. Инвестицион ҳатарлар даражаси қуйидаги кўрсаткичларда ўз аксини топган:

- *тўловга қобиллик даражаси* – Кук коэффициентини асосида баҳоланади, бу коэффициент банк кредитлари қай даражада шахсий маблағлар ҳисобига қопланишини кўрсатиб беради;
- *ижтимоий мавқеи даражаси* – сектордаги иш ҳақининг мамлакатдаги яшаш минимумига нисбатан мувофиқлиги тушунилади;
- *хусусий капиталлар рентабеллигининг ўртача тармоқ кўрсаткичининг вариацион коэффициентини* – молиявий (инвестицион) ҳатар даражаси динамикасининг анъанавий ўлчов даражаси ҳисобланади.

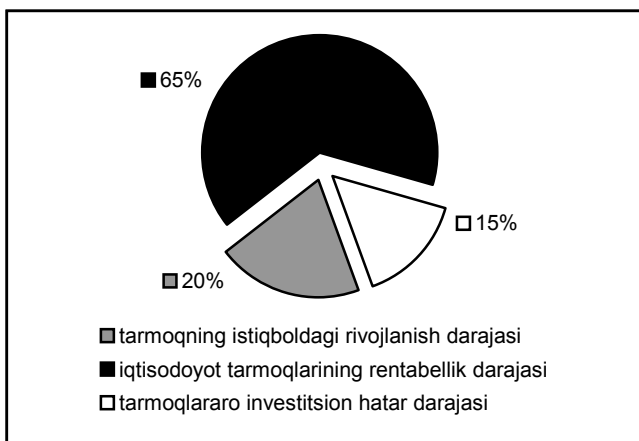
Иқтисодий ҳолат элементлари кўрсаткичлари ўлчови турли миқдор ва кенгликка эга бўлгани ҳамда олинадиган натижаларни ягона масштабга келтириш учун кўрсаткичларни даражалаш услубидан фойдаланилган. Мазкур услубиёт инвестицион жозибаторликни баҳолашнинг ҳар бир кўрсаткичи бўйича $[0,1]$ интервалда тенг тақсимлашга асосланган. Баҳолаш кўрсаткичининг энг паст даражасига 0, энг катта даражасига 1 берилади. Шундай қилиб, қолган кўрсаткичлар интервал ичида, яъни ўз даражасига мос равишда 0 ва 1 орасида тақсимланади.

Интеграл кўрсаткичлар сифатида инвестицион жозибаторликни баҳолаш элементини ўртача даражасидаги кўрсаткичлари қабул қилинади. Шунинг учун ҳам, инвестицион жозибаторликни баҳолаш элементлари даражасини кўрсаткичларининг қийматлари турли омиллар тизимини мажмуавий баҳолаш имконини беради.

Иқтисодиёт секторларининг инвестицион жозибаторлигини баҳолаш унсурлари ҳар хил маълумотлар берганлиги учун инвестицион қарорлар қабул қилишда турли хил рол ўйнайди. Шу сабабли асосий элементларнинг аҳамияти эксперт йўли билан яъни, баҳолашни таснифловчи хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда аниқланади. Реал сектор тармоқларининг инвестицион жозибаторлигини баҳолаш учун асосий элементларнинг қуйидаги коэффициент кўрсаткичлари тавсия этилади:

- тармоқ ривожланиши истиқболининг даражаси – 0,2;
- иқтисодиёт секторининг рентабеллик даражаси – 0,65;
- тармоқдаги инвестицион ҳатарлар даражаси – 0,15.

Асосий элементларнинг аҳамиятли нисбати (%)



Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, инвестицион жозибаторликни баҳолаш кўрсаткичлари агарда суммада ўлчанаётган бўлса 1,0 ёки фоизда 100% ташкил этиши лозим.

Инвестицион жозибаторликни баҳолашнинг асосий элементлари аҳамиятининг нисбати умумий характерга эга, чунки у И.А.Бланкнинг муаллифлик концепцияси ҳисобланади.

Иқтисодиёт реал секторининг инвестицион жозибаторлигини баҳолашнинг абсолют интеграл даражали кўрсаткичларини ҳисоблаш қуйидаги тенглама ёрдамида амалга оширилади:

$$R_j = \sum R_{kj} \cdot f_k$$

бу ерда R_j - инвестицион жозибаторликнинг абсолют интеграл даражавий кўрсаткичи j - иқтисодиётнинг сектори;

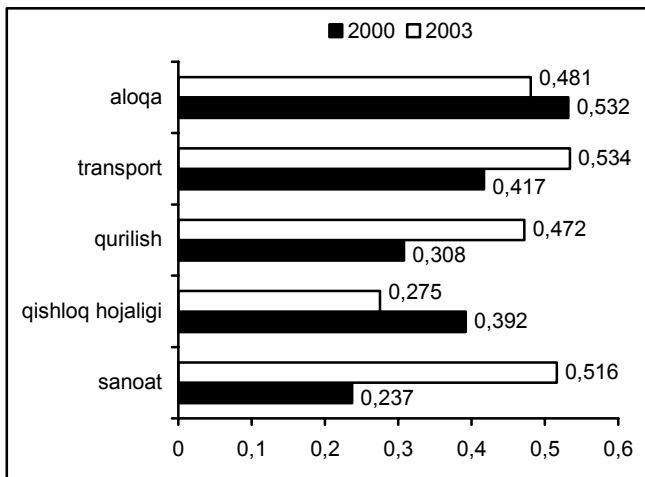
R_{kj} - иқтисодиёт секторининг инвестицион жозибаторлик элементи бўйича интеграл даражавий кўрсаткич; f_k - иқтисодиёт секторини умумий баҳолашда элементларнинг мослиги: бу ерда $f_k \in [0;1]$, $\sum f_k = 1$

Инвестицион жозибаторликни аниқлашни услубий ёндошувлари Иқтисодиёт Вазирлиги топшириғига кўра ишлаб чиқилган 2000 йил якунлари бўйича ҳисоб-китоб қилинган.

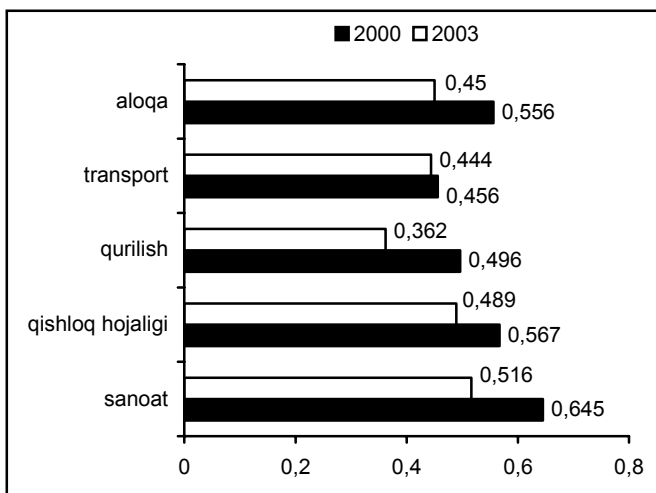
Реал сектор тармоқларининг фаолиятини таққослама баҳолаш натижаларига кўра 2000-2003 йилларда уларни ривожланиши учун ресурсларни тақсимланиши ва шаклланиши бўйича қулай ижобий натижаларга эришилди. Ушбу даврда макроиқтисодий барқарорлик ЯИМ ўсишини

таъминлади (ўртача 4,5%). Ҳукумат томонидан бошқариш тизимини такомиллаштириш, бюджет ва солиқ сиёсатини эркинлаштириш, пул-кредит сиёсатини тартибга солиш ва иқтисодиёт тармоқларида ислохотларни чуқурлаштириш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида иқтисодиёт тармоқларида ижобий ўсиш суръатлари тенденцияси кузатилди. Жумладан, саноатда (6%), қишлоқ хўжалигида (4,5%) ва қурилишда (3%)га ўсишга эришилди.

4.1 – чизма. Инвестицион жозибadorликнинг абсолют интеграл кўрсаткичлари.



4.2 – чизма. Истиқболли ривожланиш даражасининг интеграл кўрсаткичлари.



махрум эдилар. Тармоқдан меҳнат ресурсларининг бошқа соҳаларга ўтиши кузатилмоқда.

Иқтисодиёт тармоқларида молиявий ресурслар билан таъминланиш даражасида ҳам ўринлар турлича бўлиб қолмоқда. Агарда капитал киритиш транспорт, алоқа кейин саноат, қишлоқ хўжалиги, қурилишдан бошланса, унинг манбалари эса тескаридан кўринишга эга. Капитал қўйилмаларда шахсий маблағларнинг улуши саноатда, алоқа ва транспортда солиқ сиёсатининг такомиллаштирилганлиги, корхона ва ташкилотларнинг молиявий ҳолати яхшиланганлиги ҳисобига 17-36 фоизга кўпайди.

Таҳлил қилинаётган йиллар мобайнида ўртача тармоқ рентабеллик даражаси кўрсаткичида ҳам ўзгаришлар юз берди. Етакчи тармоқлар – транспорт, алоқа, қурилиш, саноат, қишлоқ хўжалиги ҳисобланади.

Иқтисодиёт тармоқларидаги иқтисодий вазиятнинг ўзгариши уларнинг инвестицион жозибadorлигининг абсолют интеграл кўрсаткичларига ўз таъсирини ўтказди. (4.1 чизма).

2003 йил натижаларига кўра абсолют кўрсаткичлар бўйича транспорт соҳаси етакчилик қилмоқда, кейинги ўринда саноат, алоқа, қурилиш ва қишлоқ хўжалиги ўрин олган.

Абсолют интеграл кўрсаткичлар тизимли баҳолашнинг натижалари бўлганлиги учун унинг ҳар бир элементи кўриб чиқилган.

Реал сектор тармоқларининг истиқболли ривожланиш даражаси бўйича ўринларининг алмашинуви юз берди (4.2 чизма).

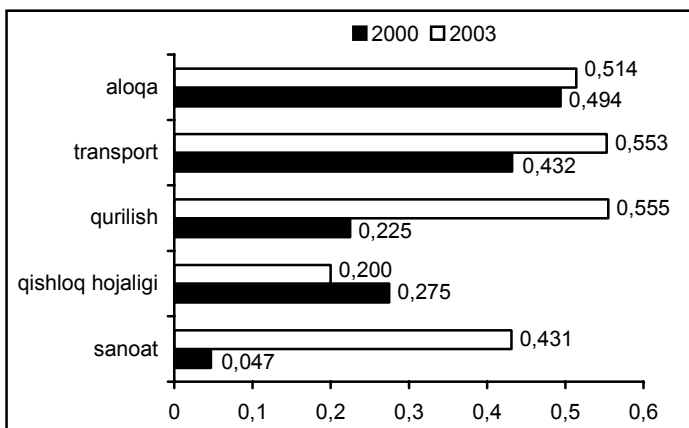
Рейтингда ЯИМда қўшилган қиймат, капитал қўйилмалар ва бошқа кўрсаткичлари юқори бўлган саноат етакчи бўлиб қолмоқда. (4.1 жадвал).

Қишлоқ хўжалигининг ривожланишига тўсқинлик қилаётган салбий омил нарх номутаносиблигининг ўсиши бўлиб қолмоқда. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ва аграр ишлаб чиқариш учун ресурслар баҳоси бир бирига мос келмайди, иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида ресурс нарҳлари ҳарид нарҳларига нисбатан тез ўсиб бормоқда. Қишлоқ хўжалигида бозор инфратузилмасининг ривожланмаганлиги ноқулай муҳитни юзага келтирдик бунда, бозор ҳали маҳсулотларга тўйинмаган бўлсада ишлаб чиқарувчилар уни сотиш имкониятидан

4.1 жадвал. Истиқболли ривожланиш даражасининг солиштирма кўрсаткичлари (2000-2003 йй. қолдиқ).

	Саноат	Қишлоқ хўжалиги	Қурилиш	Транспорт	Алоқа
Тармоқ кўшилган қийматининг ЯИМдаги улуши	+ 0,8	- 0,3	- 1,5	- 0,2	0
Тармоқ кўшилган қийматининг ЯИМдаги улушининг башорати (2005 й.)	+ 4,5	- 3,7	- 1,2	- 0,9	0
Тармоқдаги асосий ишлаб чиқариш фондлари қийматининг республика бўйича асосий ишлаб чиқариш фондлари жами баланс қийматидаги салмоғи	+ 8,4	- 1,6	- 1,3	+9,0	- 0,9
Тармоқда махсулотлар ишлаб чиқариш барқарорлигининг даражаси	0	0	0	0	+ 0,2
Ишлаб чиқарилган махсулотга талаб кўрсаткичи	-0,03	0	+ 0,3	+ 0,54	+ 0,2
Барча банд аҳоли сонида тармоқда банд бўлганлар улуши	0	- 0,7	+ 0,2	0	+ 0,1
Тармоқдаги ўртача иш ҳақининг мамлакатдаги ўртача иш ҳақиға нисбати	0	0	0	0	0
Барча фойдаланилаётган капитал қўйилмалар ҳажмида тармоқ шахсий воситаларининг улуши	+ 17,5	- 5,4	- 4,2	+36,5	+31,5
Барча капитал қўйилмалар ҳажмида банк кредитлари ҳисобига капитал қўйилмаларнинг улуши	-8,2	-1,5	+10,0	-6,1	-8,9
Тармоқ капитал қўйилмалари ўсиши динамикасини ўсиш динамикасига корреляцион алоқадорлиги	+0,4	+0,1	+0,1	-0,2	-0,4
Республика бюджети ҳисобидан тармоқ капитал қўйилмаларининг жами капитал қўйилмалар ҳажмидаги улуши	-0,2	+31,1	+14,8	-3,9	+2,0

4.3 чизма. Рентабеллик даражасининг интеграл кўрсаткичлари



Қишлоқ хўжалиги ва саноатдаги активларнинг рентабеллик даражаси нисбатан паст, бу эса, фойданинг шаклланишида муаммоларни келтириб чиқаради. Соф фойдани камайтирувчи асосий омиллар: ишлаб чиқариш ҳаражатларининг юқорилиги, номукамал солиқ сиёсати, бошқарув ва менежментни ташкил этишдаги муаммолар ҳисобланади (4.2 жадвал).

Маънавий ва моддий эскирган техникалар сонининг кўплиги, маркетинг хизматларининг ривожланмаганлиги, махсулотга таклифнинг яхши ўрганилмаганлиги, рақобат муҳитининг йўқлиги, қувватларнинг паст даражада

ишлатилиши саноатда активлар рентабеллигини 4,6 даражага камайишига олиб келди. Транспорт ва алоқа мажмуаларида активлар рентабеллигининг пасайишига мавжуд ишлаб чиқариш фондларидан фойдаланилмаётганлиги ва уларнинг бозор баҳосининг юқорилиги сабаб бўлмоқда.

4.2 - жадвал. Рентабеллик даражасининг солиштирма кўрсаткичлари (2000-2003 йй. қолдиқ)

	Сектор активларининг рентабеллиги	Махсулотларни сотиш рентабеллиги	Жорий харажатлар рентабеллиги	Секторга капитал қўйилмаларнинг рентабеллиги
Саноат	-4,6	+2,1	+1,6	+0,7
Қишлоқ хўжалиги	-8,7	-8,5	-8,6	+125,7
Қурилиш	-10,5	+1,3	+0,9	+44,6
Транспорт	-18,0	-5,9	-18,4	+45,9
Алоқа	-28,8	-1,3	-52,7	+19,6

Бозорларнинг географик чегараларининг кенгайишига ва рақобатнинг ривожланишига маъмурий тўсиқлар салбий таъсир кўрсатиб, трансакцион харажатларнинг ошишига олиб келмоқда

Энергия сарфи ва харажатларнинг юқорилиги, технологик ва хом ашё ресурслари билан таъминлашдаги муаммолар, ишлаб чиқариш харажатларининг юқорилиги қишлоқ хўжалиги, транспорт ва алоқа соҳаларида жорий харажатлар кўрсаткичининг рентабеллик даражасининг пасайишига олиб келди. Капитал қўйималарнинг рентабеллиги уларнинг ҳажми билан ҳам, капитал қўйилмадан

олинаётган фойда миқдориди ҳам кўринмоқда. Қишлоқ хўжалигида жуда кам капитал сарфлаган ҳолда кўшилган қиймати юқори бўлган маҳсулот олиш мумкин. Бироқ саноат соҳасида бу кўриниш кутилган натижаларни бермади.

Инвестицион ҳатарлар даражасининг интеграл кўрсаткичлари саноат ва қишлоқ хўжалигида юқори (4.4 чизма). Хавфнинг ўсиши асосан иқтисодиёт реал секторлари тўлов қобилиятининг пастлиги, корхона ва ташкилотларнинг молиявий ахволининг ёмонлашуви билан изоҳланади (4.3 жадвал).

Улар учун энг катта муаммолардан бири бу илгари олинган кредитларга фоизлар тўлаш ҳисобланади. Ҳатарлар майдонига қишлоқ хўжалигининг кириши об-ҳаво шароитларига боғлиқлиги ва сув танқислиги билан боғлиқ.

Тармоқнинг ижтимоий ҳолати олиндиған иш ҳақи ва яшаш минимумидаги фарқда ўз аксини топади. Ҳисобот даврида алоқа ва саноат тармоқларида ижтимоий муҳит ижобий томонга ўзгарди.

Ҳукумат томонидан олиб борилаётган иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш, пул-кредит сиёсатини эркинлаштириш чоратадбирлари натижасида иқтисодий кўрсаткичларнинг ижобий томонга ўзгариши кузатилмоқда. Ҳукумат ва қонун ҳужжатлари асосида жорий қилинган механизмлар кучга кира бошлади. ЖСТга кириш жараёнида Ўзбекистон иқтисодиёти секторларининг мослашиш жиҳатлари аниқлаб олинди ва муаммолар ҳал этилмоқда.

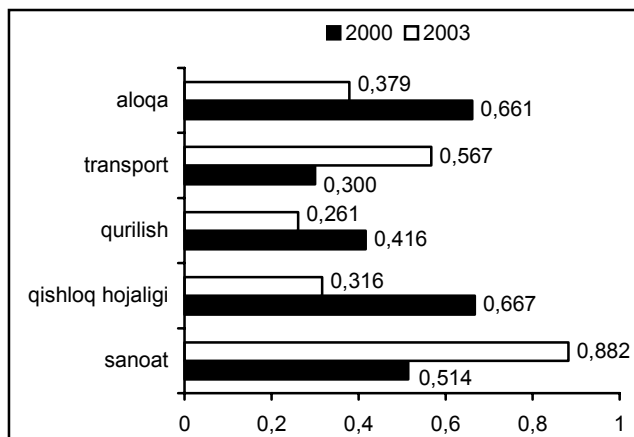
Алоҳида кўрсаткичлар бўйича юз берган ўзгаришлар ижобий силжишлардан далолат бериб турибди, бироқ, яқин келажакда ҳал қилиниши лозим бўлган бир қатор номуносибликлар ҳам мавжуд. Солиққа тортиш механизмларининг ўзгариши, капитал оқимини ўзгартириш механизмининг жорий этиш ишлаб чиқариш ҳажмининг, маҳсулотлар рақобатбардошлигининг ортишига ва ижтимоий муаммоларни ечишга ёрдам беради. Иқтисодий муҳитнинг яхшиланиши хусусий маблағларнинг ортишига олиб келади бу эса, ўз навбатида амалда ишлаётган корхоналарнинг модернизация қилишга, техника билан таъминланиш даражасининг ортишига ижобий таъсир кўрсатади. Иқтисодий самарадорликни оширишнинг энг асосий омилларидан бири қимматбаҳо қоғозлар бозорини ривожлантириш ва хусусийлаштириш инвестицияларини ташкил этиш ҳисобланади.

Реал сектор тармоқларининг барқарорлиги корпоратив бошқарув тизимини такомиллаштириш, унинг элементларини самарали жорий қилиш орқали таъминланиши мумкин. Республикада бошқарувнинг энг оптимал турини тадбиқ этиш учун амалда бўлган бошқарувнинг икки поғонали ва аралаш (Англо-америка) усулларини таққослама баҳолаш керак.

Қурилиш соҳасида инвестицион жозибаторликни баҳолаш тизимини яхшилаш, лойиҳалаш ва ижара ишларини ривожлантириш ҳисобидан оширилиши мумкин.

Қишлоқ хўжалиги учун энг асосий таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, оптимал технологияларни тадбиқ этган ҳолда рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун шарт-шароит яратиш ҳисобланади.

4.4 – чизма. Инвестицион ҳатарлар даражасининг интеграл кўрсаткичлари



4.3 жадвал. Инвестицион ҳатарлар даражаси (2000-2003 йй. қолдиқ).

	Тўлов қобилияти даражаси	Ижтимоий мавқеи даражаси	Рентабеллик кўрсаткичларини алоҳида тармоқоти захирасида тебраниш коэффициентини
Саноат	+182,0	+1,5	+0,37
Қишлоқ хўжалиги	+46,4	+0,3	-0,07
Қурилиш	+19,1	+1,1	-0,17
Транспорт	+15,9	+1,1	+0,72
Алоқа	+17,1	+1,7	+0,07

5. Иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар шароитида ёқилғи-энергия ресурслари истеъмолидаги тенденциялар

Бикеева Э
СИСМ

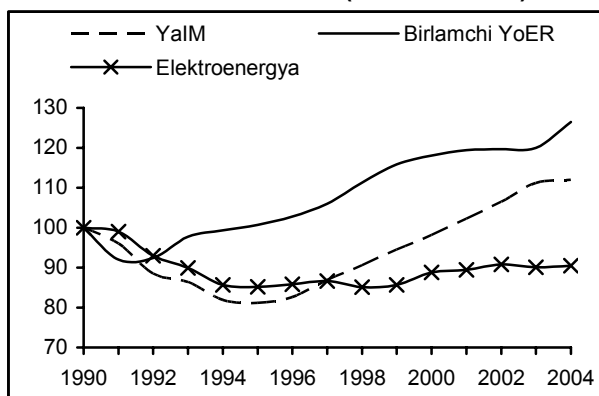
Ҳозирги ривожланиш босқичида Ўзбекистон ёқилғи-энергетика мажмуи (ЁЭМ) иқтисодиётнинг барқарор фаолият юритаётган секторларидан бири бўлиб қолмоқда. Мамлакатда ёқилғи-энергияга бўлган талабни қондирган ҳолда, экспорт ҳажми ҳам сезиларли даражада ошган. Бирламчи ёқилғи-энергия ресурсларини ишлаб чиқариш 2004 йилда 1991 йилга нисбатан 40,2%га ортди.

Ички истеъмол динамикаси, макроиқтисодий кўрсаткичлар, ЯИМдаги таркибий ўзгаришлар, истеъмолчилар томонидан энергияни истеъмол қилиш самарадорлигининг ортиши каби омиллар таъсирида шаклланди. 1991-2004 йиллар давомида ёқилғи энергетика ресурсларининг ички истеъмоли 26,5%га ортди, бу эса, ислохотларнинг биринчи босқичида ишлаб чиқаришни пасайишни тўхтатиб туриш орқали бошқа соҳалардаги ривожланишни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш имкониятини берди (5.1 чизма). Иқтисодиётнинг ёқилғи энергия ресурслари билан нисбатан юқори даражада таъминланганлиги унинг ривожланишида асосий омил бўлди.

Бироқ, мазкур ютуқларга эришиш ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини пасайиши билан бирга юз берди. Энергоресурсларни истеъмол қилиш суръатлари ЯИМнинг ўсиш суръатларидан юқори бўлди. Бунинг натижасида 1991-2000 йй. мобайнида иқтисодиётнинг энергия сиғими 24,6%га ортди. (5.2 чизма). 50-60 йилларда кўпгина саноати ривожланган давлатларнинг энергия истеъмол қилиш суръатлари ЯИМ ўсиш суръатларидан юқори эди. 70 йилларда нефть ва бошқа энергия маҳсулотларига нархларнинг ортиши мазкур тенденцияни ўзгартирди. Иқтисодиётни таркибида содир бўлган қонуний ўзгаришлар энергияга бўлган талабнинг ЯИМ ўсиш суръатларидан орқада қолишининг янги барқарор тенденциясини вужудга келтирди.

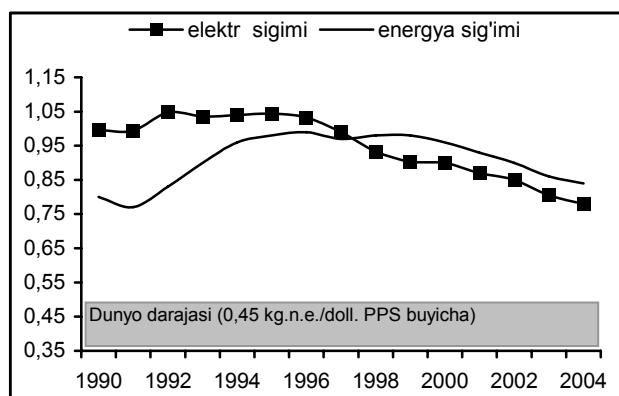
Ўзбекистонда иқтисодиётни эркинлаштиришни чуқурлаштириш босқичида (2000-2004 йй.) ёқилғи-энергия ресурсларидан фойдаланиш самарадорлиги кўрсаткичлари кутилган натижалардан юқори бўлди. Барча кўрсаткичлар ошиб турган бир вазиятда мамлакат иқтисодиётининг энергия ресурсларига бўлган талаби башорат қилинган кўрсаткичлардан анча паст бўлди. Бу эса энергия самарадорлигини 10-12% юқори бўлишини таъминлади.

5.1-чизма. ЯИМнинг ўсиш суръатлари ва ёқилғи энергетика ресурсларини истеъмол қилиш динамикаси (1990 й.-100%)



Манба: муаллиф ҳисоб китоблари

5.2-чизма. Энегоресурслардан фойдаланиш самарадорлиги



Манба: муаллиф ҳисоб китоблари

Шу билан бир қаторда, ёқилғи энергетика ресурсларидан фойдаланиш соҳасида юқори натижаларга эришилган бўлсада, бу кўрсаткич ривожланган давлатларникидан 3-4 баробар, Жанубий Шарқий Осиё ва Шарқий Европанинг ривожланаётган давлатлари кўрсаткичидан 2-2,5 баробар юқори¹.

Миллий иқтисодиётда энергия сарфини юқори бўлиши энергия истеъмол қилиш тартибида ноқулай тармоқ ўзгаришлари натижасида асосий капитал сифатининг ёмонлашуви ва бевосита маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва хизматларда ёқилғи сарфи улушининг кўпайиши билан боғлиқ.

Иқтисодий ислохотлар амалга оширилган йиллар мобайнида ёқилғи-энергия таркибида хом ашё ва казиб олиш секторининг улуши юқори бўлди, бу ЯИМнинг ишлаб чиқариш таркибининг шаклланиши

¹ World Development Indicators 2000/2001 маълумотлари асосида ҳисобланган

билан асосланади. Бирламчи энергоресурсларни истеъмол қилиш таркибида энергия сиғими юқори бўлган тармоқларнинг улуши 53%ни ташкил этади.

Электроэнергияни истеъмол қилишни умумий ҳажмида саноат ишлаб чиқаришининг улуши 50%ни ташкил этади. Шу вақнинг ўзида энергия истеъмоли таркибида энергия сиғими юқори бўлган тармоқларнинг улуши 1991 йилда 49%дан 2004 йилда 68%га ортди. ЯИМга нисбатан энергия сарфини камайтириш, ривожланаётган мамлакатлар даражасига эришиш ишлаб чиқариш таркибида нисбатан кам энергия талаб қиладиган қайта ишлаш тармоқларининг улушини оширишга қаратилган чора-тадбирлар фойда берди. Биргина иқтисодиётда юз берган таркибий ўзгаришлар ҳисобига 1976-1985 йилларда ривожланган мамлакатлар миллий даромадининг энергия сиғими ўртача 17-27%га пасайди.

Бундан ташқари, пўлат, цемент, менерал ўғитлар, мис, қора металлларни қайта ишлаш каби энергия сиғими юқори бўлган маҳсулотларга энергия сарфининг таҳлили саноати ривожланган мамлакатларда ишлаб чиқариш жараёнларида энергия сарфи пасайганлигини кўрсатади. Халқаро Энергетика Агентлиги (ХЭА) экспертлари томонидан амалга оширилган тадқиқотлар натижаси кўрсатишича саноати ривожланган мамлакатларда пўлат ишлаб чиқаришга энергиянинг сарфи 1980-2000 йилларда 2 баробар, бир тонна цемент ишлаб чиқаришга 20-30% камайган.

Ўзбекистонда мазкур кўрсаткичларнинг самарадорлиги сезиларли даражада ёмонлашди ёки ислохотларгача бўлган даврдаги каби кўрсаткичлар даражасида қолди. Натижада, хом ашё ва қазиб олиш тармоқларида энергия сиғими кўрсаткичи жаҳон кўрсаткичидан 30-45% юқоридир.

Қайта ишлаш тармоқларида ишлаб чиқариш қувватларидан тўла фойдаланилмаслик сабабли энергия сиғими ислохотлар даврида 9-10%га ортди. Бу эса, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг ички ва жаҳон бозоридаги рақобатбардошлик даражасини пасайишига олиб келди.

Иқтисодиёт энергия сиғими динамикасининг шаклланишига энергия истеъмоли таркибида хизматлар соҳаси улушининг кескин ортиши таъсир этди. Бугунги кунда уй хўжаликлари ва коммунал хўжалик хизматлари улушига мамлакатнинг умумий энергия истеъмолининг 36% тўғри келади. Энергия хизматларининг ялпи ҳаражатлари ривожланган мамлакатлар кўрсаткичига қараганда 2 баробар кўп бўлиб, бу энергия истеъмоли жараёнида энергияни йўқотишларнинг юқорилиги билан асосланади. Масалан, уй жой секторида энергияни тежаш учун рағбатлантиришнинг йўқлиги ва истеъмолчиларни ўлчаш асбоблари билан тўлиқ таъминланмаганлиги сабабли газдан фойдаланиш кўрсаткичи ғарб мамлакатлари кўрсаткичидан 3-4 баробар юқори².

Энергия сиғимида, шу билан бирга саноат ва хизмат кўрсатиш соҳаларида юзага келган ўсиш тенденцияси иқтисодиётда барқарорликни таъминлаш мақсад ва вазифаларига тўсқинлик қилиши мумкин. ЎзР энергия сарф ҳаражатларини 2010 йилгача тежаш Дастури доирасида иқтисодий ва маҳсус омил ва кўрсаткичларни ҳисобга олган ҳолда мамлакатни ижтимоий иқтисодий ривожлантиришни башорати турли вариантларда асосланди. Шу асосида амалга оширилган ҳисоб-китоблар иқтисодиётнинг асосий тармоқ ва секторлари даражасида энергияга бўлган талабини асослаш имконини берди.

Ҳисоб-китоблар натижалари кўрсатишича, энергия сиғимини камайтиришга йўналтирилган таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва қайта ишлаш тармоғини ривожлантириш ЯИМнинг энергия сарфини 33 - 35%га қисқартириш имкониятини беради. Бу эса, ўз навбатида башорат қилинадиган даврда мўлжалланган ҳажмда бирламчи энергия ресурслари истеъмол қилишни камайтиришни таъминлайди (5.3 чизма).

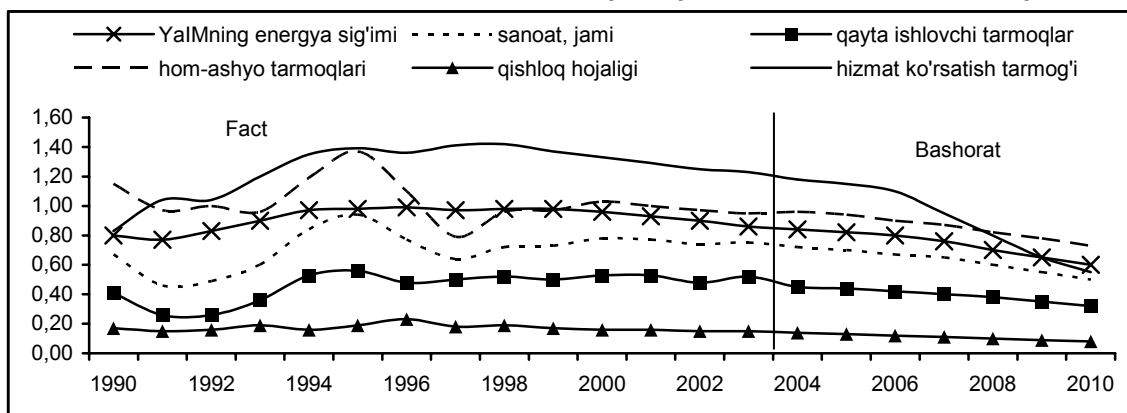
Ёқилғи ва иссиқликни тежаш борасида таркибий омиллар билан бир қаторда ташкилий ва техник чора-тадбирларни ҳам амалга ошириш назарда тутилади, яъни аниқ мақсадли энергия тежамкорлиги сиёсати олиб борилади. Бунинг учун Ўзбекистон жуда ката 8-10 млн. т. э. энергия захираси бўлган ташкилий ва технологик салоҳиятга эга. Мазкур салоҳиятнинг 30% хом ашё ва қайта ишлаш саноати, 45% уй-жой коммунал хизматлари, 25% иқтисодиётнинг бошқа соҳалари ва тармоқларига тўғри келади.

Бироқ, энергия тежамкорлиги борасида амалга ошириладиган чора тадбирларнинг мавжудлиги билан бир қаторда давлат ички нархлар, инвестиция, солиқ ва божхона борасида жуда ҳам эҳтиёткор сиёсат олиб бориши лозим. Ваҳоланки, ушбу жараён асосий иқтисодий субъектлар манфаатларини бошқалар манфаатлари билан мос ва ҳамоҳанглигини таъминлашга қаратилмоғи керак.

² "Программы Энергосбережения РУз на период до 2010 г." маълумотлари асосида ҳисобланган

Энергия тежамкорлигини фаоллаштиришнинг асосий омили бу энергия ресурслари ички нархларини энергия ва иссиқлик ишлаб чиқарувчиларни инвестиция билан таъминлаш ҳамда тўлиқ ўз-ўзини молиялаштириш имконини берадиган даражага олиб чиқишдан иборат. Нарх сиёсатининг асосий вазибалари қуйидагилардан иборат:

5.3 – чизма. 1991-2004 йилларда иқтисодиёт тармоқлари ва секторларининг энергия сиғими динамикаси ва 2010 йилга қадар энергияни тежаш истиқболлари



Манба: муаллиф ҳисоб китоблари

– товар ишлаб чиқарувчиларнинг талабларини ҳисобга олган ҳолда, ёқилғи ва энергияга бўлган ички нархларни босқичма-босқич такомиллаштириш, бунда ёқилғи-энергия мажмуининг молиявий ва инвестицион жозибадорлигини таъминлашни ҳам ҳисобга олиш керак. Шуни алоҳида назарда тутиш керакки, энергия маҳсулотларига ички ва ташқи нархлар иқтисодиётнинг барча тармоқ ва соҳаларидаги таркибий ва технологик силжишларни ҳисобга олиши лозим. Энергия сарфи юқори, таннархида энергия улуши 10-12% бўлган корхоналар учун қўшилган қиймат солиғи камайтирилиши мумкин. ЁЭМ корхоналари томонидан ёқилғи-энергия маҳсулотларига нархларнинг ортиши орқали орттирган даромади энергия сарфини тежаш чора-тадбирларини амалга ошириш ҳамда техника ва технологиялар харид қилишга сарфланиши керак;

– асосий энергетика маҳсулотларига нархлар орасидаги номутаносибликларни бартараф этишда давлатнинг тартибга солиш механизми энергетика тармоғида асосий ўринни тутувчи газга нисбатан нархларга қўлланилиши керак. Ушбу жараён табиий газга нархлар уларнинг оптимал даражасига яқинлаштириш, мамлакат ёқилғи мажмуи таркибини барқарор ривожлантириш учун ресурслари тежайдиган технологиялар жалб қилиш имкониятини бермоғи лозим.

Энергия тежамкорлиги соҳасида амалга ошириладиган таркибий ўзгаришлар жараёнида асосий вазибаларни ҳал этишда асосий эътибор пул-кредит сиёсатига қаратилмоғи керак. Иқтисодиётнинг реал секторидида ўсиш суръатларини ошириш учун керакли бўлган шароитларни яратиш баробарида бундай сиёсат ЯИМ, инвестиция, бюджет камомади каби кўрсаткичлар билан узвий бўлмоғи лозим. Бунинг учун келажакда банк соҳасини ислоҳ қилиш кўзда тутилмоқда.

Таркибий ўзгаришларни амалга ошириш жараёнида солиқ-бюджет сиёсати дастакларидан фойдаланишда иқтисодиётнинг салоҳиятли тармоқ ва соҳаларига солиқ имтиёзларини бериш билан чекланмаслик лозим. Иқтисодиёт таркибида энергия сарфи юқори бўлган тармоқлар улушини камайтириш табиий ресурсларга рента тўлови ва табиий ресурсларни солиққа тортишни такомиллаштириш лозим.

Тўғри олиб борилган нарх сиёсати, солиқ-бюджет сиёсатини такомиллаштириш борасида олиб борилган чора-тадбирлар албатта жуда зарур, аммо улар энергия сарфини камайтириш учун етарли эмас. Бунинг учун энергияни сарфлашда тежамкорликни рағбатлантирадиган ҳуқуқий, маъмурий ва иқтисодий чора-тадбирларни умумлаштирилган ҳолда амалга ошириш лозим. Мазкур тизим доирасида қуйидагиларни амалга ошириш керак:

– энергияга бўлган талабни тартибга солувчи тартиб-қоидалар ва регламентларни ўз ичига қамраб олувчи ва энергияни тежашга қаратилган ёқилғини сарф қилишни аниқлайдиган маъмурий-ҳуқуқий чора-тадбирларни жадаллаштириш керак; энергия истеъмол қилиш ва ҳисоблаш тизимини такомиллаштириш, энергия сарфини ҳисоблаш стандартлари ва оммавий фойдаланишга руҳсат бериладиган энергия истеъмолини ўлчовчи қурилмаларни сертификатлаш тартибини жорий этиш; корхоналарда доимий равишда жаҳон стандартларига мос келадиган энергия аудитини ўтказиш.

Давлатнинг энергия самарадорлигини оширишдаги ўрнини нефть таназзули даврида саноати ривожланган давлатлар олиб борган сиёсатда кўриш мумкин. Иқтисодиёт тармоқларини жумладан, энергетика тармоқларини ва энергия билан ўзини ўзи таъминлашни давлат томонидан бошқариш тизими ХЭАга аъзо мамлакатларда бир биридан тубдан фарқ қилади. Лекин, ёқилғи энергетика ресурсларидан самарали фойдаланишга йўналтирилган давлатнинг тартибга солиш чора-тадбирлари универсал характерга эга. Чунки, ривожланган бозор иқтисодиёти ҳам ЯИМнинг энергия сарфини камайтиришга қодир эмас. Барча мамлакатларда энергия сарфини камайтириш борасидаги чора-тадбирларнинг энг асосий омили бу сарфларни ҳисобга оладиган замонавий қурилмалардан фойдаланган ҳолда сарф бўлаётган ёқилғи ва энергияни ҳисобга олишни тартибга солиш ҳисобланади. Албатта шу нарса аёнки, энергия сарфини ҳаққоний ҳисоблаш йўлга қўйилмас экан, энергияни тежаш сиёсатини амалга ошириш борасида гап бўлиши мумкин эмас. ХЭАга аъзо давлатларда энергетика соҳасидаги вазиятга давлатнинг таъсири борасида асосий натижалардан бири бу иқтисодиётнинг энергия сарфини 32%га камайтирилганини қайд этиш лозим, бу эса, ўз навбатида давлатларнинг энергия импортига бўлган қарамлигини қисқартирди.

– энергия тежашни қўшимча рағбатлантиришни кўриб чиқиш ва уни самарали бизнес фаолияти учун қулай соҳага айлантириш: солиқлардан бўшаган маблағларни ёқилғи ва энергияни тежашга қаратилган иқтисодий ва технологик чора-тадбирларни амалга оширишга жалб қилиш: энергия сарфини тежайдиган қурилмаларни тезкор амортизациялаш; энергия самарадорлигига эришилмаган ҳолатларда ҳуқуқий чораларни қўллаш ва бошқалар;

– аҳоли ўртасида электрэнергиясидан самарали фойдаланишни тарғиб қилиш ва ҳодимларни оммавий ўқитиш; энергия сарфини тежаш борасидаги тадбирлар, технология ва қурилмалар, меъёрий ҳужжатларга оид маълумотлар базасининг ошқоралиги таъминланмоғи лозим.

Бундан ташқари, кимё, металлургия мажмуи ва қурилиш материаллари саноатида энергия сарфини камайтириш борасидаги чора-тадбирларни амалга ошириш йирик молиявий маблағларни талаб этади. Мазкур молиявий маблағларнинг манбаси аввало шахсий қўйилмалар бўлмоғи лозим. Бунинг учун корхоналарнинг молиявий ҳолатини яхшилаш, солиқ юкини камайтириш, амортизация ажратмаларини кўпайтириш борасида бир қатор чора тадбирларни кўриш лозим ва ҳоказо.

Бироқ, мазкур жараёнга давлат миқёсида эътиборни қаратиш учун қуйидаги масалаларни ҳал этиш лозим: энергия тежамкорлиги бўйича махсус жамғармани ташкил этиш, мазкур жамғарманинг мақсади иқтисодиёт учун катта самара берадиган энергия тежамкорлиги бўйича лойиҳаларни молиялаштириш ҳисобланади. Жамғарма корхоналарнинг энергиядан меъёрдан ташқари фойдаланганлиги учун жарима тўловларидан ва энергия ташувчиларига ички ва жаҳон нархлари даражасининг яқинлашувининг ҳар бир босқичида вужудга келадиган энергетика корхоналарининг қўшимча фойдасидан 10% ажратиш орқали шаклланиши мумкин.

Энергия тежамкорлиги борасида қўшимча чора-тадбирлар Киота шартномасида кўзда тутилган механизмлар ва парник газларни чиқаришга квоталар белгилаш бўлиши мумкин. Зиммага олинган маъсулиятларини бажармасликка йўл қўймаслик мақсадида қуйидагиларни таъминлаш лозим: энергетика секторида чиқиндиларни чиқариш жараёнини ҳисоби ва назоратга олиш; икки йилда камида бир маротаба парник газларни чиқариш борасида назорат ўтказиш; ортиқча газларни атроф муҳитга чиқаришни максимал камайтиришни таъминлайдиган энергия самарадорлиги лойиҳалари учун маблағ ажратиш.

Ўзбекистоннинг экология соҳасида халқаро мажбуриятларини бажариши келажакда энергетика секторида илмий техникавий ва экологик сиёсатни олиб бориш жараёнида давлат томонидан олиб борилаётган чора-тадбирларнинг самарадорлигига боғлиқ бўлади. Мазкур чора тадбирлар: ёқилғи энергетика маҳсулотларини ишлаб чиқрувчиларни энергия сарфини камайтирувчи техника ва технологияларни жорий қилишда ҳуқуқий ва иқтисодий муҳитни барпо этиш; ёқилғи-энергия ресурслари самарадорлигини ошириш, энергияни қайта вужудга келадиган манбаларидан фойдаланиш бўйича қўлланиладиган инновация технологияларининг иқтисодий рақобатбардошлигини оширишга йўналтирилган қўшимча инвестицияларни шакллантириш асоси бўлган тариф бўйича тартибга солиш орқали инновация фаолиятини рағбатлантириш.

Ўзбекистон иқтисодиётининг 2005 йилда ривожланиши

2004 йилда эришилган иқтисодий ўсишнинг юқори суръатлари, барпо этилган қулай макроиқтисодий муҳит, ташқи савдодаги ижобий силжишлар ҳамда таркибий ва институционал ўзгаришлар Ўзбекистон иқтисодиётининг 2005 йилда ривожланиши учун муҳим омил бўлиши мумкин.

2005 йил ва келгусидаги йилларда ислохотларнинг устивор йўналишлари Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов томонидан Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма йиғилишида сўзлаган маърузасида¹ белгилаб берилди. Иқтисодиёт соҳасидаги устивор йўналишлар қуйидагиларга қаратилган бўлмоғи лозим:

- давлатнинг иқтисодиётга аралашувини чеклаш орқали аҳоли турмуш даражасини ошириш мақсадида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш ва иқтисодиётни эркинлаштириш, тадбиркорлар учун шарт – шароит яратиш, зарур бўлган бозор инфратузилмасини барпо этиш;

- хусусий сектор улушини, унинг мамлакат иқтисодиётидаги ўрнини ошириш, хусусий тадбиркорларни ҳуқуқий ҳимоя қилиш, рағбатлантириш ва қўллаб – қувватлаш бўйича самарали механизмларни шакллантириш;

- солиқ тизимида қўшимча имтиёз ва чегирмаларни қўллаш орқали кичик бизнес ва фермерлик бўйича олиб борилаётган ишларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, йирик корхоналарнинг буюртмаларига асосан ишлайдиган кичик корхоналар ва цехларни ташкил этиш;

- банк ва молия тизимида банкларни капиталлаштириш бўйича чора-тадбирлар қабул қилиш йўли билан ислохотларни чуқурлаштириш, банкларнинг устав жамғармаси ҳамда айланма маблағларини кўпайтириш борасида чора-тадбирларни амалга ошириш, даставвал, банкларнинг маблағларини реал иқтисодиётга жалб қилиш ҳамда аҳолини ва хўжалик субъектларини банкларга бўлган ишончини ошириш;

- уй-жой ва коммунал хўжаликларини ислох қилиш, жумладан, уй-жой ва коммунал хўжаликларини ислох қилиш борасида давлатнинг мақсадли Дастурини ишлаб чиқиш;

- солиқ кодексига ўзгартиришлар киритган ҳолда солиқ сиёсатини такомиллаштириш, солиқ юкини камайтириш, солиқ бошқарувини ривожлантириш ва эркинлаштириш.

2005 йилда ҳам қатъий пул-кредит сиёсати орқали макроиқтисодий ва молиявий барқарорликка эришиш ишларини давом эттириш мўлжалланган. Мазкур соҳада амалга оширилаётган чора - тадбирлар ва механизмлар инфляция даражасини 5-6% атрофида ушлаб туриш, миллий валюта қадрини барқарорлаштириш имкониятини беради.

Банк ва молия ташкилотларини ислох қилишга эътибор қаратилади, жумладан, ғазначиликни ташкил этиш, банкларни хусусийлаштириш ва янгиларини очиш, кредит портфеллари сифатини яхшилаш ва бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш мўлжалланган.

2005 йилда бюджет сиёсати Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан тасдиқланган параметрлар доирасида амалга оширилади. Бюджет даромадлари давлатнинг мақсадли фондларини ҳисобламаганда 3,1 трлн.сўм, ҳаражатлар эса 3,3 трлн.сўм бўлиши кўзда тутилган. Бюджет танқислиги ЯИМнинг 1% миқдорида белгиланди.

Олдинги йиллардаги каби 2005 йилда ҳам бюджет ҳаражатларининг асосий қисми аҳолининг ижтимоий ҳимоясига ва ижтимоий соҳага сарфланади (барча ҳаражатларнинг 48,7%). Жорий йилда солиқларни камайтириш кўзда тутилган (даромад солиғи 18%дан 15%га, ягона ижтимоий солиқ ставкаси 33%дан 31%га, фойда солиғи 30%дан 29%га).

Умуман олганда, башоратларга кўра, иқтисодий ўсиш даражасининг юқори суръатларда яъни, 7,0-8,0% атрофида бўлиши кутилмоқда. Қулай макроиқтисодий муҳит реал сектор иқтисодиётида институционал ва таркибий ўзгаришларни амалга оширишга имкон яратади.

2005-2006 йилларда давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш бўйича ишлаб чиқилган Дастурнинг амалга оширилиши янги мулкдорларни шаклланиши ва хусусий секторни

¹ И.А.Каримов «Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократиялаштириш, янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох қилиш» 29 январ 2005 йил, Халқ сўзи

ривожлантиришга туртки бўлади. Ҳукумат томонидан 2007 йилда кичик бизнеснинг ЯИМдаги улушини 45%га етказиш вазифаси қўйилган.

Аграр секторда 2005-2007 йиллар оралиғида ислохотларни чуқурлаштириш жараёнида 1100 та зарар билан ишлаётган ширкатларни қайта шакллантириш жумладан, 2005 йилда 406 та шундай ширкатлар ўрнида фермер хўжаликларини ташкил этиш белгилаб қўйилган.

Экспертларнинг баҳолашлари бўйича, 2005 йилда саноат ишлаб чиқариши 2004 йилга нисбатан 9-10%, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш 6-7%, инвестициялар 7-8%га ортиши башорат қилинмоқда.

Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган маҳсулотларга хорижий бозорларда кутилаётган талабнинг ортиши, саноат маҳсулотлари, истеъмол товарлари ва хом-ашё ресурслари экспортнинг ортишига олиб келади. Жаҳон бозоридаги конъюнктуранинг ўзгариши ҳисобига 2005 йилда экспортнинг 10-15%га, импортнинг 8-10%га ортиши кутилмоқда. Мазкур шароитда савдо баланси ижобий натижага эришади.

Ўзбекистонда иқтисодий ислохотларнинг энг устувор йўналиши бўлиб, фаол ижтимоий сиёсат бўлиб қолади. 2005 йил “Сиҳат саломатлик” йили деб эълон қилинди ва уни амалга ошириш борасида маҳсус Дастур ишлаб чиқилди.

Жорий йилда аҳолини турмуш даражасини яхшилаш ва ижтимоий барқарорликни таъминлаш борасида бир қатор мақсадли дастурларнинг амалга оширилиши мўлжалланган. Жумладан, Уй-жой коммунал хўжалигини ислоҳ қилиш, “Аниқ ижтимоий ҳимоя”, “Кадрларни тайёрлаш”, “Мактаб таълимини ривожлантириш”, “Қишлоқ аҳолисини ичимлик суви ва газ билан таъминлаш”, “Болалар спортини ривожлантириш”, “Аҳоли бандлиги” ва бошқалар.

Башорат қилинаётган иқтисодий ўсиш суръатларининг юқори даражаси иш хақи ва аҳоли даромадларининг босқичма – босқич ортишига асос бўлади.

Кутилаётган иқтисодий ўсишнинг суръатлари ва ижтимоий муаммоларни бартараф этиш кўп жиҳатдан иқтисодий ислохотларнинг мақсади ва устувор йўналишларидан келиб чиқадиган мақсадли вазифаларни ечишга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш механизмларининг самарадорлигига боғлиқ.